

0.039	0.662	0.831	0.446	.	.	0.215	0.085	0.823	.	.	1.685	0.269	0.938	.	0.415	1.423	1.069	.	.	.	6.146	0.100
0.173	0.961	1.953	0.324	0.181	0.129	0.069	0.180	0.350	0.347	0.028	1.835	0.088	1.231	0.137	0.176	1.760	2.052	0.442	.	.	1.021	0.017
.	0.771	0.380	0.244	0.144	0.094	0.025	0.003	0.140	0.205	0.016	0.872	0.296	1.240	0.015	0.188	0.697	2.609	0.127	.	0.000	.	.
0.066	.	0.184	0.487	.	.	.	0.395	.	0.776	.	.	.	0.224	.	.	1.013	0.500	0.053	.	.	1.578	.
0.003	0.734	0.370	0.256	0.137	0.089	0.024	0.022	0.133	0.233	0.016	0.829	0.281	1.139	0.14	0.178	0.713	2.505	0.124	.	0.000	0.078	.
.	0.700	.	3.067	.	0.367	.	0.700	0.083	0.533	.	2.433	0.267	4.067	0.183	0.483	2.850	6.600	.	.	.	.	.
0.500	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	0.658	.	2.421	.	0.289	.	0.553	0.066	0.421	.	1.921	0.210	3.211	0.145	0.381	2.250	5.211	.	.	.	.	.
0.002	1.077	1.265	0.433	0.260	0.061	0.039	0.044	0.118	0.374	0.020	0.968	0.360	1.490	0.150	0.264	1.203	2.412	0.145	0.001	0.003	.	.
0.164	0.691	1.247	0.403	0.021	0.436	0.133	0.144	0.101	0.061	0.004	0.396	0.120	0.852	0.047	0.101	1.041	1.003	0.088	.	.	6.628	0.036
0.035	0.999	1.261	0.428	0.212	0.136	0.058	0.064	0.114	0.312	0.017	0.853	0.312	1.362	0.130	0.232	1.170	2.130	0.133	0.001	0.002	1.329	0.007
0.018	1.153	1.878	0.218	0.085	0.043	0.124	0.089	0.207	0.294	0.028	0.913	0.248	1.400	0.041	0.179	1.010	2.535	0.236	0.016	0.	.	0.
0.458	0.822	2.599	0.351	0.200	0.890	0.050	0.345	0.313	0.534	0.106	0.554	0.423	2.515	0.140	0.511	1.150	1.568	0.137	0.003	0.	11.730	0.058
0.101	1.091	2.015	0.243	0.107	0.204	0.110	0.138	0.227	0.340	0.043	0.845	0.282	1.612	0.060	0.242	1.037	2.351	0.217	0.013	0.	2.239	0.017
0.296	0.588	1.981	0.596	0.316	0.153	0.148	0.061	0.359	0.315	0.043	0.811	1.344	1.638	0.210	0.318	1.077	1.834	0.263	0.000	0.	.	0.
0.914	0.520	1.324	0.344	0.122	0.052	0.019	0.134	0.012	0.014	0.472	1.231	0.812	0.057	0.880	0.270	0.487	0.327	0.140	.	.	6.559	0.044
0.418	0.575	1.850	0.546	0.278	0.133	0.123	0.075	0.451	0.313	0.027	0.744	0.524	1.520	0.028	0.311	1.115	1.566	0.276	0.003	0.	1.301	0.009
0.019	0.748	2.039	0.205	0.101	0.009	0.073	0.117	0.287	0.199	0.057	0.773	0.323	1.539	0.161	0.220	0.887	1.364	0.271	0.010	.	.	.
0.371	0.529	2.741	0.261	0.056	0.301	0.170	0.373	0.211	0.175	0.040	0.500	0.207	1.247	0.131	0.136	0.809	0.445	0.229	0.002	0.	6.484	0.026
0.272	0.590	2.543	0.246	0.069	0.219	0.142	0.307	0.232	0.182	0.044	0.577	0.240	1.329	0.139	0.160	0.831	0.704	0.241	0.004	0.	4.658	0.019
0.003	1.023	1.128	0.325	0.157	0.084	0.102	0.014	0.568	0.095	0.011	0.925	0.900	1.120	0.721	0.181	1.329	2.197	0.143	.	.	.	.
0.264	0.846	2.486	0.545	0.074	0.272	0.070	0.165	0.195	0.119	0.009	0.569	0.628	1.400	0.129	0.168	0.935	0.818	0.196	.	.	7.742	0.015
0.109	0.951	1.679	0.415	0.123	0.169	0.089	0.175	0.477	1.05	0.010	0.780	0.901	1.230	0.120	0.175	1.63	1.137	1.63	.	.	3.144	0.006
0.053	0.804	1.490	0.429	0.07	0.07	0.172	0.42	0.27	0.289	0.01	0.783	0.627	1.62	0.07	0.380	0.71	1.008	1.364	0.003	.	.	.
0.507	0.895	3.736	0.224	0.125	0.347	0.061	0.037	0.210	0.021	0.017	0.653	0.429	1.590	0.070	0.061	0.833	0.996	0.099	0.045	.	7.979	.
0.134	0.820	1.892	0.393	0.085	0.126	0.049	0.050	0.283	0.241	0.014	0.765	0.586	1.567	0.055	0.323	0.902	1.334	0.317	0.011	.	1.425	.
0.029	0.918	1.355	0.318	0.130	0.040	0.1	0.0	0.25	0.744	0.028	0.76	0.83	0.60	0.074	0.04	1.00	0.317	0.252	0.002	0.	.	.
0.286	0.939	0.381	0.371	.	0.193	0.118	0.6	0.7	0.49	0.010	0.83	0.47	0.840	0.45	0.90	0.38	1.440	0.238	.	.	6.249	0.050
0.045	0.919	1.294	0.321	0.122	0.050	0.131	0.068	0.200	0.241	0.027	0.867	0.295	1.247	0.099	0.203	0.986	3.176	0.251	0.002	0.	0.387	0.003
.	0.716	1.123	0.194	0.157	0.048	0.103	0.006	0.202	0.072	0.043	0.362	0.385	1.151	0.033	0.291	0.900	1.227	0.084	0.004	0.002	.	.
0.543	0.889	1.072	1.335	.	0.583	1.1	0.314	0.147	0.12	.	0.159	0.281	0.83	0.102	0.22	2.5	0.572	0.836	.	.	3.547	0.033
0.143	0.761	1.110	0.494	0.116	0.189	0.3	0.37	1.61	0.07	0.032	0.361	0.35	1.17	0.39	1.20	1.055	0.282	0.003	0.002	0.933	0.008	
0.092	0.336	0.233	0.164	0.875	0.064	0.2	0.3	0.04	0.37	0.102	0.025	0.823	0.159	1.2	0.468	0.166	1.496	1.779	0.232	0.012	.	.
0.171	0.683	1.844	0.179	0.097	0.615	0.406	0.077	0.218	0.179	0.023	0.387	0.339	1.128	0.209	0.104	0.920	0.402	0.246	0.005	0.041	2.220	0.038
0.152	0.599	1.457	0.175	0.284	0.483	0.371	0.070	0.257	0.161	0.024	0.338	0.323	1.156	0.271	0.191	0.818	0.612	0.243	0.006	0.031	1.686	0.029
0.007	0.851	2.247	0.210	0.231	0.052	0.147	0.082	0.326	0.319	0.022	0.625	0.204	1.107	0.122	0.244	1.001	0.792	0.181	0.000	0.	.	0.
0.181	0.433	2.131	0.119	0.018	0.285	0.309	0.230	0.182	0.101	0.027	0.397	0.101	0.975	0.144	0.139	0.432	0.330	0.104	0.000	.	4.055	0.023
0.080	0.674	2.198	0.171	0.141	0.151	0.216	0.145	0.265	0.227	0.024	0.529	0.160	1.051	0.131	0.200	0.760	0.596	0.149	0.000	0.	1.716	0.010
0.021	0.703	0.955	0.250	0.100	0.022	0.093	0.037	0.184	0.138	0.017	0.585	0.204	0.825	0.053	0.148	0.563	1.677	0.169	0.001	0.001	.	.
0.149	0.596	.	0.132	.	1.081	0.115	0.136	0.728	0.034	.	1.744	0.349	0.421	.	0.128	0.723	1.106	.	.	.	4.332	.
0.023	0.701	0.939	0.248	0.098	0.040	0.094	0.039	0.193	0.136	0.017	0.604	0.2	0.878	0.052	1.149	0.168	1.668	0.166	0.001	0.000	0.072	.
0.670	0.458	2.377	0.180	0.704	0.020	0.021	0.116	0.328	1.267	0.008	0.17	0.025	1.370	0.032	0.19	0.130	0.954	0.043	0.067	0.	.	.
0.542	0.702	1.629	0.130	0.108	0.631	0.044	0.114	1.182	0.275	.	0.710	0.043	1.442	0.203	0.04	1.733	0.509	0.537	.	.	5.117	0.092
0.624	0.546	2.107	0.162	0.489	0.240	0.033	0.439	0.870	0.888	0.005	0.788	0.03	1.395	0.094	1.731	1.12	0.994	0.221	0.043	0.	1.844	0.033
.	0.420	2.094	0.273	0.059	0.075	0.069	0.018	0.062	0.055	0.032	0.794	0.007	0.780	0.041	0.094	0.650	0.633	0.117	.	0.001	.	.
0.088	0.456	2.294	0.155	0.107	0.173	0.143	0.107	0.362	0.042	0.012	0.049	0.290	0.490	0.027	0.025	0.657	0.477	0.266	.	.	1.092	.
0.039	0.436	2.184	0.187	0.081	0.119	0.102	0.058	0.197	0.050	0.023	0.729	0.134	0.650	0.035	0.063	0.653	0.535	0.184	.	0.001	0.491	.
0.054	0.503	1.461	0.292	0.166	0.096	0.041	0.149	0.252	0.313	0.035	0.450	0.300	0.911	0.115	0.169	1.052	1.554	0.108	.	0.	.	.
0.203	0.285	1.569	0.058	0.025	0.465	0.116	0.226	0.417	0.047	0.002	0.533	0.565	0.723	0.119	0.049	0.969	0.253	0.146	0.031	.	3.227	0.032
0.105	0.428	1.498	0.211	0.117	0.224	0.067	0.176	0.309	0.220	0.024	0.479	0.392	0.846	0.116	0.128	1.023	1.103	0.121	0.011	0.	1.117	0.011
.	0.194	2.156	0.209	0.036	.	0.024	.	0.127	0.713	.	0.988	0.106	0.760	0.133	0.078	1.583	0.291	0.118	.	.	.	.
0.054	0.185	1.749	0.066	.	.	.	0.110	0.397	0.406	.	0.325	.	0.319	0.006	.	0.122	0.890	0.095	0.009	.	1.660	0.072
0.017	0.491	2.029	0.164	0.066	.	0.017	0.034	0.211	0.617	.	0.787	0.073	0.623	0.093	0.054	1.127	0.478	0.112	0.003	.	0.518	0.022
.	0.210	0.328	0.070	0.112	0.088	.	.	0.614	0.061	.	0.222	0.055	1.018	.	0.194	0.149	0.739	0.055	.	.	.	.
0.108	0.528	1.692	0.171	0.187	0.318	0.143	0.162	0.313	0.325	0.041	0.307	0.246	1.072	0.098	0.318	0.956	0.994	0.285	0.006	0.004	1.533	0.036
0.104	0.515	1.635	0.167	0.183	0.308	0.137	0.155	0.326	0.314	0.040	0.303	0.238	1.070	0.094	0.373	0.923	0.408	0.275	0.005	0.004	1.469	0.034
0.739	0.218	1.155	0.095	0.799	.	0.093	.	0.511	0.682	.	0.786	0.404	1.083	0.017	0.051	0.871	0.837	0.233	0.004	.	.	.
0.117	0.084	2.485	0.038	0.052	0.217	0.208	0.334	0.060	1.050	0.052	0.162	0.102	0.904	.	0.043	0.108	0.075	0.169	0.	.	2.861	0.029</

Janez Mulec

ŽIVLJENJSKA POT
MATEMATIKA
IVA LAHA

$$L(n, k) = \binom{n-1}{k-1} \frac{n!}{k!}$$

Življenjska pot matematika Iva Laha
Janez Mulec

Izdala in založila • Založba Univerze na Primorskem

Titov trg 4, 6000 Koper • www.hippocampus.si

Glavna urednica • Simona Kustec

Vodja založbe • Alen Ježovnik

Koper, 2026

© 2026 Viktorija Mulec

Brezplačna elektronska izdaja

<https://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-293-506-1.pdf>

<https://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-293-507-8/index.html>

<https://doi.org/10.26493/978-961-293-506-1>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 248523011

ISBN 978-961-293-506-1 (PDF)

ISBN 978-961-293-507-8 (HTML)

Kazalo

1	Zakaj elektronska knjiga?
4	Pogled v knjigo
5	Uvodne misli
6	Odkritje Lahovih števil
8	Zakaj je bil Lah toliko časa prezrt in zamočlan?
10	Lahov rod
14	Izobraževanje
27	Vojaško obdobje
32	Vojaško življenje skozi fotografije v predfrontnem zatišju
38	Lahove matematične, enigmatične in numerološke igrice
	iz osebnih vojaških notesov in alarmnega dnevnika
44	Literarni spisi
44	Zagovarjanje – resnična zgodba
45	Moja zadnja slovenska domača naloga: Meni je hudo,
	ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož ...
47	Zgodovina oslov – De historia asinorum
48	Prvič v Trstu
50	Izpit
55	Listnica uredništva
56	Zgodovina stenografije (predaval pri govornih vajah)
56	Einsteinov relativni vek (novinarska reportaža iz godine 2000)
59	Strokovno obdobje
63	Geneza »Računskih osnov življenjskega zavarovanja«
66	Primeri objavljenih Lahovih del, strokovnih navedkov in
	odmevi na njegova dela
74	Pokojninsko obdobje
74	Upravičenost za dostojno pokojnino
78	Poročilo o stanju v socialnem zavarovanju in aktuarstvu
79	Ožigosan na poti Avnojske Jugoslavije
84	Po stezah čudí in poteh nešteti talentov
92	Zaokrožene povedi
93	Zahvala
94	Viri in literatura
95	Razlaga besed in kratic
98	Kratek življenjepis Iva Laha
101	Ivo Lah's Short Biography
104	O avtorju

Priloge – prepisi originalnih Lahovih dokumentov

Literarni prispevki

- 106 Priloga 1: Zagovarjanje (resnična zgodba)
112 Priloga 2: Moja zadnja slovenska domača naloga (»Meni je hudo, ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož ...«)
115 Priloga 3: Zgodovina oslov (De historia asinorum)
117 Priloga 4: Prvič v Trstu (dogodivščina)
121 Priloga 5: Listnica uredništva
121 Priloga 6: Zgodovina stenografije (predaval pri govorilnih vajah)
124 Priloga 7: Einsteinov relativni vek (novinarska reportaža iz godine 2000)

Strokovno obdobje

- 128 Priloga 8: Biografski list
132 Priloga 9: Dragi družje generalni ...
134 Priloga 10: Autobiografija
135 Priloga 11: Ivo Lah – službenik saveznog zavoda za statistiku i evidenciju
137 Priloga 12: Poštovani družje sekretaru ... (Ljubča Arsov, sekretar za rad SIV Beograd)

Pokojninsko obdobje

- 139 Priloga 13: Izveštaj za Mihajla Sibinovića, načelnika političkog odeljenja DSIP-a
147 Priloga 14: Republiška komisija za socijalno zavarovanje umetnikov Ljubljana
153 Priloga 15: Poštovani družje načelniče ... (V. Kangrga, SZSO)

Politični dokumenti

- 154 Priloga 16: Okrajno narodno sodišče Ljubljana
156 Priloga 17: Odločba okrajnega sodišča v Ljubljani ...
157 Priloga 18: Okrajno narodno sodišče Ljubljana
157 Priloga 19: Javni tožilec za okrožje Ljubljana
161 Priloga 20: Izveštaj o funcionisanju našeg sistema socijalnog osiguranja i zdrastvene zaštite
175 Priloga 21: Aktuarski izveštaj o predlogu »Odluke o načinu na koji se utvrđuje prosečno trajanje korišćenja invalidske penzije odnosno porodičnih penzija«

Zakaj elektronska knjiga?

Zavedni slovenski razumnik Ivo Lah, aktuar, statistik, demograf in matematik, sodi v tisto nesrečno generacijo Slovencev, ki so se rodili v avstro-ogrski monarhiji, umrli pa v socialistični Jugoslaviji in ob tem kot odrasli preživeli grozote dveh svetovnih vojn, ki sta divjali po svetu in sta temeljito preoblikovali Evropo, še posebej pa našo domovino. Ivo je prvo svetovno vojno preživel v vojaški uniformi. Še po njenem koncu se je pridružil borcem za severno mejo. Zato je tudi ob vpisu na Univerzo v Zagrebu v njegovem indeksu slika vojaka. Vojna mu je vzela štiri leta, ki so običajno namenjena študiju. Posledice druge svetovne vojne so pustile v njegovem življenju globoko rano, ki se ni zacelila do smrti. Namesto da bi bil kot borec za severno mejo s svojimi kasnejšimi znanstvenimi in strokovnimi dosežki zgled mlajšim generacijam, so ga pahnili v anonimnost, ki se je še dandanes ne more povsem otresti.

Ko je oseminpetdestletni Ivo Lah, takrat uslužbenec Zavoda za statistiko Jugoslavije v Beogradu, leta 1954 v glasilu Portugalskega aktuarskega društva (takrat Boletim do Instituto dos Actuários Portugueses) objavil članek z naslovom »A New Kind of Numbers and Its Application in the Actuarial Mathematics«, se ni zgodilo nič. Ko pa je leto kasneje, leta 1955, objavil zelo podoben članek v nemščini z naslovom »Eine neue Art von Zahlen, ihre Eigenschaften und Anwendung in der mathematischen Statistik« v statistični reviji *Mitteilungsblatt für Mathematische Statistik*, je njegov prispevek za revijo *Mathematical Reviews* pozitivno ocenil John Riordan. Ker je ravno urejal rokopis svoje knjige *Combinatorial Analysis*, ki je izšla leta 1956, je uspel v poglavju o rodovnih funkcijah kot nalogo vključiti ta nova števila, ki jih je poimenoval »Lah numbers« – Lahova števila. Izkušeni Riordan je namreč spoznal, da so Lahova števila ravno tisti pomemben manjkajoči kamenček v mozaiku teorije polinomov, ki skupaj s Stirlingovimi števili prve in druge vrste v trikotniku vežejo padajoče, naraščajoče in navadne potence. In od tedaj Lahova števila obravnavajo vsi visokošolski učbeniki kombinatorike po vsem svetu.

Lahova števila in njihove izpeljanke pa so predmet intenzivnega matematičnega raziskovanja. V zadnjem desetletju v povprečju več kot deset znanstvenih člankov na leto navaja Lahova števila – doma pa o Lahu nismo vedeli nič.

Deset let po osamosvojitvi Slovenije me je moj pokojni kolega in prijatelj Marko Petkovšek opozoril, da bi Ivo Lah lahko izviral iz naših krajev. Še isti dan sva razrešila dilemo in ugotovila, da Lah resnično izhaja iz Štrukljeve vasi nad Cerknico, ter poskušala strokovno in širšo javnost opozoriti, da imamo Slovenci vrhunskega matematika – kombinatorika, ki je ostal pol stoletja od odkritja svojih števil popolnoma spregledan. Jezil sem se nase, saj sem Riordanovo knjigo prebiral v Matematični knjižnici in jo imam v domači knjižnici že vsaj od leta 1987. Na Lahova števila sem naletel že večkrat poprej,

pa se nikoli nisem spraševal po avtorju. Prepričan sem bil, da je nemogoče spregledati tako pomembnega matematika. Če bi kateri od mojih profesorjev vedel, da je avtor teh števil Slovenec, bi nas na predavanjih zagotovo opozoril na to dejstvo.

Ivo Lah je bil predvsem aktuar, torej strokovnjak, običajno matematik, ki se ukvarja s tveganji. Tveganja so navadno tesno povezana s financami, torej z bankami in zavarovalnicami. Včasih aktuarjem pravimo tudi zavarovalniški matematik. Tipični aktuarski problem je tale: moški, star 43 let, bi za rad zavaroval za dobo 20 let. Če v tem času umre, naj upravičenec dobi izplačano vsoto 100.000 EUR. Koliko mora vplačevati vsako leto? Seveda mora zavarovalnica v povprečju poslovati z dobičkom, ki pa ne sme biti prevelik, saj bi konkurenca lahko postavila ugodnejše pogoje. Naloga aktuarja je, da pripravi predlog na osnovi statističnih in demografskih podatkov ter na osnovi najnovejših aktuarskih teorij. Včasih so bile za to potrebne različne tabele, npr. tabele umrljivosti, dandanes se v ta namen uporabljajo računalniški programi in baze podatkov.

Pomembno področje aktuarstva so socialna zavarovanja. Tam je npr. treba določiti višino pravične pokojnine ob upoštevanju višine vplačanih prispevkov med delovno dobo ter pričakovane preostale življenjske dobe ob upokojitvi, tako da zavarovalnica ne bankrotira. V sodobnih družbah se problem še zakomplicira, saj se iz zbranih sredstev solidarnostno izplačujejo tudi take pokojnine, ki nimajo podlage v vplačanih sredstvih. Dodatno pa izračune komplicirajo inflacija in pa različni pogoji upokojevanja itd.

Ivo Lah je deloval na vseh ravneh aktuarstva, od izračunov, zbiranja in priprave podatkov – izdelave tabel do raziskovalnega dela. V tujini je objavljал svoja spoznanja v mednarodnih znanstvenih revijah in jih predstavljal na mednarodnih aktuarskih srečanjih. Pred vojno je sodeloval na treh svetovnih aktuarskih kongresih: leta 1934, 1937 in 1940. Njegovo prvo znanstveno delo, ki je bilo ocenjeno leta 1941 v *Zentralblatt für Mathematik* (zbMATH Open), je bil prav njegov prispevek na 12. svetovnem aktuarskem kongresu leta 1940. Iz ocene razberemo, da je osnova za to delo njegov prejšnji članek, ki ga je že leta 1937 objavil v prvem letniku *Glasnika Udruženja Aktuara Kraljevine Jugoslavije*, znanstvene revije, ki je izhajala v letih 1937–1940, urejal pa jo je prav Ivo Lah in je imela sedež na Miklošičevi cesti v Ljubljani. *Glasnik* je objavljал prispevke v slovenskem, hrvaškem in srbskem jeziku. Bil je prva strokovna in znanstvena revija pri nas, ki je objavljala tudi prispevke iz matematike. Z njim se je predvojna Jugoslavija uvrstila med redke države po svetu, ki so premogle svojo aktuarsko revijo. Čeprav je *Glasnik* začel izhajati dobrih deset let pred *Obzornikom za matematiko in fiziko*, pa še vedno ne najde jasne omembe v zgodovinskih virih. Zato je med širšo populacijo popolnoma neznan.

Društvo aktuarjev s sedežem v Zagrebu je imelo ob svoji ustanovitvi leta 1933 oz. ob izidu prve številke *Glasnika* leta 1937 25 članov. Kot urednik in sodelavec revije je imel Ivo Lah pomembno vlogo. Je edini član društva z odmevnimi matematičnimi objavami, povezanimi z aktuarstvom. Kasneje se je društvu pridružil srbski matematik Jovan

Karamata, ki je bil za razliko od Laha v prvi vrsti matematik in ne najdem kakšnih njegovih aktuarskih objav. Lahova mednarodna znanstvena dela niso številna. Med objavami, ki jih navaja *zbMath*, izstopata objavi v dveh prestižnih izvenevropskih revijah. Eno je objavil leta 1953 v indijski statistični reviji *Sankhya*, drugo pa leta 1956 v *Journal of the American Statistical Association*. V reviji *Sankhya* so objavljali vodilni indijski statistiki in kombinatoriki, npr. R.C. Rao, C.R. Bose in Shrikhande, ki so objavljali dela, povezana z latinskimi kvadrati in načrtovanjem eksperimentov.

Ker je bil Lah med obema vojnama vodilni aktuar pri nas, ne le v Sloveniji ampak v celotni Jugoslaviji, je bilo njegovo znanje pomembno tudi po revoluciji za socialistično Jugoslavijo. Z diplomatskim potnim listom je kot član jugoslovanske delegacije odpotoval v Rim na pogajanja o povojnih reparacijah. Pomembno vlogo je igral tudi pri pogajanjih z drugimi okupatorskimi državami, predvsem s svojo trijezično knjigo *Računske osnove životnog osiguranja* (Zagreb, 1947). Kasneje ugotavlja, da bi se dalo iztržiti bistveno več, če se ljudje ne bi bali, da bi jih obdolžili kolaboracije, ker so bili med vojno zaposleni. Hkrati pa so kopneli tudi arhivski viri, saj so jih ponekod navdušeno reciklirali kot star papir.

Fizik Stanislav Južnič, zgodovinar z močno avtorsko žilico, je leta 2005 o Lahu pripravil monografijo, posejano z več kot tisoč opombami, ki jo je izdal v samozaložbi in jo preprosto natisnil s tiskalnikom ter liste spel s spenjačem.

Decembra 2023 pa je izšla v tiskani izdaji, prav tako v samozaložbi, v 100 izvodih knjiga *Življenjska pot matematika Iva Laha*, ki predstavlja nekakšen kontrapunkt Južničevi monografiji. Njen avtor Janez Mulec st., ki je Iva Laha osebno poznal, je svoje delo osnoval na ohranjenih dokumentih Lahovega osebnega arhiva in večji pomen namenja njegovemu življenju ter primarnim virom pred sekundarnimi. V knjigi najdemo tudi več z Lahom povezanih pomembnih dokumentov ter njegovih neobjavljenih besedil.

Izdaja knjige v elektronski obliki v odprtem dostopu ima več namenov: razširiti krog bralcev, prikazati Iva Laha strokovni in širši javnosti, narediti dokumente, fotografije itd., povezane z Lahom, dostopne vsakomur doma in po svetu, razkriti dogajanja, ki so usodno zaznamovala njegovo življenjsko pot skozi njegove lastne oči, spodbuditi strokovnjake, da preverijo, dopolnijo in popravijo morebitne napake v Lahovem življenjepisu. Nenazadnje je elektronska izdaja te knjige le eden od dogodkov, s katerim obeležujemo 130-letnico rojstva tega pomembnega matematika.

prof. dr. Tomaž Pisanski

Delo avtorja predgovora k elektronski izdaji knjige Janeza Mulca *Življenjska pot matematika Iva Laha* je sofinanciral Aris (program P1-0294 in projekti J1-4351, J5-4596 ter BI-HR/23-24-012).

Pogled v knjigo

Dandanes se pogosto zdi, da ni težko izdati knjige. Zagotovo pa ni preprosto izdati oziroma napisati monografije, ki ima izjemno vrednost; knjige z opisom neponovljivih dogodkov, ki se jih ne najde na svetovnem spletu, ki niso predstavljeni v nobeni od knjig na policah knjižnic naše dežele Slovenije in tudi širom te. In prav takšna je pričujoča monografija z naslovom *Življenjska pot Ivana Laha*. V njej je življenje Iva Laha, slovenskega matematika, statistika, demografa in aktuarja, rojenega v Štrukljevi vasi v občini Cerknica, opisano skozi oči Janeza Mulca. V monografiji podaja svoje spomine; opisuje trenutke, ki jih je sam doživel v povezavi z izjemnim matematikom, njegovo hčerko oziroma celotno Lahovo družino; predstavlja spomine svojega brata Stanislava Štente, ki je pogosto opravljal vlogo osebnega šoferja Iva Laha in bil z njim tesneje povezan. Stanislav Štenta in Janez Mulec sta namreč kljub različnim priimkom prava brata in ju družijo sorodstveno razmerje tudi z Ivom Lahom; prav zato so zapisi še bolj avtentični in resnični. Kar bralca preseneti, so zagotovo Lahovi literarni spisi, do tega mesta ne tako poznani.

Knjiga je sestavljena iz dveh delov; prvi del je v celoti nastal pod peresom Janeza Mulca. Začne se z uvodnimi avtorjevimi mislimi, ki jim sledi vprašanje, zakaj je bil Ivo Lah toliko časa prezrt in zamolčan. Besedilo se nato nadaljuje s predstavitvijo Lahovega roda in izobraževanja Iva Laha. Opisu vojaškega obdobja sledijo literarni spisi, ki jih avtor povzame. Celotna literarna besedila lahko bralec najde v drugem delu knjige. Literarnim spisom sledi opis strokovnega in pokojninskega obdobja, ki je bilo za Iva Laha zelo težavno. Pisec knjige predstavi težave, s katerimi se je Ivo Lah srečeval pred in po upokojitvi. Nadaljuje s poglavjem Poročilo o stanju v socialnem zavarovanju in aktuarstvu. Sledi opis Lahovega življenja na poti Avnojske Jugoslavije in Po stezah čudí in poteh nešteti talentov. Slovarju neznanih, narečnih besed sledita življenjepis Iva Laha (tudi v angleščini) in življenjepis avtorja.

Drugi del knjige zajema prepise številnih dokumentov, ki so bili last Iva Laha. Bralec se ob branju prilog lahko postavi v čase njihovega nastanka in si ustvari svojo sliko takratnih dogodkov.

Prispevek k monografiji je zagotovo tudi raznovrstno slikovno gradivo, ki besedilo poveže z značilnostmi tistega časa.

Prijetno branje vam želim. Izvedeli boste marsikaj novega.

Polona Otoničar Pajk (univ. dipl. ped. in prof. slov.)

Uvodne misli

Lotiti se življenjepisa matematika Iva Laha je, z ozirom na njegove visoke umske sposobnosti in intelektualno širino, zahtevno, zlasti z vidika po stvarnejšem prepoznavanju in predočanju njegovih shranjenih dokumentov, listin, spisov ter slikovnih in drugih spominov.

Življenjska krivulja Iva Laha se začne z otroštvom (1896) v njegovi rojstni Štrukljevi vasi na Notranjskem in se vzpenja čez ljubljanska leta šolanja ter skozi vojaško izkušnjo soške fronte prve svetovne vojne (1915) potuje do domovinskih bojov za severno slovensko mejo.

Po okrevanju za tifusom se je vpisal na visokošolski študij matematike in fizike na dunajski univerzi (1918) in študije dokončal na zagrebškem vseučilišču (1925).

S koncem svetovne vojne je v še precej umirjenih razmerah v novi državi SHS, nastopil svojo matematičnim vedam, statistiki in socialnemu zavarovanju posvečeno pot.

Z vidika matematike pisec vnaprej priznavam, da si niti v sanjah ne morem privoščiti soditi o čevljih njegove velikosti. Dovoljeno naj mi bo prikazati njegovo manjšo prozno zapuščino narave.

Iz zbira njegovih dostopnih proznih del izstopata povedna, političnokritična Moja zadnja slovenska domača naloga in satirična reportaža Einsteinov relativni vek od poročevalca Dreisteina, v kateri si kot antagonist stojita nasproti utopični Einstein in razumski Dreistein. Spisa v ironični prispodobi kažeta na ideološko-politično konotacijo, ki se komplementira z najizvirnejšima stvaritvama Lahovega opusa – z Lahovimi števili in njegovimi Računskimi osnovami socialnega zavarovanja.

Obe deli, tako Računske osnove ... kot izumljena Lah numbers, pa naj bi škodljivo vplivali na delavski razred in šolajočo mladino FLRJ, je presodila politična oblast.

Velike spremembe v življenju Iva Laha so nastopile po osvoboditvi (1945) in njegovi zaposlitvi na zveznih institucijah države. Aktualna oblast ga je držala na nizki socialni ravni, v senci sumničenj o medvojni izdaji slovenskega naroda ter pod budnim očesom politike, posebno ko je odhajal na pogajanja za izterjavo vojnih odškodnin. Kljub vsemu je na svojem strokovnem področju ostajal čvrsto motiviran.

Ob koncu, ko je že prestopil iz profesionalnih aktivnosti med upokojen(c)e (1965–1967), je Ivo Lah podal kritično poročilo o delovanju socialnega zavarovanja in aktuarstva v državi ter pokazal na napake in neracionalnosti v vodenju omenjenih disciplin.

Iva Laha je krasila tudi velika ljubezen do hčerke Marije, s katero sta prebrodila težke življenjske preizkušnje v obstoječi socialistični ureditvi. Hčerka je posredovala veliko spominov na svojega očka, delček jih je dodal tudi Lahov daljni sorodnik Stanislav Štenta, ki se je z njim pogostejše srečeval, ga vozil in se z njim pogovarjal; zato so njuni spomini v dobršni meri vneseni v pričujočo monografijo.

Odkritje Lahovih števil

Vznemirljiv prispevek Alenke Puhar z naslovom Verjetnostna kvadratura krožne slave, objavljen 30. 12. 2002 v Znanosti, štirinajstdnevni prilogi časnika Delo, in predstavljen na septembrskih dnevih Jurija Vege, je postregel z osupljivo vestjo in pozornostjo Marka Petkovška ter Tomaža Pisanskega na spregledanega matematika Iva Laha, ki bi ga lahko posadili v sam vrh matematikov slovenskih korenin, k Juriju Vegi in Josipu Plemlju.

Maja 2002 sta omenjena avtorja naenkrat ugotovila, da bi bila po številskem zaporedju v kombinatoriki znana »Lah numbers« lahko povezana s Slovenijo. Ker se tako imenovana »Lah numbers« pogosto pojavljajo v zvezi s slovitimi »Stirling numbers« in ker nista še nikoli slišala za kakšnega slovenskega matematika, ki bi se pisal Lah, si nista mogla misliti, da bi zgodovina slovenske matematike lahko spregledala tako pomembnega matematika, čigar delo je v svetovni strokovni javnosti dobro znano.

Bilo je ravno tako!

Slovenec Ivo Lah, rojen 5. 9. 1896 v Štrukljevi vasi pri Begunjah nad Cerknico na Notranjskem, je ta mož!

Ivo Lah, 1934

Rojstna hiša Iva Laha, Štrukljeva vas 4, 2005 (foto: Ljubo Vukelič)

Matematik, ki je poimenoval števila »Lah numbers« po slovenskem matematiku Ivu Lahu, je kombinatorik John Riordan, ki je Lahova števila opisal in objavil v angleščini leta 1954 na Portugalskem, naslednje leto pa svoje delo dopolnil še v nemščini. Gre za števila, ki med drugim povezujejo naraščajoče potence s padajočimi in imajo poleg tega še zelo preprosto in zanimivo kombinatorično interpretacijo.

$$L(n, k) = \binom{n-1}{k-1} \frac{n!}{k!}$$

Zapisana enačba predstavlja Lahova števila – »Lah numbers« – svetovno znano številsko zaporedje v kombinatoriki, ki ga je predstavil imenovani kombinatorik. Lahovo število $L(n, k)$ pove tudi, na koliko načinov lahko »n« skavtov razporedimo v »k« čet. To so samo nekateri od Lahovih dosežkov.

Iskanje pisca tega besedila po dveh vodilnih strokovnih virih, nemškem in ameriškem, je obrodilo rezultate: Zentralblatt Math je objavil 19 recenzij znanstvenih člankov Iva Laha; trinajst prispevkov je bilo v nemškem in šest v angleškem jeziku. Ameriški Math Sci Net, ki prinaša ocene American Mathematical Society, pa je objavil deset recenzij Lahovih del.

Že to kaže, da je mož, po katerem so v šestdesetih letih imenovali števila, užival spoštljiv ugled, ki je temeljil na večjem številu redno objavljenih del. Gre za znanstvena dognanja, objavljena v specializiranih tujih in domačih publikacijah, v širokem razponu – od strogo znanstvenih do poljudnih in informativnih poročil.

Ivo Lah je bleščeč primer praktičnega in v kombinatoriko usmerjenega matematika, ki so ga okupirale matematične ideje s področja socialnega zavarovanja statistike, pokojninskega zavarovanja, demografije in podobno. Zanimivih je več njegovih člankov iz tridesetih let: Nova praktična lastnost Gomperts-Makehamovega zakona umrljivosti, Najlepše poglavje zavarovalne matematike, Statistično-verjetnostna kvadratura kroga s pomočjo ... šahovske deske in šivanke ...

Spominska plošča velikemu matematiku ob 50. obletnici objave Lahovih števil 23. 9. 2005, Štrukljeva vas 4 (foto: Ljubo Vukelič)

Zakaj je bil Lah toliko časa prezrt in zamolčan?

Zamolčanost in spregledanost Laha izhajata iz ideološko-nazorskih in političnih razlogov na diktaturi proletariata temelječe družbene ureditve.

Matematika niso navduševale revolucionarne ideje, ne pridobitve in delovanje povojne socialistične oblasti. Zanj so veljali v eksaktnih vedah veljavni zakoni, jasni matematični računi in ne na ideologijah sloneče iluzije, ki jih ni mogoče vnesti v nikakršen logičen in resničen odnos.

Med vojno, v času italijansko-nemške okupacije dežele, je ostal Ivo Lah zaposlen v Uradu socialnega zavarovanja Ljubljanske pokrajine in tako navidezno služil okupatorjema, a ostajal do njih nelojalen. Prikrilo je podpiral osvobodilno gibanje (OF) in pomagal številnim ljudem v stiski.

Nesprejemljiva sta mu bila med- in povojno izvajanje revolucionarnega komunističnega nasilja nad nazorsko drugače mislečimi ljudmi ter pobijanje v kraške jame.

V njegovi rojstni Štrukljevi vasi je bilo med odraslimi moškimi od skupno štirinajstih žrtev v vasi likvidiranih trinajst iz Vetrinja na Koroškem v taborišče Teharje vrnjenih domobrancev, med njimi njegov brat in nečak, ena njegovih sestra je končala v Krimski jami leta 1942; en interniranec pa je umrl v italijanskem taborišču na otoku Rabu.

Po osvoboditvi leta 1945 sta bila Ivo Lah in njegova žena Marija proglašena za sovražnika slovenskega naroda in izbrisana iz volilnega imenika; družina pa izpostavljena sosedskemu sramotenju in klevetanju.

Leta 1949 je aktuar Ivo Lah odhajal z diplomatsko delegacijo FNRJ na pogajanja za vojne odškodnine v inozemstvo, za izračunavanje katerih so služile njegove Računske osnove socialnega zavarovanja, a socialistična oblast ... jih je razglasila za protimarksistične.

Osnovna šola Notranjski odred Cerknica je v prostorih Knjižnice Jožeta Udoviča Cerknica 20. 3. 2019 z ekipo učenk Majo Škrli, Gajo Marolt in mentorico Miro Širaj ob 40. obletnici smrti matematika Iva Laha organizirala prireditev v počastitev spomina na velikega matematika s predstavitvijo posameznih njegovih strokovnih del, predmetov, razlag in spominov, ki so jih podali strokovni in rodbinski povabljeni.

Lahov rod

Lahov rod izvira iz zaselka Krajnce v občini Cerknica blizu razvalin nekdanjega gradiča Nadlišek pri Pajkovem, ki je bil nekdaj v posesti turjaških grofov Auerspergov.

Ime **Anton Lah** je prvo znano datirano ime na ime Lah v kupnopravni listini grofa Marija Jožefa Auersperga, l. r., od 5. 7. 1803.

Anton Lah (*12. 5. 1786), Krajnce 4, poročen s Heleno Štrukelj, trije otroci:

Jurij (Georg) Lah (*7. 4. 1814);

Margareta Lah (*1815), poročena Makovec;

Marija Lah (*1816), poročena Krašovec, Ulaka.

Jurij Lah (*7. 4. 1814), Krajnce 4, poročen z Marijo Zalar (*1. 7. 1822), pet otrok:

Marija Lah (*21. 4. 1848), poročena Strle, Osredek, babica teologa dr. Antona Strleta (kandidat za beatifikacijo);

Janez Lah (*19. 12. 1852);

Matevž Lah (*6. 10. 1856), Krajnce 4;

Marjeta (*24. 4. 1859);

Jože (*1862).

Janez Lah (*19. 12. 1852), Štrukljeva vas, poročen z Marijo Štrukelj (*5. 12. 1859), osem otrok:

Marija (Mica), (*4. 7. 1879), Cleveland, ZDA;

Frančiška (*5. 10. 1882), Kremenca;

Ana (*2. 6. 1885), Rakitna (†1942, Krimska jama);

Marijana (*11. 2. 1888), Rakitna (Štrukljeva vas);

Ivana (*3. 9. 1890), Rakitna, ZDA;

Elizabeta (*1892), Štrukljeva vas;

Janez (Ivo) Lah (*5. 9. 1896, †23. 3. 1979);

Jože (*29. 7. 1900), Štrukljeva vas, (†1945, taborišče Teharje).

Janez (Ivan) Ivo Lah (*5. 9. 1896, †23. 3. 1979),

poročen z Marijo Orehek (*3. 9. 1885, †1964),

hčerka: **Marija Iva Alojzija Lah** (*29. 7. 1930, †24. 9. 2007).

Oče Janez Lah in mati Marija, zadaj sin Jože (Ivov brat) z ženo, okrog 1923

Vojvodina *Krajevica*Sloboja *Krajcar*

No. 128

Rojstni in krstni list.

2)

Iz vsakega farnega rojstnega in krstnega spiska so s tem listom skrbno potrjeni, da je bil, leta

1896 osemsto dvetisoč šestega
1896.

dni 5. septembra

tako v *Stankovici*

v hiši št. 4 rojen, in da je dne 6. septembra

t. l. ej. *Francišk Janez Kralj* po rimsko-katoliškem obredu krstil.

I m o krstnikove	Zakonski ali ne- zakonski otci ali mati	Očevo krstno ime, priimek in stan.	Materino krstno in rodbinsko ime, in njeno stan, da je žena, sevdobica ali sestra	Krstno ime, priimek in stan batra
<i>Janez</i>	<i>Janez</i>	<i>Janez Laki</i>	<i>Marija</i>	<i>Francišk Kralj</i>
	<i>sin</i>	<i>Krajcar</i>	<i>Stankov</i>	<i>Kralj</i>

To potrjuje moj lastni podpis in priloženi farni pečat.

Farni uradnik. *Vic. nad. Piskar*
dne 28. junija 1908.

Francišk Kralj
Kralj

Poročni list.

Iz poročne knjige stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani se uradno potrjuje, da je leta:

1924
16. VII.

Tisoč *desetsto dvajset četrtega*

1924

dne *16. j. šestnajstega junija*
i. g. *Ivan Kundišar, dolni kapelan*

po rimsko-katoliškem obredu poročil

Ženina:						
Krstno in rodbinsko ime in stan	Stanovališče	Starost	Krštni	Poklic	Krstno in rodbinsko ime in stan očeta	Krstno in rodbinsko ime matere
<i>Ivan Lah</i> <i>definitivni</i> <i>aradijski</i> <i>srednjega</i> <i>urada, na</i> <i>savarnem</i> <i>delavcu v</i> <i>Ljubljani</i>	<i>Ljubljana</i> <i>Štepačkova</i> <i>ul. št. 3.</i>	<i>27</i> <i>let.</i> <i>roj. 1. 1.</i> <i>5/9.</i> <i>1896</i>			<i>Janica Lah</i> <i>roj.</i> <i>Pravljica</i> <i>Štepačkova</i> <i>ul. št. 3.</i> <i>im. kat. vere</i>	<i>Marija</i> <i>roj.</i> <i>Pravljica</i> <i>Štepačkova</i> <i>ul. št. 3.</i> <i>im. kat. vere</i>
Nevesta:						
Krstno in rodbinsko ime	Stanovališče	Starost	Krštni	Poklic	Krstno in rodbinsko ime in stan očeta	Krstno in rodbinsko ime matere
<i>Marija</i> <i>Franciška</i> <i>Orehov</i> <i>definitivni</i> <i>uradijski</i> <i>aradijski</i> <i>urada, na</i> <i>savarnem</i> <i>delavcu v</i> <i>Ljubljani</i>	<i>Ljubljana</i> <i>Kostni</i> <i>ul. št. 7.</i>	<i>38</i> <i>let.</i> <i>roj. 1. 1.</i> <i>2/9.</i> <i>1885</i>			<i>Fr. Lorenc</i> <i>roj.</i> <i>Orehov</i> <i>Štepačkova</i> <i>ul. št. 3.</i> <i>im. kat. vere</i>	<i>Anton</i> <i>roj.</i> <i>Pipar</i> <i>Štepačkova</i> <i>ul. št. 3.</i> <i>im. kat. vere</i>

Tu potrjujem z lastnoročnim podpisom in uradnim pečatom.

Urad stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani

dne *16. julija* 1924.

I. Kundišar
Kaplan stolne župnije

Ivo Lah z ženo Marijo in gostiteljem, okrog 1931

Družinska knjižica, Stolni župni urad Sv. Nikolaja, Ljubljana, 1930

Potni list Iva Laha, Kraljevina Jugoslavija, 1934

Izobraževanje

Janez (Ivo) Lah se je rodil 5. 9. 1896 v Štrukljevi vasi pri Begunjah nad Cerknico na Notranjskem kot sedmi od osmih otrok. Za mamo je bil vedno Janez, za očeta pa Janezek. Pozneje si je nadel ljubo in kratko ime Ivo.

Po dveh razredih ljudske šole pri Sv. Vidu nad Cerknico (1903–1906) je petrazredno šolo končal v ljubljanskem Marijanišču (1906–1908) in nadaljeval na I. (klasični) državni gimnaziji v Ljubljani ter jo s formalno maturo zaradi začetka prve svetovne vojne predčasno zaključil (1908–1915).

Spričevalo o cepljenih kozah.

Lah Janez, ki prebiva v (na) Štrukljeva vas
ter šteje 8 let (mesecev), so bile dne 14. / 4 1904
vcepljene (iznova vcepljene) kože z živalskim (humaniziranim) cepivom.
Na podstavi pregleda, izvršenega dne 21. / 4 1904
se s tem potrjuje, da je omenjeni cepljenec (omenjena cepljenka) kozé **pristno**
prebil (prebila).
V (na) Žilce dne 21. / 4 1904
Hemec
zdravnik cepitelj.

Spričevalo o cepljenih kozah, Žilce (Sv. Vid), 1904

Štev. *49*

Zahl

52)

Obiskovalno izpričevalo.

Frequentationszeugnis.

Ime učenca

Lah Janez

Nome des Schülers

Razred (oddelek) *I*

Klasse (Abteilung)

Rojstni kraj *Marija vas*

Geburtsort

Rojstva dan, mesec in leto *5. septembra 1896*

Tag, Monat und Jahr der Geburt

Solo je obiskoval *od 16. septembra 1903 do 6. julija 1908*

Dauer des Schulbesuches *von bis*

Nravnost *popolnoma primerna*

Sittliches Betragen

Pridnost *vitajen*

Fleiß

Obiskovanje šole *umno*

Schulbesuch

Napredek v posameznih učnih predmetih:

Fortgang in den einzelnen Lehrgegenständen:

Verständnis *prav dobro*

Religion

Slovenski učni jezik *prav dobro*

Unterrichtssprache

Drugi (nemški) učni jezik *dobro*

Zweite () Landessprache

Računstvo *prav dobro*

Rechnen

Tu izpričevalo se daje lemit učenca v ta namen, da se zgodi za sprejem v srednje šole.

Vorstehendes Zeugnis wird diesem Schüler zum Zwecke der Anmeldung zur Aufnahme in eine Mittelschule ausgestellt.

Pet razredna ljudska šola

klassige Volksschule

v (in) pri *Marijanišču*

in

dan *6. julija* 1908

am 19

Ustvar
šolski vodja

Stanka Kovič
šolska učiteljica

K. k. erstes Staatsgymnasium in Laibach.

Katalog-Nr. 19

Schuljahr 1909/10

Jahres-Zeugnis.

Loh Johann

geboren am 5. September 1896 in K. u. b. F. d. n. in *Krain*
vom kath. Religion, Schüler der *ersten a. Klasse*, erhält hiedurch über
das Schuljahr 1909/10 nachstehendes Zeugnis:

Betragen: *sehr gut*

Gegenstände	Leistungen	Gesamterfolg
Religionslehre	<i>sehr gut</i>	Der Schüler ist <i>vorzüglich</i> geeignet, in die nächste Klasse aufzusteigen.
Lateinische Sprache	<i>sehr gut</i>	
Griechische Sprache		
Deutsche Sprache	<i>gut</i>	
Slawische Sprache	<i>sehr gut</i>	
Geographie und Geometrie	<i>sehr gut</i>	
Mathematik	<i>sehr gut</i>	
Naturgeschichte	<i>sehr gut</i>	
Physik und Chemie		
Philosophische Prolegomena		
Freie Lehrgegenstände		

Zahl der versuchten Leistungen: 2, davon ohne Rechtfertigung: 2

Der Schüler war von der Zahlung des Schulgeldes *ganz* befreit.

Laibach, am 3. Juli 1909

Dr. Pöschel

J. Pöschel
Klassenlehrer

Notenskala:

Betragen	<i>sehr gut</i>	<i>gut</i>	<i>bescheiden</i>	<i>nicht bescheiden</i>
Fertigkeit	<i>sehr gut</i>	<i>gut</i>	<i>genügend</i>	<i>nicht genügend</i>

Zrelostni izkaz, I. državna gimnazija Ljubljana, Ljubljana, 1915

Ob začetku prve svetovne vojne (15. 4. 1915) je Ivo Lah kot mobiliziranec z velikim navdušenjem vstopil v avstrijsko vojsko in bil nato poslan v oficirsko šolo v Neumarktu.

Pepi, Ivu Lahu v spomin, Neumarkt, 1916

Kadeti z dekleti pred odhodom na fronto, Ivo Lah drugi z desne, Neumarkt, 1916

Marca 1916 je bil Ivo Lah kot podporočnik poslan na položaje soške fronte in po nekaj mesecih je že prisegel zvestobo avstrijskemu cesarju Karolu.

Po nepolnem letu zadrževanja na fronti je zbolel za tifusom in bil poslan na zdravljenje. A tudi v bolnišnici mu matematična žilica ni dala miru, vseskozi se je zabaval in igral z računskimi ter geometrijskimi operacijami, problemi, integrali, numerogrami, šahiranjem in podobnim. Po okrevanju se je srečno znašel na Dunaju in se leta 1918 vpisal na fakulteto za matematiko in fiziko tamkajšnje univerze.

Prijavna knjižica, Univerza na Dunaju, Dunaj, 1918

Nummer des Meldungsbuches 56746

Preis: 20 Heller.

Kolloquien-Zeugnis.

(Philosophische Fakultät.)

Daß Herr

geboren zu

Sturteggendorf in Krain

ordentlicher Studierender im ersten Semester an der philo-

sophischen Fakultät der k. k. Universität zu Wien, das 5 stündige Kollegium

über Experimental-Physik

bei dem ~~ordentlichen~~ Professor H. H. Prof. Lecher

bei dem Privatdozenten

während des Winter Semesters 1917/18 besucht und zufolge

des aus dem genannten Fache mit ihm gehaltenen Kolloquiums den Unterricht mit

sehr gut

Fortgange gewissam hat, wird hiermit bestätigt.

Wien, den 19 April 1918.

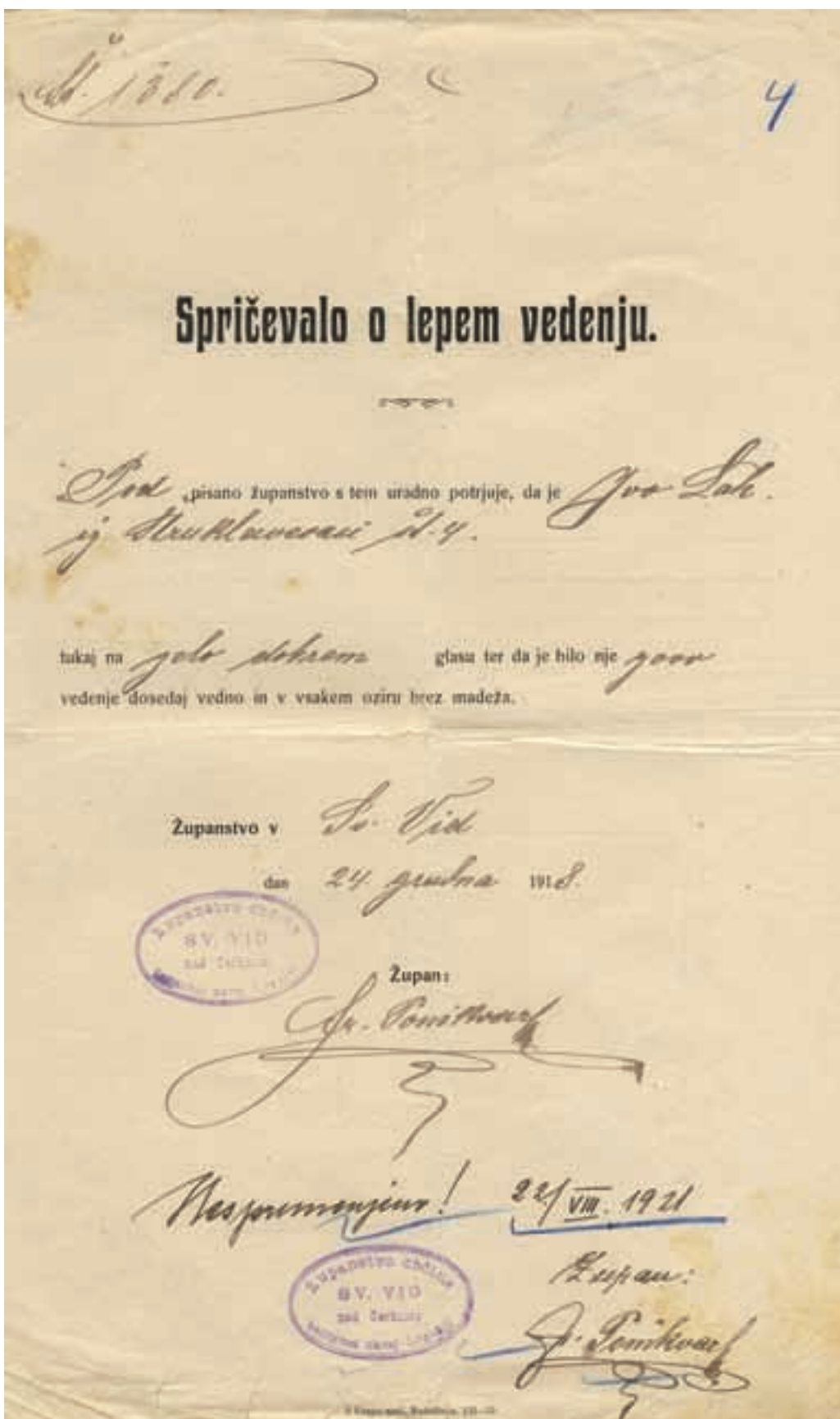
Lecher

K. K. UNIVERSITÄT WIEN
I. PHYSIKALISCHES INSTITUT

Notenskala: 1 sehr gut, 2 gut, 3 genügend, 4 ungenügend.

Form. 20. 50.

Kolokvijski izkaz, Filozofska fakulteta, Dunaj, 1918

Spričevalo o lepem vedenju Iva Laha z dne 24. 12. 1918 oz. 22. 8. 1921, Županstvo Sv. Vid nad Cerknico

Slika posjednika

KR. VISOKA ŠKOLA ZA TRGOVINU I PROMET
U ZAGREBU.

Matični broj 1179

**INDEKS
PREDAVANJA.**

Gosp. Yvo Loh

rođen u Smiljanec godine 1896

Upisan kao redoviti slušač u kr. visokoj školi za
trgovinu i promet u Zagrebu:

Školske godine Semestri (I–II)	Datumi upisa	Potpis sluhos
1921/22 zimski	14. 8. 1921	
Letnji 1921/22	24. 8. 1921	
1922/23 I	24. 9. 1922	
1922/23 II	24. 10. 1922	
I 1923/24	12. 11. 1923	
II 1923/24	6. 12. 1923	

Vlastoručni potpis posjednika:
Loh Yvo

U Zagrebu, dne 14. okt. 1921

Indeks predavanj, Kr. visoka škola za trgovinu i promet, Zagreb, 1921

Izkaz o prvem državnom izpitu, Kr. visoka šola za trgovino in promet v Zagrebu, Zagreb, 1923

Kr. povjerenstvo za ispitivanje kandidata srednjoškolskog učiteljstva
u Zagrebu.

br. 25-1925.

Ispitna svjedodžba.

□□□

Gospodin Ivo Loh, rođen 5. septembra 1896. u
Mukševoj Vasi obale ljubljanske, načinio je 1915. godine
ipit zrelosti u I. državnoj gimnaziji ljubljanskoj, bio je sem-
estarna slušač umirobilnog fakulteta, i to zimskoga i ljet-
noga školske godine 1917/18. u sveučilištu bečkom, i od zimsko-
semestra školske godine 1918/19. do zimskoga semestra školske
godine 1921/22. u hr. sveučilištu zagrebačkom. Bio je predmet:
teorije struka i općegpući se u seminarima pedagogije,
kemi i za teoretsku fiziku (po dva semestra), matematičkom
i geometričkom (tri semestra), po u završnim fizikalum
(po tri semestra) i kemijom (dva semestra).

9. julya 1922. načinio je kandidat pred ovim kr.
ispitnim povjerenstvom propisani filozofsko-pedago-
gički predispit s odličnim uspjehom.

Posljednjim molbom od 5. julya 1923. zamolio je kandidat
ovo kr. ispitno povjerenstvo, da bude pripušten k ispitu
iz matematike i fizike kao glavnih struka. Na osnovi
te molbe zadate su kandidatu domaće zadnje, pa kad
ih je s povoljnim uspjehom izradio, pratio je on najpri-
je i načinio, 18. oktobra 1923. ispit iz matematike i fizi-
kologije jezika, zatim, 6. maja 1924. iz hrvatsko-srpskoga
jezika i matematičke geografije, a danas iz fizike.

O uspjehu cjelokupnoga ispita, jeda je se

Izpitno potrdilo, Kr(aljevo) povjerenstvo za ispitivanje kandidata srednjoškolskog učiteljstva u Zagrebu, Zagreb, 1925

Ivo Lahu v spomin

Študij je po končanih bojih za Koroško, severno slovensko mejo in Maribor, ki se jih je z velikim navdušenjem in domoljubjem udeležil, nadaljeval na Modroslovni fakulteti zagrebškega vseučilišča ter ga z diplomo »profesor matematike in fizike« leta 1925 dokončal.

Ivo Lah je vzporedno študiral tudi na Kr. visoki šoli za trgovino in promet v Zagrebu. Študij je zaključil leta 1923 z opravljenim državnim izpitom. Nato je bil približno pol leta asistent na Gozdarski fakulteti v Zagrebu.

V letih od 1927 do 1928 je na Dunaju opravljal štirimesečne študije iz zasebnega zavarovalništva pri zavarovalniškem društvu Riunione Adriatica di Sicurtà Wien.

Sprva mu je šlo vse na roko tudi v pogledu nagnjenosti do eksaktne matematične vede, ki omogoča samostojno reševanje problemov ter absolutno kontrolo pravilnosti dobljenih rezultatov. To je odslej kot aktuar in statistik uspešno uporabljal na področju socialnega, pokojninskega, invalidskega zavarovanja in v drugih dejavnostih na vseh mestih in v obdobjih svojega delovanja. Stike z aktuarskimi institucijami doma in po svetu je vzdrževal tudi kot upokojenec.

Aktuar je v slovenskem knjižnem jeziku zavarovalniški ali gospodarski matematik, ki po verjetnostnem računu preračunava rentabilnost zavarovanj in premij na področju zavarovanja, pokojnin, vrste demografskih skupin ter je več matematične kombinatorike, statistike in drugih informacijskih načinov.

Vojaško obdobje

Lahova gimnazijska leta so segla prav v začetek prve svetovne vojne v Evropi. Tik pred maturo, 15. 4. 1915, je bil mobiliziran v vojsko in napoten v oficirsko šolo ter bil kot podporočnik poslan na soško fronto. Dobro se je počutil v narodnostno pisanem jugoslovanskem moštvu. Z vojaki je delil pristno tovarištvo in jim bil v pomoč tudi v popolnoma osebnih zadevah; ob tem je navdušeno izkazoval svoj patriotizem in ljubezen do domovine.

V dnevnik alarmnih predpisov, Alarmforschriften Feldpost 608 R – 20. 4. IV. 1916, in v osebna notesa je pisal v nemškem, predvsem v slovenskem jeziku, z drobno in natančno pisavo ter precizno skiciral, brez najmanjše napake ali popravka.

Nikoli odposlana vojaška sporočilna dopisnica iz osebnega arhiva Iva Laha, 1916

Podporočnik s cofom Ivo Lah pred odhodom na fronto, osebni vojaški notes, 1916

Feldpost 608 R - 20. IV 1916

Alarmvorschriften.

deutsch-slovenisch

- 1) Horchposten. Der Horchposten hat von seiner Hütte aus das Vorderein aufmerksam und genau zu beobachten. Falls er was Verdächtigtes sieht oder hört, hat er auf dem in der Hütte angebrachten Signalpfosten einmal zu pfeifen (Hilfsheft!) - Dient es ihm größere Abteilungen zu verrücken oder wird er aufgezogen so hat er sofort das Feuer zu eröffnen und dreimal zu pfeifen. Das Pfeifen ist so lange fortzusetzen bis seine beiden Nachbarposten das Signal entgegengelesen haben. Alle Posten haben so lange auf ihren Posten zu bleiben bis der Feind bei dem Hohlhundemitteln ist aber der Nachkommandant nie abläßt. . . .
- 2) Wachposten. Der Wachposten geht zwischen zwei Horchposten hin und her. Er hat die Horchposten fortgesetzt zu beobachten und jeder von ihnen gegebene Signal sofort zu wiederholen. Er verständigt in erster Reihe den Nachkommandanten und sorgt dafür, daß die Mannschaft seines Bereiches vorher steht verständigt wird. Falls er kein Pfeifen hört, so verkündet er das gegebene Signal durch lautes Rufen mit von Deckung zu Deckung und verständigt so Mannschaft. Auf das Signal, "Nacht sieht" bleibt er weiter auf seinem Posten, auf das Signal, "Alarm" soll er nach Verständnis eines seines Bereiches zu seiner Schießwache oder Gasse Reserve, zu seinem Zuge.
- 3) Wachkommand. Der Wachkommandant zugleich Aufseher hat sich während seines Dienstes in dem ihm zugewiesenen Bereiche im freien aufzuhalten. Ihm obliegt die genaue Beobachtung jedes Posten, sowie dessen Ueberwachung und Verrückung. Der Wachkommandant hat stündlich mindestens einmal sämtliche Posten seines

Benachtes zu unterstützen und ist für die tadellose Ausführung
des Dienstes verantwortlich. Fallweise mehr ergehende An-
träge über das Funktionsvermögen der Signalpfeifer etc. s.
sind sofort dem diensthabenden Off. zu melden, ausser-
dem dürfen nur solche Posten aufgeführt werden, die
ihnen dienstwillkommen beibringen. — Im Falle, dass er
von irgend einer Seite ein Signal hört, hat er dasselbe
sofort mehrmals zu wiederholen und rasch rasch
zu dem nächsten Horchposten (bzw. zu dem das Signal
gebenden Horchposten) zu befehlen und dasselben
über den Grund des Signales zu befragen. Hat der
Posten was Verdächtigendes bemerkt, so gehört es hat
sich der Wachtmeister mit einer kleinen Patrouille so-
fort von dem Grunde der Bauunternehmung ge-
hen, zu kommen im diesem Falle eigenmächtig
das Feuer eröffnen. Im Falle eines Alarms, hat er
die in der Stellung befindlichen Posten sofort zu
ihren Postscharten bzw. einrückend zu mahnen.
Wie von der Stellung befindlichen Posten mit eini-
gen Mann so lange zu unterstützen bis der W.
das Trahlhindernis beseitigt hat, worauf er in die
Stellung einzurücken hat. Grundsatz hierbei ist den
Feind durch rasches Feuer möglichst lange aufzu-
halten und ihn zu einer vorzeitigen Entwicklung
zwingen. In jedem Falle ist möglichst rasch Hilfe
zu tragen, dass der diensthabende Off. verständigt
wird. — Nach Durchführung dieses Dienstes hat sich
der Wachtmeister wieder zu seinem Schwarm zu begeben.

- 4.) Füchrgen und Inspektionen haben sich während
der Zeit ihres Dienstes im freien beim Zuge aufzu-
halten. Sie sind für die tadellose Ordnung in
den Unterabteilungen sowie im Zugbereiche verant-
wortlich. Im Falle eines Signales obliegt ihnen die Pflicht
der raschen Verständigung der Zug- und Komp. Huth.
Im Falle des Signales, Huth acht verhalten sie im
Dienst im Alarmfalle so len sie zu ihren Posts-
schaften. — (Hpt. haben: Ihnen obliegt in erster Linie
die Ordnung und dann erst die Verständigung.)

Alarmni predpisi Vojna pošta 608 – 20. IV. 1916 (slovenski prevod)

1.) Prisluskovalna straža. Prisluskovalni stražar mora s svojega stražarskega položaja pozorno in natančno opazovati teren pred sabo. Če vidi ali sliši kaj sumljivega, mora na signalno piščal, ki je nameščena na stražarskem položaju, dvakrat zažvižgati (poltakt!). Če pa vidi večje oddelke, ki se premikajo, ali če sliši streljanje, mora takoj odpreti ogenj in trikrat zažvižgati. Žvižganje je treba nadaljevati tako dolgo, dokler njegova dva sosednja stražarja ne oddata signala naprej. Vsi stražarji morajo ostati na svojih položajih, dokler je sovražnik pri žičnih ovirah ali dokler jih komandant straže ne razreši.

2.) Napovedni stražar. Napovedni stražar hodi sem in tja med dvema prisluskovalnima stražarjema. On mora prisluskovalno stražo stalno opazovati in vsak signal, ki ga oddajo, takoj ponoviti. Takoj obvesti komandanta in skrbi za to, da je moštvo njegovega območja takoj obveščeno. Če nima piščalke, sporoči z glasnim klicanjem, teče od kritja do kritja, in tako obvesti moštvo. Na signal »mirno« še naprej ostane na svojem položaju, na signal »alarm« pa potem, ko je obvestil svoje območje, odhiti k svoji strelni lini ali, če je čas, do svojega voda.

3.) Komandant straže. Komandant straže, ki je hkrati tudi vodja, se mora med opravljanjem svoje službe zadrževati na prostem na območju, ki mu je dodeljeno. Njegova naloga je tudi, da vsako stražarsko mesto pouči o nadzorovanju in kontroliranju. Komandant straže mora vsako jutro najmanj enkrat kontrolirati vsa stražarska mesta svojega območja in je odgovoren za brezhibno izvajanje službe. Če pride do izpada delovanja signalnih piščal itd., mora takoj obvestiti službujočega oficirja, navedena pa morajo biti tista stražarska mesta, ki svojo službo popolnoma obvladajo. Če iz katerekoli strani sliši signal, mora to takoj večkrat ponoviti in takoj oditi do naslednjega stražarskega položaja (oziroma do položaja, ki je oddal signal) in povprašati, kaj je razlog za oddajo signala. Če je straža opazila ali slišala kaj sumljivega, se mora komandant straže z majhno patruljo takoj prepričati o vzroku za vznemirjenje. V tem primeru lahko na lastno pest odpre ogenj. Ob alarmu mora stražo, ki je na položaju, takoj poklicati k strelnim linam. Straže, ki se nahajajo pred položajem, mora z nekaj možmi tako dolgo podpirati, dokler ... (oficir) ne doseže žične ovire, nakar se mora on povleči na položaj. Temeljno načelo je, da je treba nasprotnika s hitrim ognjem karseda dolgo zadrževati in ga prisiliti k predčasnemu umiku. V vsakem primeru je treba karseda hitro poskrbeti, da je službujoči oficir obveščen. Po poizvedbi te akcije se mora komandant straže vrniti k svoji enoti.

4.) Dnevni oficirji in inšpekcije se morajo v času svoje službe zadrževati na prostem pri vodu. Oni so odgovorni za brezhiben red v začasnih bivališčih in tudi v celotnem vodu. V primeru signala imajo nalogo, da takoj obvestijo komandanta voda in komandanta čete. V primeru signala »mirno« ostanejo na položaju, v primeru alarma odhitijo k svojim strelskim linam (stotnik: njegova naloga je v prvi vrsti red in šele nato obveščanje).

5.) Službeni oficir vodi in nadzira vsa dela v vodu. On nadzoruje podoficirje voda, inšpekcije in komandante straže in večkrat kontrolira straže (podnevi tri- do štirikrat, ponoči

vsaki dve uri enkrat). On je odgovoren za popoln red na celotnem službenem območju. Službujoči oficir se mora med opravljanjem svoje službe zadrževati pri vodu in dnevni vodi in komandanti straže morajo v vsakem trenutku vedeti, kje se zadržuje. V primeru signala »mirno« se hitro informira o vzroku vznemirjenja in sprejme ukaze. V primeru alarma odredi najnujnejše in vodi vod, dokler ne pridejo drugi ukazi. V vsakem primeru mora skrbeti za to, da je četni komandant natančno obveščen o vseh dogodkih v vodu.

6.) Splošno. Moštvo, ki ni na položaju, mora ostati v svojih kritjih. Z nepotrebnim sprehajanjem sem in tja izdaja svoj položaj in je prepovedano. Vsak ... komandant mora skrbeti za to, da v začasnih bivališčih vlada brezhiben red. Podnevi se ne sme kuriti. Osvetlitev na poteh je dovoljena le v najbolj nujnih primerih in nikoli ne sme biti prosta razsvetljava, ampak mora biti proti sovražniku zasenčena. Moštvo je lahko vsak trenutek alarmirano. Vedno mora imeti v bližini torbe s hrano, pakete s patroni in orožje. Slačenje in sezuvanje čevljev sta dovoljena le, če o tem ve komandant ... In še to je lahko le takrat, ko se mora preobleči. Na signal »mirno« se vsak vojak opremi za bitko in ostane v kritju. Na signal »alarm« vsakdo odhiti do svoje strelne line in tam popolnoma pripravljen na streljanje čaka na ukaz streljanje. Streljanje brez ukaza je prepovedano. Ukaz za napad lahko da le komandant ... Na signal »konec« gredo vsi razen službujočega v kritje. Prisluškojoča straža je spet vzpostavljena in normalne zadolžitve se nadaljujejo. Rezerva ostane med alarmom popolnoma oborožena pred svojimi začasnimi bivališči in tam pričakuje nadaljnje ukaze sektorskega komandanta.

7.) Služba je urejena takole.

III. vod: 1 oficir podnevi in ponoči

4 prisluškovalna straža

3 napovedana straža

1 nadzorni komandant za prvi in drugi ...

1 nadzorni komandant za tretji in četrti ...

1 dnevni podoficir

1 inšpekcija

Podnevi opravlja službo stražarjev rezervni vod (v času od 5h do 7h).

Ponoči ima stražarsko službo izmenoma od 7h do 12h in od 12h do 7h po ena cela ...

Vsi, ki opravljajo službo, se morajo javiti pri vsakem oficirju in inšpekcijskem organu v njihovem območju.

Vojaško življenje skozi fotografije v predfrontnem zatišju

Spomin z visokogorja, alarmni dnevnik, Feldpost 608/R, 1916

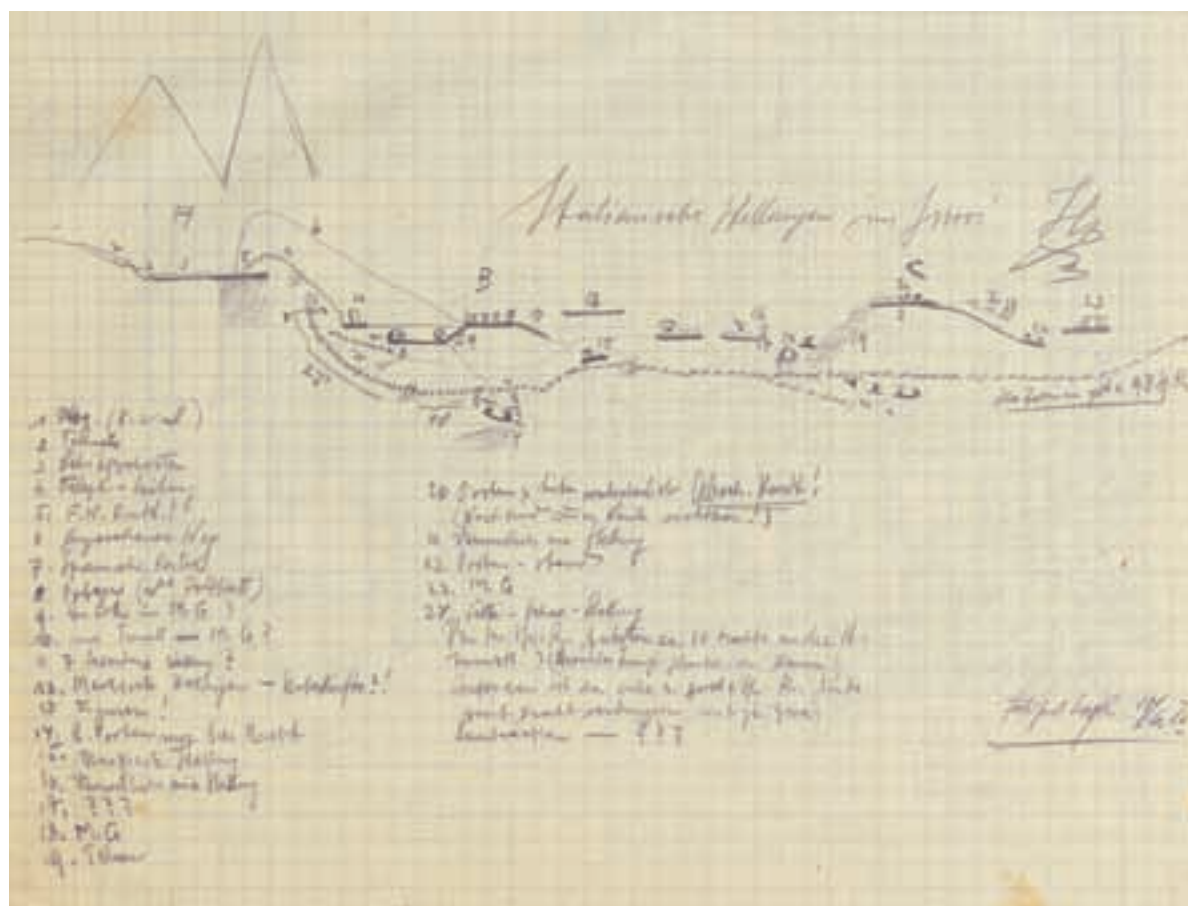
Marškompanija I. /XXXX/ Ma. K., alarmni dnevnik, poveljnik Ivo Lah v sredini, drugi za tablo oz. sedmi v drugi vrsti, gledano z leve, 1916

Marškompanija med postankom, Ivo Lah drugi desno od vojaka v beli srajci, alarmni dnevnik, 1916

Vojaki pred transportom, Ivo Lah v desnem oknu, Neumarkt, 1916

Italijanska frontna linija, skica oficirja Iva Laha

Lahov portret stražarja, ki napenja uho, pogled in možgane.

Brezskrbno, se gremo za vojake, 1916

Častnik Ivo Lah, sproščeno v uniformi, 1916

Zdravica ob prekomandi vojnega tovariša, alarmni dnevnik, 1916

Častniki v predfrontnem zatišju, alarmni dnevnik, 1916

Skupina vojakov po ogledu terena, alarmni dnevnik, Ivo Lah skrajno desno, 1916

Ogledniki na zasneženem terenu, 1916

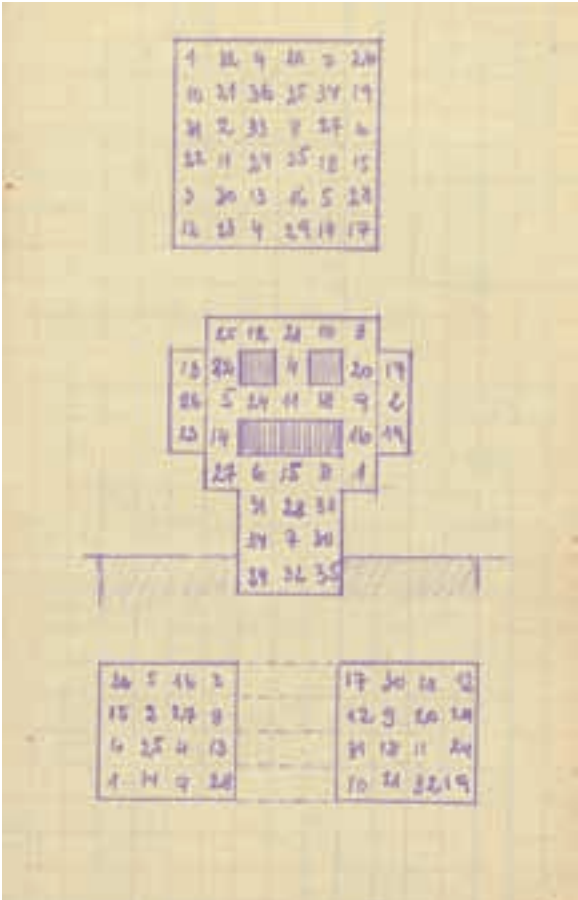

Oficir Ivo Lah s sabljo, alarmni dnevnik, 1916

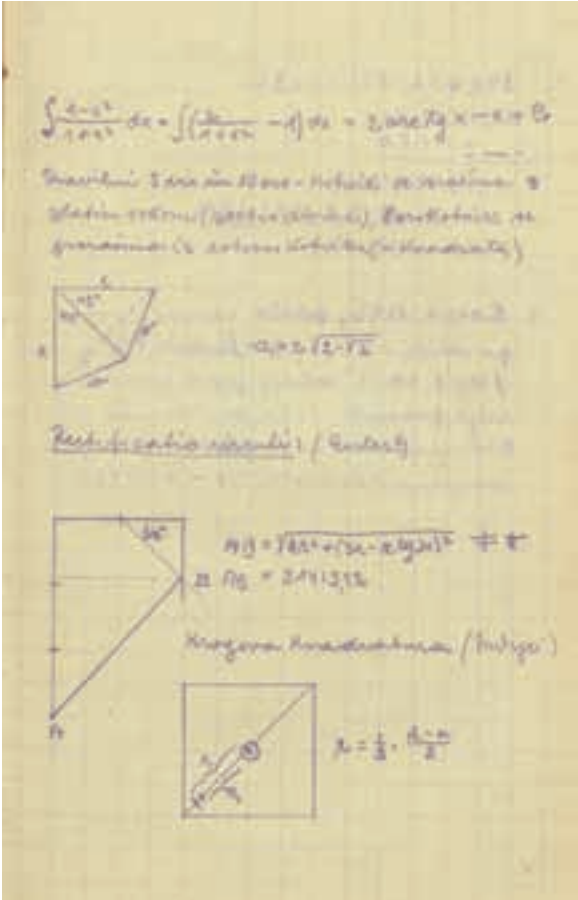

Brezskrbna trojka vojakov, 1916

Lahove matematične, enigmatične in numerološke igrice iz osebnih vojaških notesov in alarmnega dnevnika

Številčne kombinatorne igre, osebni notes

Matematične in geometrijske rešitve, zlati sek, krogova kvadratura

$$\frac{1}{2} = 0.0434, 732602, 695652, 173913$$

$$\frac{1}{2^2} = 0.0134, 827586, 216296, 557224, 137431$$

$$\frac{1}{2^3} = 0.032, 252064, 516129$$

$$\frac{1}{2^4} = 0.020413, 163265, 206122, 408979, 591236, 734693, 577551$$

Oglej polatutina je napeta vrv, ki je 1 meter višja kakor polatutina. Ali je toliko
prodnja onak hrga in polatutina, da bi morda stala steno v polatutini? ja!

$$2.05 + 1 = 2(1.05) \cdot 5$$

$$\frac{2.05 + 1}{2.05} = 1.05 + 1$$

$$x = \frac{2.05 + 1}{2.05} - 1 = \frac{1}{2.05} \text{ m.}$$

Pismo

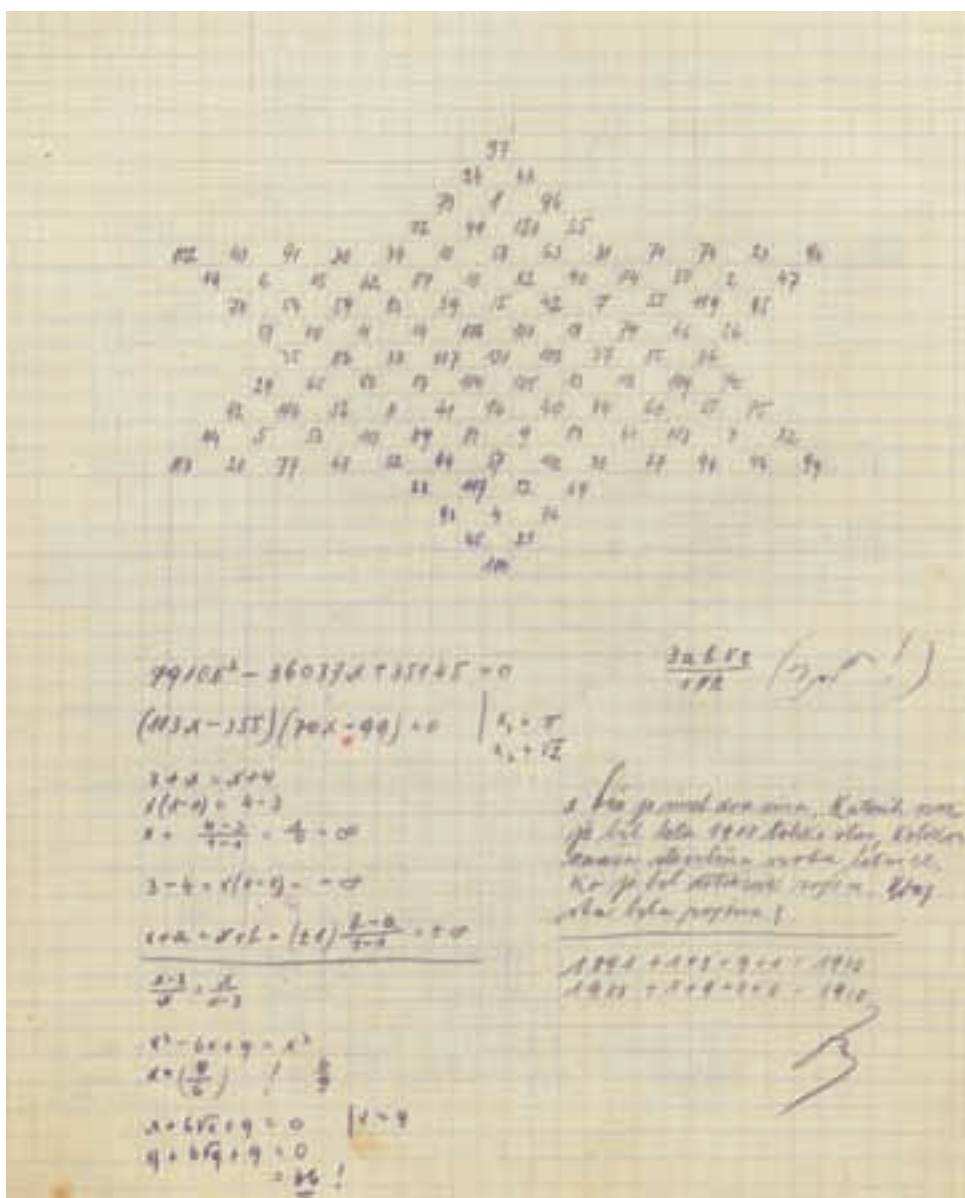
Moji Tine, najlepši moj Gabar in Zvez

Dragi stac!

Žve, nje blazitel a papira,
da mi vse moje na da vinar.
Tecnom pustom blaziti prihodnjem
a ljubeznivostem naše stonjane
per bi ste mi na nje pahl
Kot je čisto danas sam
a vaki je upam danas
pahl naše ziti vije
a tveka pahl vije. -
In tveka sad vije
pa vije je pri gramin
pa gramin tveka vije
pa se tveka na vije vije
Mi pa se tveka vije
da mi tveka na pahl

Problem z uganko, pismo nekega vojaka, alarmni dnevnik

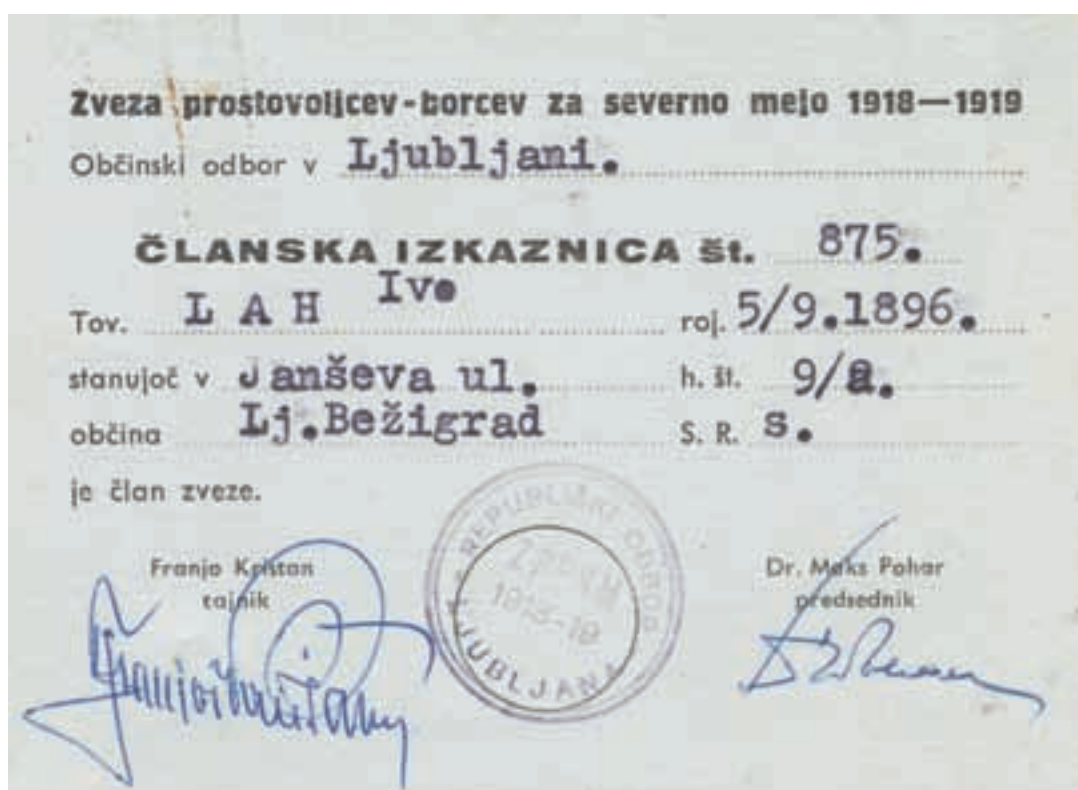
Po slabem letu življenja na fronti je bil Ivo Lah zaradi obolelosti za trebušnim tifusom poslan s fronte na sanacijo v zaledje. V beležkah opisuje krajšanje časa med bolnišničnim zdravljenjem z zanj zabavnimi matematičnimi in geometrijskimi problemi, igranjem šaha ter igrami številčk. Njegovi »numerogrami« so prave čarovnije, kdo bi vedel za njih smisel in razvozlanje!?

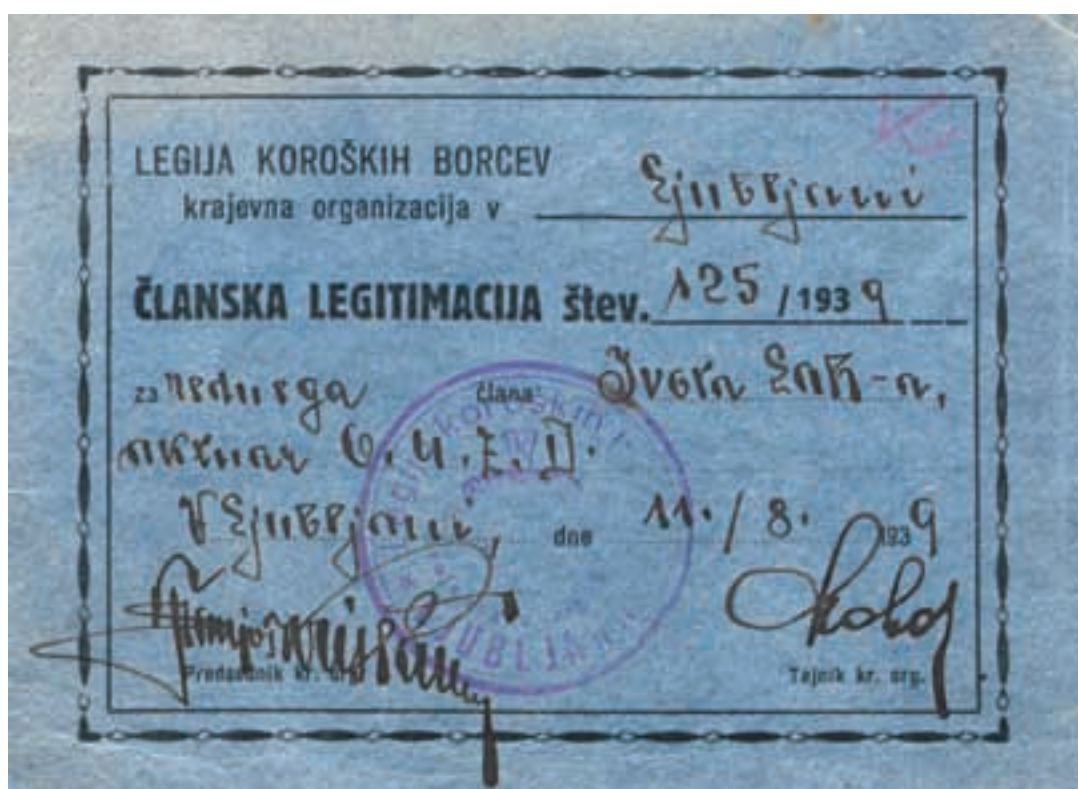
Zvezdast »numerogram« in ugankarski problem, alarmni dnevnik

Sledili so še drugi dogodki, tudi judenburški, in udeležba v osvobodilnih bojih za severno slovensko mejo 1918. Še preden je maja prišlo do upora slovenskih vojakov v Judenburgu, je Ivo svaril tovariše: »Fantje, Austrija je še močna.« Upor je bil res zadušen. V svoj notes je zapisal: štirje ustreljeni in pripisal: »Rosen blühen auf der Heiden.« (»Rože cvetó na planjavi.«)

V naslednjem obdobju je s prekinitvami šest mesecev služil kot rezervni pešadijski kapetan I. klase v legiji koroških dobrovoljcev (pod nadporočnikom Franjem Maglajem). Krajši čas tudi v jurišnih in mitraljeznih enotah v osvobodilnih bojih za severno slovensko mejo. Prejel je spominsko kolajno za osvobajanje Koroške 1918–1919 (izgubljena?) in druga priznanja.

Članska izkaznica, Ljubljana

Članska legitimacija, Ljubljana, 1939

PROMETNO PODJETJE

VA

VIATOR - LJUBLJANA

VOZOVNICA

A

Nº

0047

S

100%

POPUSTA

NA VSEH PROČAH V MESTNEM PROMETU

Ime:

Joo

Primek:

Kač

Stanov:

delov. 606

ZVEZA PROSTOVOLJCEV - BORCEV

ZA SEVERNO MEJO

1918-1919

SL. 173

direktor prometnega podjetja

OPOZORILO

Lastnik vozovnice ima pravico do vstopa na sprednjo ploščad.

Vozovnica je veljavna za vse proge javnega mestnega prometa in velja do preklica. Vozovnica ni prenosljiva in je vezana na izkaznico, ki lastnika opravičuje na popust. Opremljena mora biti s sliko in podpisom lastnika. Lastnik je dolžan ob vstopu pokazati vozovnico brez poziva. Zlorabo vozovnice kaznujemo z njenim odvzemetom.

Reg. št.

1939

Dne

13.

Mes.

marec

1973

Podpis lastnika vozovnice:

Vozovnica s stoodstotnim popustom v mestnem prometu, Zveza prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919, Ljubljana 1973

V spomin na vzpon na Mangart, alarmni zvezek, 1962

Ivu je ostalo v spominu tudi služenje v vojski Kraljevine Jugoslavije. Malo pred vdorom Wehrmachta, nemške nacistične vojske, na ozemlje Kraljevine SHS je država začela preverjati nacionalne blagovne rezerve in častnik Ivo Lah je dobil nalogo popisovati vole v Haložah na Štajerskem. »Za volove i otačbinu,« se je rad pozneje ponorčeval.

Literarni spisi

Lahova prozna zapuščina je bila nekako prepuščena času, saj je teh nekaj spisov, ki se kažejo v bogastvu ljudskega izrazja in čutenju narave, z izjemo Izpita, ostalo v tipkani obliki in so v prvem zajemku knjige predstavljeni v povzetkih.

Spisi so različnih vsebin – od resničnih zgodb, dogodivščin, predavanj, spisa o uredništvu Plamenu do novinarske reportaže iz namišljenega leta 2000 – in si nekako kronološko sledijo:

- **Zagovarjanje – resnična zgodba**
- **Moja zadnja slovenska domača naloga: Meni je hudo, ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož ...**
- **Zgodovina oslov – De historia asinorum**
- **Prvič v Trstu**
- **Izpit**
- **Listnica uredništva**
- **Zgodovina stenografije (predaval pri govornih vajah)**
- **Einsteinov relativni vek (novinarska reportaža iz godine 2000)**

Reportaža Einsteinov relativni vek je napisana v srbohrvaškem jeziku – kot skoraj večina njegovih uradnih listin, poročil in drugih zapisov z njegovega službovanja v Zagrebu in Beogradu, ki odraža duha političnih razmer in ideologije tistega časa.

Vsak spis nosi neko na avtorja vezano poanto in kaže na njegov bistri spomin ter čustveno vživetost v čas, s kritično vizionarskim in retrogeno, do najstniških dni segajočim pogledom.

Zagovarjanje – resnična zgodba

»Moj oče, kmečki človek, je bil moder in iznajdljiv, marsikaj je znal narediti sam.« To so bili spomini sina Janezka na očeta, ki se je pozneje iz Janeza oziroma Ivana preimenoval v Iva. Oče se je dobro znašel tudi v podžupanski vlogi in v različnih živinozdravniških spretnostih, kot je rezanje prašičkov, teličkov, ter v zagovarjanju (zoper uroke) proti raznim živinskim boleznim, kačjemu piku, napenjanju krav, jalovosti telic, prašičjim garjam in podobno, se ve, za določeno ceno.

Zagovarjanje je bilo posebno *misteriozno* početje, zdravljenje bolezni s pomočjo čarodajnih besed in molitvic. V zaklenjenem štibeljcu je oče ob raznih svetih predmetih iz cerkvene skrinjice kleče bral iz *bukvic* za zagovarjanje, ki so bile pisane v *bohoričici*.

Početja zagovarjanja pa so prišla v javnost, tudi na ušesa vidovskega gospoda župnika Janeza Jereba (od Sv. Vida), ki je s prižnice ostro, pod težko smrtno pregreho, obsodil taka početja in zahteval, da grešnik te pregrešne *bukvice* nemudoma odnese v župnišče. Ta grožnja je očeta skoraj potolkla in se je odločil *bukvice* predati. Težko se je ločil od pridobitne knjižice, pa jo je prek noči prepisal in prepis skril v špampetu. Gospod župnik je za tako početje očeta trdo prijel, da je ta dal za več svetih maš in pobožna berila.

Sina Janezka je peklenska pretnja očetu silno mučila; da bi ga rešil najhujšega, mu je tisti prepis naskrivaj zažgal. Oče je pogrešal *bukvice*, saj po njihovem izginotju kar ni bilo več prave sreče in ne denarja pri hiši.

Ob neki priliki so gospod župnik priporočili očetu, naj sina pošljejo naprej v ljubljanske šole, ker je zelo dobro učljiv.

Janezka pa je še v dijaških letih peknilo, ker je očetu uničil tisti prepis, zato se je nekoč podal v poizvedovanje za drugimi *bukvicami*, a brez pravega uspeha; niti z uporabo stenografske (čarovniške) pisave ni vžgalo pri nezaupljivem imetniku *bukvic* (*Priloga 1*).

Oče Lah je znal dobro z računi in kunštjo, vsega tega je veliko, za veliko žlico, podedoval tudi sin Janezek.

Moja zadnja slovenska domača naloga: Meni je hudo, ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož ...

Nekega popoldneva v februarju 1909 je razrednik 1. a-razreda prve državne gimnazije v Ljubljani pripeljal v razred na predstavitev mladega profesorja latinščine. Ob tem pa je razpredal z vsemogočimi pripovedmi, kar pa Lahovemu šolarju ni bilo všeč. Čeprav je učenega profesorja visoko cenil, si nista bila prav blizu, počasi se je v njem začel dvigati uporniški duh. Že od mladih nog je čutil odpor in strah do učiteljev, duhovnikov, orožnikov, sedaj pa še do profesorjev v Marijanišču. Ti poklici namreč nekako grenijo življenje poštenim kristjanom, je menil šolar.

Večina profesorjev in perfektov je visoko cenila pisateljstvo, pesnikovanje, deklamiranje in podobne vrline, za katere pa sam ni imel posebnega smisla. Ležali so mu matematika, geometrija, fizika, astronomija, navtika in podobne vede. V uteho mu je bilo, da Oni njemu ljube predmete manj poznajo kot on sam.

Kongregacija Marije in sv. Alojzija, Marijanišče, 1912, Ljubljana

Nekega decembrskega dne 1910 je prišel v razred njihov razrednik s korigiranimi domačimi slovenskimi nalogami. Posamično je delil zvezke in izražal več graje kot hvale. Naenkrat je namrščil obraz in dodal: »Lah zadostno ..., meni je hudo, ker vidim, da slovenski narod ne bo imel Velikih mož ...« Nato je zvezek grobo vrgel predenj na klop.

Karikirana slika razreda, C.(esarsko)kr.(aljeve)l. drž.(avne) gim.(nazije), 1912, Ljubljana

Ta opazka je učenca katastrofalno prizadela. Počutil se je slabiča, duševni kreten ... »Ali naj se vrnem nazaj v Štrukljevo vas past krave, kidat gnoj, s cepcem mlatit snope, *faliran* študent?« se je spraševal. »Ne, to nikakor! Zavzel se bom, nič več ne bom pohajkoval,« se je odločil.

Posledice niso izostale.

6. 7. 1911 je profesor v fraku in s cilindrom na glavi razdeljeval letna spričevala in po daljšem nagovoru dodal: »Lah, vi ste bili pridni ...« Iz spričevala se je blesketalo deset »zehr gut« po vrsti. V mislih je želel vprašati profesorja: »Ali sedaj bo slovenski narod imel kaj Velikih mož?« Pa si ni upal. Menda je imel najboljše spričevalo od več kot 500 dijakov v vsem zavodu. A veselje je kmalu začelo plahneti.

Kdo je pravzaprav Veliki mož? Ivan Cankar je brez dvoma največji slovenski mož! Ulice, spomeniki, muzeji se imenujejo po njem, še njegova filozofija nekako pristaja k novim bolj socialističnim pogledom. Zakaj? Izkonstruiral je Hlapca Jerneja, ki si v štiridesetih letih ni prav nič prihranil, ni si izgovoril niti *kot-a*, ne *košte*, kar si vsak kmet, ko daje *grunt* čez.

Spraševal se je, kdo so Veliki možje ..., vojskovodje ...

Kot otrok se je pogosto oziral v nebo, kaj se skriva za oblaki, na drugi strani neba ..., pot k zvezdam, v mikro-, makrokozmos, kako izkoriščati sile prirode v korist človeka.

Usoda ga ni hotela vključiti med Velike može, moral se je zadovoljiti z *drobtinicami*, kot so na primer v znanstveni literaturi »Lah numbers«, »Lah-sche Zahlen« (Lahova števila). A njegova dela so proglasili za antimarksistična in škodljiva delavskemu razredu socialistične Jugoslavije.

»Moja sestra Mica (Marija) je tudi štiri leta služila za deklo, ki se enači s hlapcem, nikoli ni hodila v šolo; imenovali so jo grmovnica, ker je živela v romantični Zali, v zaselku ob potoku Iške. V štirih letih si je prihranila 250 goldinarjev in s tem odšla v Ameriko. Imela je šest hčera; vsaka ima svoj *house*, *car*, *ranch* (hišo, avtomobil, posestvo), pa ni interesantna za »veliko«,« je prostodušno pametoval (*Priloga 2*).

»Meni je hudo, ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož,« je lvu vztrajno odzvanjalo v glavi.

Zgodovina oslov – De historia asinorum

V antični zgodovini se je bogastvo določalo po številu oslov. Že Homer je vedel, da se osel in lenoba skladata. Veljalo je tudi: človek, ki nima smisla za umetnost, je osel. Pozneje so bila oslovska ušesa zelo modna na klobuku grofinj.

V srednjeveških francoskih časih so praznovali tudi praznik oslov. V Jeruzalemu je cvetno nedeljo tudi osel imel pomembno vlogo.

Znamenita iznajdba je tudi oslovski most. Neki mož je šel k učenemu dohtarju in mu potožil, kakšne križe in težave ima z ženo, ter ga vprašal, kako naj se jih reši. »Pojdi čez oslovski most,« je bil odgovor. Čezenj so ravno gnali otovorjenega osla in še s težko palico jih je dobival.

Doma se je zgodilo, da je šla žena zopet nadenj. Tedaj pa je on začel udrihati po njej in tako prestopil svoj oslovski most.

Kdor ne prekorači mostu, ostane osel, prenaša tovor in batine ..., je veljalo nekoč. Vsakršne raznolikosti oslovstva moremo asociirati tudi na nas – primete (*Priloga 3*).

Veliki slovenski mož je, tudi ob genialnih Lah numbers in Računskih osnovicah ..., v socializmu ljudske oblasti ostajal pri drobtincah, prezrt in izkoriščen »sivček«.

Prvič v Trstu

Z vlakom sem došel do Občin, s pogledom sem zaobjel pokrajino, kamenje krog in krog, kraški griči ter majhne vasice. Na Tržaški cesti je videti nekaj avtomobilov in vozov. Na eni hiši je napis Ostaria dal Musolino in živžav v njej ter *kvartopirci* s svojo družčino. Naročil in dobil sem kozarec krščenega vina; zunaj se je slišal ropot tramvaja (kot ljubljanski), in se podal proti Trstu čakajoč, da zagledam morsko gladino.

Nič prijazno vreme, nekaj parnikov in morje hiš na obali Trsta. Burja je plesala po ulicah. Blizu obale sem se spotaknil ob neko vrv in poljubil mater zemljo; če bi bilo le malo bližje, bi pljusnil v morje. V dalji so plavale velike ladje, iz katerih dimnikov se je črno kadilo; pa vrvenje mornarjev in tekanje ljudi ter čolni in jadrnice, vse pomešano.

Burja je pihala, da sem klobuk raje stisnil v žep, da je ostal pri meni. Došel me je velik Italijan in vprašal: E il capello nel mare caduto?

Zagledal sem velik parnik Martha Wasingtone, s prerivajočo množico; po treh piskih je ladja dvignila sidro in začela obračati. S krova se je oglasila godba, robčki so plapolali v slovo, morda komu v zadnji pozdrav in slovo. Ladja se je začela manjšati, vse do male zvezdice.

Kmalu se je stemnilo, postalo je tiho in prazno, na jugu se je prižgal tržaški svetilnik. Začel sem iskati prenočišče. Mož postave: »Prenocisce ..., das verstehe in nicht.« »Wo ich übernachten möchte?« in pokazal na neko gostilno. Tam sem naročil golaž in pristno krajnsko klobaso, z nekaj božje kapljice; s prenočiščem pa nič.

Na cesti sem zopet poizkušal srečo z mimoidočim, ki je kratko odgovoril: »Non capisco,« tudi po nemško je bil enak odgovor. Poskusil sem pri naslednjem, ki je pokazal cesto navkreber, in sem šel do hiše z napisom Allogi popolari. V družbi z dvema hreščočima pevcema v spalnici, ki sem jo komaj našel.

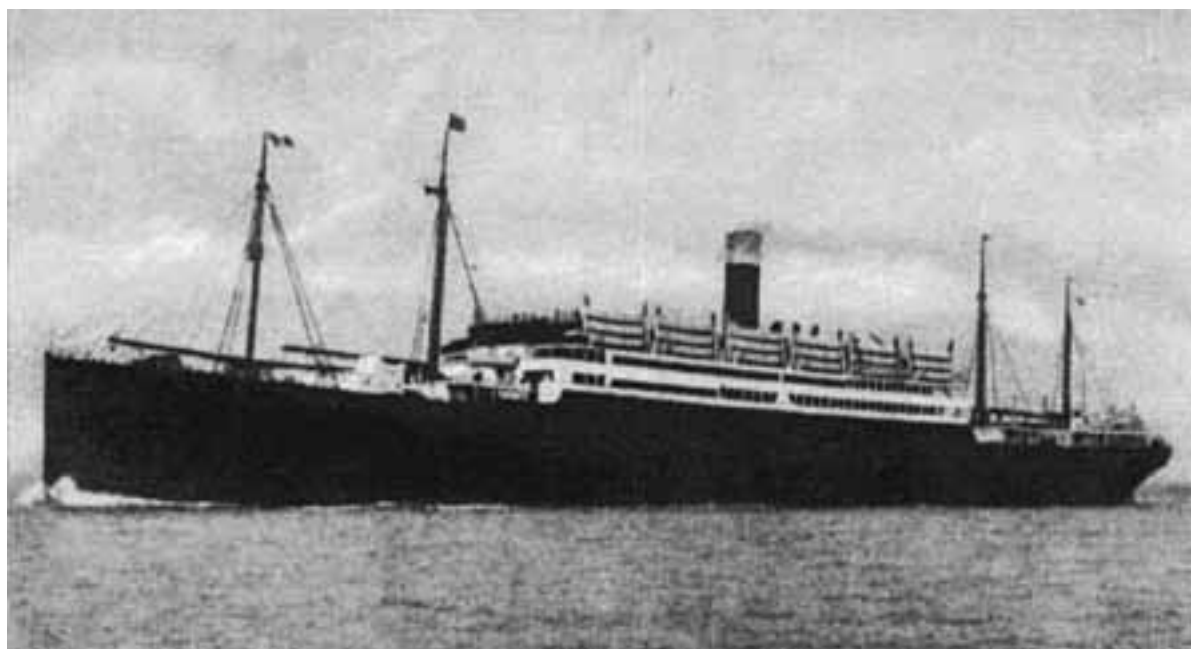
Jutro se je naredilo v lepo – pomladansko in sem krenil v mesto. Sončni žarki so se zasvetili v morju. Pesem hitečih in pesem stoječih valov. Pesem srebrnih in pesem zlatih valov. Nadaljeval sem proti svetilniku, hotel sem splezati nanj, pa sem zagledal napis: Non e permesso di entare. Zaželel sem si kavarno Caffè della stazione, komaj sem se usedel, že me je prileten mož vprašal: »Che cosa desiderare lei?« Un caffè. Bianco? Sì. Mi je že šlo. Na koncu je zahteval conto.

Nedaleč stran je stala v morju precej velika ladja. Še nikoli nisem bil na parniku, zato sem se potrudil nanj. Srečal me je nek mornar in vprašal po laško, če si hočem ogledati ladjo: »Si signore,« pa je začel razlagati, a je kmalu spoznal, da ga malo razumem, in je vprašal: »Sprechen Sie vielleicht deutsch?« »Ja wohl brate,« sem odgovoril in že mi je razkazal slabo in neurejeno ladjo.

Nato sem krenil v mesto, na *kastel* in na golaž. Še sem nekaj taval po mestu in se zvečer znašel na kolodvoru ter daleč za seboj puščal morje. Sopenje lokomotive in ropotanje koles sta me vedno bolj oddaljevala od krasne Adrije.

Na vsej poti v Trst in nazaj ni bilo slišati niti ene same slovenske besede in ne videti napisov v materinščini (*Priloga 4*).

Smo se bojevali za onemelo in amputirano naroda »Slave« zemljo?

Čezoceanska ladja *President Grand*, izdelana 1907, dolžina 190 metrov, ki je vozila med ZDA in Evropo.

Izpit

Bilo je popoldne nekega jesenskega dne leta 1919. V matematičnem seminarju na vseučilišču sem se ravno pripravljaj za profesorski izpit, ko nenadoma pristopi kolega, znan kot nenadarjen študent, a izredno nadarjen ženski kavalir, in me vpraša, ali ne bi hotel napraviti sprejemnega izpita iz matematike na trgovski akademiji za nekoga, ki čaka v avli.

Vprašanje ni bilo zame prav nič novo. Podobnih izpitov sem napravil za svoje tovariše do tedaj že celih devet (k čemur je vojna precej pripomogla), da o raznih šolskih in domačih nalogah sploh ne govorim. Poseben užitek sem imel v tem, da sem za druge vedno napravil vse izpite z odliko, dočim sem sam dobil v najboljšem primeru samo dobro kvalifikacijo.

Življenjska ironija me je privedla do tega, da sem sam namenoma delal tako. Vrh tega sem imel takoj pripravljen izgovor, ako bi prišla kdaj moja podjetnost na dan, češ da ni mogoče, da bi za druge bolje odgovarjal kakor sam zase, saj je celo naš dobri Bog najprej in najbolje sam sebi brado ustvaril. Ponudba se mi je zdela celo laskava, ker sem imel izgled za nagrado in vrh tega sem hotel proslaviti jubilej z desetim in zadnjim psevdoizpitom. Kot profesor bom moral s takim poslom prenehati.

Neznani kandidat se mi je predstavil kot Molček Simon. Pojasnil mi je, da rabi izpit le radi neke formalnosti, in sicer zato, da odloži kadroviski rok za nekaj let. Resno pa ne name-rava študirati. Podrobnosti mi ni mogel naštevati, ker je izpraševalna komisija že čakala na kandidata. Med potjo mi je v naglici povedal, kdaj in kje je rojen, kam je pristojen ter da je absolviral štiri leta gimnazije v Kranju. Za plačilo takse mi je izročil bankovec za 1000 kron.

Že sem potrkal na vrata ravnateljske trgovske akademije, ko sem se spomnil, da ne vem več, kako se pišem. V naglici sem se obrnil na svojega dvojnika, ki mi je izročil neko vo-jaško legitimacijo brez slike, kar mi je prav posebno konvertiralo radi velikih kontrastov v fizionomiji. V sobi sta bila dva gospoda. Starejšega s častitljivo belo brado sem smatral za direktorja. Predstavil sem se mu korajžno kot Molček Simon, ki želi polagati sprejemni izpit iz matematike. Gospod ravnatelj poišče akt in reče v suhoparnem uradnem tonu svojemu sosedu:

Gospod doktor, izvolite začeti!

Gospod doktor mi ponudi stol za majhno zeleno mizo, sede vis-à-vis mene, pogleda me srepo v oči, da komaj vzdržim njegov pogled, in začne v hrvaščini:

Od kod ste doma?

Iz Črnomlja, odgovorim komaj skrivajoč svoje začudenje nad tem nepričakovanim vprašanjem. Tako se vendar ne začneja izpit iz matematike. Resnost situacije tudi ne do-

pušča možnosti familijarnih vprašanj take vrste. Edina možna pojasnitev tega vprašanja ostane sum gospoda doktorja v identičnost moje osebe.

Opišite mi Črnomelj, se oglasi nadalje imperativno vprašanje gospoda doktorja.

Na tihem sem grdo zaklel. Kaj takega pa še ne. Kako naj opišem Črnomelj, ko nisem bil nikdar tam, ko nisem v vsem svojem življenju skoraj ničesar slišal o njem, če sem pa kaj slišal, sem pa že davno pozabil. Kakšna matematika pa je to? Kri mi je udarila v glavo in začutil sem rdečico po vsem obrazu, kot devica, ki pride prvič v skušnjava. Hotel sem že vzeti klobuk in z nepričakovanim skokom skozi vrata izginiti, pa naj gospod doktor koga drugega izprašuje, kako je v Črnomlju – radi mene lahko tudi tistega, ki me zunaj na hodniku čaka. No za take stvari je še vedno čas. Rešimo, kar se rešiti da! Začnem mlatiti prazno slamo v hrvaščini:

Črnomelj je majhno provincialno mesto v Beli krajini in blizu hrvaške meje. Ima približno 2000 prebivalcev ...

Moje znanje o Črnomlju je bilo s tem do dna izčrpano. Celo v številko 2000 sem precej dvomil in čakal, da jo gospod doktor korigira. Ko ni šlo dalje, mi začne gospod doktor pomagati z naslednjimi vprašanji:

Ali leži Črnomelj ob cesti?

Seveda, ob cesti, ki pelje iz Novega mesta v Karlovac!

Kako se imenuje ta cesta?

Zame pretežko vprašanje! Kako naj vem ime ceste, ko nisem niti prepričan, da Črnomelj sploh leži ob cesti iz Novega mesta v Karlovac? Ko bi bil vsaj zemljevid v bližini!

Molčim in čakam na katastrofo.

Za božjo voljo, to je vendar Karlovška cesta.

Da, gospod doktor, ali mi imenujemo doma to cesto kratkomalo »cesta«, ker ni nobene večje ceste v bližini in možnost zamenjave odpade.

Zakaj me pa, gospod doktor, izprašujete geografijo, ko pa sem prišel delat izpit iz matematike?

Kot Slovenec morate napraviti izpit tudi iz hrvaščine, da vemo, ali boste mogli razumeti hrvaška predavanja.

No, ta je pa lepa! Prišel sem k izpitu iz matematike. Namesto matematike sem vprašan geografijo in pri tem se pa niti ne zavedam, da delam izpit iz hrvaščine. Ta izpit je skoraj moderna umetnost, ker umetnik sam ne ve, kaj dela, in ker nihče na svetu ne ve, kaj njegov umotvor, njegova slika, predstavlja: ali matematiko ali geografijo ali hrvaščino ali metafiziko. Zakaj mi pa ta butec, ki zunaj pri vratih čaka, ni povedal, da moram delati tudi

izpit iz hrvaščine? Gospod doktor vendar ni sumil v mojo poštenost, da bi bil sposoben delati izpit za ..., ime pravega kandidata sem bil radi prestanega strahu že zopet pozabil.

Take misli so mi rojile po glavi. Hrvaščine pa znam toliko, da se lahko razgovarjam s Hrvati in da lahko čitam hrvaške knjige, akoravno ne obvladam perfektne hrvaške slovnice, sem dejal, vesel svoje odreditve, v eni sapi.

Bo dovolj, reče gospod doktor, vstane in gre k ravnatelju, ki je med tem na papirju sestavil matematične naloge za kandidata Molček Simona.

Ta čas, ko je gospod doktor napravil par korakov, sem namreč že pogledal legitimacijo v žepu in ponovil v naglici rojstni datum. Previdnost je bila umestna, ker me že naslednji hip pokliče ravnatelj k sebi:

»Gospod ... kako se že pišete?«

Molček Simon, gospod ravnatelj. Želite?

Npravite mi te naloge!

Izroči mi polo papirja, na kateri so bile štiri naloge. Prve tri so se nanašale na seštevanje, množenje in deljenje najnavadnejših ulomkov. Zadnja naloga pa je zahtevala izračunavanje prostornine stožca iz danega radiusa osnovnega kroga in iz dane višine. V eni minuti bi bile gotove na pamet in popolnoma pravilno vse štiri naloge in Molček Simon bi se proslavil z matematično odliko, in sicer celo z jubilejno odliko, ker je on že deseti. Prestani strah pa mi je svetoval previdnost. Morda bo tudi gospod ravnatelj pri ustnem delu izpita hotel vedeti kakšne neumnosti iz Črnomlja in nadalje ni izključeno, da bom moral delati izpit morda še iz cele vrste drugih predmetov, o katerih mi ni tisti zunaj pri vratih nič omenil.

Računal sem počasi s fingiranim trudom cele pol ure. Počehkal sem vso polo. Pri kubaturi stožca sem napravil napako, ker sem osnovno ploskev pomnožil z $1/2$ višine namesto z $1/3$. Končno pride gospod ravnatelj in pogleda moje čačke – v začetku dvomljivo, končno pa zadovoljno prikima:

Matematike pa še nekaj znate!

Seveda, sem si mislil, morda bom prihodnje leto že pri tebi študente tako mrcvaril, kakor je ravnokar tale tvoj doktor mene. Kako se boš čudil, ako ne boš pozabil moje fizionomije ...

Eeeh, pri stožcu ste napravili napako! Mesto $1/2$ pride $1/3$.

Protestiral sem, češ, da ploskev na dnu stožca znaša cel krog, na vrhu pa nič. Pravilen rezultat dobimo torej tako, da vzamemo sredino med 0 in 1 in to je ravno $1/2$. Začuden nad mojim »logičnim« dokazovanjem mi reče ravnatelj:

Zadnja naloga je sicer pogrešna, vendar vam bom dal glede na vaše matematično miš-

ljenje in izvajanje in na pravilen rezultat prvih treh nalog – odlično.

Hudiča, ali je danes vse zacoprano? Zopet odlika in celo jubilejna odlika proti moji volji povrh geografskega izpita iz hrvaščine. Take smole nisem še nikdar imel. Razočaran sedim za zeleno mizo in čakam novih presenečenj. Gospod ravnatelj lista nekaj časa po aktih in me vpraša:

Kje ste študirali?

Končal sem štiri gimnazije v Kranju.

Tako – štiri gimnazije ste napravili?

Da, gospod ravnatelj!

Zakaj ste pa potem prišli delat izpit iz matematike?

Zaprlo mi je sapo. Zakaj sem prišel delat izpit – kako naj to vem, saj mi ni nihče povedal. Pojdi raje vprašat onega tam zunaj pri vratih. On ti bo že znal razložiti. Postal sem konfuzen in rdeč kot rak. Ali naj sedaj pograbim klobuk in zbežim skozi vrata, ko sem ravno zaslužil jubilejno odliko za deset pseudoizpitov iz matematike? V prepričanju, da iz tega položaja ni nobene rešitve, sem povetil oči in Bogu vdano čakal katastrofo.

Ta je pa lepa, je nadaljeval ravnatelj, takega kandidata pa še nisem imel, ki bi napravil izpit z odliko, pri tem pa ne bi vedel, zakaj je sploh prišel k izpitu. In listal po aktih ...

Aha, sedaj pa že vemo, kaj je bilo z vami!

Zganil sem se, da bi zbežal – toda prehitel me je gospod ravnatelj:

Vi ste dobili v četrtem razredu gimnazije v matematiki nezadostno in radi tega ste morali delati sprejemni izpit iz matematike.

Globoko sem se oddahnil. Gospod ravnatelj, slabih redov se dijaki ženirajo – sem takoj pripomnil in postrani pogledal v akt, ali je kakšno nezadostno v spričevalu. Obenem me je obšla nova skrb, kaj si bo mislil gospod ravnatelj o mojem matematičnem mišljenju in izvajanju, ker nezadostno in ravnokar zaslužena jubilejna odlika proti lastni volji, to vendar ne gre skupaj. Zato sem takoj pripomnil, da sem v gimnaziji profesorjem zelo nagajal in da sem tako radi slabega vedenja po krivici prišel do reda nezadostno v matematiki. Podkrepil sem svojo trditev z dejstvom, da sem imel v vedenju takrat dobro, kar sem bil v izprijčevalu opazil v zadnjem hipu.

Izpit je končan, je ugotovil gospod ravnatelj. Izpolniti morate še nacionale. In dal mi je polo papirja, polno rubrik. Vprašanja v rubrikah so bila še mnogo težja od vprašanj: Kako je v Črnomlju? Zakaj sem prišel delat izpit iz matematike? Itd. Navesti je bilo treba podatke o višini davkov, o dekliškem imenu matere itd.

Hišnih številc tudi ne smem pisati, ker ima ravnatelj akt pred seboj in je vrhu tega o mo-

jih generalijah splošno bolje orientiran od mene samega. Kako bi jaz drugače zvedel, da sem imel v četrti gimnaziji nezadostno v matematiki, ako mi ne bi on tega razložil?

Spomnil sem se, da bi on, ki tam zunaj pri vratih čaka, lahko pomagal izpolniti rubrike. Prosil sem ravnatelja, naj me pusti na stran. Radi prestanega strahu mi je bilo to nujno potrebno. Ravnatelj mi je blagohotno dovolil in izpit je tako v celoti kljub vsem težavam povoljno potekel.

Plačati sem moral samo še takso 100 kron. Gospodu ravnatelju sem ponudil bankovec za 1000 kron. Pri tem je vzel iz žepa svojo listnico in poiskal v njej nežigosan bankovec za 50 kron. Nekoliko nerodno je prijel za štampljko trgovske akademije in jo pritisnil na bankovec in pri tem jo je nekoliko zavrtel, da bi bil žig manj čitljiv. Ta kretnja gospoda ravnatelja me je opogumila. Nič več se nisem sramoval svojega nepoštenega početja, da delam izpite za druge. Ko mi je gospod ravnatelj odštel med drugim drobižem tudi ravnokar žigosani bankovec za 50 kron, sem postal celo nepremišljen in predrzen, saj s falsificiranjem denarja se pa še ne pečam. Ko sem preštel, me je vprašal ravnatelj:

Ali je v redu, gospod Molček?

Gospod, ravnatelj, jaz nisem Molček. Molček čaka zunaj pri vratih in ga lahko pokličete. Jaz sem samo mesto njega prišel k izpitu.

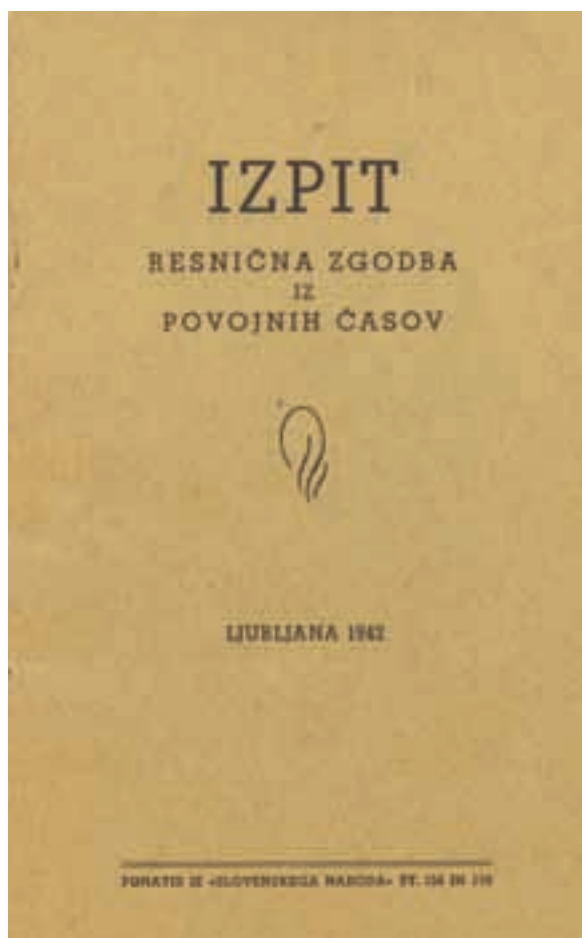
Ravnatelj je ostrmel. Debelo je gledal moje prste, med katerimi sem stiskal ponarejen bankovec za 50 kron. Ustrašil sem se, da bi ga utegnili zadeti kap, in že sem videl v fantaziji, kako se bo začela zanimati policija za moj pseudoizpit. Toda gospod ravnatelj si je kmalu opomogel in čez nekaj časa mi je rekel z rafinirano ljubeznivostjo:

Sedaj po končanem izpitu mi ni treba tega pripovedovati.

Moral bi sestaviti protokol. Toda danes nimam časa. Sicer pa sprejemni izpit je samo formalnost. Glavno bo vaš bodoči študij na našem zavodu ...

Zunaj na hodniku mi je poklonil g. Molček ponarejeni bankovec kot honorar za odlično ponarejeni izpit. Obenem je napravil dobrohotno opazko, da bi bilo najprimernejše, ako bi falzifikat od 50 kron potrošil pri deklicah v znameniti Kožarski ulici. Njegovo zapeljivo ponudbo sem pa odločno odklonil. Ako je že vse na svetu ponarejeno in falsificirano: denar, izpiti itd. itd., mora vsaj ono, kar smatramo v življenju za najlepše in najnežnejše, ostati pristno in nepotvorjeno.

Sla prekipevajočega matematičnega genija je lva od nekdanj zapeljevala k številkam, računom in zneskom.

Izpit, ponatis resnične zgodbe iz poveljnih časov, Ljubljana, 1942

Listnica uredništva

Zapis Listnica uredništva zgovorno razkrije, da urednikovanje glasilu Plamen (dijaško literarno glasilo) Lahu ni bilo deveta vas, saj je kot urednik sam spodbujal sošolce, na primer Radovana, h korajžnemu pisanju.

Če zapis obstaja v njegovi zapuščini, pomeni, da je bil gonilna sila glasilu in ne neki občasni »plamenovec«.

Je bila njegova zagnanost za Plamen morda odziv leposlovnim profesorjem na slabo ocenjeno slovensko nalogo, da on sam pisateljsko le ni od muh (*Priloga 5*)?

Kjer je plamen, bo za njim tudi dim.

Zgodovina stenografije (predaval pri govornih vajah)

Stenografija ni iznajdba novejšega časa, ampak starega veka. Že Egipčani in Hebrejci, stare civilizacije, so uporabljali skrajšane besede. Tudi stari Grki so iskali način pisati hitreje, enako Rimljani.

Stenografija – skrajševanje besed – rabi tudi za prikrivanje, česar so se zavedali tudi v srednjem veku in so stenografsko pisavo imeli kar za *coprnijo*.

V novem veku pa je stenografija dobila nov zagon. Evropejce so začeli posnemati tudi Kitajci in Japonci. Kmalu je bila razširjena po vsem svetu.

Dobri stenografi so govorca kar dohajali. Stenografija je pomenila prihranek na času in papirju, danes pa predstavlja le senco zgodovine (*Priloga 6*).

Coprnija skrajševanja besed, hitrost zapisovanja in prenos informacij pa so dandanes že pošastno brezmejni.

Einsteinov relativni vek (novinarska reportaža iz godine 2000)

Dopisnik Dreistein je zadnjega decembra 1999 sporočil, da je prišla iz vesolja *depeša*, ki je naravnost zelektrizirala ves na zagrebškem aerodromu zbran človeški rod, ob pričakovani vrnitvi dveh vesoljcev, izmed trojčkov starejših bratov, Danila (D) in Djura (Dj), z zvezde α (alfa) Centauri.

Balkanska znanstvenika – vesoljca sta priletela iz oddaljenosti 100 bilijonov kilometrov ravno v trenutku, ko se je pričel Einsteinov Novi vek. Oba sta univerzitetna profesorja matematike in strokovnjaka za Einsteinovo teorijo v Zagrebu.

Osvajalca vesolja sta potovala po principih njegove teorije, ki ima za posledico pomlajevanje človeka; ki pa je odvisno od spreminjajoče brzine in dolžine zavojev okrog nebesnih teles.

O tem sta ob obisku seznanila tudi najmlajšega od njih trojčkov – brata – Jova (J), matičarja in statistika v Zagrebu (poosebljeni Ivo Lah). Jovo pa je o pomlajevanju slišal le ob transplantacijah spolnih žlez opice na moškega.

Po vrnitvi iz vesolja sta namreč postala Djuro za 3, Danilo pa za 5 let mlajša, ker sta se pač različno dolgo zadrževala na α Centauri. Za toliko sta sedaj mlajša in od brata matičarja pričakujeta, da to uredi v matični knjigi.

Jovo: »Ampak jaz, nepooblaščen, ne morem menjati datuma rojstva, saj sta istočasno

odšla in se vrnila iz veselja.«

»Jovo, preberi si študije ekspertov raznih strok v Matematično-fizičnem in astronomskem glasniku iz 1948. leta, kjer je vse točno objašnjeno, z dovršenimi matematičnimi formulami, pa boš vse razumel,« sta mu svetovala.

Pravni svet pa naj uredi ta problem, sta ga podučila.

Mati nas je rodila trojčke 1. januarja 1960: Danila, Djura in Jova ter naslednji dan umrla.

Oče pa je umrl 1. julija 1959 ob eksploziji atomskega aviona nad Atlantikom, ko se je vračal iz Amerike s službenega obiska pri Einsteinu na poti v Evropo, in se spremenil v kvante, ki so le čisto malo večji od nič.

D in Dj sta že v mladosti kazala izredne talente in študirala Einsteinovo teorijo in geometrijo.

Sedaj zahtevata, da z rojstnimi datumi *pobrklijam* našo vzorno demografsko statistiko, tabele rodnosti in smrtnosti ter prevzemam odgovornost za to.

Predsednik Pravnega sveta je ugotovil še, da piše na papirju, da sta Danilo 4,8 in ne 5 let, Djuro pa 2,6 in ne 3 leta mlajša in: »Kaj na to odgovarjata?«

Da nismo vedno potovali v *smeri*, da smo obšli razne planete v različno velikem loku, zato pomlajevalna razlika.

Moralo se bo spremeniti rodnostne in umrljivostne tabele, sicer bi mati rodila trojčke v večletnih razmikih.

Predsednik komisije: »Tudi jaz sem potoval po svetu z atomskim avionom na razne pravniške kongrese v Lake Success, New Delhi, Džakarto, Peking itd., pa se nisem zato nič pomladil.«

S potovanji po vesolju bi si mladina prirejala starost po mili volji, vojaški obvezniki bi si služenje odlašali v nedogled; to bi bil *džumbus*, da se ga ne bi rešili.

D in Dj teorijo pomlajevanja pojasnjujeta tudi s tem, da so se zaradi velike brzine skozi vesolje pokvarile tudi ure, kar bi se lahko popravilo s premikom urinega kazalca, so jima pojasnili prebivalci iz α Centaurija; tam so prebivalci inteligentnejši in naprednejši od Zemljanov.

Oni klasične fizike in geometrije sploh ne poznajo, rabijo izključno Einsteinovo fiziko in geometrijo.

Na zemlji je smer ravna, tam je ukrivljena; kvadrat ima 4 kote po 90° , na α Centauri pa po 0° . Na neki zvezdi sta odkrila še bolj čudno ukrivljenost smeri kotov. Vse vedenje in spoznanja bi se jima, na poti iz vesolja v Zagreb od brzine, lahko pokvarili.

Znanstveni delavci na α Centauri se bavijo z visoko znanostjo, govorijo rusko in esperanto. Jezika so se naučili z opazovanjem preko optično in akustično dovršenih radarjev;

vse vidijo in slišijo, kar se dogaja na zemlji, tudi mlada dekleta opazujejo; seveda s štiri-letno zakasnitvijo, toliko časa namreč potrebuje svetloba, da pride do njih.

Rusko se uče in govorijo iz oportunitizma zaradi možne agresije in eventualne okupacije zemlje; esperanto pa je tako in tako svetovni jezik.

Predsednik komisije presodi, da so pripombe matičarjev, statistikov, zdravnikov in pravnikov umestne, zato naj rojstni datum, prvi januar 1960, ostane za vse tri, D, Dj in J, nespremenjen.

Zaradi neprecenljivih znanstvenih zaslug pa naj se Danilu in Djuru po zaslugi Einsteinove teorije in skoraj ustvarjeni Relativni matematiki priznava osebno pravico do priznanja, da sta mlajša, čeravno Einsteinova teorija še ni toliko napredovala, da bi mogli računati $2000 \text{ minus } 1960 = 35$, odnosno 37. Bo pa skoraj mogoče!

Z vrnitvijo Kolumba iz Amerike je bil zaključen srednji vek, s povratkom D in Dj z zvezde α Centauri se je začel novi vek, s 1. januarjem 2000 pa začenja Einsteinov relativni vek, ki bo dal znanstvenikom vse možnosti, da v duhu genialnih idej nesmrtnih mojstrov, kot Einstein, Lebačevski, Rieman ..., ustvarijo novo Relativno matematiko, ki bo navduševala znanstvenike z novo računico, za lažje pomlajevanje ljudi in druge, sedaj še nerešene probleme Einsteinove teorije (*Priloga 7*).

Zagreb, 13. 1. 2000

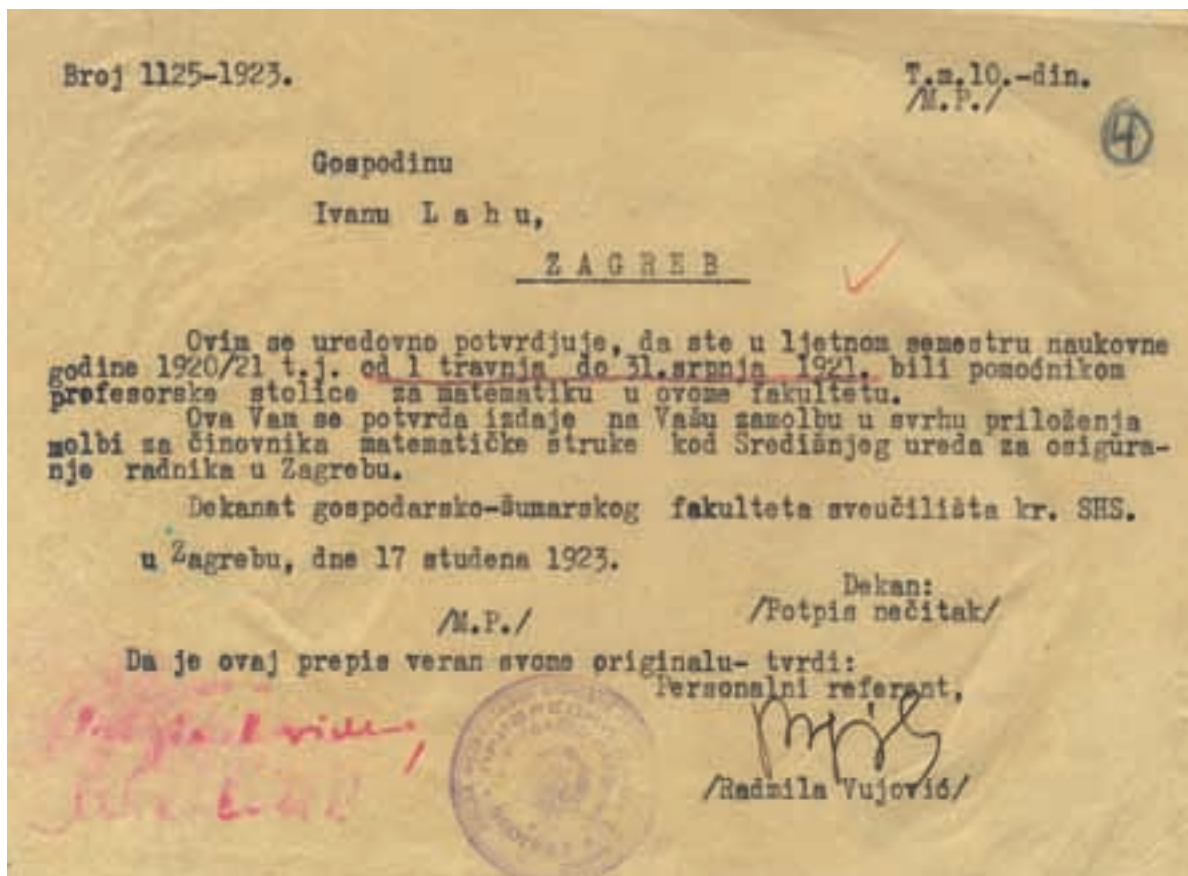
Dopisnik: Dreistein

Pojasnilo. Dreisteinu, ki pooseblja Jova oziroma Iva (Laha), ne gresta v račun Einsteinova teorija in matematika bratov, univerzitetnih profesorjev matematike, ki sta se vrnila iz vesolja in se med tem pomladila. Jovo pa naj bi po preučitvi matematičnofizičnega in astronomskega Glasnika (1948) vnesel njuna nova rojstna datuma v matično knjigo? Kako pa potem rešiti porušeno, zgledno urejeno statistiko?

Einstein (En-kamen), tvorec »Relativne teorije«, je absolutno premalo karaten za doje-manje stvarnega Dreisteina (Tri-trojnega-kamna).

Strokovno obdobje

Matematik Ivo Lah je bil predan aktuarstvu, kombinatoriki, statistiki, socialnemu zavarovanju, demografiji in drugim disciplinam. Kot vodja Statističnega odseka matematičnih Zavodov socialnega zavarovanja v Zagrebu je uvedel več novih statistik v Sloveniji (1921), v Kraljevini SHS (1932) in po 1945 tudi v FNRJ.

Potrdilo o prvi redni zaposlitvi Iva Laha od 1. 4. 1920 do 31. 7. 1921 kot asistenta na Znanstveno-profesorski stolici za matematiko, Gospodarsko-šumarska fakulteta Sveučilišta kr. SHS. u Zagrebu, Zagreb, 1923

Prvi njegovi objavljeni pomembnejši deli v Jugoslaviji sta bili: Tablica za izračun kapitalnega kritja nezgodnega zavarovanja (1927) in Iz statistike našega delavskega zavarovanja (1929).

Od 1933 dalje je bil član in odbornik Združenja aktuarjev, leta 1935 pa postal urednik Glasnika združenja aktuarjev Jugoslavije in to ostal do 1941. Od 1935 dalje je bil član združenja aktuarjev Švice, udeleženec kongresov aktuarjev v Rimu (1934), Parizu (1937), Luzernu (1940) in dopisnik mednarodnega komiteja aktuarjev v Bruxellesu (1934–1938). Navezal je veliko stikov z aktuarskimi inštituti po Evropi, Severni, Južni Ameriki in Aziji.

Globus sveta na Lahovi pisalni mizi, Kolarjeva 3, Ljubljana, 2021

Ivo Lah je govoril šest jezikov, njegova dela so bila prevedena v več evropskih jezikov, nemščino, francoščino, angleščino, italijanščino in delno v ruščino. Njegove pokojninske formule *pro rata temporis* so prišle v meddržavne konvencije. Redakcijski odbori inozemskih aktuarskih revij so Laha večkrat pozivali k sodelovanju (Bruselj, Lizbona).

Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je leta 1932 vodil vrsto tečajev, seminarjev in predavanj za študente iz statistike, socialnega zavarovanja ter aktuarstva. Njegova strokovna dela je več študentov uporabilo pri izdelavi doktorskih disertacij tako doma kot v tujini (Dunaj, Frankfurt, Amsterdam).

Velik del njegovega publicističnega dela vpada v čas naraščajoče svetovne gospodarske krize v štiridesetih letih 20. stoletja.

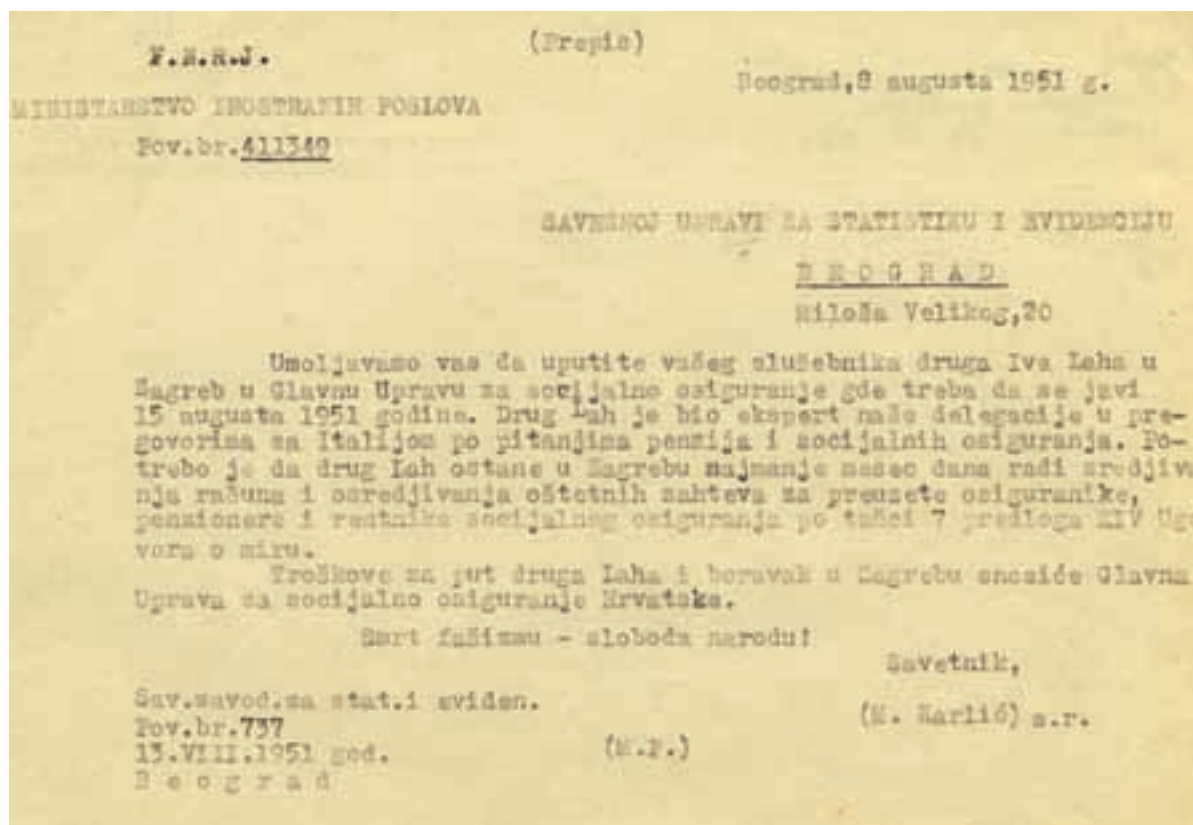
Med okupacijo Slovenije, v času Ljubljanske pokrajine, je služboval v Uradu Zavoda za socialno zavarovanje v Ljubljani, kjer je med drugim pripravljal Prvo slovensko tablico – tabelo umrljivosti 1931–1933 in Nove računske osnove socijalnega zavarovanja.

Za potrebe socialnega in neobveznega zavarovanja je za statistiko izdelal več računskih osnov in desetine demografskih tabel. Do tedaj se z aktuarstvom in statistiko v Jugoslaviji nista ukvarjala ne noben statistik ne aktuar.

Računske osnove življenjskega zavarovanja predstavljajo projekt, na katerem je delal od leta 1923 dalje. So ena njegovih najpomembnejših strokovnih stvaritev v knjižni obliki. Izdane so bile v hrvaškem jeziku leta 1947 v Zagrebu kot Računske osnovice životnog osiguranja.

Ravno te Računske osnove ... je aktuar Lah kot ekspert državne delegacije FNRJ leta 1949/1950 v Rimu uporabil za izračunavanje vojnih reparacij. Delegacijo za izvajanje sporazuma o miru z Italijo in izpogajanje vojnih odškodnin je vodil ambasador dr. Jože Brilej.

O vseh diplomatskih postopkih in zadevah je Ivo Lah redno obveščal MIP ter ambasade v Rimu, Bonnu in na Dunaju. Prepričan je bil, da noben drugi Jugoslovčan ne bi na pogajanjih v Rimu, Bonnu, Dunaju in Beogradu izbral toliko milijard deviznih dinarjev in milijonov DM iz računov socialnega zavarovanja jugoslovanskih delavcev od držav dolžnic, Italije, Zahodne in Vzhodne Nemčije, Avstrije ter Madžarske.

Ministrstvo za zunanje zadeve naproša Zvezno upravo za statistiko in evidenco v Beogradu, da napoti Iva Laha na glavno upravo socialnega zavarovanja v Zagreb kot eksperta delegacije na pogajanjih z Italijo za vprašanja pokojnin in socialnega zavarovanja, 1951

Bankovec za pet nemških mark

Februarja 1949 so bile Računske osnovice ... s strani socialistične ljudske oblasti proglašene za antimarksistične; vso naklado knjig, razen nekaj rešenih primerkov, so predali v uničenje, da ne bi prišlo do poslabšanja odnosov med FNRJ in kominformističnimi državami.

Tudi drugo, genialno Lahovo iznajdbo, »Lah numbers« – Lahova (identifikacijska) števila, ki jih je prvi objavil in po Ivu Lahu imenoval vodilni kombinatorik tistega časa John Riordan na Portugalskem 1954. leta, jih uvrstil z Bernoullijevimi, Eulerjevimi, Stirlingovimi in Poukkaovimi med klasične, svetovno znane kombinatorične formulacije, je ljudska oblast, kot socialističnemu šolskemu sistemu škodljivo, zmolčevala.

Mnogo poštovani draže!

Možda će Vas interesovati, da su neki delovi mojih "antimarksiističkih" "Računskih osnovica životnog osiguranja" iz 1947 godine, uništenih 1951 godine - da se ne bi "pogoršali odnosi između FNRJ i kominformističkih zemalja" - već ušli u svetovnu stručnu literaturu, kako se to vidi među drugim i iz priložene fotokopije "An Introduction to Combinatorial Analysis", iz priložene studije "Eine Näherungsformel zum Zinsfußproblem der Leibrente mittels Poukka-Lahscher Zahlen". Itd.

Pored klasičkih Bernoulli-jevih, Euler-ovih, Stirling-ovih, Poukka-ovih itd. brojeva postoje naša i Lah-ovi brojevi (Lah numbers, Lahsche Zahlen), koji se razlikuju od ostalih po tome, što su "antimarksiistički" i prema tome štetni po radničku klasu FNRJ. Treba, dakle, preduzeti sve mere, da se ovi brojevi ne spominju u jugoslovenskim školskim, kako se ne bi naša mladež pokvarila.

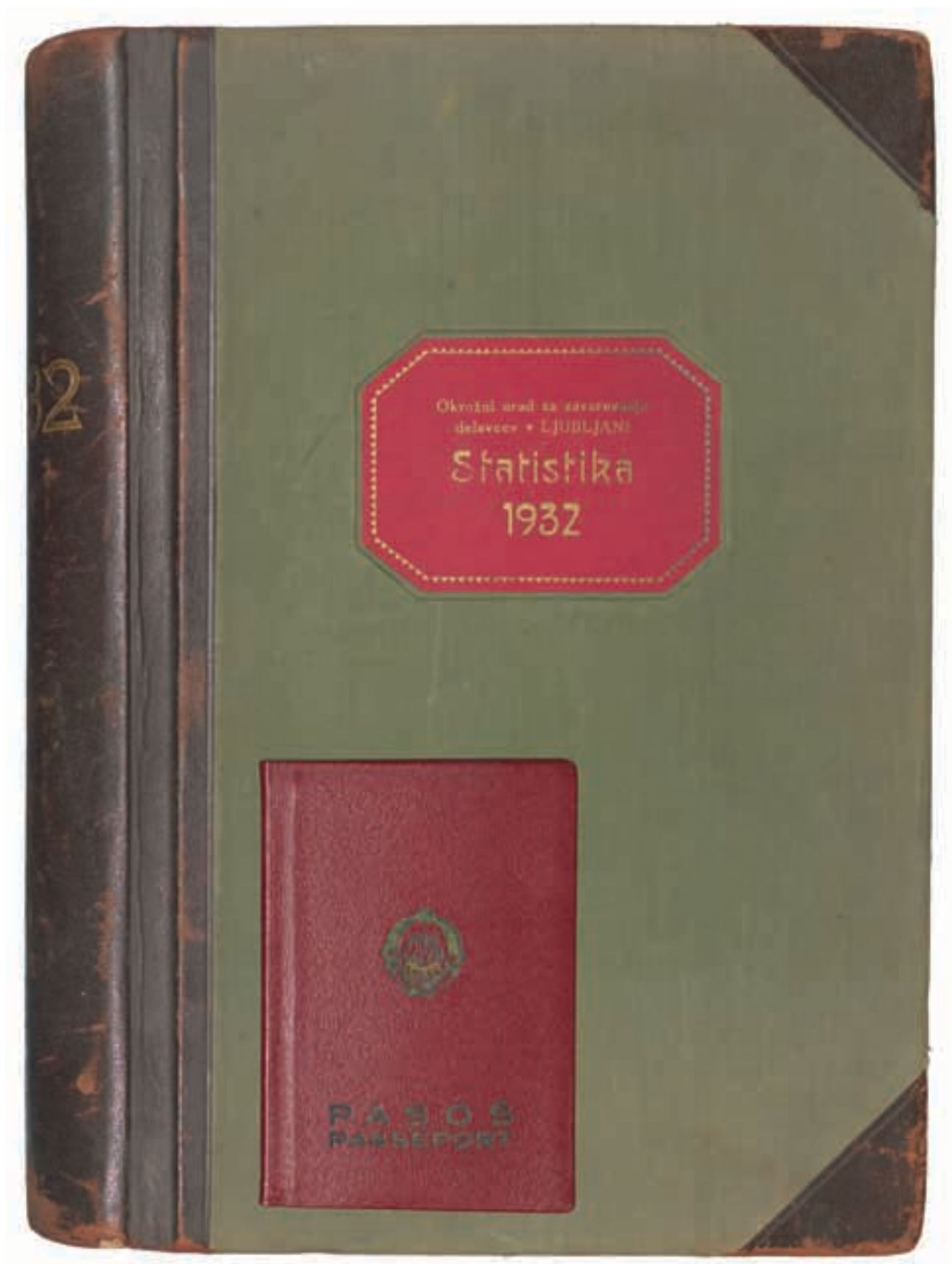
2 priloga!

Ivo Lah

Lah opozarja nadrejenega tovariša, da so Računske osnovice ... že vstopile v svetovno strokovno literaturo, in svari, da ne bi skupaj z »Lah numbers« predstavljale nevarnosti za poslabšanje mednarodnih odnosov oziroma ne prišle v socialistični šolski sistem.

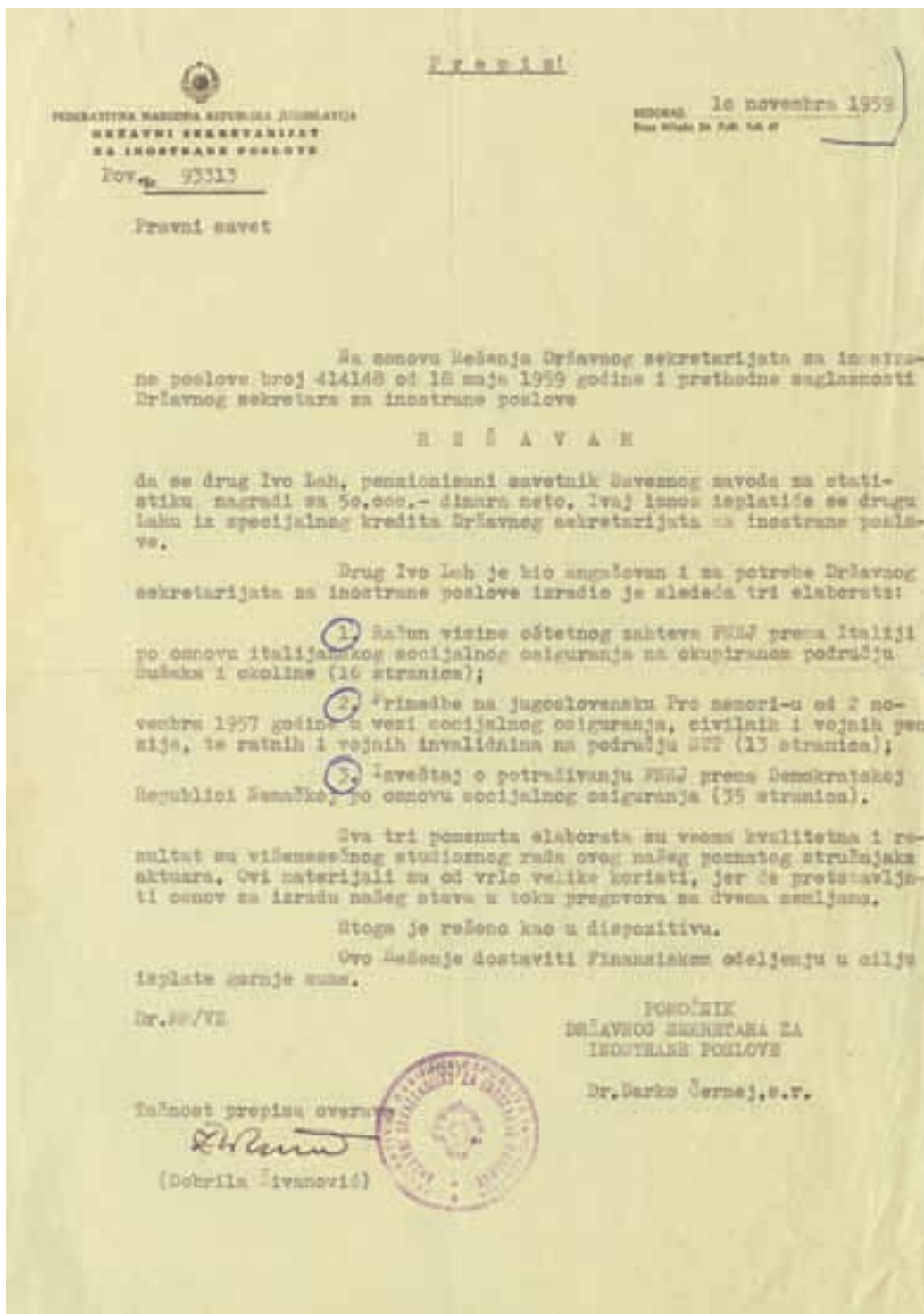
Geneza Računskih osnov življenjskega zavarovanja

Leta 1927 je bil Lah na študiju zasebnega zavarovalništva na Dunaju in je prišel na idejo, da bi skonstruiral Tabele smrtnosti prebivalstva Jugoslavije po splošnem popisu prebivalstva iz 31. 3. 1931 ter tako izdelal projekt domačih tabel. V knjigi »Statistika 1932« so tako prikazane moderna tehnika konstrukcije in vrste tabel individualnih zavarovancev.

Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani, Statistika 1932 (teža 7 kg), potni list FNRJ (1962) je za primerjavo z velikostjo knjige.

Z Računskimi osnovicama ... so pogajalci FNRJ v Rimu parirali zahodnim diplomatom; vzdržale so vse kritične presoje inozemskih aktuarjev, še več, naravnost navdušile so jih in prišle v svetovno strokovno literaturo (*Priloge 8, 9, 10, 11, 12*).

Državni sekretariat za zunanje zadeve FNRJ odobrava našem znanemu aktuarju, upokojenemu Ivu Lahu, nagrado 50.000 din neto za tri kakovostne elaborate odškodninskih zahtev FNRJ do dolžnic, Beograd, 1959.

Primeri objavljenih Lahovih del, strokovnih navedkov
in odmevi na njegova dela

Problem obrestne mere (Zinsfussproblem), Bern, 1947

*Dobri hiečki Manji otkomine
 na sodelovanje o avgustu 1950
 Beograd, 5. v. 1951. Billa*

EINE PRAKTISCHE INTERPOLATIONSFORMEL DES ZINSFUSSPROBLEMES

VON

LAH IVO (Belgrad)

Unter dem Zinsfussprobleme versteht man die Aufgabe, irgendeinen Versicherungswert $V_x(i)$ unmittelbar — d. h. ohne vorherige Ermittlung der Kommutationszahlen $D_x(i)$, $N_x(i)$, $S_x(i)$ aber auch ohne Anwendung von Rekursionsformeln, welche alle $V_x(i)$ vom höchsten Alter abwärts nacheinander liefern — zu berechnen.

Mit dem Zinsfussprobleme haben sich schon mehrere Mathematiker befasst — so z. B. Berger, Blaschke, Borch, Christen, Crosato, Van Dorsten, Fischer, Frucht, Gram, Güttinger, Hadwiger, Lenzi, Meidell, Palmqvist, Poukka, Spring, Steffensen, Vellat, Wyss usw. — welche eine Menge von Näherungsformeln hergeleitet haben. Ohne in die Einzelheiten des Zinsfussproblems einzugehen, bemerken wir kurz, dass die meisten und die besten Formeln des Zinsfussproblems aus einer Grundgleichung und zwar aus der verallgemeinerten Poukka-schen Formel

$$\frac{S_x^{(n+1)} S_x^{(n-1)}}{(S_x^{(n)})^2} = k_n(x, i) \dots \dots \dots (1)$$

hergeleitet werden können. Die Grösse $k_n(x, i)$ wollen wir die verallgemeinerte Poukka-sche Funktion nennen. Es ist

$$0 < k_n(x, i) \leq 1. \dots \dots \dots (2)$$

Mit wachsendem n nähert sich der Wert der Poukka-schen Funktion unbegrenzt der Einheit und zwar für jedes Alter x , für jeden Zinsfuss i , und für jede Ausscheideordnung. Die Formel (1) ist identisch mit der folgenden Differenzialgleichung ¹⁾

$$\sum_{s=1}^{n+1} S_{x+s-1}^{(n)} a^{(n)} \sum_{s=1}^{n-1} S_{x+s-1}^{(n)} a^{(n)} = k_n \left(\sum_{s=1}^n S_x^{(n)} a^{(n)} \right)^2 \dots \dots \dots (3)$$

in welcher bedeutet:

¹⁾ Siehe Autors Abhandlung „Das Zinsfussproblem“, Mitteilungen der Vereinigung schweizerischer Versicherungsmathematiker, 47. Band, Heft 1, 1947!

Sonderabdruck aus den Mitteilungen
der Vereinigung schweizerischer Versicherungsmathematiker
51. Band – Heft 1 – 30. April 1951

Eine praktische Interpolationsformel des Zinsfussproblems von hoher Präzision

Von **Ivo Lah**, Ljubljana

Bern – Gedruckt bei Stämpfli & Cie. – 1951

Praktična interpolacijska formula visoke natančnosti problema obrestnih mer, Bern, 1951

STATISTIČKA REVIJA

GODINA I

MART 1951

BROJ 1

Ivo Lah:

PROSEČNE STAROSTI I SREDNJE TRAJANJE ŽIVOTA STANOVNIŠTVA U FNRJ

Povprečne starosti in srednje pričakovana življenjska doba prebivalstva v FNRJ po popisu iz 15. 3. 1948, Beograd, 1951

Un nuovo ed originale passo sulla strada aperta dallo SMOLENSKY è quello che compie il LAH — l'illustre attuario dell'ufficio di assicurazioni sociali (O. U. Z. D.) di Lubiana — in una sua recente Comunicazione (9), nella quale egli propone una terza soluzione del problema di sostituire le tavole selettive: invece di impiegare le probabilità « aggregate » (mortalità medie degli assicurati di eguale età raggiunta) o quelle « compatte » (mortalità medie degli assicurati di eguale antedurata di assicurazione), egli impiega le mortalità medie degli assicurati di eguale età all'entrata, che egli chiama « probabilità accumulate » e sulle quali istituisce ricerche analoghe a quelle del VAGA (10) per le tavole « aggregate », e dello SMOLENSKY (11), del BOBOSI e del CAMBATO (12) per le tavole « compatte ». Introducendo — analogamente al VAGA

Citiranje Lahovega dela v italijanski reviji

10 LAH, *Das Zinsproblem*, pp. 167-247. The differential equation:

$$\sum_{k=1}^{n+1} a_k^2 \frac{d^2 a_k}{dt^2} - \sum_{k=1}^{n-1} a_k^2 \frac{d^2 a_k}{dt^2} = \frac{n+1}{n} \frac{S_{n+1}^{(n)}(t) - S_n^{(n)}(t)}{S_{n+1}^{(n)}(t)} \left(\sum_{k=1}^n a_k^2 \frac{d^2 a_k}{dt^2} \right),$$

where the a_k^2 are Stirling's numbers defined by

$$x^n = \sum_{k=1}^n a_k^2 x^k,$$

and

$$S_n^{(n)} = \frac{1}{n!} \sum_{k=1}^{n-1} (n+k)^n D_{n+k},$$

plays a fundamental role in problems involving changes in the rate of interest i . In particular, the formulas bearing the names of Steffensen, Poukka, Frucht, Evans, etc., all appear when suitable approximations and boundary conditions are employed. This is an ingenious synthesis of the various aspects of the interest problem in life contingencies.

Citiranje Lahovega dela v angleški literaturi

Ivo Lah, Ljubljana, geht von der unbefriedigenden Situation aus, daß es nur für die konstante Leibrente gelungen ist, brauchbare Näherungen anzugeben und stellt 4 Grundfragen zum Zinsfußproblem, von denen er die theoretisch interessanteste löst, nämlich die nach der Existenz einer Grundgleichung des Zinsfußproblems, aus der die meisten und besten Näherungsformeln einheitlich hergeleitet werden können. Durch die Verallgemeinerung der Poukkaschen Formel und Verwendung der Stirlingschen Zahlen wird die gesuchte Grundgleichung als homogene quadratische Differentialgleichung gewonnen, deren vollständiges Integral die allgemeine Näherungsformel des Rentenbarwertes darstellt. Die bekannten zahlreichen Näherungsformeln von Steffensen, van Dorsten, Poukka, Christen, Frucht, Palmquist, Güttinger, Borch, Berger, Meidell, Hantsch usw. sind spezielle Integrale der Grundgleichung oder aber Funktionen, die sich diesen speziellen Integralen nähern. Die Beantwortung der 3 weiteren von Lah aufgestellten Grundfragen ist im Anschluß an die Lösung dieser 4. Frage möglich: es können sowohl die konstante als auch die steigende und variable Rente, die Prämie und die Reserve gut angenähert und das Zinsfußproblem umgekehrt, d. h. 1 aus vorgegebenen Versicherungswerten berechnet werden. Eine Tabelle der verallgemeinerten Poukkaschen Zahlen, berechnet nach der slowenischen Volkssterbetafel 1931-33, beschließt die 80-seitige Arbeit. (47/167).

Citiranje Lahovega dela v nemški literaturi

DAS ZINSFUSSPROBLEM

Von

W. J. C. DE HEER

§ 1. Im Jahre 1947 hat I v o L a h elementare Grundgleichungen zur Lösung des Zinsfussproblemcs aufgestellt von einer derart allgemeinen Beschaffenheit dass die meisten bereits bekannten Näherungsformeln daraus hergeleitet werden können ¹⁾.

Diese Grundgleichungen lauten

$$\frac{S_{x+1}^{(n+1)}}{S_{x+1}^{(n)}} : \frac{S_{x+1}^{(n)}}{S_{x+1}^{(n-1)}} = k_n \quad n = 0, 1, 2, 3, \dots$$

wo die k_n vom Zinsfusse i unabhängige Konstanten sind.

Im Jahre 1953 hat I v o L a h diese Grundgleichungen verallgemeinert unter der Annahme, k_n sei eine Funktion des Zinsfusses, und zwar eine lineare Funktion ²⁾.

Durch Einsetzen von

$$\frac{S_{x+1}^{(p)}}{D_x} = \frac{(-1)^p (1+i)^p}{p!} \frac{d^p a_x}{di^p}$$

gehen die Grundgleichungen über in

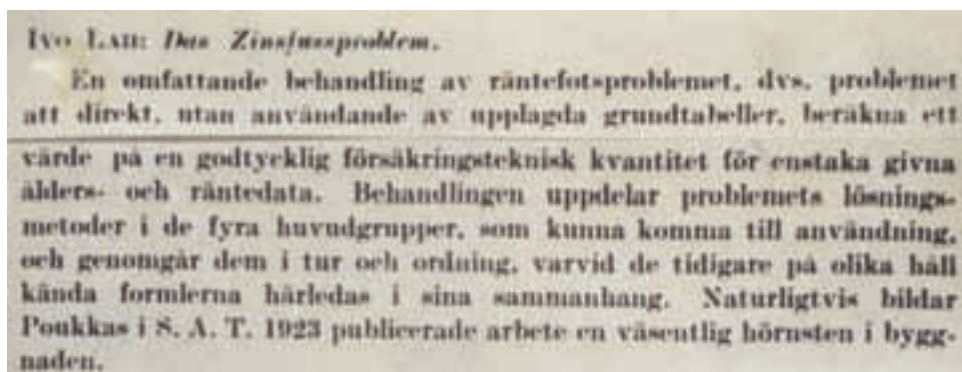
$$\frac{\frac{d^{n+1} a_x}{di^{n+1}}}{\frac{d^n a_x}{di^n}} : \frac{\frac{d^n a_x}{di^n}}{\frac{d^{n-1} a_x}{di^{n-1}}} = \frac{n+1}{n} k_n = h_n$$

¹⁾ I v o L a h, Das Zinsfussproblem. Mitteilungen der Vereinigung schweizerischer Versicherungsmathematiker 47 (1) (1947), 167—247.

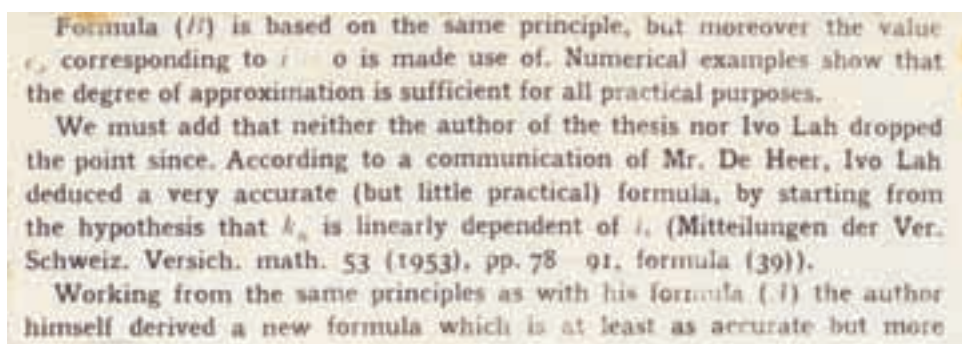
²⁾ I v o L a h, Die Taylorsche Reihe der generalisierten Poukkaschen Funktion und ihre Anwendung. Loc. cit. 53 (1) (1953), 78—91.

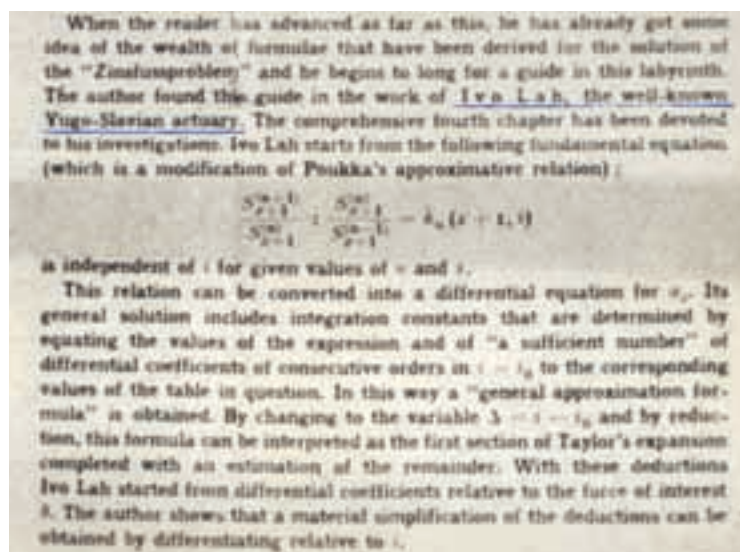
Citrane Tabele smrtnosti Iva Laha v literaturi

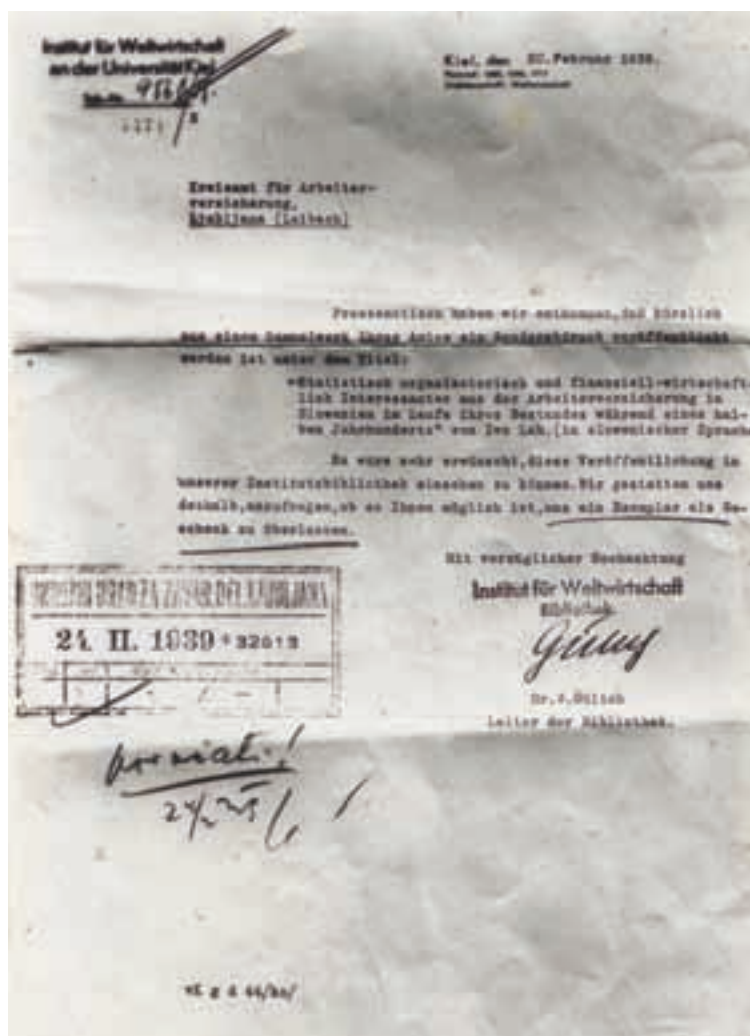
Problem obrestnih mer Iva Laha v švedski literaturi

Razprava o formuli Iva Laha v angleščini

Citiranje dela Iva Laha v angleški literaturi

Prošnja Univerze iz Kiela za izvod Lahovega dela za njihovo knjižnico, 1939

Pokojninsko obdobje

1. julija 1957 so Laha skoraj na silo upokojili z nizkim VI. (šestim) pokojninskim razredom, priznanimi 39 leti, sedmimi meseci in sedmimi dnevi delovne dobe, a so ga kljub temu skoraj dve leti še zadrževali aktivnega, ne da bi mu plačali in šteli leti v pokojnino:

- kot mobiliziranec v prvi svetovni vojni in prostovoljec v bojih za severno slovensko mejo izkazuje štiriletno udeležbo (1916–1919),
- po diplomi je bil približno pol leta asistent za matematiko na Gospodarskogo zdarski fakulteti v Zagrebu (1921),
- nato je okrog 17 let služboval na Uradu Socialnega zavarovanja v Ljubljani (1928–1945),
- preostalih 18 let je služboval na Zveznem Zavodu za socialno zavarovanje in Zveznem Zavodu za statistiko ter evidenco v Zagrebu in Beogradu (v letih 1945–1957).

Iva Laha so ob prvi zaposlitvi po 1945. letu razporedili v ponižujoče nizki IX. (deveti) plačni razred. Večkrat je zaprosil oziroma se pritožil vodilnim odgovornih institucij za zvišanje plačnega razreda – tako Komisiji Socialnega zavarovanja umetnikov LRS v Ljubljani kot na zvezni ravni, Načelniku političnega oddelka ZIS –, a neuspešno.

Ob upokojitvi so mu priznali V. (peti) pokojninski razred, šele po predhodni prekvalifikaciji v višjega statistika so ga uvrstili v VI. (šesti) razred, kar se je zgodilo tik pred njegovim odhodom na mednarodna pogajanja v Bonn 1954. Istočasno so več uslužbencev socialnega zavarovanja s krajšim delovnim stažem, ki so bili le dobri administratorji in niso dali ničesar znanstvenega od sebe, razporedili v III. (tretji) plačni razred.

Pritožbo je Lah utemeljeval z dejstvom, da vseh 10.000 uslužbencev Socialnega zavarovanja in 3.000 statistikov v FNRJ skupaj ni objavilo toliko znanstvenih študij kot on sam, pa so jih razporedili v višjo plačno grupo. Tudi univerzitetnih profesorjev je malo s toliko objavami v tu- in inozemstvu, pa so pristali v II. (drugem) ali kar I. (prvem) plačnem razredu.

Upravičenost do dostojne pokojnine

V mednarodnem merilu, v Evropi, Amerikah in Aziji, je Ivo Lah objavil 31 znanstvenih študij oziroma razprav. Dela so bila na mednarodnih kongresih in nacionalnih odborih izredno dobro sprejeta.

Separate njegovih študij so želeli tudi nekateri inštituti iz Avstralije in Afrike.

V predvojnem obdobju v letih od 1929 do 1941 je v raznih domačih publikacijah objavil 34 prispevkov.

V obdobju FNRJ je objavil 30 študij, od tega 23 v Beogradu, pet v Zagrebu in dve v Ljubljani.

V znak priznanja za njegovo znanstveno delo ga je Ministrstvo za delo LR Slovenije leta 1946 imenovalo za **kulturnega**, 1949 pa za **vidnega kulturnega delavca**.

Ministrstvo za prosveto in kulturo LR Slovenije mu je priznalo pravice znanstvenega delavca, predvidene po Uredbi o zaščiti znanstvenih in kulturnih delavcev LRS (Uradni list, 5. IX. 1945, št. 255/35), kot univerzitetnim profesorjem in umetnikom.

Republiška komisija za socialno zavarovanje umetnikov LRS Lahovi pritožbi, da bi ga formalizirali še kot umetnika k že priznanemu kulturnemu in znanstvenemu statusu, ni prisluhnila; s tem bi sicer dosegel višji pokojninski razred.

Tudi zgodovinski spomin Alma mater s politično blindiranim pogledom je poniglavo zamolčeval iznajdbo »Lah numbers« in s tem sloves priznanega matematika.

Pri imenovanju aktuarja Iva Laha v diplomatsko delegacijo za vojne odškodnine FNRJ so se ob namigovanjih, da namerava prebegniti v tujino, v reševanje stanja vključile vse politične in državne strukture, od Maršalata, CK ZKJ, ministrov, Edvarda Kardelja, Milentija Popovića, ambasadorjev, dr. Jožeta Brileja, dr. Dušana Kvedra, direktorjev Toma Brejca, Krašovca, A. Kovača in drugih.

Z razglasitvijo Računskih osnovic ... za antimarksistične se je nanj zgrnila vrsta težav, od praznih vladnih obljub za zvišanje plače oziroma pokojnine do nenadne upokojitve s pozivom: Druže Ivo za tebe nema više mesta u socialnom osiguranju i statistici (*Priloge 13, 14, 15*).

Št. BEJ-P — 164.921

(Na vsakem dopisu navedite številko te odločbe!)

Dne 9/9-1961

ODLOČBA

Po 137., 138. in 163. členu zakona o pokojninskem zavarovanju (v kraticami: ZPZ) v zvezi s 34. členom zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem zavarovanju (Ur. list FLRJ št. 10-120/61) (v nadaljnjem besedilu: IV. novela) izdajam o osebni pokojnini, ki jo uživa LAH Ivo roj. 5/9-1896 — po uradni dolžnosti take

odločbo o preračunu in ponovni odmeri osebne pokojnine

Polna osebna pokojnina se od 1. januarja dalje odmeri in izplačuje po III. zavarovalnem razredu v znesku 27.100.- din nekrošene x din (s besedami: sedemindvajsetisočsto din) na mesec.

Ta pokojnina se poveča za 3.252.- din, tako da znaša povečana polna pokojnina skupaj, zaskrčeno 30.350.- din (s besedami: tridesettisočtristopetdeset din) na mesec.

Znesek pokojnine vsebuje tudi nadomestilo za povečano stanarino, ki znaša 1.750.- din mesečno.

Revizija ali pritožba ne zadržata izvršitve odločbe.

S to odločbo se nadomesti odločba z dne 15/5-1958 3230 — v Beogradu

Obr. OZSZ LJ P 1 (Odločba o preračunu in ponovni odmeri osebne pokojnine s povečanjem)

Odločba o preračunu in ponovni odmeri pokojnine Iva Laha, Okrajni zavod za socialno zavarovanje Ljubljana, 9. 9. 1961, Ljubljana. Na tej in naslednji strani.

OBRAZLOŽITEV

Zavarovane je uveljavljal obdela pokojnina, ki jo je treba po uradni dolžnosti na novo odmeriti po 22. členu IV. urebe.

Je pokojninskega spisa je zasvidan:

da je bil zavarovanec prevečen kot uslužbenec s visoko strokovno izobrazbo

da je zanj ugotovljena I. kategorija delovnega mesta in da je pristal v V. zavarovalni razredi

da mu je priznana pokojninska doba da upokoji 39 let 7 mesecev 7 dni ~~in da ima skupaj s prejšnjo dobom upokojitve: 48 let~~ pokojninske dobe.

Glede na to ugotovitev gre zavarovane po 22. členu IV. urebe obdela pokojnina po povprečni pokojninski temini III. zavarovalnega razreda in 2. členu IV. urebe, ki znaša 27.100.- din.

Po 38. členu ZZZ gre zavarovane polno obdela pokojnina v višini 100 % pokojninske osnove, to je 27.100.- din na mesec.

Zavarovane je po izpolnitvi pogojev za polno pokojnino delal s polnim, rednim delovnim časom in 4 leti nato od mu po 38. členu IV. urebe pokojnina prirasta po 3% na vsako leto ali skupaj za 12 % in je na 3.252.- din in znaša skupaj zaskrbljenost 30.350.- dinarjev na mesec.

Na pokojnino se po 38. členu IV. urebe izplačuje od 1. januarja 1964 dalje.

Zaskrbljenost mesečno je izplačana v skladu s 38. členom ZZZ.

Upokojenec mora v 8 dneh sporočiti svetošč, ki izplačuje pokojnino, vsako spremembo, ki bi vplivala na njegovo pravico do pokojnine.

Odločba je prona kalkulacije po 13. točki 23. člena zakona o upravnih taksah (Uradni list FNRJ št. 28/1979).

PRAYNE PORUK. Zoper to odločbo je uveljavljena pritožba na republiški svet za socialno zavarovanje v Ljubljani v roku 15 dni po prejemu odločbe. Pritožba je prona kalkulacije in jo je treba vložiti pri inšpektorju okrajnega sveta.

Doktor

Slavko Kovčič

t. r.

Odločbo prejme:

1. IAN Ivo, Ljubljana, Janškova g/a

2. Obdelnik zavarovanja

Socialistična oblast je Iva Laha izkoristila kot najboljšega aktuarja pred- in povojne Jugoslavije za izboritev vojnih odškodnin ter uporabila njegov izjemni mednarodni aktuarški ugled; nadzorovala njegovo gibanje, na dostojno plačo in pokojnino pa sprevrženo pozabila.

Poročilo o stanju v socialnem zavarovanju in aktuarstvu

Kmalu po upokojitvi je Ivo Lah v obsežnem Poročilu o funkcioniranju socialnega zavarovanja in zdravstveni zaščiti (1965) ter Poročilu o aktuarski problematiki (1967) kritično predstavil in analiziral delovanja teh sistemov v državi.

Pokazal je na vrsto kričečih nepravilnosti, preobremenjene finance, neusmiljeno trošenje denarnih sredstev brez finančnega pokritja, aktuarskega preračunavanja in pozavarovanja.

Prelivanje sredstev iz socialnega zavarovanja je bilo izrazito v korist željam zavarovancev, ko se je sredstva le jemalo in dajalo.

Sam maršal Tito je zahteval revizijo zakona o pokojninah, a delalo se je še vedno po starem in neracionalno.

Dajatve v socialnem zavarovanju in število uporabnikov so bili v strašnem porastu.

Računske osnove so proglasili za antimarksistične, zakonitosti statistike se pa sploh niso upoštevale.

Prihajalo je do čezmernega popuščanja in podarjanja pokojnin, posebej inozemskim delavcem.

Socialno zavarovanje, s pavšaliziranjem, politiko povprečnih vrednotenj, brez računskih osnov in z veliko nepravilnostmi v sistemu, ki vzdržuje gromozansko armado upokojencev, pa izgublja težke milijarde (*Prilogi 20, 21*).

Brez eksaktne in solidne računice problemi ne bodo nikoli rešeni, zaključuje skoraj na silo upokojeni aktuar.

Ožigosan na poti Avnojske Jugoslavije

Lahova hiša, Kolarjeva 3, Ljubljana, 2021

Po končani vojni in osvoboditvi leta 1945 je zmagoslavno nastrojena ljudska oblast Iva Laha in njegovo družino obdolžila medvojnega protinarodnega delovanja. Temu je sledila odločba Sveta ljudskih sodnikov v Ljubljani, da se njega in njegovo ženo Marijo izbriše iz volilnega imenika, se mu odvzame službo in ženi invalidnino. Lahovi so bili izpostavljeni neprestanemu šikaniranju in sramotenju s strani sovražno nastrojenih someščanov in političnih aktivistov. Hišo so jim obmetavali s kamenjem in podobnim; stavba je bila dolgo OZNAčena s stalnim udbovskim varuhom Janezom Petjéjem, ki ga je kdaj pa kdaj obiskal tudi Mitja Ribičič, je pripovedovala Lahova hčerka Marija, ki je od Petjéjevega sina odkupila vzorčena stolčka in mizico, izdelke nekdanjega golotoškega kaznjenca.

Serija stolčkov in mizica v Lahovi hiši na Kolarjevi 3, Ljubljana, 2020

Kar nekaj časa je trajalo, da sta Lahova s pritožbami in demantiji dosegla rehabilitacijo na račun neupravičenih obtožb o njenem protiljudskem delovanju. Ženo Marijo, invalidsko upokojeno bančno uslužbenko, so preganjali tudi z enomesečnim priporom in ji očitali simpatiziranje z Nemci, ker je znala dobro govoriti nemško.

Marija Lah med malima sestričnima Mileno in Gabrijelo Matičič, Unec, 1943

Lahova žena in hčerka Marija sta se zaradi neprestanih sosedskih nagajanj za krajši čas umaknili neljubemu nadlegovanju tako, da sta se zatekli k sorodnikom v Cerknico ali na Unec. Med okupacijo so se meščani radi obračali na sorodnike z dežele, saj so ljudje v mestih bolj občutili medvojno življenjsko stisko. Z Marijo sva se (pisec knjige) ob poznejših srečanjih spominjala jeseni leta 1946, ko je v Cerknici hišna Štentova teta Micka z jabolki v predpasniku stala pred hišo ob poti in nemškimi vojnimi ujetniki, ki so zastraženi prihajali s čiščenja slivniške gmajne, nudila jabolka »t'minke«, kot smo jim pravili.

Razglednica Cerknice, pogled s slivniške strani, okoli 1980

Stanislav Štenta, Marija Lah in Janez Mulec z ženo Viktorijo, Postojna, 2000

Po osvoboditvi je za Laha nastopilo prelomno obdobje. Potegnilo ga je v čas nove politične stvarnosti in državne ureditve. Čeprav ni bil posebno naklonjen novi oblasti, je ostajal kot najboljši aktuar (gospodarski matematik) zanjo nadvse pomemben, a senca namigovanj, klevet in obtožb ga je spremljala ves čas službovanja v novi državi. Vedno znova se je moral izkazovati z izčrpnimi avtobiografijami in karakteristikami.

Politična opredelitev Iva Laha skozi oči takratne oblasti, Beograd, 1950

Prvo zaposlitev po osvoboditvi so mu dodelili v zveznih institucijah v Zagrebu in Beogradu – s ciljem, da se posebno posveti socialnemu zavarovanju in pokojninsko-invalidski problematiki. Po vojni je dolgo dobival vabila in pozive za udeležbo na mednarodnih kongresih aktuarjev in statistikov, dobil je približno petdeset vabil, a udeležbe mu niso nikoli omogočili. »Za Laha nema para,« je takrat veljalo v Beogradu.

Svoji hčerki je potožil, da so na pogajanja neredko pošiljali prave nesposobneže, tudi kadar je šlo za pomembne finance, sam pa je moral za njimi (p)opravljati njihove *brkljarije*.

Pred odhodom na pogajalsko misijo so ga zavistneži tožili in klevetali, da namerava prebegniti v tujino. Dejansko je bil po odredbi ministra Edvarda Kardelja poslan na pogajanja in izračunavanje reparacij. Direktor Tomo Brejc je zanj osebno jamčil in obljubil hvaležnost oblasti, da ga bodo posebej nagradili; ambasador dr. Dušan Kveder mu je obetal zvišanje plače. Po končanih pogajanjih o zvišanju ni bilo več ne duha ne sluha.

Po razširjenju lažnih vesti o njegovem pobegu v tujino so mu v Beogradu vdrli v stanovanje in ga zasegli. Novica o pobegu je bliskovito prišla tudi v Ljubljano in oficirji JNA so želeli naravnost vdreti v Lahovo hišo, da sta morali stanovalki klicati miličnike.

Ivo Lah je vodstva zveznih institucij vztrajno opozarjal na katastrofalno stanje v socialnem zavarovanju in statistiki ter na pomanjkljivosti tozadevne zakonodaje.

Uslužbenci Socialnega zavarovanja so v več mestih države brezvestno uničili ogromno arhivske dokumentacije iz obvez nemškega socialnega zavarovanja naših *gastarbeiterjev*, kar je botrovalo več stomilijonskim škodam DM z računov z okupiranih področij Jugoslavije. Trudil se je rešiti čim več dokumentacije in preprečiti izdajo predpisov, zaradi katerih bi država trpela finančne izgube.

Kot najbolj izkušen aktuar v državi je bil pripravljen s svojimi Računskimi osnovicami ... aktivno reševati odškodninsko problematiko. Prevladali pa so zavist, sovraštvo in naklep, da se ga zaradi vztrajnega opozarjanja na nedoslednosti pri delu čim prej znebijo in ga spravijo v pokoj.

Poleg razglasitve njegovih Računskih osnovic ... za antimarksistične in nestrokovne so nanj pritiskali tudi z odtegotovanjem plače. Ko se je odpravljal na misijo v tujino, je bil skoraj brez denarja, ni imel niti za hlačni pas, je pozneje pripovedovala hčerka Marija.

Pa tudi hčerki Mariji, stevardesi, zaposleni pri JAT-u, so preprečili ponudeni brezplačni polet v ZDA, kar si je Lah v očetovski ljubezni neizmerno želel in si za to tudi prizadeval. Kot jamstvo, da hčerka ne bo ostala v Ameriki, je bil pripravljen kot upokojenec nehonorirano izdelati tudi nove Računske osnovice ..., zastaviti pokojnino, sprejeti dosmrtno ječo ali usmrtitev, če se hčerka ne bi vrnila iz Amerike.

Tudi sam je davno pred tem želel potovati v Ameriko in obiskati sestro Mico, a so ga leta in starostne tegobe prehiteli. Večletne prihranke je ponudil hčerki na izbiro: mali avto ali obisk Amerike, izbrala je zadnje – pot okrog sveta, kar je s ponosom pozdravil.

Potem ko so sovražno nastrojeni sodelavci spoznali, da od emigriranja ni bilo nič, so se spravili na Iva Laha s parolami: »Ne potrebujemo starega Laha, Druže Ivo, ti si tako veliki stročnjak, da za tebe nema više posla u Socialnom osiguranju i Statistici.«

S takšno popotnico je bil po vrnitvi z diplomatske poti doma sprejet in ustno upokojen (*Priloge 16, 17, 18, 19*).

Socialistična ljudska oblast je velikega matematika držala na mrvicah življenjskih dobrin in pravic, darežljiva pa bila s krivicami ter zamlčevanjem njegovega genija.

Po stezah čudí in poteh nešteti talentov

Ivu (Janezku) so misli od malega rade segale nekam čez, čez gore, za obzorje v daljave. Ivo je imel manjšo govorno napako pri izgovorjavi črke »r«. Ko je prišel v ljubljansko v šolo, ga je učitelj preizkušal, če zna kaj po nemško, od vseh besed je znal prevesti le »ein« v ena. S seboj v zavod pa je prinesel tudi nekaj svojeglavosti in upornišva. Ob omejitvah in prepovedih se je počutil nesrečnega in prizadetega. Ga je morda njegov več in čez, po grajani slovenski domači nalogi, že dvigal proti velikemu slovenskemu možu ...?

Občudoval je klasiko, latinščina mu je veliko pomenila. Vedno ga je vleklo med številke in račune, k natančnim vedam, v matematiko, geometrijo, fiziko, astronomijo, aeronavtiko ...

Ivo Lah v športnem letalu na Tirolskem, 1918

Iz hčerkinih zapisov izvemo, da se je atek pred koncem vojne avgusta 1918 na Tirolskem neznansko navdušil nad letali, še isti dan je oddal prošnjo za vojnoletalski tečaj, a Avstro-Ogrska je bila že v razpadu. Zatem je v istem letu zaprosil za reaktivacijo v Jugoslovansko vojno letalstvo, a ni bil sprejet. Sprejet pa je bil njegov prijatelj, poročnik Stenovec iz Smlednika, ki je kmalu zatem v letalski nesreči tragično preminul.

Ivo Lah je štiriletno Marijo popeljal na letalski miting, ki so ga leta 1934 izvajali v Ljubljani, kar govori o njegovem navdušenju za letalstvo. Za časa Kraljevine Jugoslavije si je večkrat privoščil vožnjo na letni dopust z letalom na liniji Ljubljana–Grobniško polje pri Sušaku na Hrvaškem.

Marija Lah s hčerko Marijo, otok Rab, 1939

Hčerko Marijo je že v dekliških letih potegnilo med stevardese k letalskemu prevozniku JAT. V petih letih je z njihovimi letali preletela milijon petsto tisoč kilometrov ali štirikratno razdaljo od Zemlje do Lune. Med službovanjem pri JAT-u je Marija občasno bivala pri očku v Beogradu.

Stewardesa Marija Lah (levo) s kolegico, Beograd, okrog 1950

Očka Ivo, mami Marija in hčerka Marija, okrog 1960

Pozdravi staršema Lah od hčerke Marije iz Leningrada, panorama Ermitaža, 1962

Bankovec za 500 rubljev (dimenzije 27,3 cm x 12,7 cm), 1912

Ivo Lah se je z veseljem odpravljajal z družino na letovanje, plavanje v morju mu je bilo izredno pri srcu. Ob naključnih srečanjih z ljudmi je vedno znal navezati pristne osebne stike in biti ob tem duhovit.

Rad se je pošalil tudi na račun svojih dogodivščin, marsikatero je povedal mojemu bratu Stanislavu Štenti, ko je bil v njegovi družbi. Na primer: Jaz bi bil zlahka za burgermajstra v našem Štrukeljdorfu. Ali, ko je častnik v vojašnici klical kandidate v sestavu po priimkih in bil Ivo na vrsti, se tudi na večkratni: La(h), La(h), »La La« ni odzval; ker v nemščini same črke »h« ne izgovarjajo.

V »stari« Jugoslaviji je v službi veljal za vestnega in natančnega, v družbi pa za zabavnega gospoda. Rad se je dobil s prijatelji v mestni kavarni, obiskal razne razstave in muzeje. Navdušeno je hodil s hčerko na daljše sprehode. Podala sta se tudi na daljšo pot – z vlakom do Borovnice in naprej čez Rakitno do njegove rojstne Štrukljeve vasi. Sam je prehodil hribe in javorniške hrbte ob Cerkniskem jezeru. Takrat se je ustavil pri sestričnini hčerki Micki, poročeni v Cerknici, ki je Lahovemu stricu postregla z domačo kmečko košto.

Marija z očkom Ivom, okrog 1966

1000-dinarski bankovec, Kraljevina Jugoslavija (dimenzije 19,4 cm x 12,5 cm), 1931

Marija (Micka) Štenta, Ivo Lah (Lahov stric) s konjem Cvetom, Cerknica, 1973

Marija Štenta, sin Janez Mulec s sinovoma Janezom in Markom, Ivo Lah, Cerknica, 1977

Cerkniško jezero s Slivnico v ozadju, pogled z Nasipa – mostu ob visoki vodi, na drevesu Marko Mulec, sin pisca knjige, okrog 1973

Za doseganje znanstvene titule Ivo Lah ni bilo dosti mar. Z doseženim nazivom profesor matematike in fizike se ni ponašal, čeravno bi si s svojimi genialnimi dosežki upravičeno zaslužil profesor z Največjo začetnico.

Pri svojem delu se je Ivo Lah v času federativne Jugoslavije srečeval z več socialističnimi doktorji znanosti, ki pa so bili pravi bedaki, da ni maral v njih družino, je pozneje pripovedovala hčerka Marija.

Do števila tri (3) je imel izredno nagnjenje, kaj kmalu si je krstno ime Janez oziroma Ivan spremenil v **Ivo**, ki ima tri črke kot njegov priimek Lah. V troje so bili tudi v družini; pri božji troedinosti – tri božje osebe in en sam Bog – pa se mu je zastavljal matematični dvom. Kot avtor satirične reportaže Einsteinov relativni vek nastopa v njej on sam pod psevdonimom Dreistein, ki pomeni Tri(trojni) kamen. V reportaži nastopajo tudi trojčki, Danilo, Djuro in Jovo, ki se enači z Ivom, tudi s tremi črkami.

Lahovi hčerki Mariji smo pri nas doma pravili tudi Marička; bila je precej resno dekle, a vendar hudomušna sogovornica. Na račun za njo krivične in nepriljubljene družbene ureditve je izrekla marsikatero pikro kot: »Odlično je pa še izboljšuje se.« Večkrat je izjavila, da partijska država ni vredna, da bi se obelodanjalo ustvarjeno delo njenega očka.

Po osvoboditvi leta 1945 so za Iva Laha nastopile drastične spremembe, zanj dolgo ni bilo več prave sproščenosti ali brezskrbnega potovanja.

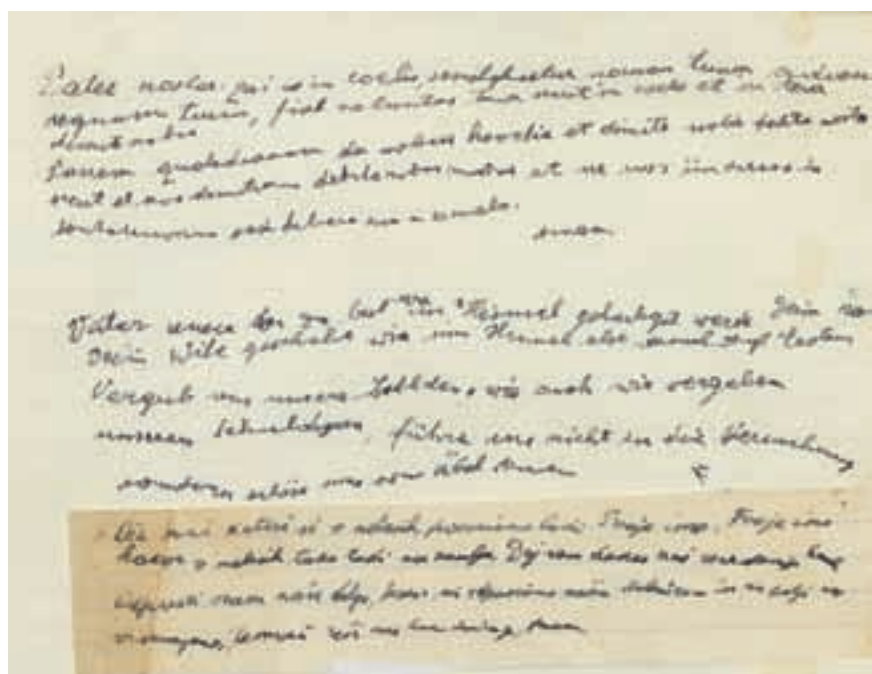
Po več letih se je v spremstvu hčerke z veseljem odpravil na Notranjsko, v rodno Štrukljevo vas in k sorodnikom v Cerknico. Vozil ju je inženir Stanislav Štenta, saj sta se z Marijo dobro ujela glede potovanj po svetu.

V poznejših letih je Marija zgledno skrbela za svojega očka. Mamico je izgubila mnogo prej; ko je ta oslabela, je zmogla s tresočo roko le kaj zapisati. Lahova žena je rada zahajala v cerkev, tako da sta ji s hčerko oponašala, da je prava cerkvena miš.

Mamica si ni nikoli povsem opomogla po živčnem pretresu, ki ga je doživela ob letalskem bombardiranju ljubljanskega kolodvora s strani nemške Luftwaffe.

Za zaposleno hčerko Marijo so po očkovi kapi prišli težki časi, kajti na sprejem v dom za ostarele je bilo treba dolgo čakati.

Domskim prilikam pa se očka nikakor ni mogel privaditi, zato ga je hčerka po svoji upokojitvi nazadnje vzela v domačo oskrbo.

Mama Marija Lah (*1885) je s tresočo roko zapisala očenaš v treh jezikih.

Slovo od tega sveta je Ivo Lah dočakal 23. 3. 1979 na svojem domu v Ljubljani, po predhodnem doživetju kapi v bolnišnici. Njegovo žaro je v grob k njegovi ženi in večnemu počitku položila hčerka Marija ob prisotnosti sorodnika Stanislava Štente.

Poslednje domovanje Lahove družine, Ljubljanske Žale, 2019

Zaokrožene povedi

Lahovi dokumenti, spisi in poročila so prepisani po izvirnikih ter prilagojeni formatu knjige in predstavljeni v Prilogah na začetju knjige, dodan je slovarček manj poznanih starinskih besed.

Bralec si bo lahko ustvaril svoje mnenje o vsebini dokumentov in spisov ter podoživel del polpretekle in davnejše zgodovine.

Samoumevno je, da so tujejezični sezname in besedila pisani v jeziku dežele oziroma mesta, kjer so bili objavljeni. Veliko besedil je v srbohrvaškem jeziku, često mu je v besedilo zašla tudi kakšna slovenska ali poslovenjena beseda.

Prozni prispevki starejšega datuma in besedišče imajo kar nekaj arhaičnega pridiha.

Ivo Lah je skrbno hranil brošure svojih študij, dokumente, poročila in recenzije; posamezne spise je še naknadno dopolnjeval.

Pomenljivo je dejstvo, da je Ivo Lah v svojem arhivu hranil več kot dvesto spomina vrednih fotografskih in slikovno zanimivih elementov, ki po svoje govorijo o izredni matematikovi doslednosti. V vseh svojih spisih in beleženjih niti enkrat ne omenja dveh pomenk, generala Rudolfa Majstra in besede komunizem.

Pisnih materialov zagotovo ni čuval le iz preprostega redoljubja, v glavi mu je gotovo tlela misel, da bo prišel čas, ko bo parafrazirana Dreisteinova reportaža pokazala utopičnim iluzijam pravi obraz.

Skoraj strastno nagnjenje do števil, računov, tabel, številčnih iger ... je Iva Laha vodilo do vrhov matematičnih ved.

Na kraju knjiga sledi želji prispevati k verodostojni osvetlitvi matematikove življenjske poti, na kateri je nastajal njegov genialni opus, ki ga smemo šteti v presežno doto, ki jo Veliki slovenski mož zapušča svojemu narodu in svetu.

Zahvala

Iskrena zahvala moji družini in najbližnjim, posebno dragi soprogi Viktoriji - Zmagi, sinovoma Marku, Janiju in njegovi ženi Andreei, bratu Stanislavu Štenti, njemu posebej za veliko donacijsko dobrotljivost, ter vnukinjama Karolini in Patriciji za podporo in dobrohotne spodbude pri mojem ponovnem prijemu za pero.

Moji najbližji svojci so morali velikokrat potrpeti z mojim neprestanim »Lahovim težnjem«, saj sem bil zaradi svoje nerodnosti in neobvladanja računalniške tehnike neprestano nad njimi. Koliko skrbi in dela sem predstavljal samo svoji boljši polovici, s črnokavno in še katero drugačno oskrbo in velikokrat vse zabelil še s pozabljivo hvaležnostjo.

Največ tehnično-računalniške in tipkarsko-oblikovalske pomoči pri pisanju sem bil deležen od sina Janija (univerzitetni profesor mikrobiologije), ki mi je s svojim strokovnim pristopom, poznavanjem in znanjem tujih jezikov pomagal pri prepisovanju tujejezičnih besedil.

Ena nujnih, na Janiju slonečih skrbi je bilo »zaklepanje računalnika s ključem«, da ob tem ne omenjam svojega, sicer neželjenega prijateljevanja s pozabljivostjo in njenimi posledicami.

Pri reševanju računalniškega analfabetstva, pri tipkanju, preslikavanju, popravah in pri ugonabljanju računalnikovega nagajanja sem bil vedno nadvse željan darežljive pomoči vnukinj Karoline in Patricije.

Zahvalo dolgujem tudi Mariji Hribar, direktorici Knjižnice Jožeta Udoviča Cerknica, za dobrohotno pomoč pri preslikavanju listin in fotografij, za lektoriranje slovenskojezičnega teksta profesorici Poloni Otoničar Pajk, za pregled prve različice angleškega besedila profesorici Danici Zelen in profesorju dr. Simonu Zupanu za zaključno loščenje angleškega prevoda, za prevajanje nemškega besedila pa pokojni profesorici Saši Bergoč.

Viri in literatura

Južnič, Stanislav, 2005, Ivo Lah – vodilni slovenski aktuar (ob petdesetletnici iznajdbe Lahovih števil, ob petindvajsetletnici letnici Lahove smrti), Samozaložba, Ljubljana.

Lah, Ivo, Osebni arhiv (literarna, biografska, bibliografska in poročevalska zapuščina).

Lah, Marija (*1930), Iz dnevnika stevardese: resnična zgodba iz življenja stevardese (ne-objavljeni zapisi).

Lah, Marija (*1930), Fotografije iz družinskih spominskih knjig, razglednice, pripovedi z doživetij in osebni spomini na očka.

Mulec, Janez, 2013, Izmuznjeno seglaju spomina, Samozaložba, Postojna.

Okoliš, Stane, 1996, Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem: gradivo Komisije za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti občine Cerknica, Ljubljana.

Puhar, Alenka, 2002, Ivo Lah, vrhunski matematični samotar – verjetnostna kvadratura krožne slave, Delo, Znanost, priloga časnika Delo, 30. 12. 2002, Ljubljana.

Statistika 1932, Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani, Ljubljana.

Škrlj, Maja, Marolt, Gaja, Širaj, Mira, 2019, Informativni prospekt ob 40-letnici smrti matematika Iva Laha, Osnovna šola Notranjski odred Cerknica, Cerknica.

Štenta, Stanislav, Fotografije iz družinskih spominskih knjig in albumov ter spomini na srečanja, pogovore in pripovedovanja doživetij Iva Laha.

Vidovski zvon 1992, glasilo Vidovski zvon, 6/92, Župnijski urad Sv. Vida nad Cerknico.

Razlaga besed in kratic

andaht – previdnost, andoht
antverh – rokodelec
baharija – bahaštvo
batina – udarec
bira – bera, nabirka
bognar – kolar
bohoričica – črkopis slovenskih protestantskih piscev
božja matra – razpelo
božji rop – najtežji greh
brkljarija – razmetanost, zmešnjava
bukvice – knjigica
cikmošter – skrbnik cerkvenih predmetov
cimperman – postavljalac ostrešja
copranje – čaranje
coprnija – čarovnija
čepinje – posodje
danka – klobasa v črevesu danke
dati grunt čez – predati lastništvo posesti
dekla – ženska, najeta za delo na kmetiji
depeša – brzojavka
dohtar – doktor
fajn – fino, dobro
faliran – spodletel, neuspešen
falsifikat – ponaredek
farovž – župnišče
fest – fejst, fino, močno
frdaman – preklet
frišen – svež
futrati – krmiti
gastarbeiter – gostujoči delavec
gift – strup
glih – ravnokar
goldinar – stara avstrijska denarna enota
groš – avstrijski novc za pet krajcarjev
grunt – posestvo
gvišno – zagotovo, sigurno
hlapec – za delo najet moški na kmetiji
kancelist – uradnik
kastel – grad
kevder – klet
kiklca – oblekica

kočomajka – mošnjiček za v nedrje
kopitarček – izdelovalec kopit za čevlje (pomanjš.)
kovčeg – kovček
košta – jed, hrana
koštati – koliko stane
koštenga – stroški
kot – prostor za preživetje
krancel – venec
kroften – krepak, močan (kraften)
kunšt – znanje, brihtnost
kvartopirec – igravec s kartami za denar
namalati – naslikati
nucati – rabiti, potrebovati
obloda – mlevski priboljšek za prašiče
ofer – nabirka, darovanje
omen – preroška napoved česa
pacaga – navlaka, nered
pakaža – spakovanje
panati – krotiti, ukrotiti
parametri – cerkveni predmeti
patelske – plati
paternošt – rožni venec
pild – slika, podoba
piltaver – podobar
pintar – izdelovalec lesenih posod
pisker – lonec
plajbes – svinčnik
pobrkljati – pomešati, izmešati
pocajtati – pozdraviti, ozdraviti
pogrunitati – spoznati, prepoznati
potemplati – podplate popraviti
potroštati – spodbuditi
porcnavati – pozdraviti
požegnati – blagosloviti
preklican – pripaljen, presnet
pukeljc – groš
pukštab – črka
rcnije – zdravila
reparacija – povrnitev škode, do katere je prišlo zaradi vojne
roženkranc – rožni venec
sauber – lep, dičen
sold – italijanski novec pet centezimov
šebranje – molitev, žebranje
šikaniranje – nagajanje, spletkarjenje

šnita – rezina
špampet – postelja
špegle – očala
štamfati – stlačiti, natolči
štibelc – kotec, zakotna sobica
tare se – goni se (telica, krava)
tehent – pregruntanec
učljiv – nadarjen za učenje
viža – način, napev
vrgla – povrgla, porodila
zagtati – zastrupiti
zagovarjati – odstraniti urok, oduročiti
zamerka – zaznamek, spominjanje
zeksar – šestica, srebrn novček za 6 krajcarjev
žlahtovec – sorodnik
žleht – slab, nagajiv, poreden
džumbus – nered, zmešnjava

CK – Centralni komite
ČLO – Četrtni ljudski odbor
DM – Deutsche Mark (nemška marka)
DSIP – Državni sekretariat inostranih poslov
DZZSO – Državni zavod za socialno osiguranje (Državni zavod za socialno zavarovanje)
F(L)NRJ – Federativna (ljudska) narodna republika Jugoslavija
GNO – Gradski narodni odbor (Mestni narodni odbor)
JAT – Jugoslovanski aerotransport
JNA – Jugoslovanska narodna armija (Jugoslovanska ljudska armada)
KZ – Kmetijska zadruga
L(N)RS – Ljudska (Narodna) republika Slovenija
MINRAD – Ministrstvo za rad (Ministrstvo za delo)
MIP – Ministarstvo inostranih poslov (Ministrstvo za zunanje zadeve)
NRS – Narodna republika Srbija
NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica
NOB – Narodnoosvobodilna borba
OF – Osvobodilna fronta
OUZOR – Okružni urad za osiguranje radnika (Okrožni urad za zavarovanje delavcev)
OZNA – Odjeljenje za zaščito naroda (Oddelek za zaščito ljudstva)
RM – Reichs Mark (državna marka)
SHS – (Kraljevina) Srbov, Hrvatov, Slovencev
SIV – Savezno izvršno veče (ZIS – Zvezni izvršni svet)
SZSO – Savezni zavod za socialno osiguranje (Zvezni zavod za socialno zavarovanje)
UDBA – Uprava državne bezbednosti (Uprava državne varnosti)
ZKJ – Zveza komunistov Jugoslavije

Kratek življenjepis Iva Laha

Ivo Lah, 1962

Ivo (Janez, Ivan) Lah je bil rojen 5. 9. 1896 v Štrukljevi vasi nad Cerknico v takratni avstro-ogrski monarhiji. Ljudsko šolo je začel pri Sv. Vidu nad Cerknico, jo dokončal v Marijanišču v Ljubljani ter nadaljeval na I. (prvi) državni gimnaziji Ljubljana, ki jo je 1915. leta – tik pred maturo – zaradi začetka prve svetovne vojne predčasno zaključil.

Od rane mladosti naprej je imel Janezek veliko nagnjenje do števil in računov. Domači gospod župnik je v šolarčku kmalu odkril izreden talent učljivosti, zato je očetu svetoval, naj fanta pošljejo naprej v šole. V prvih letih pa se z lastno svojeglavostjo ni posebej izkazal. Zaradi slabo ocenjene slovenske naloge ga je nekoč profesor posebej izpostavil. Po tej graji pa se je zavzel za učenje in naslednje letno spričevalo je blestelo od prav dobrih ocen, saj naj bi bilo najbolje ocenjeno od vseh petstotih gojencev v zavodu.

Z vzgojitelji in profesorji si ni bil posebno blizu, ker so se navduševali predvsem nad leposlovci, pesniki in pisatelji, kot je na primer pisatelj Ivan Cankar. Ivu Lahu so imponirale eksaktne vede, matematika, geometrija, fizika, astronomija, aeronavtika ...

Tik pred maturo ob začetku svetovne vojne je bil mobiliziran v avstro-ogrsko vojsko in bil po šolanju kot častnik poslan na soško fronto, kjer je zbolel za trebušnim tifusom. Po okrevanju se je kot oficir navdušeno udeležil domovinskih bojov za severno slovensko mejo proti Avstriji.

Z veseljem je počel vse, kar se je računsko izplačalo, inštruiral je številne za računstvo nenadane učence. Med drugim je kar desetkrat opravljal sprejemni »izpit« iz matematike raznim faliranim študentom na Trgovski akademiji v Zagrebu.

Leta 1918 se je vpisal na Fakulteto za matematiko in fiziko Univerze na Dunaju. Študij je po vojni dokončal v Zagrebu na Kraljevem povjerenstvu za ispitivanje kandidata srednjoškolskega učiteljstva s priznanim izpitom za poučevanje matematike in fizike na srednjih šolah (1925). Vzporedno je študiral na Kraljevi Visoki školi za trgovino i promet v Zagrebu in ga zaključil z državnim izpitom (1923).

V letih 1927 in 1928 se je izpopolnjeval pri Zavarovalniškem društvu Riunione Adriatica di Sicurtà na Dunaju za področje zasebnega zavarovanja.

Od 1933 dalje do konca svetovne vojne je bil Ivo Lah član, odbornik in nato urednik Glasnika Udruženja aktuarja Jugoslavije, vmes je postal član Združenja aktuarjev Švice. Nacionalno Združenje ga je delegiralo na več mednarodnih kongresov; med letoma 1934 in 1938 je bil dopisnik mednarodnega komiteja aktuarjev v Bruslju. Navezal je veliko stikov z aktuarskimi inštituti po Evropi, Severni in Južni Ameriki ter Aziji. Njegove formule *pro rata temporis* so prišle v mednarodne konvencije.

Leta 1932 je uvedel več statistik v Sloveniji, Kraljevini SHS in potem v FNR Jugoslaviji. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je predaval študentom in vodil seminarje ter tečaje iz statistike, socialnega zavarovanja in aktuarstva. Njegova dela je več študentov uporabilo pri izdelavi doktorskih disertacij.

Prvi v Jugoslaviji se je začel načrtno ukvarjati s statistiko, aktuarstvom in socialnim zavarovanjem, izdelal več računskih osnov ter desetine demografskih tabel.

Že med okupacijo države po letu 1941 v času Ljubljanske pokrajine je pripravljala Prvo slovensko tablico – tabelo umrljivosti 1931–1933 – in nove računske osnove socialnega zavarovanja.

Računske osnove socialnega zavarovanja so njegovo najpomembnejše strokovno delo, na katerem je delal od 1923 dalje. Izdane so bile leta 1947 v Zagrebu v knjižni obliki in hrvaškem jeziku.

Računske osnovice ... so delegaciji FNRJ in ekspertu Lahu leta 1949/50 v Rimu temeljno služile za izračunavanje vojnih odškodnin – v velikih milijardnih zneskih deviznih dinarjev in stotine milijonih nemških mark, a ljudska oblast jih je razglasila za antimarksistične in jih kot socialistični ureditvi škodljive zasegla in uničila.

Opus Lahovih ustvarjenih del obsega širok zajem dejavnosti, od socialnega, pokojninskega, invalidskega zavarovanja, statistike, zdravstva, demografije itd. Objavil je okoli 100 znanstvenih študij in razprav, od tega 36 v mednarodnem prostoru Evrope, Azije, Severne ter Južne Amerike. V državi je publiciral več tisoč statistično informativnih notic, poročil in člankov.

Največji Lahov znanstveni dosežek predstavlja izum Lahovih števil – »Lah numbers«, ki jih je leta 1954 na Portugalskem prvi objavil in imenoval po slovenskem matematiku John Riordan, matematik, ki je tako Laha uvrstil v sam vrh kombinatorikov svetovnega slovesa.

Iva Laha kot prozaista spoznamo po bolj skromni literarni zapuščini, v globoki senci njegove matematične veličine, v kateri pa se je izkazal kot izvrsten opazovalec narave, ljudskih običajev in značajev, bistrega spomina s kritičnim pogledom tako na stvarni kot iluzijski svet. Njegovi spisi odražajo čas, ki ga je živel, z resničnimi dogodivščinami iz otroških, šolskih, akademskih in upokojskih let.

Najfascinantnejši je Lahov satirični pamflet Einsteinov relativni vek. To je reportaža pod psevdonimom Dreistein, v kateri si je dal duška na račun utopične relativne teorije, ki naj bi omogočala pomlajevanje ljudi, ustvarjanje zgodovine in novega Einsteinovega relativnega veka, ki naj bi se začel 1. 1. 2000 z vrnitvijo dveh zagrebških znanstvenikov relativne teorije z zvezde α Centauri, kjer so prebivalci inteligentnejši od Zemljanov. Govorijo rusko, imajo tudi svojo matematiko in geometrijo.

Pamflet je parodija na ideologijo »Einsteinove relativne teorije«, ki razgalja iluzije in nerazumnost, ki vodijo k propadu zamišljenega družbenopolitičnega sistema.

Prepoznati je, da je bil Lahov prozni zajem pisan večinoma v bolj umirjenem času pred-revolucionarnega obdobja Jugoslavije.

Po osvoboditvi leta 1945 je zanj v trenutku nastopilo težko obdobje, saj je bil proglašen za sovražnika slovenskega naroda in izbrisan iz volilnega imenika, izgubil pa je tudi službo. Moral je zaživeti v novo politično ureditev, v katero ni verjel. Skoraj na silo so ga upokojili, ko je bil še v polnem zagonu izbojevanja državi potrebnih vojnih odškodnin.

Ivo Lah je umrl 23. 3. 1979 v Ljubljani, pozabljen od oblasti in sveta, brez spoštljivega spomina.

Matematik, kritični mislec in vizionar je živel v nepravem času, prikrajšan za priznanja in slavo genialnih matematičnih stvaritev. Socialistična ljudska oblast pa mu je še navrgla s prikrajšano svobodo potovanj, bedno plačo in pokojnino.

Ivo Lah's Short Biography

Ivo (Janez) Lah was born on 5 July 1896 in Štrukljeva vas above Cerknica in the then Austro-Hungarian monarchy. He started his schooling in Sv. Vid above Cerknica and finished it in Marijanišče in Ljubljana and continued at the I (first) State Gymnasium Ljubljana, which he finished early in 1915 – just before graduation – because of the outbreak of the First World War.

From an early age, Janezek had a great fondness for numbers and calculations. The local parish priest soon discovered in the schoolboy an extraordinary talent for learning and advised his father to send the boy on to schools. In the early years, however, he did not particularly distinguish himself by his own headiness. He was once singled out by a professor for a badly marked Slovenian assignment. After this reprimand, however, he took to his studies, and the following year's certificate glowed with good grades, as it was said to be the best graded of all the 500 pupils in the institution.

He was not particularly close to the teachers and lecturers, who were mainly fond of fiction writers, poets, and novelists such as Ivan Cankar. Ivo Lah was impressed by the exact sciences of mathematics, geometry, physics, astronomy, aeronautics, etc.

Just before graduating from high school at the beginning of the World War, he was mobilised into the Austro-Hungarian army and, after his education, was sent as an officer to the Isonzo (Soča) front, where he contracted typhoid fever. After recovering, he enthusiastically took part as an officer in the home front fighting for the northern Slovenian border against Austria.

He was happy to do anything that paid off in terms of calculations, and he instructed many pupils who were not gifted in calculations. Among other things, he took the mathematics entrance »exam« ten times instead of many failed students at the Academy of Commerce in Zagreb.

In 1918, he enrolled at the Faculty of Mathematics and Physics at the University of Vienna. After the war, he completed his studies in Zagreb at the Royal College of Secondary School Teachers with a recognised examination for teaching mathematics and physics in secondary schools (1925). In parallel, he studied at the Royal College of Commerce and Transport in Zagreb, graduating with a state examination (1923).

In 1927 and 1928 he studied private insurance with the Riunione Adriatica di Sicurtà Insurance Association in Vienna.

From 1933 until the end of the World War, Lah was a member, committee member and then editor of the Bulletin of the Actuarial Association of Yugoslavia, in the meantime becoming a member of the Actuarial Association of Switzerland. He was delegated by the National Association to several international congresses; between 1934 and 1938 he

was a correspondent of the International Committee of Actuaries in Brussels. He established many contacts with actuarial institutes in Europe, North and South America and Asia. His *pro rata temporis* formulas found their way into international conventions.

In 1932 he introduced several statistics in Slovenia, the Kingdom of the SHS and then in the Federal Republic of Yugoslavia. At the Faculty of Arts in Ljubljana he lectured to students and gave seminars and courses in statistics, social insurance, and actuarial science. His work has been used by several students in the preparation of their doctoral dissertations.

He was the first in Yugoslavia to work systematically on statistics, actuarial science, and social insurance, producing several calculations and dozens of demographic tables.

Already during the occupation of the country after 1941, during the Ljubljana Province, he prepared the First Slovene Table - Mortality Table 1931-1933 - and new calculation bases for social insurance.

The Computational Basis of Social Insurance is his most important professional work, on which he worked from 1923 onwards. It was published in 1947 in Zagreb in book form and in Croatian.

The Accounting Basics ... served the FNRJ delegation and the expert Lah in Rome in 1949/50 as a basis for calculating war indemnities - in the large sums of billions of foreign exchange dinars and hundreds of millions of German marks; however, the authorities declared them to be anti-Marxist and confiscated and destroyed them as harmful to the socialist system.

Lah's oeuvre covers a wide range of activities, from social, pension, disability insurance, statistics, health, demography, etc. He published around 100 scientific studies and papers, 36 of them internationally in Europe, Asia, North and South America. He published several thousand statistical and informative notes, reports, and articles in the country.

Lah's greatest scientific achievement was the invention of the Lah numbers, first published in Portugal in 1954 and named after the Slovenian mathematician by John Riordan, a mathematician who placed Lah in the top rank of world-renowned combinatorics.

Ivo Lah as a fiction writer is recognised by his more modest literary legacy, in the deep shadow of his mathematical greatness, but in which he proved to be a brilliant observer of nature, folk customs and characters, a clear-eyed recollection with a critical view of both the real and the illusory world. His writings reflect the times he lived in, with real adventures from his childhood, school, academic and retirement years.

Most fascinating is Lah's satirical pamphlet »Einstein's Relative Age«. It is a reportage under the pseudonym Dreistein, in which he takes a swipe at the utopian theory of relativity, which is supposed to allow the rejuvenation of people, the creation of history

and a new Einsteinian relative age, which is supposed to begin on 1 January 2000 with the return of two Zagreb-based relativity scientists from the α Centauri star, where the inhabitants are more intelligent than the Earthlings. They speak Russian and have their own mathematics and geometry.

The pamphlet is a parody of the ideology of »Einstein's theory of relativity«, which exposes the illusions and irrationality that lead to the collapse of an imagined socio-political system.

It is recognisable that Lah's fictional capture was mostly written in the more tranquil period of Yugoslavia's pre-revolutionary period.

After the liberation in 1945, Lah's life was instantly thrown into turmoil, as he was declared an enemy of the Slovene nation, lost his job and was removed from the electoral register. He had to live in a new political order in which he did not believe. He was almost forcibly retired when he was still in the thick of winning the war reparations the country needed.

Ivo Lah died on 23 March 1979 in Ljubljana, forgotten by the authorities and the world, without a respectful memory.

A mathematician, critical thinker, and visionary, he lived in the wrong time, deprived of the accolades and glory of his mathematical genius. The socialist people's power further deprived him of freedom of travel, a miserable salary and pension.

O avtorju

Janez Mulec, 2019

Janez Mulec, doktor veterinarskih znanosti, sem od 1998 upokojenec Veterinarskega zavoda Slovenije. Rojen sem bil 7. 2. 1938 v Ljubljani in živel v Cerknici. Ljudsko šolo sem začel med vojno, leta 1943, v Dolenji vasi pri Cerknici in končal s sedemletno osnovno šolo v Cerknici ter nadaljeval z gimnazijo in končal z maturo v Postojni leta 1955. Študij sem nadaljeval na Veterinarskem oddelku Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani in leta 1962 diplomiral. Po odsluženju vojaškega roka sem 1963 začel prakso obratnega veterinarja na govedorejskih obratih Kmetijske zadruga Cerknica in nato na posestvih KZ Postojna.

V nadaljnjem obdobju sem se, ob delu na živinorejskih posestvih v sodelovanju z veterinarskimi institucijami Biotehniške fakultete Univerze v

Ljubljani, intenzivno vključil v raziskave zdravstvene problematike v kravjih čredah zadruga. Sistematično smo pristopili k odkrivanju vplivov okolja, prehrane in oskrbe na zdravstveno stanje, proizvodnjo in reprodukcijo krav molznic. Raziskave smo osredotočili na biokemijski, hematološki in metabolični profil pri kravah v intenzivni reji. Pojavljajoča se zdravstvena in rejsko-tehnološka problematika je zahtevala tudi poglobljen magistrsko-doktorski pristop k reševanju negativnih zdravstvenih in reprodukcijskih problemov.

Kmalu po upokojitvi so sledila leta bolezni. Delno prizadet po kapi sem začel pisati spomine, ki sem jih zajel v treh knjigah: Segljaj spomina (2009), Izmužnjeno segljaju spomina (2013) in Iz zakotij spomina (2016) – s kar navdušujočim sprejemom lokalnega bralstva širšega območja. To me je opogumilo, da sem ob prostodušni privolitvi in z vednostjo brata Stanislava Štente, posedovalca nasledenih razpoložljivih Lahovih dokumentov, skrbno obelodanil življenjsko pot matematika Iva Laha. Njegova hčerka je bila zadržana do tega, da bi vse o očku vedeno prišlo na svetlo, saj je ta še svoj lastni pamflet Einsteinov relativni vek pod psevdonimom skrbno zadrževal v tajnosti. S spoštovanjem sem prevzel njegove razpoložljive dokumente in listine ter druge vire in jih praktično v celoti predal naročju pričujoče knjige.

V čast si štejem, da tudi sam koreninim iz krajev onstran Javornikov, bližjim njegovemu Štrukeljdorfu, in da sem z njim tudi nekoliko sorodstveno povezan. Moja stara mama (babica pisca knjige) Ana Matičič, rojena Lah, je bila sestrična Iva Laha. V spoštljivem zavedanju matematikove veličine in častitljivega spomina želim s knjigo posredovati bralcem, zanamcem, domovini in svetu tudi delček njegove literarne podobe.

PRILOGE

Prepisi originalnih Lahovih dokumentov

Priloga 1: Zagovarjanje (resnična zgodba)

»Moj pokojni oče je bil pameten in moder mož«, je Janezek, ki se je kasneje preimenoval v Iva, pohvalil svojega očeta. Znal je *potemplati* čevlje, vezati razbite *piskre*, da so funkcionirali kot novi, delati in popravljati *božje matre*, s katerimi je kril potrebe celih devet bližnjih fara. Po potrebi je bil *bognar*, *pintar*, *piltaver*, da drugih *antverhov* sploh ne omenjam. Vsled svojih izrednih sposobnosti je zavzemal najodličnejše mesto med vsemi vaščani. Naravnost vzorno je vršil važne in odgovorne funkcije podžupana in *cikmoštra*.

V najtežjih in najdelikatnejših situacijah je vedno rešil čast in ugled naše vasi. Nepopisna razburjenost in konfuznost se je polastila vseh vaščanov, ko so enkrat pred prvo svetovno vojno prišli sam prevzvišeni gospod knezoškof iz Ljubljane, ob priliki birmovanja v farni cerkvi, nenapovedano obiskat našo vas in podružno cerkev. V zadnjem trenutku je hitelo vse mlado in staro škofu nasproti, do tiste *božje matre* pred vasjo, pri kateri smo kleče peli: Sveto, sveto, sveto Rešnje je Telo ...« vsakokrat, kadar so prihajali gospod župnik z Bogom k bolnikom. Tam je nastal hud prepir, ali naj v trenutku, ko se prikažejo gospod škof, začnemo na glas moliti veseli del *rožnega kranca* ali pa lavretanske litanije. Moj oče je odredil molk in klečanje. S korajžnim »Hvaljen bodi Jezus Kristus« in z kratkim navdušenim krščanskim govorom je pozdravil škofa, nato pokleknil in mu poljubil roko kot se to spodobi dobremu kristjanu. Ostali vaščani so sledili s poljubljanjem rok in škof so bili očitvidno ginjeni nad tako preprosto vendar veliko prisrčnostjo.

Sposobnosti mojega očeta so pa segale še mnogo dalje v področje moderne kirurgije in terapije. Bil je daleč naokoli znan kot edini strokovnjak za rezanje teličkov in prešičkov. Za take operacije, ki se niso nikdar ponesrečile ali pa inficirale, je računal vsakokrat pristojbino 20 soldov. V tem znesku je bil vračunan ne samo honorar za delo in trud, temveč tudi obresti in amortizacija instrumentov ter zdravilni pripomočki. Pod inštrumenti je razumevati ostro nabrušen žepni nož, ki je izključno služil takim namenom. Zdravilna pripomočka pa sta bila samo dva. Najprej je nalil v hude rane nedolžnim živalicam žegnane vode – katera se ne sme računati, zato ker je žegnana – in sicer zaradi tega, da se niso rane prisadile in nato je vлил še laškega olja, da so bile bolečine manjše in da so se rane preje *pocajtale*.

Za medicinske probleme, katerih ni mogoče rešiti z operacijo, se je posluževal »zagovarjanja«. To je misteriozen obred s sigurnim uspehom. Moram pa takoj priznati, da se mi ni nikoli posrečilo poglobiti se popolnoma v vse skrivnosti zagovarjanja. Prodajal sem še kot majhen šmrkovec platno, ko je nekega pletnega jutra prišla k nam vsa zasopljena Bitičnikova Franca iz Otav: »Ali imate za božjo voljo kakšne *rcnije* za našo rjavko? Ko se je pasla, jo je gad ali pa morda celo modras, tisti, ki ima rožiček na gobcu, na smrček vpičnil. Čednik je rjavko takoj domov prignal, ker je tako otekla, da ne more več jesti in piti. Tudi gledati skoraj ne more več, ker se otekline hitro širi«.

»Kravo je treba zagovoriti. Ampak zagovarjanje košta, zato, ker sva po rajnkem Matevžu malo v žlahti, samo 20 soldov« je odvrnil oče. Ko je pa videl da je Franca obstrmela nad visoko takso, je pa takoj nadaljeval: »Krava je še zmeraj vredna 20 soldov. Zagovarjanje bo pa *gvišno nucalo*, še bolj kot sama sveta maša, katera košta v farni cerkvi en cel *goldinar*, pri podružnici pa še eno krono več. Razen tega smejo gospod mašo brati samo enkrat na dan in sicer samo na tešče dopoldne. Krava pa ne more dolgo časa čakati, če se otekline tako hitro širi. Zagovarjanje se pa vedno lahko moli, kadar kdo hoče in kolikokrat kdo hoče. Boš vidla, da bo zagovarjanje nucalo. Če hočeš, da krava ne pride proč, ti ne pomaga nič družega, kakor da jo pustiš zagovoriti.« »No- ja, bom pa plačala, samo če bo zagovarjanje *gvišno nucalo*«, je dejala Franca in odpela *kočomajko* ter iz nedrij privlekla vrečico z drobižem. Previdno je odšla: en *zeksar*, en *groš*, štiri *solde* in dva *pukelca*. Ko je Franca odšla, se je začel oče pripravljati na zagovarjanje.

Najprej je odšel v *kevder* za kad, kjer je shranil na veliko soboto v temni, prašni in s pajčevinami prepleteni lini v zidu žegnano vodo. V ta namen je uporabljal staro defektno steklenico brez vratu, ker je bilo nove

steklenice škoda. V sobi je vzel z zidu oljkovo vejico, katero je obesil na zid na cvetno nedeljo popoldne. Vse skupaj je odnesel v štibelec, kjer se je nahajala takozvana cerkvena skrinja. V njej so bili shranjeni vsi *paramenti* naše podružniške cerkve, razen tega vse, kar je bilo bolj božjega pri hiši: sveče, svečniki, križ in prti, kateri pridejo na božični večer na mizo itd. Notranja stran pokrova cerkvene skrinje je služila za celokupno cerkveno knjigovodstvo. Za vsak cerkveni dohodek, *ofri*, skladi itd, in izdatek je moj oče kot *cikmošter* napravil s *cimpermanskim plajbesom* en *zamerk*. Stare vknjižbe je po potrebi malo pooblal, da je dobil prostora za nove. V cerkveni skrinji so bile shranjene tudi *bukvice* za zagovarjat. Formular *bukvic* je odgovarjal gimnazijski preparaciji. Papir je bil star in rujav ter je nekoliko spominjal na pergament. Pisava je bila bohoričica.

Zagovarjanje se je pričelo takole.

Oče je pogrnil cerkveno skrinjo z belim prtom. Nanj je postavil razpelo in na vsaki strani prižgal po eno žegnano svečo. Na levi strani je imel krožnik in na njem dve šniti kruha, na desni strani pa krožnik z žegnano vodo in oljkovo vejico. Pred razpelo je položil *bukvice* za zagovarjat, nataknil očala in začel kleče brati iz njih. Branje je večkrat prekinil s celo vrsto križev, molitev itd. Nihče ni smel prisostvovati temu misteriju. Vrata v štibelec je oče poprej vedno zaklenil.

Prihodnjo nedeljo po maši sva se ustavila z očetom pod lipo pred cerkvijo in sicer tik pred *farovžem*, tako da sva lahko vedno gospoda pozdravila, ko so odhajali iz zakristije v *farovž* z lepim krščanskim pozdravom: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!«. Kmalu je prišla Bitančnikova Franca vsa zadovoljna povedat očetu, da je rjavka že zdrava. Ko je prišla domov je oteklina že precej splahnila. Oče ji je takoj pojasnil, da se je kravi *glih* tisto uro spreobrnilo na boljše, ko je začel zagovarjati. Naglasil je še, da zagovarjanje zmeraj *nuca* in se priporočil za v bodoče, če bo spet, Bog nas varuj, kakšna nesreča prišla v hišo.

Par tednov kasneje je prišel k nam Janez iz Plaza ves obupan, ker se mu njegova, že tri leta stara telica, kar naprej venomer *tare* in je ni nikakor mogoče ubrejšiti. Vse bike, kar jih je poznal v bližnji in daljni okolici, je že preizkusil, toda brez uspeha. Že deset *goldinarjev* je zmetal ven za bike, pa vse zastonj. Telica nima niti mleka niti teleta. Rekel je, če bo šlo tako naprej, bo moral telico za majhen denar prodati mesarju. Oče mu je takoj ponudil svojo pomoč in obljubil, da bo telico prav *fest* zagovoril. Svetoval je Janezu, naj telico, potem ko bo že zagovorjena, še enkrat pelje k biku. Tisti dan pa mora napraviti v *pratkah* en *zamerk*. Enajst tednov prej ko bo leto okoli, bodo telici dnevi ven in on bo dobil prav *fajn* teleta. Tako se je tudi zgodilo. Janez se je pa jezil nad svojo neumnostjo, ker je po nepotrebnem deset *goldinarjev* ven izmetal, ko bi vendar samo dvajset *soldov*, ki jih je plačal za zagovarjanje, zadoščalo.

Vedno večji uspehi z zagovarjanjem so renomirali poslovanje mojega očeta. Tisto leto, ko sem se pripravljaj za prvo sveto obhajilo, je to izvedel tudi naš gospod župnik Janez Jereb. Nič hudega sluteč sva šla z očetom v nedeljo kot po navadi k sveti maši. Ko so gospod odpeli pred altarjem »Asperges me«, so šli vidno razburjeni na prižnico. Sledila je pridiga, še mnogo hujša kot prejšnjo nedeljo, ko so prinesli kar dva nezakonska otroka naenkrat h krstu. Gospod so razbijali po prižnici in rotili krščanske može, žene, dekleta, fante, da naj vendar že enkrat prenehajo s svojim pregrešnim življenjem. Sam hudič iz pekla je prišel zadnje čase v našo faro in zapeljuje mlado in staro vse povprek z ostudnimi grehi ...

Zagovarjanje je strašen greh, ker je s samim hudičem v zvezi. Če zagovarjanje kaj pomaga, potem ima gotovo vmes svoje kremplje satan, kateri se skriva v pregrešnih molitvah tako, da ga ljudje ne prepoznajo. Zagovarjanje je tako velik greh, da bo treba prositi prevzvišenega gospoda knezoškofa za misijon, kateri bo spravil pregrešne farane zopet na pot pravega krščanskega življenja in jih utrdil v krščanskih čednostih... Kdor je pustil zagovarjati sebe ali svoje sorodnike ali svoje premoženje pa ni tega do sedaj še pri sveti spovedi povedal, je napravil *božji rop*. Take spovedi in sveta obhajila niso veljavna. Vsi tisti morajo napraviti dolgo sveto spoved čez vse svoje življenje, najmanj pa od takrat, ko so prvič naročili zagovarjanje. Kdor pa ima *bukvice* za zagovarjat, jih mora pod smrtnim grehom takoj prinesiti v župnišče.

Amen!

Med pridigo je izgledal moj oče kot poosebljena pobožnost. Njegova ušesa so vdano poslušala besedo božjo iz prižnice, oči so bile verno uprte v tabernakelj, jezik je šepetal pobožne molitve, prsti so šтели velike lesene *požegnane* jagode na *paternoštu* ... Po maši se nisva z očetom nič ustavila pod lipo pred *farovžem*, da bi pozdravila gospoda župnika, ampak sva jo ubrala naravnost domov. Med potjo sva cel čas molčala. Proti svoji navadi oče ni zahteval od mene niti, da bi mu ponovil evangelij in pridigo, niti ni sam kaj pojasnil ali razložil. Mati je pa bila tisto nedeljo v sosednji fari pri maši, ker je nesla nekaj denarja trgovcu Korletu, ki je med tednom poslal opomin. Tudi doma je ostal oče molčeč in zamišljen. Ko ga je mati vprašala, kakšna je bila danes pridiga, je odgovoril lakonično dobra. Mati pa s tem ni bila zadovoljna: »No povej vendar, kaj so naš gospod povedali na prižnici! Saj zmeraj kaj lepega povedo.« »Kaj neki. Boga so hvalili, hudiča pa *tadlali*.«

Šele ko smo pojužinali kislo zelje in ješprenj s svinjskimi kožami, se je očetu nekoliko razvozljaj jezik. Povedal je počasi, kako so bili gospod hudi zaradi zagovarjanja. Oba skupaj sva začela ugibati, kdo je tisti žleht in *fovš* človek, ki je nesel zagovarjanje gospodu na nos. Oče je rekel, da bi ga takoj *panal*, samo ako bi vedel kdo je. Bil je prepričan, da gospod vedo, kdo ima *bukvice* za zagovarjat. Z gospodom se skregati, ne bi bilo dobro, saj so vendar božji namestnik na zemlji. Z zagovarjanjem prenehati, tudi ne kaže. Lahko pride kakšna nesreča v hišo in brez zagovarjanja si ni mogoče pomagati. Razen tega se pri zagovarjanju kakšni *soldi* zaslužijo, ki ob vsaki priliki prav pridejo. Najbolj je pa očeta skrbelo, kaj bodo gospod rekli, ko bosta vprvič skupaj prišla. Najrajše bi šel k spovedi, da bi gospodu jezik zavezal, toda drugo jutro je treba na vse zgodaj gospodu *biro* peljati, tako da za spoved ni več časa. Mati je skušala očeta *potroštati*: »Kaj se boš tako bal, saj si vendar mož! Gospod niso še nobenega pojedli, pa tudi Tebe ne bodo. Sveto jezo imajo in malo bodo hudi, potem bo pa vse dobro. Boš videl, da se bosta na zadnje še prav *fejst* pomenila.«

»Ti lahko tako neumno govoriš, ker ti ni treba *bire* peljati in gospodu *bukvic* za zagovarjanje v *farovš* nesti. Takrat, ko so ti gospod rekli, da ne smeš *krancelna* dat na glavo, ko greš h poroki, si pa čisto drugače govorila. Še v *farovž* te nisem mogel spraviti k izpraševanju krščanskega nauka, čeprav se je nama tako strašno mudilo h poroki. Zdaj imam pa še večje skrbi kot takrat. Hvala Bogu, da imamo sedaj drugega gospoda, ki ne vedo, kako je bilo takrat pri nas. Drugače sploh ne vem, kaj bi bilo z mano.« Mati je vsa zardela: »Bodi no tiho s takimi čečami! Ali ne vidiš, da otrok posluša?« Nato je zaloputnila z vratmi in odšla v kuhinjo čepinje pomivat.

Oče je pa nadalje premišljeval. Udal se je v božjo voljo, naj bo kar bo. Ni se pa mogel sprijazniti z mislijo, da bo treba prenehati z zagovarjanjem. Šinila mu je dobra misel v glavo. V moji šolski torbici je poiskal še popolnoma novo številnico, preganil jo tako, da je dobila približno format *bukvic* za zagovarjat in se zaklenil v štibelec, kjer je vse popoldne in celo noč do štirih zjutraj pridno prepisoval zagovarjanje. Spati itak ni mogel zaradi skrbi in strahu. Ob štirih zjutraj je skril prepis zagovarjanja - ne v cerkveno skrinjo - ampak pod svojim zglavjem v špampetu. Nato je odšel živino *futrat* in voz za *biro* pripravljat.

Zjutraj ob osmih sva pripeljala biro v *farovž*. Oče je odšel h gospodu, jaz sem pa moral ostati zunaj ter muhe in brenclje odganjat, da niso junci zbežljali. Iz *farovža* je odmeval dolgo časa zelo glasen razgovor, to se reče, slišal sem samo glas gospoda župnika. Očeta ni bilo slišati. Za vsebino razgovora nisem nikdar zvedel, ker mi ni oče nikdar nič pravil o tem. Vem samo to, da je oče dal ob tej priliki za več svetih maš in tudi v družbo svetega Mohorja se je vpisal, akoravno je znašala vpisnina en cel *goldinar*; za čitanje knjig in povesti imajo čas samo kajžarji in ljubljanski gospodje, ne pa pravi kmetje, kot je bil moj oče.

S praznim vozom je odšel oče domov. Jaz sem moral ob devetih v šolo. Prvo uro je bil verouk. Začeli so se ravno usposobljenostni izpiti za pripust k prvemu svetemu obhajilu. Znal sem na pamet vsa vprašanja v katekizmu, katera niso bila zaznamovana z zvezdico.

Prvo vprašanje, ki sem ga dobil se je glasilo: »Kateri so grehi zoper vero?« Zdrdral sem: »Grehi zoper vero so: prvič ... drugič ... tretjič ... četrtrič ... petič ... šestič ...« Gospod so bili zelo zadovoljni z mojim gladkim odgovorom.

Hoteli so se samo še prepričati, ako kaj razumem. Vprašali so me za kakšen primer iz vsakdanjega življenja. Odgovoril sem: »Če se kdo k liberalcem zapiše ... če kdo ... zagovarja ...« Pri zadnji besedi so se gospod vneli. Začeli so na dolgo in široko opisovati, kako strašno bodo peklenški duhovi trpinčili duše onih kristjanov, kateri puste na tem svetu ljudi ali pa premoženje zagovarjati. V ognju, ki neskončno žge, pa ne sveti, bodo morali trpeti neskončne muke vso večnost brez upa na olajšanje ali pa rešitev. Še mnogo bolj bodo pa seveda trpeli oni, kateri za denar zagovarjajo in molijo pregrešne molitve iz pregrešnih knjig, katere so pisane po navdihnenju samga satana....

Besede gospoda župnika so napravile name globok vtis. Četudi so gospod zelo pohvalili mojo pridnost in znanje krščanskega nauka, sem vendar šel zelo zamišljen in potr t domov. Skrbelo me je, kaj se bo zgodilo z mojim očetom, ki je skril prepis *bukvic* za zagovarjat pod zgglavjem v špampetu. Gospod, ki so prejeli od mojega očeta original *bukvic* za zagovarjat, ne vedo za prepis in mislijo, da moj oče ne bo mogel v bodoče več zagovarjat. Vest me ni pustila, da bi mirno čakal in gledal, kako bo moj oče na vse večne čase *frdaman*. Očeta prositi, da odda tudi prepis zagovarjanja gospodu, ne bi imelo smisla, ker pri starih ljudeh otroci kratkomalo nimajo ničesar za govoriti. Povedati gospodu, kaj ima oče v špampetu skrito, to bi brez dvoma imelo popolen uspeh, ampak toliko zopet nisem mogel riskirati, akoravno sem bil v svoji gorečnosti pripravljen žrtvovati svoje življenje za sveto vero kot pravi kristjani, toda očetova jeza je vse kaj drugega – hujšega.

Pred *božjo matro* pred vasjo, kjer so peli: »Sveto, sveto, sveto Rešnje je Telo...« kadar so prišli gospod bolnike obhajati, sem pokleknil in prosil svetega Duha, da me v tej težki situaciji malo razsvetli. Moja vroča molitev je bila uslišana. V hipu se mi je zablščalo v glavi, da bo najboljše, ako prepis zagovarjanja skrivaj sežgem in tako na najbolj lep način rešim očeta večnega pogubljenja.

Ugodna prilika je kmalu prišla. Nekega večera sem bil sam v hiši. Oče je odšel k županu na važno sejo radi popravljanja občinskih potov. Mati je pa v štali krave molzla. Bilo je časa dovolj, da sem poiskal v špampetu pregrešne *buvice*. Hotel sem jih hitro vreči na ogenj v peči, ko sem se zadnji hip spomnil, da bi moglo kaj pregrešnega priti med jed v loncih in tako zopet ljudem škodovati. Vedel sem, da je hudič vedno in vsega zmžen.

Obrnil sem se in iz previdnosti vrgel *bukvice* za zagovarjat v ogenj pod kotlom, v katerem smo samo za svinje kuhali. Plamen je hipoma objel pregrešno knjigo. Posamezni listi so v žerjavici začeli črneti in zvijati se, kot da peklenška hudoba in greh ne bi hotela na noben način izginiti iz njih. Trske in *patelske* so se zgrnile skupaj nad zagovarjanjem, močnejše je švignil plamen in zdelo se mi je da sem zagledal v plamenu samega prav ta pravega hudiča z repom in rogmi, kakršnega imajo namalanega pri sosedovih v kotu na *pildu*, kateri predstavlja strašno smrt nespokorjenega grešnika. Z očmi sem strmel v ogenj, v srcu sem pa čutil nebeško, angelsko radost, saj sem rešil očeta večnega pogubljenja. Takrat in samo takrat sem nekoliko občutil v svojem srcu neskončno veselje, ki čaka izvoljene v nebesih, o katerem govori predzadnje t.j. sedemstopetintirideseto vprašanje katekizma: »Oko ni videlo, uho ni slišalo ...«.

Nekaj tednov kasneje je prišel k nam Kec iz Stražišča s prošnjo, da mu oče zagovori prešiče, katerih se loti srbečica. Vsa ušesa imajo rdeča, ker se v hlevu ob zid drgnejo. Nočejo nič jesti, čeprav jim da najboljši otrobe za *oblodo*. Oče se je izgovarjal, da nima več *bukvic* za zagovarjat, ker so mu jih gospod vzeli. Prešiče mu bo pa na drugo vižo *porcnaval*. Zato si pa mora prešiče sam ogledati. Odleglo mi je, ko sem videl, da oče ni pripravljen zagovarjati. Ne vem kaj bi se z menoj zgodilo, ako bi oče brez uspeha iskal po špampetu prepis zagovarjanja. Ker je bila ravno nedelja popoldne, nisem imel doma dela in me je oče zato seboj vzel v Stražišče. Kot zdravilna sredstva je vzel oče s seboj poleg žegnane vode še šilo in star škrbast glavnik. Novega je bilo namreč škoda. Na licu mesta je oče predrl s šilom vsakemu prešiču po eno uho in vtaknil v njega po en zob od glavnika, potem ko ga je namočil v žegnani vodi. Svojo metodo zdravljanja je utemeljil takole. Žegnana voda potegne nase iz prešiča ves strup, ki se potem odcedi po zobu, ki tiči v ušesu prešiča. Na ta način se mora vsak prešič kmalu *pocajtati*. Tako se je tudi zgodilo.

Povpraševanja po zagovarjanju so pojenjevala. Pridiga gospoda župnika je očitno padla na rodovitna tla. Vrhu tega se je oče takim naročilom dosledno izogibal iz previdnosti, iz strahu pred gospodom župnikom, da se ne bi zvedelo, da še dalje zagovarja. Vendar so se mi pa vedno lasje ježili ob misli, kaj bo takrat pri nas, ko bo oče iskal po špampetu prepis zagovarjanja. Tega strahu sem bil kmalu po prvem svetem obhajilu rešen.

Gospod župnik so ob neki priliki opozorili mojega očeta, da sem zelo učen in da bi bilo dobro ako bi me poslal v Ljubljano v »ubogo šolo« študirati. Očeta je skrbelo, kje bo dobil denar za take *koštenge*. Mati je bila vsa presrečna ob misli, da bo njen sinko enkrat novo mašo pel. Vse svoje življenje je vdano trpela in delala pokoro, ker je prvi otrok prišel nekoliko prehitro po poroki na svet. Samo nova maša njenega sinka bi ji mogla dati mirno vest.

Mene je pa gnala radovednost, da bom kmalu videl belo Ljubljano, kjer sam prevzvišeni gospod škof *biro* pobirajo in kamor se je pripeljal istega leta in istega meseca, kot sem jaz prišel iz onega sveta na ta svet, sam presvitli cesar z Dunaja potroštat nesrečne Ljubljančane, da niso vsled potresa popolnoma obupali.

V jesen sem odšel. Do tedaj pa oče ni pogrešal *bukvic* za zagovarjat. Ko sem bil v Ljubljani, mu ni niti v glavo padlo, da bi mene sumničil. Slovnica in drugi učeni predmeti ljubljanskih šol so kmalu skoraj popolnoma izbrisali iz mojega spomina burno zgodovino zagovarjanja.

Minula so leta. Prišel sem v V. gimnazijski razred ali v »črno šolo«, kakor se to še drugače imenuje. Imel sem dobrega, narodno zavednega razrednika. Ob neki priliki je prinesel s seboj »Kolomonov žegen«. Brali smo iz njega razna šebiranja. Najbolj se mi je dopadla molitev za hudiča poklicat. Spomnil sem se na zagovarjanje, katerega sem pred leti v otroški gorečnosti uničil. Žal mi je bilo, toda prepozno.

O Binkošti sem šel kot po navadi za Žalostno goro, kjer sem se dobil z očetom. Nočila sva pri sorodnikih v Preserju. Pogovor zvečer je nanesele tudi na zagovarjanje. Svak je bil mišljenja, da je to prazna vera in da zagovarjanje nič ne pomaga. Očetu se je to zdelo za malo. Začel je najprej teoretično in pozneje še praktično dokazovati, da zagovarjanje zmeraj *nuca*.

»Zakaj pa zagovarjanje ne bi *nucalo*? Saj kličejo vsi ta pravi in ta *kroftni* svetniki na pomoč, *glih* tako kot pri sveti maši in v litanijah vseh svetnikov. V molitvah za zagovarjat pridejo celo taki svetniki naprej, kakršnih še v pratikah ni *namalanih*, npr. Sveti Šempaz, sveti Tilezan itd. Samo na dan 1. novembra dobiš take svetnike v pratkah, tam kjer je toliko svetnikov in svetnic božjih na kupcu skupaj *namalanih*, da se kar eden drugega tiščijo, ampak nobenega svetnika ne morem razložiti, četudi špegle gor nataknem. Meni je zagovarjanje že dosti *nucalo*. Enkrat so se mi pa tiste *bukvice* na eno prečudno *vižo* zgubile, sam ne vem kako. Od tedaj pa ni nobene prave sreče več pri hiši. Čedalje bolj lezem v dolgove. Če mi ne bo fant, potem ko bo izštudiral, kaj pomagal, ne vem kaj bo. Moja hči Marjana, Bog ji daj dobro, si je z gnojnimi vilami v nogo zbodla in kri zastrupila. Nič ji nisem mogel pomagati, čeprav je bila moja hči. Ker je nisem mogel zagovoriti, je sirota umrla. Juncem se večkrat voda zapira. Ker jih ne morem zagovoriti, jim moram žilo odpirati in tako žival trpinčiti. Sivcu se je leva zadnja noga glih pri parkljih prisadila, ko sem iz Krvavih pečeh trame vozil. Devetkrat sem mu kri puščal, pa ni nič pomagalo. Mesarju sem ga moral na pol zastonj prodati. Tudi pri prešičih imam zmerom kakšno nesrečo. O Sv. Jederti mi je presica čez noč *vrgla* sedem mladih, pa je vse sproti požrla, tako da sem moral spomlad pujske za drag denar kupit, če sem hotel kaj zredit. Vidite, tako je, če se *bukvice* za zagovarjat izgubijo.«

Svoja izvajanja je oče podkrepil še z zgodovinskimi dejstvi.

Pred več kot petdeset leti je bil v Ribnici en *tehent*, ki je imel eno kravo. Ta krava se je enkrat *frišne* detelje tako nažrla, da jo je začelo napenjati. Poklical je kovača, potem še ranocelnika in še enga tacega dohtarja za živino, pa vsi skupaj niso mogli nič pomagat. Ponudil se je tudi en kmet, da bo kravo zagovoril. Gospod *tehent* so bili pa hudi in so ga spodili. Kravi je šlo pa čedalje slabše. Ko se je *tehentu* žival le preveč smi-

lila, so se premislili in so pustili kmeta poklicat. Rekli so mu, da naj za eno probo vseh poskuša kravo zagovoriti, zato da bo videl, da zagovarjanje nič ne *nuca*. Ko je bilo zagovarjanje pri kraju, je začelo tako iti zeleno blato in huda sapa od krave in vamp ji je splahnil.

Gospod *tehent* so pa djali nato, »da bi se to zgodilo tudi brez zagovarjanja, zato ker morajo tako govoriti, kakor so se v šolah učili, ampak plačali so pa le 20 soldov za zagovarjanje in krava ni proč prišla.«

Vprašal sem očeta, ali ne pozna nikogar, ki bi imel bukvice za zagovarjat. Odgovoril je, da se mu zdi, da bi en oddaljen žahtavec iz Otav, pri hiše se reče »pri Mikuli«, ime mu bo pa Peter, morda imel ene take bukvice. Odločil sem se, da ga med velikimi počitnicami obiščem in prosim, da mi da »zagovarjanje« za prepisati. Vedel sem, da original ne bo dal za nobene denarje.

Neko nedeljo velikih počitnic sem obiskal Petra v Otavah. Dobil sem ga popoldne na senožeti, ko je lešnike nabiral v moder predpasnik, kakršnega imajo navadno v naših krajih mizarji. Povedal sem mu, da me pošilja oče s prošnjo, da mi pokaže bukvice za zagovarjat.

»Veš fant, jaz nimam nobenih takih bukvic!« »Kako ste pa pred enim mesecem zagovorili Cajnarjevo Mico, ki je imela vročinsko bolezen?«, sem ga nepričakovano vprašal. Za ta slučaj zagovarjanja sem namreč prej zvedel. »Jaz kar tako na pamet zagovarjam brez bukvic.«

»Tudi dobro! Pa dajte meni povedati, kako zagovarjate, da si napišem.« »Pa ne vem, če se bom mogel glih sedaj spomniti.« Videl sem, da Peter ni napram meni odkritosrčen. On ima brez dvoma bukvice za zagovarjat, pa jih noče meni pokazati. Dobro sem poznal kmečko trmo in zvitost. Vsaka sila bi bila odveč.

Prigovarjal sem mu na vse mogoče načine, obljubil mu mastne koline, kar celo *danko* in povrh še tisto črevo, ki na sonce hodi, in končno sem moža, ki je imel že sedem križev vseeno pregovoril, da mi je začel diktirati. Vsedla sva se za grm in začela. »Najprej napravi, fant tri križe, potem pa lepo z *andohtjo* piši natančno vsak *pukštab* za *pukštabom*, kakor bom jaz izgovarjal.«

Začel sem stenografirati. Ko je Peter zapazil stenografske znake je zmajal z glavo in rekel: »Kaj pa take čačke delaš? Ali ne veš, da tako zagovarjanje ne bo nič *nucalo*. S takim zagovarjanjem boš še zdravega prešiča *zagiftal* ali se ga bo pa božjast polotila.«

»Veste, oče, to so pa grške črke in pisava, ki je še boljša kot latinska. Tudi v mašnih *bukvah* so take črke. Sedaj hodim v črno šolo in sem se tega naučil«, sem mu odgovoril. Peter je skeptično skomignil z rameni in zmajal z glavo ter odgovoril: »No ja, če misliš, da bo tako zagovarjanje tudi kaj *nucalo*, pa naj bo. Jaz tebi nič ne verjamem, ker si še premlad.«

Petrov diktat se glasi doslovno takole:

+++

Zagovarjanje za prisat, metljaj ali pa šen.

Stoji, stoji, stoji zlata gora. Na njej leži, leži, leži sam sveti Šempaz. Vstani, vstani, vstani sveti Šempaz in pridi, pridi, pridi na pomoč temu pozemeljskemu črvičku, ki je od tega strupenega *gifta* zapopaden/zapopadena/.

Zdaj moli tri Očenaše in tri češčene Marije na čast svetemu Šempazu.

ABRIS

Marija Devica je šla na mlado nedeljo po polju. Tam je dobila Marijo Jakobovo in Marijo Cebedejevo, ki so vosek precejale. Ta bolezen mora biti kakor vosek precejena.

V imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha Amen. Zdaj moli pet očenašev in pet češčenih Marij in eno apostosko vero na čast Materi Božji, ki je vosek precejala.

+++++

CBDUV

Zdaj vzemi v vsako roko po eno šnito kruha in reci: »Ti, ti, ti peklenski duh pojdi iz mozga na koščice, iz koščic na mesce, iz mesca na kožico, iz kožice na dlačico, iz dlačice v puščavo in pečevje, kjer ni nobenega n ...

/.

Tu je spomin Miklovemu Petru popolnoma odpovedal. Komolca je podprl na kolena, glavo skril med dlani in zbiral misli. Vse zastonj. Ni šlo dalje, pa ni šlo. Mogoče se je premislil in ni hotel izdati svojih skrivnosti. Ko sem videl, da je vse zastonj, sem ga prosil, da mi vsaj malo pojasni, kaj pomenijo gornje črke, ki se morajo pisati veliko. »Veš fant, to so grški *pukštabi* s katerimi se hudiča *pana*, da postane krotak kot jagnje. Potem pa mora hudič iti iz mozga na koščice, iz koščic na mesce in tako naprej, kakor se v zagovarjanju moli.«

»Kaj pa pomenijo te črke?«

»Hm, kaj pomenijo, tega živ človek na svetu ne ve. Celo sam papež v Rimu tega ni mogel pogruntat, čeprav si je že hudo glavo belil. Jaz bi rekel, da pomenijo nekaj od peterih Kristusovih ran. Seveda tega ni meni nihče povedal, ampak sem sam prišel na to.«

Veš, fant, jaz sem vse svoje življenje od mladosti prav posebno častil svetega Duha. Tisto leto, ko je Mramorček umrl, Bog mu daj dobro, sem šel o Binkoštih glih od svetega obhajila, pa se mi je kar na enkrat v glavi posvetilo, kaj bi znali ti *pukštabi* pomenit?«

Moj oče in Miklov Peter sta že davno legla k večnemu počitku. Ne poznam nobenega človeka več pod soncem, ki bi znal pravilno zagovarjati. Moja srčna želja iz V. gimnazijskega razreda – iz razreda zaljubljenosti ali iz črne šole, kakor pač hočemo ta razred imenovati – da odkrijem misterij zagovarjanja, se mi še do danes ni izpolnila. Mogoče je še kdo na svetu, ki ima take *bukvice*, kakršne je imel moj pokojni oče. Od srca bi mu bil hvaležen, ako bi mi jih hotel pokazati ali pa vsaj povedati, kako se pravilno zagovarja.

Priloga 2: Moja zadnja slovenska domača naloga (Meni je hudo ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož ...)

Neko popoldne februarja 1909 je prof. Evgen Jarc, razrednik 1a razreda I. državne Gimnazije pripeljal, seboj v razred *sauber* fanta, okrog 25. let, že nekoliko plešastega, z redkimi, negovanimi brki pod nosom. Postavil se je k zadnji klopi poleg privatistinj Vadnalove in Jegličeve. Zdelo se mi je, da je prišel neki »učeni« osmošolec na hospitacijo.

Naslednji dan je ta *sauber* fant že razlagal skrivnosti in lepoto latinskih zaimkov:

Hic, haec, hoc,
huius
huic
hunc, hanc, hoc

pedagoško tako perfektno, da jih še danes po preteku pol stoletja nisem pozabil. Morda jih znam še za »sehr gut.«

To je bilo prvo najino srečanje, dragi gospod profesor in razrednik. Še dobro se spominjam Vaših pripovedk, ki ste nam jih dajali za sloveske naloge: Nesrečni kralj Lear je napačno ocenil ljubezen svojih hčera, padel v siromaštvo, omračil se mu je um... - Beneški Žid je hotel svojemu poslovnemu konkurentu na podlagi pogodbe izrezati tri funte mesa... minula so leta predno sem zvedel, da to spada v svetovno literaturo, Shakespeare! Najbolj sem si zapomnil »tisti«... proces na aeropagu. Nešteto pravnikov sem mučil z njim. Edino Dr. Serb iz DSIP-a, Žid, je takoj brez težav dal pravilno rešitev.

Čeprav sem Vas visoko cenil kot učenega profesorja in odličnega pedagoga, nisva bila nikdar posebno velika prijatelja. Vzrokov je več.

Že v prvi mladosti sem imel strašno antipatijo in strah pred učitelji, duhovniki, orožniki, profesorji itd. Imel sem občutek - ki še danes ni popolnoma prenehal - da je dobri Bog ustvaril to *pakažo* samo zato, da greni življenje poštenim kristjanom. Prelat Andrej Kalan se je pritoževal, da sem po 10 letih še vedno tujec v Marjanišču. V službi sem imel permanentne disciplinske preiskave itd.

Bolj važen je drugi vzrok. Vi ste - podobno kot Izidor Cankar, Narte Velikonja in drugi moji prefekti - visoko cenili pesnikovanje, pisateljjevanje, deklamacije itd, t. j. predmete za katere nisem imel nobenega smisla. Imponirala mi je matematika, geometrija, astronomija itd. Uteha mi je bila, da moji predpostavljeni manj poznajo moje predmete kot jaz njihove!

Z izjemo nekaj redkih, mučnih žolčnih dogodkov so bili najini odnosi korektni!

-oOo-

Nekega dne v decembru 1910 ste prinesli v razred korigirane latinske naloge. Zvezke ste delili posamič. Pri tem ste malo hvalili, zato pa mnogo *tadlali*. Naenkrat namršite obraz: »Lah, zadostno... Meni je hudo, ker vidim, da slovenski narod ne bo imel velikih mož ...«.

Nato mi grobo vržete zvezek na klop. Vi se tega nabržje ne spominjate več. Na mene pa je Vaša opazka delovala katastrofalno: Slabič, duševni kreten... Ali naj se vrnem v Štrukljevo vas, da pasem teleta, junce, krave, vole... da kidam gnoj, s cepcem mlatim snope, *Faliran* študent... Ne, to nikakor!

Drugi, letni semester sem se potrudil. Nisem hodil »ilegalno« iz Marjanišča k izlivu Iške v Ljubljano, da se učim plavati, nisem hodil h Čamerniku niti k Gorcu, da mi posodijo kolo za 25 krajcarjev avstrijske veljave za uro itd. Posledice niso izostale.

Dne 6. julija 1911 ste s »Hochzylinder-om« na glavi, v fraku in »lak- čevljih« prinesli v razred »Jahreszeugnisse« (Letni izkaz). Po lepem, kratkem govoru ste začeli deliti spričevala. Niste mnogo *tadlali*, nesrečnike s ponavljalnim izpitom ste celo »troštali.«
»Lah, vi ste bili pa pridni...«

Iz spričevala je blesketalo deset »sehr gut«, od »Betragen« in »Religionslehre« prav do »Physik«. Božanski pogled. Hotel sem vas vprašati:

»Ali bo sedaj slovenski narod imel kaj velikih mož?...«, pa se nisem upal. Baje sem imel najboljše spričevalo od več kot 500 dijakov na vsem zavodu!

Nebeško veselje nad učnim uspehom je začelo kmalu plahneti.

»Kdo je pravzaprav velik mož«?

Ivan Cankar je brez dvoma eden največjih slovenskih mož! Ulice v mestih imajo njegovo ime. Postavili smo mu spomenike. Luksuzna ladja na Jadranu nosi njegovo ime. Njegova soba na Rožniku je spremenjena v muzej. Njegova filozofija služi za podlago sedanjemu družbenemu redu... Zakaj?

Izkonstruiral je »Hlapca Jerneja«, ki si v 40 letih ni prav nič prihranil. Ni si izgovoril »kot in košto«, kot vsak kmet, ko »daje grunt čez.«

Moja sestra Mica je samo štiri leta služila pri Modicu v Novi vasi na Blokah, kot dekla. Ni nikdar hodila v šolo. V Rakitni in pri Sv. Vidu so jo klicali »grmovnica«, ker je svoja mladostna leta preživela v grmovju ob romantični Zali, pritoku Iške. V štirih letih je prihranila 250 goldinarjev. S tem denarjem je 4. maja 1904 odšla v Ameriko. Zapustila je šest hčera. Vsaka ima svoj »house, car, farm-o ali ranch«. Takih Mic je v Sloveniji na tisoče, ali nobena ni interesantna ...

Mislim, da bi tudi pri ostalih pisateljih in pesnikih našel kakšen podoben primer.

Lombroso je ugotovil, da Aleksander Veliki, Napoleon itd. niso bili genialni vojskovodje, ampak šarlatani. Caesar, Džingiskan so bili genialni. Najgenialnejši strateg je bil grbav krojač v Londonu, ki ni nikdar nosil vojaške suknje, ampak se je pečal s strategijo in taktiko kot hobby-jem. Ne želim diskutirati, kdo je velik mož, ampak hočem povedati samo svoje mišljenje. Kot otrok sem doma nešteto krat gledal v sinje nebo in oblake pod njim. Premišljeval sem, kaj se skriva na drugi strani neba. Zavidal sem ptice, ki letajo nad gozdovi, nad cvetočimi travniki, dočim sem bil sam kot vsi ljudje vezan na zemljo. Slišal sem o nebeškem očetu, ki bo prišel v oblakih neba...

Veliki možje so tisti, ki odpirajo človeku pot k zvezdam na nebu, ki odpirajo pot v mikrokozmos do elektronov, atomov, pozitronov, neutronov, fotonov, kvantov itd, ki krotijo neizčrpne prirodne sile prirode v korist človeka, ki odkrivajo čudežne zakone narave. Usoda mi ni omogočila, da bi se vključil med te može. Moral sem se zadovoljiti z neznatnimi »drobtinicami« kot so n. pr. v strokovni literaturi »Lah numbers«, »Lah-sche Zahlen« itd.

Moram še pripomniti, da so moja dela proglašena »antimarksističkim« in škodljivim za delavni razred.

Prav prisrčne pozdrave.

Vam vdani

Priloga 3: Zgodovina oslov (De historia asinorum)

Bili so časi veselja, bili so časi trpljenja. Bila je doba razuma in je bila zopet doba neumnosti.

V tisti megleni zgodovinski dobi, ko je na poljanah okrog sinje Proponte cvetelo kraljestvo Prijamovo, je bil osel v časti in slavi, kakor je danes denar. Bogastvo kraljev in bogatašev sploh se je določevalo s številom oslov, ne repov, tudi ne rilcev. Osel je bil simbol hrabrosti, čuječnosti, da skoro – razuma. Ovekovetil ga je sivi starček Homer v Iliadi (XI. 588.), ko primerja Ajanta z oslom. Tertium comparationis ni visoko čelo, kakor bi kdo mislil na prvi pogled, ampak junaštvo. Tu se je pa že začela njegova degeneracija. Ohranjenih je mnogo pregovorov grških in latinskih, ki mu pa ne delajo časti.

Že Homer je vedel, da sta osel in lenoba dve besedi, ki si nikakor ne nasprotujeta. Trdosrčni Rimljan mu je pa kar naravnost določil travo in palico (Asino gramen et baculu. Dalje sta vedela oba kulturna naroda starega veka, da muza ni naklonjena oslu in pesnenju – umetnosti – Asinus ad lyram, tako so namreč imenovali vsakega človeka, ki ni imel pesniške žilice in nobenega posluha za umetnost.

Osel je igral že pri Rimljanih vlogo osebnega zaimka vsaj pri Ciceronu: Quid omne te, asine, littras doceam? Zanimivo je to, da so najbolj kultivirani narodi starega veka imeli sila pregovorov ravno o našem sivcu.

Splošno je bil osel pri Rimljanih še v časti. Postal je namreč eponimos rimskega rodu (gens Asinia). Najslavnejši mož tega rodu je C. Asinus Pollis, izvrsten poet, pisatelj, govornik etc. Četudi je bil Asinius (osliček), vseeno je bil prijatelj muz.

Tudi v srednjem veku so bili imenitni ljudje, ki so se zvali von Esel, a so radi spremenili svoje ime v Eisel.

V štirinajstem stoletju so postala moderna oslovska ušesa. Če se je hotela kaka grofinja ali visoka dama sploh, prav posebno postaviti, si je pripela na svoj klobuk oslovska ušesa in vitezi so jo strastno občudovali. Ohranjen je celo pečatni prstan na katerem je odtisnjena plemenita dama z izredno dolgimi oslovskimi ušesi.

Ko bi bilo to še sedaj v modi, gotovo bi bila cena oslov neprimerno večja, posebno draga bi bila najbrž glava. Tudi razni grofje one dobe so imeli v grbih njegovo podobo.

Omenil sem že, da je bil osel junak, da so se po njem zvali rimski rodovi, da je dajal svoja ušesa srednjeveškemu ženstvu za nakit. Pa vse večjo čast si je priboril v človeški povestnici. Kakšno neki?

Posebno se je osel častil na Francoskem. Ni mnogo manjkalo in prištet bi bil k samim svetnikom in marsikdo izmed nas bi ga imel za patrona.

Bilo je v letu več praznikov, ki so bili njemu posvečeni (Festa asinorum). Meseca junija se je obhajal spomin na osla, ki je nesel Jezusa in Marijo v Egipt. Legenda pripoveduje, da je omenjeni osel dospel po raznih čudovitih dogodkih (post tot discrimina rerum) v Italijo, kakor nekdanj Eneas. Umrl je v bližini Verone, kjer počivajo njegove kosti, katere so nosili nekdanj vsako leto dvakrat v svečanem sprevodu skozi mesto.

Drugi oslovski praznik je bil posvečen spominu tistega osla, ki je Jezusa nesel na cvetno nedeljo v Jeruzalem.

Tretji in pa najznamenitejši praznik se je pa praznoval štirinajstega januarja. V lepi beli srajci, ki mu je segala do kolen, je nesel močno parfumiran osel najlepšo krasotico* dotičnega mesta v svečanem sprevodu skozi mesto, prišel pred cerkev in po raznih ceremonijah je ponižno stopil pred oltar Gospodov, kjer je dobil najboljše piče. Med njegovim obredom so se pa oglasili pevci in pevke in v svetišču je zaorila veličastna himna, ki se je končala z besedami: »He, Sir, Ane, He!« (He, gospod osel, he).

Nato je sledila sveta maša, pri kateri so se vsi spevi končali z znanim oslovskim glasom: ia, ia, ia. Namesto blagoslova je mašnik trikrat prav po oslovsko zarigal in ljudstvo mu je ravno tako glasno pa pobožno odgovorilo. Kljub najstrožjim prepovedim so se ti obredi ohranili prav do 17. Stoletja.**
Znamenita iznajdba, ki se več ali manj tiče osla je pa »oslovski most«. O njegovem postanku se marsikaj zanimivega pripoveduje.

Živel je mož, ki se ni razumel s svojo boljšo polovico. Podal se je zato k učenemu dohtarju, mu odkril vse svoje srčne križe in težave ter vprašal za svet.

»Pojdi na oslovski most!«

Pa naš zakonski ni razumel, kaj hoče učenjak s tem reči. Domov grede je premišljeval njegove besede vso dolgo pot. Kdor išče, najde. Zasvetila se mu je v glavi dobra ideja.

Ustavil se je na mostu, čez katerega je hitela cesta proti njegovemu domu. Kmalu je pricapljal izza ovinka težko obložen osel. Venomer je padala težka palica na njegova bedra in hrbet, od desne, od leve, kakor se je ravno bolj prileglo.

Dovolj! Zadostovala je sama ta kratka scena in mož jo je ubral hitro proti domu.

Doma. Stopil je v kuhinjo. »Jej, jej, si pa spet enkrat doma, saj te tako in tako nikoli ni, kar greš pa meni ne poveš – no kje...?«

»Ti bom pa povedal, ko že hočeš«. In zamahnil je krepko s svojo popotno palico.

»Ježeš, Marija pomagaj. Joj. Oh...«

On se pa ni vstrašil, krepkejšje je zavihtel drugič, tretjič in ker stvar že v začetku ni kazala dobrih nasledkov – žena ni samo cvilila ampak se je tudi junaško branila – je mož kvadriral in kubiral svoje zamahe, dokler ni dosegel sijajnih uspehov.

Tako se je prvič obnesel »oslovski most.« Sčasoma je pa dobil čisto drug pomen. Sedaj razumemo pod to besedo vse one stvari, s pomočjo katerih se na jako komoden način izognemo raznim težavam, tako npr. postavam grških in latinskih klasikov s pomočjo takozvanih »Fremdov«, plonkaric etc. To bo pa že več ali manj znano dijakom samim.

Drug pomen »oslovskega mostu« je pa tisti slavni Pitagorov izrek o pravokotnem trikotniku.

Kdor namreč ne prekorači tega mostu, ostane svoje žive dni – osel. Tudi to bo najbrž dobro znano študentom.

Tako je bilo z oslom nekdaj. In sedaj? V največji vročini si služi na prašni cesti v potu svojega obraza vsakdanji kruh. Kreпки udarci treskajo ob njegove suhe kosti, stiska ga težki jarem in zato ni čuda, da je melaholičen povsili glavo in postal nem, neobčuten za vse bolečine. Le včasih v jasnejših trenutkih, veselejše zariga kakor bi hotel reči, ob spominu na svoje srečne dni: »la, ia, fuimus Troes, ja ja, o tempora, o mores! la.«

* Da je prišlo radi tega večkrat do preprirov med ženskim spolom se razume samo po sebi.

** Marsikomu se bo zdelo to neverjetno, pa vendar je gola resnica. Ti prazniki kažejo, kako slabe razmere so nekdaj vladale v sveti cerkvi.

Priloga 4: Prvič v Trstu

Vlak se je vedno bolj počasi premikal in slednjič sunkoma obstal. Od zunaj se je zaslišal sprevodnikov glas: »Občina.«

Par hipov pozneje sem stopal po beli cesti, ki veže Opčinski kolodvor z vasjo. Helios je že dobro uro podil urne konje po nebeškem svodu nizdol. Od juga je vel topel pomladanski veter, prijeten dih iz Italije se vračajoče Vesne.

Razgled po ravnini, ki se tu razteza, je kaj žalosten. Kamor oko zre, se vidi samo sivo kraško kamenje in med njimi kak šop suhe trave, k večjemu tu in tam pritlikov grm. Krog in krog se vlečejo majhni, skalni griči in na njihovem vznožju s sveti kaka hiša ali manjša vasica.

Dospel sem na tržaško cesto. Par avtomobilov je hitelo po njej v divjem diru med hišami in prijaznimi vilami naprej in nekaj težko obloženih voz je škripalo skozi vas. Sploh je tu promet jako živahen. Sredi vasi sem zagledal belo hišico z napisom: Ostaria dal Musolino. Zelen grozdek nad vrati mi je nekako prijazno namigaval in vabil noter. K temu se je pridružil še glasen hrup Musolinovih čistilcev.

Vstopil sem. Vsi prostori so bili že zasedeni, samo v zadnjem kotu je čakala mala mizica novega uda te družbe. V nasprotnem kotu so sedeli štirje navdušeni laški vinski bratci in z velikim hrupom metali karte na mizo, se večkrat skregali, pa se zopet kmalu pomirili. Okrog sosednjih miz so pa sedeli drugi potomci slavnega naroda in se pogovarjali o politiki in drugih sličnih rečeh, katere sem prav malo razumel; nisem nikakor navdušen literat, zlasti pa za tisto laščino ne.

Kmalu je stala pred menoj steklenica izbornega cvička, ki ni imel nobene druge napake kakor to, da je bil očitno malo preveč krščen. Kljub temu je ta zlata kapljica le prehitro izhlapevala in izhlapela v kozarcu.

Na cesti se je ravno pripravljala tramvaj – več ali manj podoben ljubljanskemu, samo po velikosti ne – na pot proti Trstu. Glej Jože, to pa ne bi bilo nič napačnega, sem si mislil, ako bi poskusil vožnjo tudi na tem stroju, ki tudi ni nikak izvanreden brzovlak.

Nestrpljivo sem čakal, kdaj uzrem pred seboj neizmerno morsko gladino, katero sem si že nekaj slikal v svoji domišljiji. Želja se mi je kmalu izpolnila, pa vendar ne popolnoma tako, kakor sem hotel. Senčna stran izleta je bila ta, da je bilo precej oblačno in dan vsled tega dolgočasen in zaspan, jako podoben soparnemu poletnemu dnevu pred nevihto. Na desni strani sem že pustil zadaj majhen obelisk, ko sem prvič zagledal morje.

Sivkasta gladina se je malo valovila in se daleč na zapadu stikala z razsežnimi sivimi oblaki, za katerimi se je tudi solnce skrilo za par minut. Par večjih parnikov je počivalo v precejšnji razdalji od pristana na morju, druga množica različne velikosti in oblike pa je tvorila nekako blokado okrog morja hiš – Trsta.

Kmalu je bilo treba izstopti. Precej močna sapa, takozvana bora me je začela sukati po tržaških ulicah. Nič ni pomagalo, moral sem delati vpadne kote različne velikost, kakor je bilo treba včasih po celih petinštrideset stopinj. Enkrat, to je bila seveda izjema, ker skoro ne najdeš pravila brez te slabe lastnosti, sem napravil pravi kot in sicer ob priliki, ko sem se spotaknil na obali ob neko vrv in poljubil mater zemljo. Ko bi se mi bila ta katastrofa pripetila par metrov bliže morja, bi se bil seveda ta kot znatno povečal, kar pa nikakor ne bi imelo zame ugodnih posledic, ker nisem prijatelj živih rib.

Po nekaterih ovinkih sem dospel k obali. Z občudovanjem sem zrl na velike ladje in dimnike, iz katerih so se kakor iz kake tovarne valili celi oblaki črnega dima, kakor tudi tekanje mornarjev, razne stroje za nakladanje, vrvenje ljudi na pomolih itd. Ko sem se tako naveličal, sem šel počasi ob obali proti severu in si ogledoval spotoma manjše parnike, jadrenice, čolne in drug tak *pacage*, ki je ležal tu navzkriž, kakor knjige in podobne stvari v mojem pultu.

Bora ni hotela nikakor pojenjati in klobuk za noben denar pri miru ostati na moji glavi. Da bi se zavaroval pred kako slučajno katastrofo, sem ga lepo zvil in vtaknil v žep. To bi pa bila kmalu neka vrsta tragične krivde. Kmalu me je namreč došel nek Italijan, bržkone kak delavec in me vprašal: »E il cappello nel mare caduto?«

Debelo sem ga pogledal, ali se mu morebiti ne vrti kak kolešček prehitro oziroma prepočasi. Cappello je pomenilo po mojem takratnem znanju slovensko glava. Sicer ni moja glava kaj izvanrednega, a žal bi mi bilo vendar le zanjo, če bi slučajno v morju utonila in bi je tako ne mogel nikoli več videti. Hotel sem že prijeto zanjo – a pri tem sem nehote zadel ob žep, kjer je tičal klobuk. Takoj mi je stvar postala jasna in nadaljeval sem pot. Komaj sem storil par korakov, že me je vprašal drug delavec na isti oziroma bolj pravilno povedano, na podoben način. Ker nisem imel pripravljenega odgovora, da bi mu stvar pojasnil, sem potegnil svojo skrivnost iz žepa in mu jo pokazal. Prijazno se mi je nasmehnil in odšel.

Slednjič sem zagledal velik parnik, ki je imel vsak čas odriniti na morje proti Ameriki. Če se ne motim, se je imenoval Martha Wasington. Na obali se je drla in prerivala množica ljudi. Ko sem došel na mesto, so ravno dvignili mostičke in sidro in začeli odvezovati debele vrvi in verige, s katerimi je bil parnik privezan k obali. Nato je trikrat zaporedoma v enakih presledkih zapiskal in se začel počasi obračati. Majhna ladija mu je pomagala izvršiti to težavno operacijo.

Na krovu se je oglasila godba in beli robci so začeli plapolati po zraku, kot zadnji pozdrav potnikov svojim dragim, katere zapuščajo morebiti za vedno. Marsikateremu oziroma marsikateri, ki je stal na obali in žalosten zrl za odhajajočo ladjo, ki mu je vzela drago bitje, se je svetila solza v očeh. Tudi kak žalosten vzdih se je čul tu in tam med množico.

Med tem se je stemnilo. Solnce se je bilo že davno skrilo za oblaki in hipoma je nastala temna noč. Ladija, ki se je še vedno obračala v pristanu, se je zasvetila v stoterih lučkah. Kmalu so se začele lučice med seboj približevati in njihova svetloba stapljati, dokler ni nastala samo mala zvezdica, ki se je še dolgo borila s temo in slednjič utonila v mrzlih valovih ...

V pristanu, kjer je bilo prej tako živahno vrvenje, je postalo sedaj vse tiho, prazno in dolgočasno. Le veter je zdaj pa zdaj zaječal okrog skladišč in verige pri žerjavih so večkrat čudno zaškripale. Valovi so postali in so se skrivnostno šumeč neprestano zaganjali proti obali. Na morju je nastala skoro neprodorna tema, le na jugu se je svetil v rdečkasti svetlobi tržaški svetilnik.

Ko sem zapustil pristan, je bila moja prva skrb prenočišče. Kmalu sem srečal na cesti moža postave v črni suknji in s čelado na glavi, opremljeno z nekakim strelovodom. Takoj sem ga vprašal, kje bi dobil prenočišče. Dobro me je pogledal od nog do glave, pomrdal z velikimi črnimi brki in odgovoril:

»Prenocisce ... das verstehe ich einfach nicht.«

»Wo ich übernachten könnte?«

»Übernachten – vielleicht hier in Triest!«

»Ja, das habe ich bereits gewusst, aber ich bitte ein wenig genauer.«

»Vielleicht dort!«

Pokazal mi je pri tem najbližjo hišo. Iz njegovega glasu sem spoznal, da bi se me rad znebil. Nisem ga več nadlegoval in šel sem v smeri, kamor je bil pokazal. Bila je navadna gostilna. Za večerjo sem si naročil golaž in pristno kranjsko klobaso. Samo ob sebi je umevno, da večerje nisem spravil brez tiste božje kapljice. Za prenočišče pa sploh nisem vprašal, ker bi ga gotovo tudi ne dobil.

Na cesti sem zopet poskušal svojo srečo in sicer sedaj pri navadnem laškem plebejcu. A ta zvita buča mi je kratko malo odgovoril: »Non capisco«. Vprašal sem ga po nemško, a on mi je samo svoj prejšnji odgovor ponovil. Sedaj pa je bilo treba hitro ponavljati laško slovnico in zbrati prave besede. To pa ni šlo tako lahko in hitro, kakor bi kdo izpraznil kozarec vina. Ko je Italijan videl mojo zadrego je nadaljeval:

»Quando parte il treno?«

»Non, ma dove io dormire posso?«

»Dal dormito.«

»Ma dove sta egli?«

»Eccoli!« in pokazal mi je na cesto, ki je držala navkreber, nekam ven iz mesta. V blede svetlobi, katero je dajala svetilka pred hišo, se je dobro videl napis nad vrati: Allogi popolari.

V prvi sobi sem dobil listek, na katerem je stala številka postelje, žalibog ravno stodevetinšestdeset. Trinajst je, kakor je znano, nesrečna številka, stodevetinšestdeset (=13²) je pa potemtakem nesreča na kvadrat.

To je bil res nekak *omen*. Imel sem precej smole ta večer. Hiša je zidana v obliki kvadrata, oziroma vsaj pravokotnika. Ker so pa vsa vrata in stopnice napravljene po enem kopitu, sem prišel parkrat po hodniku okoli in okoli hiše, ne da bi sam vedel. Ko se mi je pa zdela pot vendarle predolga in so se številke vedno ponavljale, sem spoznal svojo zmoto in šel iskat spalnico v drugo nadstropje. Razume se samo ob sebi, da ta sprehod ni bil niti zanimiv, niti prijeten.

Komaj sem vstopil, že sem zaslišal neke vrste koncert. Dva *preklicana* Italjana sta spala vsak v svojem kotu in izborna pela duet, eden za kake dve oktave višje kakor njegov sosed in to brez vsake melodije in harmonije. Bati sem se začel za posluh, še bolj pa, da ne bi postal nervozen. Najraje bi oba pošteno zmi-kastil, a to ni šlo kar tako. Mogoče bi storil to kdo drugi na mojem mestu, jaz sem se pa raje zavil globoko v odejo in kmalu sladko zaspal.

Drugi dan sem malo dalje povlekel, kakor sem hotel, ker ni bilo nobenega zvonca, ki bi me zbudil. Pri vodovodu sem potegnil enkrat z roko čez nos, dvakrat čez lice in ceremonije »lavandi« so bile gotove. Eden izmed onih dveh Italijanov je bil že odšel, drugi si je pa inštrument do dobra pokvaril. Le tu in tam je dal še kak hreščeč glas od sebe.

Zunaj je veter znatno pojenjal. Nebo je bilo jasno, modro, le na vzhodu se je že močno žarilo. Nobenega oblčka ni bilo videti na njem. Bilo je res lepo, hladno pomladansko jutro. Krenil sem skozi mesto proti jugu, študiral med potjo laško slovnico na posameznih napisih in opazoval ljudi, katere sem srečeval na cesti. Dospel sem do prekopa, ki drži precej daleč v celino in se konča pred cerkvijo Sv. Antona. Ta cerkev je sicer jako velika, a je znotraj vsaj po mojem okusu, pretemna in dolgočasna. Na južni strani je prostor, kateremu popolnoma odgovarja Vodnikov trg, seveda i parva licet componere magnis.

Medtem je začelo solnce vzhajati. Biserno so se zasvetili prvi solnčni žarki na sinjem morju. Potegnil je od juga lahen veter, morje se je zganilo in valovi so skrivnostno zašumeli. Nad njim so plavale po zraku jate galebov, ki so se kakor za kratek čas, od časa do časa spuščale med nje. Tisoči majhnih kapljic so se prikazovali na površju, kakor drobni biseri so tako nalahno šumeč izginili na dno morja, na njihovo mesto so se pa prikazovali vedno novi. Dolgo časa sem poslušal.

Pesem hitečih in pesem stoječih valov

Pesem srebrnih in pesem zlatih valov.

Nadaljeval sem pot proti jugu k svetilniku. Hotel sem namreč nanj splezati, a pri tej stvari nisem imel sreče. Ko sem prišel blizu sem zapazil pri vratih tablico z napisom: Non e permesso di entrare. Da bi se pa stroga postava ne kršila, je stal zraven mož postave, ki me je sumljivo ogledoval, ker je bil nemara že uganil moje slabe namene. S poletom na svetilnik ni bilo za enkrat nič. Kratkotamo napravil sem s čelom odzad in se vrnil.

Potoma mi je prišlo na misel, da bi bilo jako dobro, ko bi obiskal mimogrede kako kavarno, oziroma vsaj kako gostilno. Prvo poslopje, ki je bilo pripravno za to, je bil Caffè della Stazione. Tu je imel naš Jože zopet priliko, da se je postavil s svojo laščino. Komaj sem vstopil in se dobro usedel, že je stal pred menoj že precej prileten mož in me vprašal:

»Che cosa desidera Lei?« »Un caffè!« »Bianco?« »Sì!«

Razven naročenega mi je prinesel še nek nemški časopis, ki je imel to posebnost, da je bil zvezan z vrvjo, kakršno rabi pošten kristjan navadno pri čevljih. Na koncu sem zahteval še conto in nato sem odnesel iz kavarne celo vrsto najrazličnejših komplimentov.

Ne daleč stran je stala v morju precej velika ladja. Ker nisem bil še na kakem parniku, sem se tako potrudil na njegov krov.

Tu me je srečal mornar in me vprašal, seveda po laško, če si hočem ogledati ladjo. Ko sem mu odgovoril: »Si signore« je mislil, da ima pred seboj kakega pristnega Laha in začel je pridigovati na dolgo in široko o hitrosti in velikosti dotične ladje s tako naglico, da bi se ga komaj upal razumeti, če bi govoril čisto slovenščino. Nekaj časa sem prikimal, odkimal, smejal se, kakor se mi je zdelo da bode prav, samo da bi oni ostal prepričan, da ga razumem. Ko pa je proti koncu spoznal, da se prav malo razumeva, me je vprašal: »Sprechen Sie vielleicht deutsch?«

»Ja wohl, brate!«

Nato je svoj govor prestavil na nemščino in navdušeno hvalil vse dobre lastnosti ladje, katera je bila po mojem mnenju izbranejši kos Avgijevega hleva. V vsakem kotu se je nahajal tudi poleg kupca vrvi in raznih železnih aparatov še kupec pepela in smeti, katerega so bržkone hranili za kak muzej, kot neko zgodovinsko posebnost.

Solnce je ravno končalo polovico svoje dnevne poti, ko sem vzel slovo od parnika in krenil v mesto. Nekaj za me posebno novega je bil električen voz na konjsko paro, katerega je vleklo staro kljuse po ulicah in si s tem služilo v potu svojega obraza svoj vsakdanji kruh. Razume se samo ob sebi, da se na takem stroju ne vozi plemstvo, ampak večinoma zaboji in kovčegi, kvečjemu še kak individuum nižjega sloja.

Pot je peljala navkreber na *kastel*. Solnce je pripekalo in postalo je precej vroče. Stopil sem v bližnjo hišo, ktere se abstinente izogibljejo kot zavrženi angeli, na kratek odmor. S pristnim golažem sem spravil želodec zopet v ravnotežje. Tudi par požirkov neke prepovedane pijače ni temu kar prav nič nasprotovalo.

Nato sem cel dan taval po ulicah kakor Tezeus po labirintu, šele zvečer sem se znašel pred kolodvorom. Solnce se je precej približalo horizontu, ko sem drčal na pobočju zadnjih kraških hribov proti severu. Žalostno so se izogibali lahni valčki v rumenih žarkih in se poslavljali od zahajajočega solnca, ki je kmalu sunkoma izginilo v hladnih valovih, nekje daleč tam na morju. Nad njim pa se je razlila temna nočna tišina, katero je motilo le tiho šepetanje morskih valov in težko sopenje lokomotive in ropotanje koles, ki se je vedno bolj oddaljevalo od krasne Adrije.

Priloga 5: Listnica uredništva

Radovan:- Seveda bom priobčil. Ti si bil tudi eden tistih, ki so se z vsemi štirimi branili, da bi kaj dali na »Plamen«, »Nimam zmožnosti!«, »Jaz, jaz, naj dam? Saj je drugih dosti.« »Bi dal, pa ne vem kaj, ne vem kako, ne morem začeti!« Tako in enako ste se izgovarjali eden za drugim. In če bi jaz odnehal, ali bi »Plamen« sploh več ne izhajal, ali pa bi moral sam pisati v njega. Tisti vse splošni oklici, oglasi in vabila na sodelovanje niso vredna - vsaj v mojih očeh - piškavega boba, ker niso nič izdala.

Dragi Radovane, ti si bil že nekoliko hud na mene, ker ti nisem dal miru in sem te vedno drezal in drezal. Glej, v eni prihodnji številki bo zagledal tvoj prvi spis luč sveta. Ali ne boš čutil nekega zadovoljstva pri srcu, ko ga boš bral, in ali ti ne bo zavest, da si tudi ti malo doprinesel k našemu »Plamenu« sladka? Spis namreč tudi ni tako slab za začetek! Včasih poveš tako lepo v humoristični obliki, da se moram nasmehnuti ... Je namreč res zdrav humor, tvoj humor, ko praviš, da vlada nekje tak nered, kakor v tvojem pultu itd.

Le naprej Radovane, pa na mene nikar ne bodi še naprej hud, ker ti nisem dal miru, dokler se nisi oglasil.

Saj sem Ti le dobro hotel!

Urednik.

Priloga 6: Zgodovina stenografije (predaval pri govornih vajah)

Stenografija ni iznajdba novejšega časa, ampak starega veka. Neke vrsto stenografije so poznali že Egipčani, katera pa ni bila nič drugega, kakor znatna okrajšava navadnih besed, podobno, kakor pri Hebrejcih, ki so imeli svojo stenografijo, če jo sploh smemo tako imenovati, za versko skrivnost.

Prvi narod, ki je poznal stenografijo v pravem pomenu besede, so bili Grki. Samo ob sebi se razume, da ni bila ta stenografija na tej stopnji popolnosti, kakor je dandanes.

Kdo jo je iznašel ni znano. Nekdaj so mislili, da jo je Ksenofon, kar se pa ne more dokazati. Gotovo pa je to, da so Grki čutili potrebo po pripravljeni in hitrejši pisavi in da so se našli ljudje, ki so poskušali dobiti tako pisavo in to že par stoletij pred Kristusom.

Leta 1883 se je namreč našel na Akropoli v Atenah star okrušen kamen, na katerem so stale čačke neke posebne vrste. Razni specialisti za zgodovino trdijo, da je ta kamen iz 4. stoletja pred Kristusom in da je na njem stenografiran nek zakon o narodni skuščini. Podobna pisava se je našla tudi na nekih starih posodah v Egiptu.

Ta grška stenografija se je dalje razvijala in prišla do popolnosti tako, da so se govori na cerkvenih zborih vzhodne cerkve stenografirali. Ohranjena nam je po ostankih treh rokopisov iz 10. stoletja, vendar pa ni znano, kakšna je pravzaprav bila.

Primeroma zgodaj so stenografirali tudi Rimljani in sicer že kakih 250 let pred Kristusom, katera pa je obsegala samo samoznake, v celoti okrog 1200. Pravo stenografijo, s katero je mogoče dohajati govornika, ki pa tudi ni pretežka za naučiti, je pa iznašel Marcus Julius Tiro, suženj Ciceronov, kateri je dobil svobodo, a je ostal Ciceronu zvest prijatelj. Stenografiral je več njegovih govorov in izdal po njegovi smrti Ciceronovo stenografijo. Umrl je star 99 let, četrtega ali prvega leta pred Kristusom; to pa zato, ker so nekateri moderni specialisti za zgodovino menja, da se je Kristus rodil tri leta pred Kristusovim rojstvom.

Njegova stenografija se je imenovala Tironove notice, katera pa ni prav nič podobna moderni stenografiji. Tiro je zbral namreč za vsako besedo poseben znak, kateri se je po določenih pravilih spreminjal. Tako npr. je zbral za besedo »amare« tak znak ./ . Ta črta sama znači infinitiv in particip. Za prvo osebo ednine je napravil na levi strani odzgoraj piko, za drugo osebo je piko znižal ./, za tretjo pa je postavil piko spodaj ./ . Desno stran je Tiro prihranil za plural. To so bile oblike za praesens, če je pa črto ponižal oziroma povišal je pa dobil imperfekt oziroma futurum. Znake pa ni Tiro izbral poljubno ampak tako, da se jih je bilo lažje zapomniti. Ko je pa sčasoma jelo primanjkovati znakov, je Tiro začel besede krajšati in sicer navadno je rabil samo prvo črko tako npr. M = miles. Za plural je to črko podvojil MM = milites. Stavki, kateri se večkrat ponavljajo so imeli svoj poseben znak tako npr. Senatus populusque Romanus decrevit = X^{xx}.

Ta stenografija se je rabila pri govorih v senatu in pri sodnijskih obravnavah. Prvič je nastopil Tiro kot notarius, tako so se namreč imenovali stenografi v senatu, ob priliki, ko je Cicero razodel senatu Katilinove načrte. Prigodilo se je pa večkrat, da je notar podkupljen pri sodnji tako stenografiral, da je bilo obtožencu po volji. Komur se je dokazal tak čin, temu so roke odsekali ali mu jih pohabili. Razven tega je imel skoro vsak pesnik svojega notarja, ki mu je verze stenografiral. Sploh je bila stenografija pri pesnikih jako v čisljih.

S stenografijo so se večinoma pečali samo sužnji, tako da se je imenovala iznajdba najnižjih sužnjev, vili-ssimorum mancipiorum commenta. Plemenitim Rimljanom ni hotela nič preveč v glavo. Avgustu je sicer ta stvar jako dopadla in ustanovil je celo 300 šol, v katerih se je učila stenografija, a sam se je ni mogel naučiti.

Pač pa je znal stenografijo Tit, ki je večkrat s svojim dvornim notarjem za kratek čas tekmoval, kdo je bolj izurjen v stenografiranju.

Ob propadanju Rimskega cesarstva je začela tudi stenografija, skupno z drugimi znanostmi, hirati. Sicer so jo poskušali ohraniti še nekateri možje, a se jim ni posrečilo. Med njimi je bil tudi Cassianus, katerega so pa učenci štampali in ga v razredu umorili, ker je bil kristjan, pod pretvezo, da je pri konferenci krivično klasificiral. Cerkev ga je proglasila za svetnika, tako da imajo sedaj stenografi svojega zastopnika v nebesih.

Sedaj pa še, kam so notarji pisali. V začetku s črnim na pergament. Ker pa ti ni bilo ravno preveč pripravno, so si pozneje napravili lesene plošče in jih prevlekli z voskom. Pisali so z železno ostjo, katera je imela na nasprotnem koncu ploščico, s katero se je tablica zbrisala. Zato se ni ohranil noben originalen tekst, ampak samo prepisi.

V začetku 17. stoletja je izdal učenjak Ulrik Kopp, ki se je za take stvari precej zanimal, cel besednjak Tironovih notic, v katerem so besede stenografirane v kronološkem redu, to se pravi, katera beseda mu je prej prišla v glavo, ono je prej zapisal.

Dalje se je ohranjevala Tironova stenografija po kristjanih v katakombah. Ker so pa ti rabili za nove besede nove znake, so jo začeli spreminjati, in sicer tako, da so nove besede stenografirali po grški stenografiji. Zadnjikrat so se rabile Tironove notice na dvoru nemških cesarjev Otonov v sredini desetega stoletja.

V srednjem veku ni bilo do 12. stoletja nobenega človeka, ki bi poskusil iznajti stenografijo. Ker so se Tironove notice porabile, še bolj pa zato, ker so bile te precej težke in se niso mogle z njimi stenografirati besede tujega jezika, se je začel okrog leta 1150 nek angleški menih pečati z iznajdbo nove stenografije, kar se mu je deloma tudi posrečilo. Zanimivo je pri njem to, da je imenoval svojo stenografijo »Ars notaria Aristotelis« in da se jako vjema z ono staro grško stenografijo. Kaj gotovega se o njej nič ne ve, ker nam je ohranjen samo alfabet in še ta samo deloma.

Drugi mož, ki se je pečal vsaj deloma s stenografijo v srednjem veku je bil Danijel Schwentner, profesor

matematike in orientalskih jezikov v Nürnbergu. Na svoja stara leta je izdal knjigo z naslovom »Deliciae physico-matematicae« – to se pravi zabava s fiziko in matematiko. Te lepe delicije so imele obliko katekizma.

Vprašanje, ki se tiče stenografije, je sledeče: Kako je mogoče tako hitro, ali pa še bolj hitro pisati, kakor diktirati? Na ta način, da se besede, katere se večkrat ponavljajo, označijo samo z začetno črko, če je pa več takih besed, ki se začenjajo z isto črko, naj se jim pridene še naslednja.

Ta stenografija se je dalje razvijala tako, da so se mnoge pridige stenografirale, zlasti Lutrove. Tudi pogovor med Lutrom in Ekom v Lipskem se je na ta način ohranil.

Stenografijo omenja tudi Dante in sicer v 19. spevu (vrsta 133), kjer govori o okrajšanih črkah, ki na malem prostoru veliko zapišejo.

Nižji sloji, zlasti kmetje, so smatrali stenografijo v srednjem veku za neo *copranje*. To njihovo mnenje je potrdil še sledeči dogodek: Izšla je neka knjiga z naslovom »Polygraphia«, v kateri je en odstavek govoril tudi o stenografiji in za vzgled je bilo stenografiranih več molitvic, kako se npr. hudiča pokliče in podobne stvari. Ker so začeli duhovniki te knjige sežigati so prišli ljudje do mnenja, da je stenografija sama na sebi že čarovnija.

V začetku novega veka pa je nastopila cela legija navdušenih stenografov, zlasti na Angleškem in Francoskem, z različnimi uspehi. Pečali so se večinoma z geometrijsko stenografijo, ki se loči od kurzivne po krogih, topih in pravih kotih in po drugih geometričnih likih. Kurzivna stenografija je ona, pri kateri so vse poteze take, da jih roka lahko in hitro napravi, to so ostri koti in razne krive črte. Geometrijska stenografija se je udomačila na Angleškem in Francoskem, kurzivna pa na Nemškem in skoro povsod drugod.

Kurzivno je znašel Ksaver Gabelsberger, sin ne ravno premožnega uglaševalca raznih instrumentov. Rojen je bil 9. februarja 1789 v Monakovem. Po zgodnji očetovi smrti ga je mati poslala k staremu očetu v Haag, neki kraj na Bavarskem, ki se je tudi s podobnimi stvarmi ukvarjal, z namenom, da bi se tam poprijel kakega rokodelstva. Ker dečku ni nobeno rokodelstvo preveč ugajalo, je postal cerkveni pevec. Ko si je prislužil par grošev je prišel domov in začel obiskovati gimnazijo v Monakovem. Bil je že na tem, da dobi maturo, a prisluženi denarji so pošli. Obesil je šolo na klin in postal *kancelist* in kot tak služil v začetku 1000, pozneje 1200 in nazadnje 1400 kron na leto, za tedanje čase jako mastna plača. Sedaj je dobil idejo, da bi bilo dobro napraviti tako pisavo, da bo mogoče dohajati z njo govor. Zvečer, ko je svoje delo končal, je vzel tri debele slovarje in začel črke prešteti. Nato je zbiral razne znake za posamezne črke in sicer tako, da je najpogostejša črka dobila najbolj enostaven znak. Po dveh letih, to je leta 1819, je prišel do tolikega uspeha, da je mogel dohajati govornika. Leta 1834 je izdal prvo svojo knjigo z naslovom »Anleitung zur deutschen Redezeichenkunst«, potem ko jo je bil predložil bavarski akademiji znanosti. Četrtega januarja 1849 leta ga je zadela kap, ko se je sprehajal po ulicah v Monakovem, kjer so mu postavili pozneje lep spomenik.

Po njegovi smrti so se začeli mnogi pečati z iznajdbo stenografije, pa brez posebnega uspeha. Najznamenitejši za Gabelsbergerjem je Stolze, ki je v težjih slučajih uporabil Gabelsbergerja ali pa razne angleške oziroma francoske stenografe. Napravil je preveč samoznakov in njegov sistem je bil radi tega preveč težak.

Gabelsbergov sistem je kmalu zavladal nad vsemi drugimi. Ko se je Gabelsbergova stenografija udomačila na nemških tleh, so jo začeli skoro vsi evropski narodi predstavljati na svoje jezike, celo ranjki turški sultan se je zanimal zanjo. Za ustanovitev Gabelsbergove stenografije se je največ pečal profesor Heger. Po njegovi smrti se je izdal Tesnopis česki, ki je izpopolnil Hegerjevo stenografijo.

Skoro istodobno se je udomačila stenografija na Hrvaškem po zaslugi profesorja Magdića.

Pred dobrim desetletjem je privedel Gabelsbergovo stenografijo iz Češkega k nam profesor Novak.

Tudi Kitajci in Japonci so dobili stenografijo iz Evrope. Na Kitajskem je bila že poprej neka stenografija iz prvega stoletja po Kristusu. Zanimivo je pri tej stenografiji je to, da se piše od zgoraj navzdol in od desne proti levi. Podobno kakor Kitajci so poznali Japonci neko še starejšo stenografijo, katero je pred dobrimi 25 leti izpodrinila nova stenografija, katera se poučuje kot obvezni predmet na nekaterih šolah v Tokiju. Tako hitro se stenografija ni nikjer udomaćila, kakor ravno na Japonskem.

Stenografija se deli v korespondenčno in debatno pismo. S prvim je mogoče napisati na minuto okrog 90 besed, z drugim pa celo okrog 190, kar pa popolnoma zadostuje, zlasti če se pomisli, da poslanci v državnih zbornicah izgovore na minuto okrog 30 besed.

Navadno sta dva stenografa skupaj in menjajoč se stenografira vsak 10 minut oziroma četrte ure. Pa ne prihrani se samo čas ampak tudi prostor, kakor že samo ime stenografija pove in sicer zavzema 6 do 8 krat manj prostora, kakor kurentna pisava.

Stenografija se je razširila skoro po vsem svetu in vsak narod, ki stoji le na malo višji stopnji kulture, se zanima zanjo. Mnogi so sicer hoteli, da bi postala stenografija znanje ljudstva, a to se še ni doseglo in se tudi nikoli ne bo, pač pa je pričakovati in želeli, da bo znal vsak inteligent stenografirati.

Priloga 7: Einsteinov relativni vek (novinarska reportaža iz godine 2000)

Silne množice naroda iz svih krajeva sveta su se naveće zadnjega decembra 1999 godine sakupile na aerodromu Borongaj Pleso) pored Zagreba. Pre nekoliko dana je naime stigla iz vasiona radio depeša, koja je elektrizirala sav ljudski rod, da će braća Danilo i Djuro na povratku sa zvezde α (alfa) – Centauri pristati sa svojim raketama na Borongajskom aerodromu, baš u momentu kada počinje »novi vek«.

Radoznala publika je na radarima nestrpljivo posmatrala rakete, koje su već ušle u područje našeg sunčanog sistema, otvorile kočnice, prelazile mimo Saturna, Jupitra, kroz opasnu zonu planetoida pokraj Marsa itd. Put raketa je mogao svatko posmatrati i kod kuće na televizijskim aparatima.

U fantastičnoj bengaličkoj vatri, uz grmljavinu topova, zujanje sirena i uz nepopisivo urlikanje fanatičnih množica su Osvajači vasiona Danilo i Djuro tačno po planu elegantno aterirali. Umoreni od dugačkog puta – svega oko 100 bilijona kilometara – otišli su odmah u hotel Esplanade, da se odmore i dva dana nisu primali nikoga u audijenciju, niti su davali bilo kakve izveštaje.

Dne 3. januara 2000 godine ujutro su Danilo i Djuro posetili svog brata Jovu, koji je bio matičar i statističar GNO -a u Zagrebu. Posle srdačnog rukovanja počeo je razgovor.

Danilo: »Dragi Jovo, dolazimo službeno. Posle povratka sa α Centauri Đuro je 3, a ja sam 5 godina, mlađji, a ti kao matičar moraš to uredno provesti u matičnoj knjizi rođenih«.

Jovo: »Zašto ova razlika? Istovremeno ste otišli, isto vreme ste se vratili«.

Danilo: »Putovali smo različitom brzinom. Ja sam duže vremena boravio na α Centauri. Po Einsteinovoj teoriji pomlađivanje zavisi od brzine putovanja.«

Jovo: »Izvini, ali ja savršeno ništa ne razumem. Čuo sam nešto o Steinach-ovom i Woronev-om pomlađivanju pomoću transplantacija nekih delikatnih žlezda od majmuna na muškarca, ali Einsteinovo pomlađivanje bez kirurške intervencije, jedino pomoću brzine putovanja, mi je posve novo.«

Danilo: »Potraži u uredskoj biblioteci Glasnik matematičko – fizičko i astronomski iz 1948 godine, pročitaj

studiju na stranicama 52 – 58 pa češ sve razumeti«.

Jovo : »Izvini ja nisam ovlašćen menjati datum rođenja! Mogu jedino napisati izveštaj za naš Pravni savet, pa neka on odluči«.

Dne 13 januara 2000 godine održana je sednica Pravnog saveta GNO-a u Zagrebu, na kojoj su bili prisutni eksperti raznih struka.

Predsednik: »Druže Jovo, pročitao sam Vaš izveštaj, pa Vas molim za detaljnija objašnjenja, kako bi se eksperti upoznali sa predmetom«.

Jovo: »Naša majka je 1. I. 1960 godine u Zagrebu rodila trojku: prvi se rodio Danilo, zatim Djuro i napokon ja, dakle tačno po analfabetskom redu. Narednog dana je majka umrla. Naš otac je umro već pre naime 1. VII. 1959 godine. Bio je u Americi na službenoj poseti kot Einsteina. Na povratku u Evropu atomski avion je eksplodirao nad Atlantikom i naš otac se tom prilikom – prema zvaničnom izveštaju – pretvorio u kvante. Šta je kvant neznam tačno. Čuo sam, da je kvant dosta manji od atoma i elektrona i samo nešto malo veći od ništice. U ostalom to nije važno.

Za razliku od mene Danilo i Đuro su već u mladosti pokazivali vanredne talente i igenialnost. Marljivo su učili Einsteinovu teoriju neeuclidске geometrije. Dne 1. I. 1980 godine su otišli na α Centauri i 1. I. 2000 godine su se sretno vratili. Sada traže od mene, da promenim njihov stvarni datum rođenja 1. I. 1960 na 1. I. 1963, odnosno na 1. I. 1965 godine, pozivajući se na studiju iz 1948 godine.« »Da li bi čovjek raketom mogao doprijeti do najbližih zvijezda stajačica?«, koju sam priložio izveštaju.

Skrećem pažnju, da bi ovakva promena datuma rođenja pobrkala našu uzornu statistiku prirodnog kretanja stanovništva i onemogućila izradbu valjanih mortalitetnih i fertilitetnih tablica. Naši statistički stručnjaci bi reprezentivnom metodom odmah pronašli ovu neispravnost i mene pozvali na odgovornost.«

Pretsednik čita iz Glasnika: »Blizanac je posle povratka sa α Centauri za 4,8, odnosno za 2,6 godina mlađji od svog brata, koji je ostao na zemlji. Druže Danilo i druže Đuro, zašto tvrdite, da ste 5 odnosno 3 godine mlađji, umesto za 4,8 odnosno 2,6 godina, kako je ovde štampano?«

Danilo: »Nismo uvek putovali u pravcu. Kad su radari pokazivali u blizini zalutale planete i komete, onda smo jih opreza radi obišli u velkom luku. Zbog toga je nastala razlika u veličini predviđenog i stvarnog Einsteinovog pomladjenja.«

Pretsednik: »U redu! Molim druga lekara, da se izjasni da li su se Danilo i Djuro stvarno pomladili za 5 odnosno 3 godine.«

Lekar: »U tu svrhu bi trebalo obrazovati naročitu komisiju od više lekara specialista, koji bi tačno pregledali Danila i Djuru ali držim, da to nije ni potrebno. Moram naime odmah podvući, da žena može roditi trojku u vremenu samo od jednog, najviše od dva sata. Sa ginekološkog stanovišta je posve izključeno, da bi mogla živa kamoli mrtva radjati trojku punih 5 godina tj. od 1. I. 1960 do 1. I. 1965 godine. Eistein, kad je stvarao svoju teoriju, nije vodio računa o tome.« Svako novo putovanje po vasioni pomladit će Danila i Djuru opet za nekoliko godina.

Jednoga dana može se desiti , da će ih morati njihova već davno mrtva majka, zbog Eisteinove teorije opet roditi, ili u zagrebačkoj klinici ili, na α – Centauri, ili na Siriusu, ili na Polarnoj zvezdi, ili negde medju »Zodiakalnim životinjama« na ekliptici.

Devet meseci pre toga mora će poživša čestita majka siročića još sakupiti, srediti i obraditi preostale kvante svog poginulog muža... kako Danilo i Djuro ne bi postali vanbračna deca. Barem mrtve bi morao Einstein svojom teorijom poštediti.

Pretsednik: »Molim druga pravnog savetnika za njegovo mišljenje«.

Pravni savetnik: »Istoriska je činjenica dokazana autentičnim dokumentima, da su se braća Danilo i Đuro rodili 1. I. 1960 godine«. Nikakav događaj posle toga pa ni njihov slavni put na α - Centauri ne može ništa izmenjati na toj činjenici, i ja sam mnogo putovao atomskim avionom na pravničke kongrese u Lace Succes, New Delhi, Đakartu itd. Pa se nisam ništa pomladio. Ako udovoljimo traženju Danila i Djure, onda će mladići Eisteinovima pomladjivanjem izbegavati vojnu obavezu sve dok ne ostare. Zloupotrebe Einsteinovog pomladjivanja sa strane nežnog pola neću ni da spomenem. Dva svedoka će svedočiti pred sudom, da je neko putovao po vasioni i svako će biti toliko star, koliko će on hteti. Narodne vlasti neće više znati za nikoga, kada se rodio, koliko mu je godina itd. Naša uzorna sredjena, javna administracija pretvoriće se u strašan džumbus i kaos, iz kojega neće biti više izlaza.«*

**U ime svega naprednog čovečanstva tražim, da se Einsteinova teorija pozitivnim zakonskim propisima proglasi antimarksističkom in štetnom po radičko klaso kao npr. Lah-ove »Računske osnovice« iz 1947 godine.« (op.p., *poznejši pripis Iva Laha).*

Pretsednik: »Molim drugove Danila i Djuru, da mi što više moguće popularno jednostavno i razumljivo objasne bit Einsteinovog pomladjivanja«.

Danilo: »U momentu kad smo krenuli na put, naši su satovi u raketi počeli i da idu sporije«...

Pretsednik: »Izvinite što vas prekidam! Zašto niste uzeli sa sobom na put bolje satove na pr. Schaffhausen, Marvin, Omega, Doxa idr.?«

Danilo: »Imali smo najmodernije kronometre, ali kod silne brzine rakete 300 000 kilometara u sekudi i skladno sa Einsteinovom teorijom, svaki sat ide sporije«!

Pretsednik: »Ako je to tako, onda možemo problem vrlo lako rešiti. Pomerit ćemo kazaljke na vašom satu i kronometrima za 5 odnosno 3 godine u napred, koliko su zakasnili na vašem putu po vasioni i gotovo. Ništa drugo se ne menja«.

Danilo: »Po Einsteinovoj teoriji to nije moguće. Mi smo se stvarno pomladili, kako je to u Glasniku lepo i ispravno objašnjeno i stručno dokazano tačnim, savršenim matematičkim formulama. To su nama potvrdili i stanovnici na α - Centauri«.

Pretsednik začuda: »Ima li tamo stanovnika?«

Danilo: »Kako da ne, čak su mnogo inteligentniji i napredniji od stanovnika na Zemlji. Klasične fizike i klasične geometrije uopšte ne poznaju, nego se služe isključivo Einsteinovom fizikom i Lebačevskijevom geometrijom«.

Pretsednik: »Kakva je razlika izmedju naše i njihove geometrije«?

Danilo: »Na zemlji je pravac ravan, a na α - Centauri je ukrivljen te izgleda kao krug, razlikuje se od njega samo po tome, što nije krug nego pravac. Kvadrat na zemlji ima četiri kuta po 90° , na Alfa- Centauri međutim samo po 0° itd. itd.«

Djuro: »Moram primetiti, da sam na putu kroz vasionu otkrio novu zvezdu na kojoj postoji Riemannova geometrija sa negativno ili imaginarno ukrivljenim, pravcima i sa kvadratima po četiri kuta, svaki po 360° .«

Pretsednik: »Zašto niste poneli sa sobom u Zagreb pozitivno, negativno i imaginarno ukrivljene pravce i kvadrate sa kutovima po 0° odnosno po 360° , da bi jih mogli i mi upoznati?«

Danilo: »Po Einsteinovoj teoriji bi se pravci i kvadrati na putu kroz vasionu zbog silne brzine rakete pokvarili. Dolaskom u Zagreb pravci ne bi bili više ukrivljeni nego ravni, a kvadrati bi imali kuteve od 90° umesto 0° odnosno 360° . U ostalom mi nismo transportni nego naučni radnici, koji se bave jedino visokom nau-

kom a nikakvim banalnim transportom.«

Pretsednik: »Kako ste sporazumeli sa stanovnicima na α - Centauri? Kakvim jezikom govore?«

Danilo: »Ruski i esperanto«.

Pretsednik: »A gde su naučili?«

Danilo: »Stanovnici na α -Centauri imaju savršene optične i akustične radare sa kojima vide i čuju sve, što god se događa na zemlji, naravno sa četiri-godišnjim zakašnjenjem jer toliko vremena treba svetlo da dopre do njih. Pričali su nam među drugim i mnoge indiskrecije mladih devojaka na Zemlji, ali su nas molili, da kao kavaljeri njima ništa ne kažemo.«

Pretsednik: »A zašto uče baš ruski i esperanto?«

Danilo: »Ruski uče zbog oportunitizma zbog eventualne agresije i okupacije, a esperanto zbog toga što je svetski jezik.«

Pretsednik: »Da se vratimo na naš problem kojega moramo rešiti. Obzirom na osnovane prigovore naših matičara, statističara, lekara i pravnika predlažem, da datum rođenja 1. I. 1960 ostaje nepromenjen i da se drugovima Danilu i Djuru obzirom na neprocenljive naučne tekovine, koje moramo zahvaliti njima, iznimno prizna pravo, da sebe lično smatraju starim samo 35 odnosno 37 umesto 40 godina.«

Danilo: »Nemoguće! Einsteinova teorija još nije toliko napredovala, da bi mogli računati $2000 - 1960 = 35$ odnosno 37.«

Pretsednik: »Biće skoro moguće!«

Povratkom Kolumba iz Amerike 1492 godine završen je srednji vek.

Povratkom Danila i Djure sa α - Centauri je završen novi vek.

Sa 1. januarom 2000 godine počeo je Einsteinov »relativni vek«, koji će dati naučnicima svu mogućnost, da u duhu genialnih ideja besmrtnih majstora Einsteina, Lobačevskog, Riemana itd. stvore novu takozvanu »Relativnu matematiku«, po kojoj će biti na pr. $3 + 5 = 1$ ili 7 ili 13 itd. već prema prilikama.

Relativna matematika oduševit će naučnike, koji će moći novom računicom vrlo lako i jednostavno rešiti pomladjivanje, kao i druge brojne do sada još ne rešene probleme Einsteinove teorije i neeuklidskih geometrija.

Relativna matematika oduševiće dalje i teologe, koji će moći novom računicom rešiti misteriju svetog Trojstva $1 + 1 + 1 = 1$.

Relativna matematika konačno oduševiće - o tome sam duboko uvjeren - i decu u osnovnim školama.«

Zagreb, 13. januara 2000 godine

Dopisnik: Dreistein

Priloga 8: Biografski list

LAH IVO

Janez, kmet, rojen na Krajncem, občina Sv. Vid nad Cerknico, umrl leta 1931., mati Marija Štrukel, rojena v Štrukljevi vasi, občina Sv. Vid nad Cerknico, umrla leta 1933.

Sin Ivo, rojen 5. IX. 1896., Štrukljeva vas, Sv. Vid nad Cerknico.

Dvorazredna ljudska šola pri Sv. Vidu nad Cerknico od 1903 – 1906 in petrazredna ljudska šola v Marijanišču v Ljubljani od 1906 – 1908.

I. državna (klasična) gimnazija v Ljubljani od 1908 – 1915, maturiral 21. XII. 1915.

a) Prvi semester filozofske fakultete na vseučilišču na Dunaju leta 1918., ostalih sedem semestrov na sveučilišču v Zagrebu od 1919 – 1922. Izpit za profesorja matematike in fizike položil v Zagrebu 28. IV. 1925.

b) Osem semestrov Visoke šole za trgovino in promet v Zagrebu od 1921 – 1925. Prvi državni izpit položil 20. III. 1923.

7. a) Jadranska zavarovalna družba (Riunione Adriatica di Sicurtà) v Trstu, me je leta 1927 – 1928 poslala, na svoje stroške k svojim direkcijam na Dunaju in v Trstu za štiri mesece študirati zasebno zavarovanje.

b) Udruženje aktuarjev bivše Jugoslavije me je poslalo, kot delegata na X. mednarodni kongres aktuarjev, v Rim leta 1934., leta 1937 sem se pa udeležil XI. mednarodnega kongresa aktuarjev v Parizu.

c) Leta 1943. sem bil povabljen na Fakulteto za statistiko, demografijo in zavarovalstvo v Rim, kot pomočnik dekana (aiuto del preside della Facoltà di Scienze Statistiche Demografiche ed Attuariali), kjer sem zaradi vojnih razmer ostal samo en mesec.

8. Že od rane mladosti sem imel veselje do matematike kot eksaktne vede, ki omogoča samostojno reševanje problemov in absolutno kontrolo pravilnosti dobljenih rezultatov, kakor tudi veselje do vseh ostalih ved, ki se poslužujejo matematike.

9. a) Leta 1921. sem bil pomočnik profesorja matematike Dr. Bohničeka na Šumarski fakulteti sveučilišča v Zagrebu.

b) Zvezno ministrstvo dela mi je letos poverilo aktuarske tečaje, ki pa se še niso začeli.

10. Trenotno odpada.

11. a) Od leta 1933. pa do konca stare Jugoslavije sem bil član in odbornik Udruženja aktuarjev Jugoslavije.

b) Od leta 1937. do 1941. sem bil urednik revije »Glasnik udruženja aktuarjev Jugoslavije«, ki je ob začetku zadnje vojne prenehal izhajati.

c) Od leta 1935. dalje sem član Udruženja švicarskih aktuarjev (Association des actuaries suisses).

d) Od leta 1934. dalje sem član in od leta 1938. dalje dopisnik za Jugoslavijo pri »Comité Permanent des Congrès Internationaux d'Actuaires« v Bruxelles-u.

12. Perfektno: slovensko, srbo-hrvaško, nemško, deloma: italijansko, francosko in angleško.

13. Prvo delo je stvarno »Tablica za račun kapitalnega kritja nezgodnega zavarovanja«, ki je izšla kot naredba ministra socialne politike od 16. VIII. 1927., objavljena v »Službene Novine« od 8. IX. 1927. To delo sem napravil po uradni dolžnosti in zaradi tega smatram, da je moje prvo delo brošurica »Iz statistike našega delavskega zavarovanja«, ki sem jo napisal skupaj s Filipom Uratnikom leta 1929, založila delavska zbornica v Ljubljani, tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru.

14. Rokopisov objavljenih del večinoma ne hranim. Pisani so na stroj. Nekaj rokopisov imam pri sebi.

15. Do sedaj so bili vsi moji rokopisi objavljeni.

16. Od septembra 1921. sem v službi kot šef statističnih in matematičnih odsekov zavodov za

- socijalno zavarovanje, deloma v Ljubljani, deloma v Zagrebu. Trenotno t. j. od novembra 1945. sem šef matematičnega odseka Osrednjega zavoda za socijalno zavarovanje v Zagrebu.
17. Konkurzov (natečajev) v aktuarski stroki ni bilo razen vabil na sodelovanje pri publiciranju zavarovalno-matematičnih razprav ob priliki mednarodnih aktuaskih kongresov. Odzval sem se dvakrat in sicer vabilu XI. mednarodnega kongresa v Parizu leta 1937. s tremi razpravami:
- I. »Le taux d'intérêt dans l'assurance sociale Yougoslave«,
 - II. »Tavole accumulate«,
 - III. »Die Sozialversicherung Jugoslawischer Ein- und Auswanderer. Das Prinzip der gegenseitigen internationalen Ergänzung der Sozialversicherung«.
- in vabilu XII. mednarodnega kongresa aktuarjev v Luzern-u leta 1940. z eno razpravo:
- IV. »Wahrscheinlichkeitsrechnungen und Versicherungswesen«.
- Uspeh je bil zelo povoljen. Razprave so se komentirale in omenjale v aktuarskih revijah vseh kulturnih držav na svetu. Takih revij je bilo sto. Zadnjo kritiko sem našel v reviji »Bulletin de l'Association des Actuaires suisses« od 15. IV. 1946., Bern, stran 135-136.
18. in 19. Kompletnega seznama vseh svojih del ne bi mogel sestaviti, ker so se mi knjige, brošurice, revije itd. med vojno porazgubile. Vseh razprav bo preko sto, od tega devet v inozemstvu, ostalo doma. Poleg razprav sem napisal preko tisoč člankov in notic v dnevnem časopisju. V sledečem navajam nekaj važnejših del:

Dela, ki so objavljena v Jugoslaviji:

- »Tablica za račun kapitalnega kritja nezgodnega zavarovanja«, izšla kot naredba ministra socialne politike od 16. VIII. 1927. br. 5620/IV., »Službene novine« od 8. IX. 1927., stran 47-58.
- »Iz statistike našega delavskega zavarovanja« – brošurica od 50 strani, napisal skupaj z Filip Tratnikom, 1929, založila Delavska zbornica v Ljubljani, tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru.
- »Gospodarska struktura Dravske banovine. (Narodno gospodarska studija na podlagi statistike OUZD-a v Ljubljani)«, izšla v Trgovsko- obrtno industrijskem letniku, 1931. stran 34-42.
- »Matematična obdelava statističnih podatkov okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani«, v reviji »Radnička zaščita«. Zagreb 1931. Stran 216- 223.
- »Moderne statistične metode«, v reviji »Radnička zaščita«, Zagreb 1931. stran 415-419, in 695-702, in letnik 1932. stran 112-115, in 316-321, 563- 569.
- »Naše delavsko zavarovanje«, v reviji »Domači prijatelj«, štev. 9/10, september- oktober 1931. Ljubljana.
- »Koliko bo trajala gospodarska kriza«, v reviji »Bankarstvo«, Zagreb, 1931. maj (dve strani).
- »Matematično statistične osnove zavarovanja«, revija »Bankarstvo« Zagreb, avgust 1931. in september 1931. (6 strani).
- »Gospodarska kriza v posameznih industrijah«, revija »Bankarstvo«, Zagreb, oktober 1931. (6 strani).
- »Žena in delavsko zavarovanje«, revija »Bankarstvo« Zagreb, december 1931. (2 strani).
- »Kam plovemo«, »Bankarstvo« Zagreb, marc 1932. (2 strani).
- »Prvi veliki triumf statistike našega socialnega zavarovanja«. revija »Radnička zaščita«, Zagreb, 1933., stran 98-102.
- »Članstvo SUOR-a kot gospodarski barometer«, revija »Radnička zaščita« 1934., Zagreb, stran 10 -14.
- »6%-ne računske osnove pokojninskega fonda službenikov SUOR-a«, revija »Radnička zaščita«, Zagreb, 1934., stran 45-67.
- »Nova nova praktična lastnost Gompertz - Makeham-ovega zakona umrljivosti«, revija »Radnička zaščita«, Zagreb, 1935., stran 152-161.
- »Statističko poročilo«, v knjigi »Zbornik delavskega zavarovanja«, 1922-1932, spominski spis ob stoletnici Jugoslovanskega delavskega zavarovanja, 24-41.
- »Statistične organizatorne in finančno-gospodarske zanimivosti delavskega zavarovanja v

Sloveniji tekom njegovega polstoletnega obstoja«, v knjigi »Spominski zbornik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev«, Ljubljana, 1937., stran 16-50.

»Skrbsto za vajence«, ista knjiga pod 17., stran 117- 121.

»Slovenija v luči statistike OUZD-a v Ljubljani«, v reviji »Tehnika in gospodarstvo«, Ljubljana , 1938., stran 65-75 in 130-136.

»Starosna struktura stanovništva u Jugoslaviji (prema propisu od 31. marca 1931.)«, v reviji »Socialni arhiv«, Beograd, 1940., stran 205-224.

»Najlepše poglavje zavarovalne matematike«, v reviji »Glasnik udruženja aktuar«, Ljubljana, 1937., stran 30- 39.

»X. mednarodni kongres aktuarjev«, v reviji, omenjeni pod 21, stran 67-83.

»Premije in rezerve družinskega zavarovanja«, v reviji omenjeni pod 21, stran 117-126

»Statistično- verjetnostna kvadratura kroga s pomočjo... šahovske deske in šivanke. – Statistično verjetnostna določitev baze prirodnih logaritmov »e« s pomočjo... igralnih kart.«, v reviji »Glasnik udruženja aktuar«, Ljubljana, 1938., stran 72-76.

»Zavarovalno tehnične naloge državne statistike in ljudskih štetij«, v reviji »Glasnik udruženja aktuar«, Ljubljana, 1938., stran 120-127.

»Pokojninsko zavarovanje obrtnikov«, v reviji »Glasnik udruženja aktuar«, Ljubljana , 1939., stran 29-49.

»Grafologija našega narodnega bogastva«, v reviji »Trgovski tovariš«, Ljubljana 1931., številka 11, (strani 5).

»Socialna struktura Slovenije« v knjigi »Slovenčev koledar«, Ljubljana, 1940., stran 107-112.

»O rojstvih , življenju in umiranju Slovencev« v knjigi »Slovenčev koledar«, Ljubljana, 1941., (6 strani). Ta razprava vsebuje prvo tablico umrljivosti slovenskega naroda 1931- 1933, vendar samo neizravnane vrednosti.

»Naši vajenci v luči statistike OUZD-a v Ljubljani«, posebni odtisek 1940. , iz zbornika slovenske ga obrta 1918- 1938, Ljubljana, 1940., strani 24.

»Slovenska bratovščina Sv. Hieronima iz leta 1452 v Udinah«, ponatis iz »Slovenca« dne 3. nov. 1942, št. 253, Ljubljana, 1942., strani 12.

»Likvidacija socialno- zavarovalnih ustanov«, ponatis iz »Trgovskega lista«, z dne 17., 22., 24. in 28. julija 1942, strani 16.

»Socialno zavarovanje in socialno skrbstvo v Italiji«, ponatis iz »Trgovskega lista«, z dne 1., 7. in 9. januarja 1942., strani 16.

»Razvojna nagibnost oblike zavarovalnega podjetja«, ponatis iz »Trgovskega lista«, Ljubljana, 1944., strani 13.

»Tablica za račun kapitalnega kritja nezgodnega zavarovanja«, izšla kot naredba ministra socialne politike DFJ IV. br. 3045, od 8. IX. 1945., »Službeni list«, br. 90 od 20. XI. 1945., Beograd.

»Sistem pokriča u socijalnom osiguranju«, v reviji »Socijalno osiguranje«, Zagreb, 1946., stran 347- 351.

Recenzija knjige Dr. V. Vranića »Osnovi financijske i aktuarske matematike«, v reviji »Socijalno osiguranje«, Zagreb, 1946., stran 366-368.

itd., itd.

Dela, ki so objavljena v inozemstvu:

»Gospodarska kriza in delavsko zavarovanje« v dnevniku »Prosveta«, Chicago, III, 24. november. 1931.

»Venerične bolezni delavstva v Sloveniji« v dnevniku »Prosveta«, Chicago, III, 23. januar 1932.

»Jugoslovanska statistika in nemške reparacije«, v dnevniku »Prosveta«, Chicago, III, 15. 3. 1932.

»Položaj v Sloveniji« v dnevniku »Prosveta«, Chicago, III, 8. aprila 1932.

»Kako velika je brezposelnost v Sloveniji«, v dnevniku »Prosveta«, Chicago, III, 2. maja 1932.

»Brezposelnost v Jugoslaviji«, v dnevniku »Prosveta«, Chicago, III, 26. maja, 1932.

»Iz rodnih krajev«, v dnevniku »Obzor«, Milwaukee, Wisconsin, 24. marca 1932.

»L'assistance aux chômeurs en Yougoslavie«, v reviji »Bulletin de la Federation internationale des syndicats chretiens d'employés«, Strasbourg, 1932. stran 44-55.

»Die Arbeitslosenfürsorge in Jugoslawien«, v reviji Mitteilungen des Internationalen Bundes christlicher Angestelltenverbände«, Strassbourg, 1932., stran 45-46 (isti članek kot pod 45., samo v nemškem jeziku).

»Die statistischen Rechnungsrundlagen der Pensionsversicherung jugoslawischer Berg- und Hüttenarbeiter«, v reviji »Blätter für Versicherungs- Mathematik«, Berlin, 1935., stran 271-298.

»Le taux d'intérêt dans l'assurance sociale Yougoslave«, Extrait du XI. Congrès international d'Actuaire, Paris 1937., strani 10.

»Tavole accumulate«, Extrait du XI Congrès international d'Actuaire, Paris 1937., str. 16.

Die Sozialversicherung Jugoslawischer Ein- und Auswanderer.- Das Prinzip der gegenseitigen internationalen Ergänzung der Sozialversicherung«, Extrait du XI Congrès international d'Actuaire, Paris 1937., strani 12.

Jugoslav insurance legislation in 1937«, Special reprint: Bulletin de Comite permanent des Congrès international d'Actuaire, No44, 31 octobre 1938, Bruxelles.

Wahrscheinlichkeitsrechnung und Versicherungswesen«, poseben odtisk publikacije XII. mednarodnega kongresa aktuarjev, Luzern, 1940., strani 26.

Opomba:

Osrednji zavod za socialno zavarovanje v Zagrebu je sklenil da objavi obširnejše delo »Računske osnovice životnog osiguranja«, z uvodnim tekstom v srbo-hrvaščini, ruščini, francoščini in angleščini.

Udruženje švicarskih aktuarjev je sprejelo obširnejši članek oziroma razpravo »Das Zinsfussproblem«, ki bo izšla spomladi 1947. v reviji »Bulletin de l'Association des Actuaire suisses«.

Točen pregled vseh važnejših razprav bi mogel eventuelno kasneje zbrati, ko bo urejena biblioteka Udruženja aktuarjev in bom takoj imel več knjig na razpolago.

Seznama vseh objavljenih ocen, kritik itd. nikakor ne bi mogel dati, ker bi moral imeti vse aktuarske revije vsega sveta pri sebi, kar pa ni mogoče. Pripomnim še, da pri matematičnih razpravah navadno ni ostrih oziroma nepovoljnih kritik, ker je matematika eksakna veda. Navadno je naše in inozemsko časopisje pri našalo samo notico s kratko vsebino dela. Omenjam na tem mestu samo kritiko univ. prof. Dr. Bilimović-a.

»Matematična obdelava statističnih podatkov Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani«, v reviji »Slovenski pravnik«, Ljubljana, 1930., šte. 11-12., strani 8., in zgoraj omenjeno kritiko:

»Untersuchungen über den Wahrscheinlichkeitscharakter der Sterblichkeit« od Niedermann-a, Genf, v reviji »Bulletin de l'Association des Actuaire suisses«, od 15. aprila 1946., stran 135-136. Kasneje bi mogel event. navesti več kritik in ocen, toda trenutno mi je to nemogoče.

Dela niso prevedena na tuje jezike, pač pa je v vseh važnejših razpravah, ki so izšle v inozemstvu, že po prepisih in uzancah, dodan kratek izvleček v francoščini, angleščini, italijanščini.

Javnih predavanj ali čitanj nisem imel, razen razgovor v ožjem aktuarskem krogu.

Za vreme okupacije sem služil pri »Zavodu za socialno zavarovanje Ljubljanske pokrajine« v Ljubljani. V tem času sem pripravljaj »Prvo slovensko tablico umrljivosti 1931-1933«, ki bo v najkrajšem času izšla. Isto tako sem pripravljaj »Nove računske osnove za pokojninsko zavarovanje«, ki bodo isto tako u najkrajšem času izšle.

Naslov: IVO LAH, Ljubljana, Staničeva 23.

Ljubljana, 30. IX. 1946

Priloga 9: Dragi druže Generalni ...

Dozvolite, da Vam pre svog polazka na dopust poklonim knjigu »Računske osnovice životnog osiguranja« sa kratkim opisom njezine geneze i svrhe, da ne izgleda kao nekakva komplikovana filozofska teorija bez svake realne odnosno praktične vrednosti.

Za vreme svoje službe u osiguravajućem društvu Riunione adriatica di sicurtà u Zagrebu, Trstu i Beču 1927. godine primetio sam, da su premije životnog osiguranja, koje su bile gotovo izključivo u rukama inostranog kapitala, barem za 40% previsoke pa sam već onda odlučio, da konstruiram tablicu smrtnosti stanovništva Jugoslavije.

Prilikom popisa stanovništva 31.III.1931. izradio sam projekat konstrukcije domaćih tablica te ga putem OUZOR-a u Ljubljani zvanično predložio vlastima, osiguravajućim preduzećima, radničkim in poslodavačkim organizacijama itd., ali nisam uspeo. Naše su vlasti imale onda premalo, a inostrana osiguravajuća preduzeća previše razumevanja za ovaj projekat, računajući time da bi ovo moglo ugrožavati njihove interese, pa su zato odbila svaku subvenciju. Statistički material dobiven popisom stanovništva 31.III.1931. nisam dobio ni na uvid, a kamoli na obradu.

Kasnije, tj. 1935. godine zainteresirao sam bivšu Opštu Državnu Statistiku u Beogradu, koja mi je dala 10 - 12 činovnika na raspolaganje za prikupljanje podataka o rodjenju, smrtnim slučajevima itd., ali bez znanja javnosti. Uspelo mi je dalje u Sloveniji da dobijem subvenciju od Din. 7000 - kao nagradu pomenutim činovnicima, a jednaki iznos dao sam od svojih honorara za različite ekspertize Ministarstvima pre-ratne Jugoslavije.

Veći deo prikupljenog statističkog materiala izgoreo je 6. IV. 1941. god. prilikom bombardovanja Beograda. U početku juna 1941. g. dobio sam propustnicu za Beograd, te doneo preostali statistički material u Ljubljanu, koji sam obradio za vreme rata.

Uvodni tekst završio sam krajem oktobra 1945. god. Kontrola tablica po stručnjacima Ministarstva finansija FNRJ i po aktuarima DOZ-a, dalje odobrenje Ministarstva rada FNRJ za štampanje tablica itd. itd. iziskivalo je godinu dana. U štampu sam predao rukopis baš pre selidbe Direkcije DZZSO u Beograd, a knjiga je izašla ovih dana.

Zbog navedenih tehničkih zapreka uvodni tekst delimično nije više posve savremen.

Svrha novih tablica je više-struka:

1. Zameniti strane tablice smrtnosti u našem socialnom osiguranju. Ovaj cilj već je potpuno postignut. U računskim osnovicama DZZSO nema više ni traga bilo kakvih stranih mortalitetnih tablica.
2. Zameniti strane mortalitetne tablice u našem neobaveznom individualnom životnom osiguranju, koje provodi Državni osiguravajući zavod. Pošto se je DOZ abonirao na 500 primeraka knjige, izgleda da će zameniti svoje sadašnje tablice smrtnosti: ADS /Allgemeine deutsche Sterbetafel 1900-1910/ i /Sterbetafel der österreichische Versicherten, Männer-Gemischt-Selection, 1875-1900/ sa novim domaćim tablicama.

3. Zameniti strane tablice smrtnosti u jugoslovenskim udžbenicima matematike osiguranja pre svega HM t.j. tablicu 20 engleskih društava iz doba pre 1862. godine i tablicu RF t.j. tablicu francuskih rentiera iz doba 18 19-1887. itd. U Sloveniji je ovaj cilj već postignut izdanjem udžbenika »Tabele za finansično in aktuarsko matematiko« prošle godine. Ministarstvo trgovine i snabdevanja NR Hrvatske je takodje već prihvatilo izdanje udžbenika sa novim tablicama, ali zbog tehničkih zapreka udžbenik još nije štampan. U NR Srbiji naprotiv na ekonomskim školama kao i na aktuarskom kurzu DOZ-a, kojega posećuje i dva naša službenika /Baumiler i Stanković/ još uvek se tumače strane /engleske/ tablice.

4. Daljna a ujedno jedna od najvažnijih svrha knjige jeste prikazati modernu tehniku konstrukcije tablica, koja je objašnjena u uvodnom tekstu. Ovim objašnjenjem tehnike konstruiranja tablica mogu se poslužiti:

- a) Državni Statistični Ured prilikom konstrukcije tablica smrtnosti stanovništva FNRJ.
- b) DOZ prilikom konstrukcije mortalitetnih tablica u neobaveznom individualnom osiguranju života.
- c) DZZSO prilikom konstrukcije mortalitetnih i invaliditetnih tablica osiguranih radnika, nameštenika i službenika.

5. Skrenuti pažnju aktuara i statističara Sovjetskog Saveza na našu prvu domaću tablicu smrtnosti i tako postići saradnju medju aktuarima i statističarima FNRJ i SSSR. Zbog toga je uvodni tekst preveden na ruski jezik.

6. Tekst je preveden dalje i na francuski jezik da mogu tako aktuari i statističari kapitalističkih zemalja saznati, da ima FNRJ već vlastitu tablicu smrtnosti i da tako neće moći više tvrditi kao pre nekoliko godina čuo sam na vlastite uši- »Jugoslavija ima 16 miliona stanovnika, a nikakvih valjanih aktuara«.

7. Inače sam mnogo putovao po inostranstvu (Berlin, London, Budapest, Napoli, Palrmo itd.) u naučne svrhe ili sam proveo godišnji odmor.

Posle oslobodjenja bio sam od oktobra 1949 do 1950 godine u Rimu kao ekspert Delegacije FNRJ za izvršenje Ugovora o miru sa Italijom, koju je vodio ambasador dr. Jože Brilej.

Baš iz toga razloga iznešeni su u uvodnom tekstu tehnički principi i matematske formule iz kojih se mogu inostrani aktuari uveriti, da je prva mortalitetna tablica FNRJ baš tako savršeno konstruirana, kao najrazličitije tablice svih većih država.

Konačno može nova tablica poslužiti demografima, antropolozima, biolozima, lekarima koji se bave socijalnom medicinom itd.

Jačanjem demokratskih snaga poboljšava se životni standart stanovništva i tako smanjuje mortalitet. Nove tekovine socialne medicine higijene itd. koje su sve više i više pristupačne celom radnom narodu isto tako mnogo smanjuju mortalitet stanovništva. U evropskoj Rusiji na primer, u roku od 30 godina t.j. od 1897 do 1927. mortalitet stanovništva se je smanjio za 30%. Mortalitetne tablice su dakle u ujedno i pokazatelj opšteg blagostanja stanovništva.

Izvinite, družo Generalni, što Vas za vreme Vaše teške bolesti zamaram dosadnim i dugačkim dopisima, ali držim, da je to možda bar donekle i potrebno, da ste si bar na čistom, zašto imam toliko neprijatelja.

Posle ove publikacije imaću ih još više. Biće Vama poznat »Nepisani Zakon istorije«, da je svaki, koji je previše zavirio u svoju struku morao voditi tešku borbu protiv neopravdanih kritika onih, koji sa svojim radom nisu mogli konkurirati, pa zato nisu mogli podnašati, da se drugi ističe. U ostalom ovo nije važno niti me smeta, jer sam na ovakve stvari navikao već u preratnoj Jugoslaviji.

Želim Vama skori i temeljiti oporavak, te Vas mnogo i srdačno pozdravljam.

Vama odani

Ivo Lah

Beograd, 5. avgusta, 1948. god.

Prilog: 1 knjiga

P.S.

Moram zahvaliti i Vašoj intervenciji pre 2-3 meseca putem druga Franje Debeuca kod štamparije, da je knjiga već izašla.

Priloga 10: Autobiografija

za..... Lah, Janeza, Ivo

a) Rodjen sam 5. septembra 1896 godine u Štrukljevi vasi broj 4, pošta Begunje pri Cerknici, NR Slovenija. Roditelji su bili seljaci. Otac je umro 1931, a majka 1933 godine. Sestre Betka, Marijana, Anica i brat Jože su takodje već umrli. Imam jedino još tri sestre:

1) Francka Rudolf, udova seljakinja, stara 70 godina, Kremenca br. 4, pošta Begunje pri Cerknici, NR Slovenija.

2) Jennie Zalar, otišla 1913 godine u Ameriku, žena tvorničkog radnika, stara 60 godina, 1209 Victoria st., North Chicago, Ill. USA.

3) Mary Smole, otišla 1904 godine u Ameriku, žena tvorničkog radnika, stara 75 godina, 921 Prescot st., Waukegan Ill. USA.

Svi članovi porodice dok su bili kod kuće bavili su se seljačkim poslovima tako i ja do 1906 godine, kada sam otišao u Ljubljanu na školovanje. Sa Jennie i Mary u Americi korespondiram.

b) Žena Marija, rođ. Orehek, stara 66 godina, bivša činovnica socijalnog osiguranja, bila je 1927 godine zbog invaliditeta penzionisana. Sada živi kao državni penzioner u Ljubljani, Staničeva 23. Njezini roditelji su već davno umrli. Ženin brat Jože Orehek bio je 1948 godine željeznički činovnik u Ljubljani, a sada je penzioniran. Ženina sestra Ivanka udata Fiderle, bila je 1936 godine privatni činovnik, sada živi kao penzioner u Ljubljani. Druga ženina sestra Dora udata Inkret je 1941 godine pobjegla iz Gorenjske u Ljubljanu, dok su Nemci njezinog muža Alfonza Inkreta, učitelja, slali u Srbiju. Sada žive u Ljubljani.

c) Svršio sam osnovnu školu i gimnaziju u Ljubljani, filozofski fakultet sa diplomskim ispitom za profesora matematike i fizike u Zagrebu i ekonomski fakultet sa I. državnim ispitom u Zagrebu.

d) Aprila 1921 godine postao sam asistent matematike na šumarskom fakultetu u Zagrebu. Septembra 1921 godine sam stupio u službu socijalnog osiguranja u kojem sam radio do septembra 1950 godine, kada sam bio premešten u Savezni zavod za statistiku i evidenciju, gde radim i sada.

e) Dne 15 aprila 1915 godine sam bio mobilisan i služio sam austrijskoj vojsci do oktobra 1918 godine. Posle toga sam pola godine (sa prekidom) služio u Legiji koruških dobrovoljaca. U glavnom sam služio u pešadiji, a kraće vreme u jurišnim i mitraljeskim jedinicama. Pre rata sam postigao čin rezervnog pešadijskog kapetana I. klase.

f) Celo vreme okupacije proveo sam u službi Okružnog ureda za osiguranje radnika u Ljubljani, Miklošičeva 20, stanovao sam u Ljubljani, Staničeva 23.

g) Nisam pripadao nikakvim građanskim političkim partijama. Za politiku nisam se ni interesovao.

h) Nisam služio u okupatorskim ili kvizlinškim vojnim formacijama ili ustanovama.

i) Nisam služio u inostranim vojskama.

j) Od oktobra 1941 do jula 1942 godine davao sam mesečne doprinose po Lit. 100 za Oslobodilačku borbu (OF) na ruke Ivo Lukežića, službenika Direkcije železnica u Ljubljani, a kasnije sam izravno davao pomoći nastradalima licima. Od okupatora nisam bio hapšen ili progonjen. (1920 godine bio sam od italijanskog ratnog suda u Trstu osuđen na 10 meseci zatvora, a izašao sam nakon 4 meseca prilikom opšte amnestije u Italiji).

k) Godine 1934 bio sam na X. međunarodnom kongresu aktuara u Rimu, a 1937 na XI. međunarodnom kongresu aktuara u Parizu. Godine 1927 bio sam 4 meseca na specijalizaciji u Beču kod osiguravajućeg društva Riunione Adriatika di Sicurtà (Wien I, Tegetthoff strasse).

l) Nisam služio u JA.

m) Nemam Vojno- političkog i specialnog obrazovanja u JA.

n) Nisam bio zarobljen.

o) Nisam bio sudjen po organima narodne vlasti.

Beograd, 18. marta 1952 godine

Ivo Lah

službenik Saveznog zavoda za statistiku i evidenciju, Beograd

Priloga 11: Ivo Lah - službenik Saveznog zavoda za statistiku i evidenciju

Rodjen: 5. IX. 1896 godine u Štrukljevi vasi, opština Sv. Vid, srez Postojna, NR Slovenija.

Maturirao: 21. XII. 1915 u Ljubljani.

Položio diplomski izpit iz matematike i fizike na Filozoskom fakultetu u Zagrebu 28. IV. 1925 godine.

Apsolvirao Ekonomski fakultet u Zagrebu sa položenim I državnim ispitom 20. III. 1923 godine.

Vojna služba: U Austro - ugarskoj od 15. IV. 1915 - 31. X. 1918 godine, u Jugoslaviji, 6 meseci u Legiji koruških dobrovoljaca.

Civilna služba: Od 1. IV. 1921 - do 31.VII. 1921 godine asistent matematike na Šumarskom fakultetu u Zagrebu. Od 26. IX. 1921 - 30. IX. 1950 godine u Socijalnom osiguranju u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Od 1. X. 1950 do danas u Saveznom zavodu za statistiku i evidenciju u Beogradu.

U civilnoj službi obavljao sam statističke i aktuarske poslove, kojima sam dao široki popularni i naučni publicitet. Objavio sam u novinama u zemlji, nešto i u inostranstvu, preko 1000 statističkih notica, naročito za vreme svetske ekonomske krize od 1930 dalje /kretanje nadnica, bezposlice, razvoj pojedinih privrednih delatnosti, bolesti itd./ i oko 100 statističkih i aktuarskih studija, od toga 20 u inozemnim revijama. Tačan broj u zemlji obavljenih studija neznam, jer nisam vodio evidenciju, a više puta nisam dobio separate. Od 1937 - 1940 godine bio sam urednik »Glasnika Udruženja aktuara Jugoslavije«.

Već 1932 godine sam povezao statistiku socijalnog osiguranja u Sloveniji sa Univerzitetom u Ljubljani i to tako, da su studenti seminarske i druge radnje sastavljali iz statističke oblasti. Na osnovu statistike socijalnog osiguranja bilo je izradjenih i par doktorskih disertacija. Tako na primer Dr. Marija Kladnik: »Standorte der Industrien in Slovenien« /Hochschule für Welthandel in Wien, / 1935, Dr. Lidija Tatjana Horvat: »Arbeits und Lohnverhältnisse in Jugoslawisch - Slovenien« Universität zu Frankfurt, a. M./ 1938.

Kao šef statistike Okružnog ureda za socijalno osiguranje u Ljubljani organizirao sam i više novih statistika. Tako na primer sam 1932 godine uveo u Sloveniji statistiku zaposlenog osoblja po industrijskim grupama /vidi str. 22-27 priložene brošurice Statistične organizatorne in finansijske zanimivosti delavskoga zavarovanja v Sloveniji tekom njegovega polstoletnega obstoja/. Kasnije je proširena pomenuta statistika na celu Jugoslaviju, a posle Drugog svetskog rata pretvorena je u MINRAD odnosno RS - službu.

Izradio sam nekoliko desetina mortalitetnih, invaliditetnih, morbiditetnih, fertilitetnih i nupcialitetnih tablica. Pet mortalitetnih i dve invaliditetne tablice sam objavio 1935 godine u Berlinu /I/. Sa ovim statističkim poslovima se nije bavio do danas ni jedan drugi statističar ili aktuar u Jugoslaviji. Najvažnija je tablica mortaliteta stanovništva Slovenije 1931 - 1933/ 38, 39/. Pomenutu tablicu mortaliteta Slovenaca objaviće i univerzitetni prof. Dr Vranić u Zagrebu u učeniku, kojega sprema za 1953 godinu.

Za potrebe socijalnog i neobveznog individualnog osiguranja života sam izradio više tzv. računskih osnovica /34-35, 37, 38, 40/. I sa ovim aktuarskim radovima nije se bavio dosada još niko u Jugoslaviji.

Pomenute računске osnovice sam koristio 1949 - 1950 godine medju drugim za izračunavanje odštetnih zahteva FNRJ prema Italiji pod tačkama 7 i 8 Priloga XIV Ugovora o miru sa Italijom, a koristim ih momentalno za račun odštetnih zahteva FNRJ prema Z. Nemačkoj po čl. 22 Londonskog sporazuma o regulisanju nemačkih inostranih dugova od 27. II. 1953 godine.

Redakcijski odbori inostranih aktuarskih revija su me više puta pozivali na saradnju tako naprimer Prof. Dr Jaroslav Janko /prilog H/, Medjunarodno udruženje aktuara u Bruxellesu / Comité permanent des Congrès Internationaux d'Actuaire/ itd. Instituto dos Atuários Portugueses, 31. III. 1953 godine imenovao me za membre correspondant / prilog A/ itd.

U znak priznanja za pomenute naučne radove Ministarstvo za prosvetu NR Slovenije me je imenovalo 14. IX. 1946 godine za »kulturnega delavca«, a 24. VI. 1949 za »vidnoga kulturnega delavca« sa pravom na zaštitu naučnih in kulturnih radnika prema Uredbi Predsednika narodne vlade Slovenije od 5. IX. 1945 godine (prilozi B, C, D).

Mogu tvrditi da ni jedan statističar i ni jedan aktuar u Jugoslaviji nije do sada objavio onoliko naučnih

radova iz statističke i aktuarske oblasti. Koliko je meni poznato jedino sam ja objavljivao statističke i aktuarske studije u inostranstvu.

U socialnom osiguranju ima više službenika sa manjim radnim stažem nego ja i koji su jedino odlični administrativci a nisu dali ništa naučno od sebe, ali su ipak prevedeni 1. IV. 1952 godine u III grupu na primer Jeršić, Podgoršek, Likar u Ljubljani, dr Popović, Ljubek u Beogradu itd.

Kritika pomenute studije je poslužila W. J. C. De Heer iz Rotterdama, Molenlaan 244 za doktorsku disertaciju na universitetu u Amsterdamu 1953 godine. Vidi priloženu knjigu »Benaderings formules voor actuele Grootheden bij Obergang op andere Interestvoet«, 1953.

Ing. Dott. Raffaele Invrea iz Torina u svom članku »Le piu importanti ricerche italiane nel campo della matematica attuariale«, Roma 1938 napisao je u pogledu »Tavole accumulate« /IV/ sledeću ocenu: »Un nuovo ed originale passo sulla strada aperta dallo Smolensky e quello che compie il Lah – l'illustre attuario dell'ufficio di assicurazioni sociali /OUZD/ di Ljubljana – in una sua recente Comunicazione, nella quale egli propone una terza soluzione del problema sostituire le tavole selezionate: ...« .

Ima i drugih sličnih ocena mojih studija obavljivanih u inostranstvu ali jih nemam pri ruci.

Beograd, 29. maj 1953 god.

Prilozi:

Drug Ljubča Arsov

/Sekretar SIV-a za rad, Beograd

Priloga 12: Poštovani druže sekretaru ... (Ljubča Arsov, sekretar za rad SIV Beograd)

Kao Ministru rada FNRJ je Vama dr. Kiofsky u februaru 1949 godine predložio moju analizu bolesničke statistike, koja se je Vama tako svidjela, da ste mi podelili »u ovo vreme najvišu« nagradu Din 7.000.

Čitajući ovih dana teze o reformi socialnog osiguranja odlučio sam, da Vama predložim neke, za naše osiguranike i za našu privredu posve bezbolne – sugestije, koje će se Vama verovatno baš tako svidjati kao pomenuta analiza.

1. Pravo inostranih radnika, da se jim uračunava u penziju radni staž pre I. IX.1937 godine kad u Jugoslaviji penzijsko osiguranje nije ni postojalo – treba ukinuti. Evo nekoliko razloga:

a) U Zapadnoj Nemačkoj ima 240. 000 Volksdeutschera iz Jugosalvije, za koje su si Nemci, pozivajući se na naše zakonske propise, zaračunali premijske rezerve u visini 2/3 jugoslovenskog paušala. Gros tih premijskih rezervi odnosi se na pre I. IX. 1937 godine, pošto Volksdeutscheri za vreme rata nisu bili osigurani kot jugoslovenskih ustanova. Zašto FNRJ poklanja Volksdeutscherima penzije u milijardnim iznosima?

b) Pregovori sa Austrijom o socialnom osiguranju još nisu završeni, ali moramo očekivati, da će Austrijanci – slično kao Nemci – tražiti, da im FNRJ plati premijske rezerve za 140. 000 Volksdeutschera iz Jugoslavije, koje se u glavnom odnose na vreme pre I. IX.1937.

c) Italija neće da plati pune premijske rezerve za jugoslovenske radnike sa područja Sušak i okolina, koji su bili za vreme okupacije osigurani po italjanskim propisima, nego samo u visini penzija u 1945 godini /

quota base t. j. ca. 2% /a ni pošto u sadašnoj visini / quota adeguamento t. j. ca. 98% dok FNRJ priznaje italijanskim radnicima pune penzije čak za vreme pre I. IX. 1937 godine, kad uopšte nisu bili osigurani - iako Italijani nisu nikada to tražili.

2. Naše socijalno osiguranje troši milijarde za rehabilitaciju invalida, a istovremeno ustanove, nadleštva i preduzeća teraju neke radnike i službenike u penziju, za koje ima posla, koji su još sposobni i voljni da rade.

3. Prilikom donošenja novih propisa o socialnem osiguranju treba uvek predložiti kalkulacije u visini opterećenja i izraditi plan za pokriće obaveza.

Do sada se to ni radilo, pa su se tako obaveze prema osiguranicima popele na astronomski iznos od 2. 400 milijardi, koji vrlo verovatno nije ni dovoljan obzirom na povišenje penzija u 1961 godini.

4. Naše socijalno osiguranje nema nikakvih valjanih aktuara, što vodi do značajnih gubitaka. Evo jedan konkretan primer: Pošto Savezni zavod nije izradio tablice koeficienata za kapitalizaciju penzija u regresnim slučajevima, sudovi dosudjuju iznose znatno manje od stvarne štete. Tako je socijalno osiguranje samo u zadnjoj godini izgubilo preko 100 milijona. Namerno sam se ograničio jedino na sugestije, koje ne smanjuju davanja našim osiguranicama niti povećavaju terete naše privrede, a Vi, poštovani druže Sekretaru, možete jih slobodno prihvatiti ili odbiti.

Sa poštovanjem Vama odani
Ivo Lah

Ljubljana, Janševa 9a

Ljubljana, 18. VI. 1961

Pokojninsko obdobje

Priloga 13: Izveštaj za Mihajla Sibinovića, načelnika političkog odeljenja DSIP-a

Rešenjem Sreskog zavoda za socijalno osiguranje u Beogradu B. Br. 19.714 od 10. XI. 1956 godine priznata mi je za 39 godina 7 meseci i 7 dana radnog staža penzija V. /petog/ penzionog razreda i to počev od 1. I. 1957 godine. Molim da mi Savezno izvršno veće na osnovu člana 80 Zakona o penzionom osiguranju ispravi penzioni razred i to iz sledećih razloga:

Naučni radovi

Prilažem spisak od 31 naučnog rada objavljenog u inostranstvu, ne samo u Evropi nego i u Americi i Aziji i 30 separata. Prilažem i 6 fotokopija inostranih recenzija. Prilozi 32-37.

Malo ima univerzitetskih profesora FNRJ, koji su objavili toliko i tako kvalitetnih naučnih radova u inostranstvu, a univerzitetski profesori imaju pravo na penziju I. grupe. Svih 10.000 službenika socijalnog osiguranja i 3.000 statističara FNRJ zajedno nije objavilo toliko studija u inostranstvu, a mnogi od njih imaju odnosno dobiće višu grupu nego ja.

Pored naučnih radova objavio sam na traženje inostranih interesenata i neke izveštaje o organizaciji i istoriskom razvoju jugosloveskog osiguranja. Prilozi 38- 39.

Ministarstvo prosvete NR Slovenije mi je priznalo sva prava naučnog radnika, predviđena u »Uredbi o zaštiti znanstvenih in kulturnih delavcev LR Slovenije« od 5. IX. 1945 godine /Uradni list 255/35/ kao univerzitetskim profesorima i umetnicima.

U zemlji sam objavio oko 100 naučnih radova i više hiljada izveštaja i notica uglavnom iz statistike i osiguranja. Tačne evidencije nemam. Prilažem jedan od najvažnijih mojih naučnih radova »Računske osnovice životnog osiguranja« /prilog 40/ sa sledećim objašnjenjem.

»Računske osnovice« na kojima sam počeo raditi već 1923 godine, su naročite tabele, sastavljene na osnovu mortalitetnih, invaliditetnih i drugih demografskih tablica, kamatne stope, strukture porodičnih članova osiguranika itd.

Računske osnovice su bezuslovno potrebne za račun glavničkih vrednosti invalidskih, starosnih, udovičkih, dječjih, ascendentnih i descendentnih penzija, kao i za račun vrednosti očekivanih prava /Anwartschaften/ na invalidske, starosne itd. penzije, i to odvojeno za pojedine starosti osiguranika, odvojeno za pojedina trajanja i odvojeno za pojedine kamatne stope, bez obzira na raznolikost socijalnog osiguranja pojedinih zemalja.

Računske osnovice su namenjene izračunavanju odštetnih zahteva FNRJ po osnovu socijalnog osiguranja prema Italiji, Zapadnoj i Istočnoj Nemačkoj, Austriji, Madjarskoj itd. Niko drugi u Jugoslaviji se nije pačao sa izradom računskih osnovica.

Kad je prvi deo mojih računskih osnovica /prilog 40 / izašao iz štampe, Direkcija DZZSO me je aktom br. 973/1948 od 24. IX. 1948 godine pozvala, da sve primerke knjige predam ekonomatu »radi pohrane«. Opreza radi sam ilegalno zadržao nekoliko primeraka knjige i ujedno sa još neštampanim računskim osnovicama - koje su po obimu 7 puta veće od štampanih - sakrio u stanu mog prijatelja u Ljubljani. Formirana je tročlanska komisija, koja me nije ni saslušala ni osudila. U februaru 1949 godine sam bio usmeno obavešten, da su računске osnovice »tako strašno antimarksistične, da bi pogoršale odnose između FNRJ i kominformističkih zemalja« te dobio poziv, da napišem nov uvodni tekst. Novi tekst sam predao u septembru

1950 godine, a Računske osnovice su bile u maju 1951 godine uništene, kako sam posve slučajno saznao.

Šta je bilo konkretno »antimarksističko« još danas ne znam. Rukopis je prošao sve moguće zvanične i nezvanične cenzure. Direkcija DZZSO, Ministarstvo financija FNRJ, Ministarstvo rada FNRJ, DOZ, konferencije aktura itd.

Pojedini delovi ove »antimarksističke« knjige su korišteni: u Naredbi Ministra socijalne politike DFJ od 8. XI. 1945 godine /prilog 41/, u Naredbi Ministra rada FNRJ od 12. III. 1947 godine /prilog 42/, u učbeniku »Tabele za finansijsko in aktuarsko matematiku« /prilog 43/, u »Tablicama finansijske i aktuarske matematike« /prilog 44/ itd.

Podatke ove »antimarksističke« knjige sam koristio u brojnim člancima, koje sam objavio u »Statističkoj reviji«, na demografskom seminaru itd. Koristili su ih i brojni drugi statističari u zvanične svrhe.

U maju 1956 godine su se madjarski statističari prilikom prijateljske posete u Beogradu interesovali medju drugim i za naše mortalitetne tablice. Zamolili su me da im poklonim jedan primerak »antimarksističke« knjige. Nisam se usudio molbu odbiti niti objasniti, da je knjiga »antimarksistička«. Poklonio sam jedan primerak i tako reskirao »pogoršanje odnosa izmedju FNRJ i NR Madjarske«, što se medjutim nije desilo nego baš obratno.

Nešto kasnije je dala FNRJ NR Madjarskoj pomoć od dva miljuna dolara. U Madjarskoj nisu ni primetili, da je knjiga »antimarksistička«. Központi Statisztikai Hivatal me je pismom od 4. II. 1957 godine zamolio, da pregledam njegov nacrt izrade mortalitetnih tablica, a u pismu od 14. VI. 1957 godine, u kome se zahvaljuje za moje sugestije, me sažaljava što sam penzionisan i nagovara za dalji naučni rad sa napomenom ... »es wäre ein grosser Verlust der jugoslawischen und internationalen Demographie«.

Na osnovu ugovora sa Saveznim zavodom za statistiku br. 5385 od 31. V. 1957 godine dužan sam izraditi mortalitetne tablice stanovništva FNRJ po polu i narodnim republikama. Na konferencijama demografa utvrdjeni su metodi i matematičke formule kojima imam izvršiti ovaj posao. Rukovodiocima sam skrenuo pažnju, da su demografi odabrali baš iste metode i iste matematičke formule, koje sam primenuo u »antimarksističkim« tablicama, pa prema tome i nove tablice biće »antimarksističke«. Rečeno mi je, da to »ništa ne smeta«.

Predstavnik Saveznog zavoda za socijalno osiguranje je tražio čak, da izradim na osnovu prikupljene gradnje nove računске osnovice penzionog osiguranja. Bio je jako uvredjen, što sam odbio, i nije više došao na konferenciju demografa. Bez plate, bez personala, bez računskih strojeva, pa čak i bez kancelarije ne mogu izvršiti tako glomazan posao. Sa »antimarksističkim« osnovicama sam izračunavao visinu odštetnih zahteva FNRJ po osnovu socijalnog osiguranja prema Italiji, Zapadnoj Nemačkoj, Madjarskoj, Austriji idr.

Predhodno sam uvijek obavestio MIP, DSIP, naše ambasade u Rimu, Bonn-u i Beču, da koristim »antimarksističke« osnovice. Niko nije ništa prigovarao. Dobio sam utisak, da niko više ne voli čuti, da su tablice »antimarksističke«, a još manje niko ne želi, da mi se rad na tim osnovicama honoriše, iako ih sa uspehom koristim za velike, važne i krupne interese FNRJ.

Ne samo politička nego i stručna kritika mojih naučnih radova je bila u zemlji više puta katastrofalna, ali u to ne ulazim. Primećujem jedino, da sam baš radi toga u zadnjim godinama radje objavljivao svoje naučne radove u inostranstvu nego u zemlji.

Rad u delegacijama FNRJ

Posle rata dobio sam svega preko 50 poziva na nacionalne i internacionalne kongrese statističara, aktura i matematičara, ali nikad nisam pošao, jer za mene »nije bilo para«.

U septembru 1955 godine, n. pr. kad je došla mađarska delegacija u Beograd, grupa najboljih stručnjaka socijalnog osiguranja otišla je na prijateljsku posetu u Izrael, umesto da izračunaju visinu otštetnog zah-teva za mađarsko osiguranje na okupiranom području Bačke, Baranje, Medjumurja i Prekomurja. Mene su istovremeno pozvali sa godišnjeg odmora da umesto njih izvršim taj posao, iako tad nisam bio više uslužbenik socijalnog osiguranja. Bilo je mnogo uzrujavanja, što sam prvi put tražio simbolički honorar Din. 30.000., za sav rad od septembra 1950 do septembra 1955 godine. Dobio sam Din. 15.000.- bruto, dok je pomenuta prijateljska poseta koštala milion dinara. itd. itd.

Za put u inozemstvo došao sam u obzir jedino onda kad je trebalo voditi borbu sa inostranim stručnjacima za milijardne iznose. Bilo je mnogo zavisti i klevetanja, kadgot sam postao član delegacije FNRJ. To me nije smetalo. Smetalo me je jedino, što su službenici socijalnog osiguranja predhodno sve zabrijali, a ja sam morao njihove greške ispaštati.

»Antimarksistične« računske osnovice mi je uspelo spasiti od potpunog uništenja, ali nije mi uspelo spasiti dokumentaciju potraživanja FNRJ od uništenja i sprečiti donošenje pravnih propisa, zbog kojih je FNRJ pretrpela štetu od više desetaka milijardi.

U sledećem dajem kratak istorijat pregovora FNRJ po osnovu socijalnog osiguranja sa nekim zemljama:

Italija

Tačka 8/XIV Ugovora o miru sa Italijom glasi:

»Italija je dužna, da i dalje plaća civilne i vojne penzije, koje na dan stupanja na snagu, Ugovora potražuju na osnovu službe italijanskoj državi lica, koja na osnovu Ugovora stiču državljanstvo države naslednice...« Ovaj tekst ne obuhvata ratne invalidnine, a tih ima najviše, klauzulu da je Italija dužna platiti penzije in invalidnine u istoj visini kao svojim državljanima i tako dalje. Posle stupanja na snagu Ugovora Italija je povišila penzije za 100%, a ratne invalidnine za 300%. Od toga povišenja FNRJ nije dobila ništa.

Delegacija dr. Brileja je od oktobra 1949 do juna 1950 godine badava mučila muku, da ispravi ove greške. Italijani su priznali jedino obaveze prema slovu Ugovora i ništa više. FNRJ je izgubila 30 milijuna dolara. Što se ne bi desilo, da sam blagovremeno dobio ovaj nacrt Ugovora.

MIP me je u oktobru 1949 godine predložilo za člana delegacije FNRJ. Službenici socijalnog osiguranja su me tako zacrnili, da je CK KPJ tražio ličnu garantiju od svojih članova da neću pobeći.

Garantiju je dao Tomo Brejc, tadašnji generalni direktor socijalnog osiguranja, koji mi je pričao o zahvalnosti socijalističke FNRJ za devize, koje će dobiti i obećao unapredjenje posle završenih pregovora.

Kada je delegacija krenula na put, službenici socijalnog osiguranja su lansirali vest, da sam kao »neprijatelj radnog naroda socijalističke FNRJ« pobegao u Italiju.

Na osnovu toga je neki kapetan JNA provalio u moj stan u Beogradu, Braća Radovanovići 6. Niko ga nije mogao deložirati. Tek na intervenciju Maršalata je u noći od 3-4 jula 1950 godine došao kamion sa vojnicima koji su natovorili i odvezli kapetana i njegov nameštaj.

Narednog dana 4. VII. 1956 primio sam telegram: »Stan slobodan, dodjite odmah«.

Vest o mom bekstvu u Italiju je stigla i u Ljubljano. Tri oficira JNA su navalila na stan moje žene in kćerke, Staničeva 23, koje su se blagovremeno zatvorile i kroz prozor vikale u pomoć. Obsadno stanje je trajalo sve dok nisu došli milicioneri i poterali oficire.

Kad su se službenici socijalnog osiguranja ubedili, da neću pobeći, odlučili su, da se me otarase: »Ne

trebamo starog Laha«.

Kad sam se po povratku iz Rima javio na dužnost, bio sam s mesta kvotiran sa usmenim objašnjenjem:

»Druže Ivo, ti si tako veliki stručnjak, da za tebe nema više posla u socijalnom osiguranju«. Drugi uslužbenici: dr. Popović, Ljubek, ing. Mladenović, Hero, Kapor, Trifunović, Trandafilović, Vujošević, Cvejić itd., nisu tako veliki stručnjaci kao ja pa radi toga nisu bili kvotirani nego unapredjeni. Nakon 35 godina radnog staža imat će ti službenici III. ili čak II. grupu, dok sam ja imao jedino VI. grupu i to samo, slučajno, pošto se je direktor DZZSO Djuro Špoljarić, prilikom prevodjenja u novembru 1947 godine zauzeo, da sam dobio zvanje višeg aktuara. Inače bi imao nakon 35 godina radnog staža samo IX. grupu.

Pre polaska na pregovore u Bonn u januaru 1954 godine tj. nakon 37 godina radnog staža dobio sam V. grupu.

U septembru 1950 godine prešao sam u Savezni statistički ured. Direktor Krašovec je tražio, da na osnovu rezultata prvog popisa stanovništva FNRJ od 15. III. 1948 godine izradim: analitičko demografsku perspektivu, reprodukciju stanovništva, mortalitetne, fertilitetne, nupcijalitetne i druge demografske tablice, račun demografskih gubitaka FNRJ u Drugom svetskom ratu itd. studije kojih FNRJ onda još nije imala.

Na osnovu Rimskog sporazuma od 22. XII. 1950 godine MIP je aktom Pov. br. 411349 od 8. VIII. 1951 godine tražio, da na trošak socijalnog osiguranja putujem u Zagreb sa zadatkom, da prikupim neke podatke i da izvršim definitivni račun visine potraživanja FNRJ prema Italiji. Direktor Krašovec je znao, da su u pitanju milijarde, ali je ipak bio protiv mog izaslanja. Medjutim, posle razgovora sa načelnikom MIP- a Karličem je morao pristati. Istovremeno su Ećimović, Ban, Babić na preporuku direktora Krašovca otišli u inostranstvo na specijalizaciju od više meseci, iako je bilo jasno, da od toga FNRJ neće dobiti nikakve devize.

Teleprinterom i pismom br. 5231 od 22. X. 1951 godine me je Krašovec hitno pozvao u Beograd na predavanja profesora Thionet-a. Kada sam došao, MIP je aktom Pov. br. 415.825/IX od 1. XI. 1951 godine tražio, da se vratim u Zagreb, da završim posao sa sledećim objašnjenjem:

»Napominjamo, da je drug ministar Kardelj lično naredio, da se posao oko priprema pregovora sa Italijom ima smatrati hitnim državnim poslovima u svim resorima«.

Direktor Krašovec je opet dozvolio, da se vratim u Zagreb, ali nije hteo dati nalog blagajni, da mi plati vozne karte Zagreb-Beograd-Zagreb, koje su onda koštale Din. 8000., koliko je iznosila tada moja mesečna plata. Na moju primedbu, da ću javiti MIP-u, da ne mogu prihvatiti put u Zagreb, jer nemam para, pa je dozvolio »putni avans« i tražio, da socijalno osiguranje taj iznos refundira. Socijalno osiguranje naravno nije ni htelo čuti o tome. Umesto honorara za obavljene veliki posao bio sam kažnjen gubitkom jedne mesečne plate.

Pošto sam ostao bez para, u decembru 1951 godine iskoristio sam otsustvo direktora Krašovca i predmet objasnio direktoru Guzini, koji je smesta dao blagajni nalog da mi izplati troškove. U januaru 1952 godine se je direktor Krašovec vratio u Beograd i saznao kako sam ga »nadmudrio«.

Par meseci kasnije je bilo prevodjenje službenika. Razumljivo, da se direktor Krašovec nije zauzeo za moje unapredjenje. Forsirao je za napredovanje Tasić-a za savetnika, iako je znao, da Tasić ne pozna matematsku statistiku, ni aktuarsku struku, da nije naučni radnik, da nije objavio nijedan naučni rad u inostranstvu, da se nije borio sa inostranim stručnjacima za milijarde deviza, da je mlađji od mene i po starosti i po radnom stažu itd. Drug Tasić kao i mnogi drugi statističari imaće nakon 35 godina radnog staža III ili čak i II grupu, a ja sam imao jedino VI. grupu i to posve slučajno.

Tako sam završio rad na izračunavanju oštetnih zahteva prema Italiji. Reći generalnog direktora Toma Brejca o zahvalnosti socijalističke FNRJ i unapredjenju nisu se ispunile.

Zapadna Njemačka

U septembru 1950 godine, baš kada sam otišao iz socijalnog osiguranja, postavljeno je pitanje regulisanja dugova Zapadne Nemačke. Službenici socijalnog osiguranja formulisali su oštetni zahtev FNRJ kao povraćaj od nemačkih ustanova naplaćenih i neutrošenih doprinosa jugoslovenskih radnika i dobili za celi Reich /Zapadna i Istočna Nemačka i Austrija/ iznos od RM 232,648.200-. Taj broj je saopšten Tripartitnoj komisiji u Londonu u Aide Memorie-u od 5. VI. 1952 godine. Zbog valutne reforme RM 10 = DM 1 i 40% - nog udela Zapadne Nemačke potraživanje FNRJ po toj računici iznosi zaokruženo 9 miliona DM.

Nemci su tražili dokumentaciju ovog potraživanja koju službenici socijalnog osiguranja nisu prikupili sve do kraja 1952 godine. Radi toga je Ministar finansija FNRJ Milentije Popović aktom Pov. br. 243 od 18. XI. 1952 godine obrazovao naročitu komisiju, koja je utvrdila, da su službenici socijalnog osigurnja svu dokumentaciju, koja jim je bila na dohvat, uništili tako npr. u Beogradu svu arhivu od Deutsche Krankenkasse, u Zagrebu 250.000 radnih ugovora hrvatskih radnika sa nemačkim poduzećima, u Ljubljani svu arhivu od Sozialversicherungskasse, koju smo diplomatskim putem dobili iz Austrije itd.

Komisija je pronašla u nekom bunkeru u Šibeniku mesečne izkaze hrvatskih radnika, koji su otišli na rad u Nemačku, u nekom podrumu u Ljubljani arhivu štaba za repatriaciju NR Slovenije, neke podatke u muzejima, bibliotekama, arhivama itd. tako da sam mogao rekonstruirati broj jugoslovenskih radnika u Nemačkoj.

Član 22 Londonskog sporazuma od 27. II. 1953 godine međutim ne predviđa povraćaj doprinosa nego: Regelung der Sozialversicherungsansprüche. Vrednost obaveza nemačkog socijalnog osiguranja prema jugoslovenskim radnicima izračunata mojim »antimarksističkim« tablicama iznosi 266 miliona DM, koji iznos je FNRJ stvarno dobila i to 26 miliona otvoreno za socijalno osiguranje i 240 miliona kao »Wirtschaftshilfe«.

Nije dobila FNRJ nikakvu oštetu za nemačko socijalno osiguranje na okupiranom području Jugoslavije, koja iznosi 100 miliona DM jer član 22 Londonskog sporazuma to ne predviđa. Jugoslovenska delegacija u Londonu je propustila, da traži odnosno proširenje nemačkih obaveza.

Nemci su predložili, da se u maju 1956 godine sklopi konvencija o socijalnom osiguranju sa FNRJ. Naše socijalno osiguranje je tražilo odgodu pregovora na jesen 1956 godine. Onda opet Nemci nisu imali vremena. U 1957 godini prekinuti su diplomatski odnosi, pa tako FNRJ još danas nije dobila nikakvu oštetu za nemačko socijalno osiguranje na okupiranom području Jugoslavije.

Pogrešna računica i uništenje dokumentacije bile su samo sporedne poteškoće u pregovorima sa Nemcima. Najveće poteškoće je stvorilo jugoslovensko zakonodavstvo i konvencije o socijalnom osiguranju. Naši pravni propisi priznavaju naime u penziju radni staž pre 1. IX. 1937 godine, kad penziono osiguranje radnika u Jugoslaviji nije ni postojalo, i to svim radnicima pa i Volksdeutscherima. U novembru 1954 godine su Nemci pozivajući se na naše zakone i konvencije postavili oštetni zahtev za Volksdeutscher-e iz Jugoslavije, koji gotovo u celini konsumira naš zahtev prema Zapadnoj Nemačkoj.

Velika darežljivost našeg socijalnog osiguranja prema Volksdeutscherima je psihološki posve neshvatljiva. Priznati 30 ili 35 godina znači pokloniti starosnu penziju, koja košta u proseku oko 2 miliona dinara.

Jugoslovenskim radnicima nijedna strana zemlja ništa ne poklanja nego priznaje samo ono vreme u penziju, za koje je radnik platio doprinose. Zašto FNRJ priznaje poklone Volksdeutscherima, koje oni nisu ni tražili?

Niko nije bio kažnjavan ni progonjen, što je uništio dokumentaciju, iako član 10 Opšteg zakona o državnim arhivima od 23. I. 1950 godine predviđa u ovakvim slučajevima prinudni rad od jedne godine.

Niko nije bio kažnjavan ili progonjen što je postavio oštetni zahtev sa 9 umesto sa 266 miliona DM.

Niko nije bio kažnjavan ili progonjen, što u Londonu nije bio postavljen amandman za proširenje obaveza člana 22 i na okupirano područje, pa je tako FNRJ izgubila 100 miliona DM.

Niko nije bio kažnjavan ni progonjen, što FNRJ priznaje Volksdeutscherima u penziju radni –staž pre 1. IX. 1937 godine – darežljivost od 40 milijardi dinara.

Kažnjen sam bio jedino ja, time što mi je posle završenih pregovora sa Zapadnom Nemačkom otkazana služba sa usmenim objašnjenjem, da u socialističkoj zemlji lica, koja su stekla pravo na starosnu penziju ne smeju »oduzimati hleb mladeži«.

Tvorci ove teorije su zaboravili, da ima priličan broj visokih državnih funkcionara, koji su takodje ispunili uslove za starosnu penziju, ali su još aktivni. Teorija nije u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima, koji stimulišu u produženje rada posle ispunjenja uslova za starosnu penziju, priznavajući povećanje penzije za svaku dalju godinu rada za 5%.

FNRJ troši milijarde za rehabilitaciju invalida a istovremeno se odpuštaju iz službe lica sposobna za rad i za koja ima još posla. Rukovodioci Saveznog zavoda nisu bili konsekventni, što su otkazali službu jedino meni, a ne istovremeno i službenicima Ivanović Milanu i Šupić Jovanu, a kad sam bio već u penziji, tražili su da izradim mortalitetne tablice stanovništva FNRJ umesto da bi time zadužili mladež.

Ostale zemlje

Ima još drugih zemalja, za koje sam već izračunao visinu oštetnog zahteva odnosno za koje imam taj račun još izvršiti: Austriju, Madjarsku, Slobodnu teritoriju Trsta /Kopar i Buje/, Italiju za italijansko osiguranje na Sušaku i okolini, Istočnu Nemačku. Posvuda sam imao slične poteškoće kao kod Italije odnosno Zapadne Nemačke. Radi toga nije potrebno da to iznosim.

Konačna primetba

Argumenti kojima me je socijalno osiguranje 1950 godine kvotiralo i Savezni zavod za statistiku 1956 godine otkazao službu, nisu istiniti. Da se to nije desilo, automatski bi imao sada III. grupu.

U 1957 i 1958 godini sam bio kao penzioner puno zaposlen kao svaki službenik. U tom periodu sam bio 4 puta član delegacije FNRJ: u Beogradu, Rimu i 2 puta u Beču. Sredio sam dalje dokumentaciju za vođenje pregovora sa Austrijom, izračunao visinu oštetnog zahteva i po tehničkim pitanjima samostalno progo-varao sa Austrijancima.

Sredio sam dalje dokumentaciju naših potraživanja prema Italiji za područje, na koje je na osnovu Londoskog Memoranduma o saglasnosti od 5. X. 1954 godine proširena civilna uprava FNRJ /Koper i Buje/, te izračunao visinu odnosnog oštetnog zahteva.

Pored toga radio sam na mortalitetnim tablicama stanovništva FNRJ, kojima će se Savezni zavod za statistiku moći ponositi, kad budu gotove.

Nije ispravno, što u 1957 i 1958 godini nisam primio platu i što se ne računa ovo vreme u penziju. Time gubim povišenje penzije od 10%.

Navodno je u februaru 1958 godine pre mog polaska na pregovore u Beč, direktor Ante Novak priznao ambasadoru Dušanu Kvedru, da mi je učinjena nepravda i obećao ovu nepravdu ispraviti, međjutim do danas nije ništa uradio po tom pitanju.

Beograd, 17. IV. 1959

Prilozi:

Ivo Lah
Beograd Kneza Miloša 20

Iskaz naučnih radova objavljenih u inostranstvu

London

1. »Generalization of Yastremsky's Formula for Analytical graduation of Fertility Rates«, 1958.

Pariz

2. »Le taux d'intérêt dans l'assurance sociale Yougoslave«, 1937.

3. »Die Sozialversicherung jugoslawischer Ein- und Auswanderer. Das Prinzip der gegenseitigen internationalen Ergänzung der Sozialversicherung«, 1937

4. »Tavole accumulate«, 1937.

Berlin

5. »Die statistischen Rechnungsgrundlagen der Pensionsversicherung jugoslawischer Berg- und Hüttenarbeiter«, 1935.

Köln

6. »Die Ableitungen der Versicherungswerte nach einzelnen Zinsmassen«, 1954.

Würzburg

7. »Eine neue Art von Zahlen, ihre Eigenschaften und Anwendung in der mathematischen Statistik«, 1956.

Luzern

8. »Wahrscheinlichkeitsrechnung und Versicherungswesen«, 1940.

Bern

9. »Das Zinsfussproblem«, 1947.

10. »Eine neue Function der Versicherungsmathematik und ihre Anwendung«, 1951.

11. »Eine praktische Interpolationsformel des Zinsfussproblems vom hoher Präzision«, 1951.

12. »Noch einige praktische Interpolationsformeln des Zinsfussproblems hoher Präzision«, 1952.

13. »Die Taylorsche Reihe der generalisierten Poukkaschen Function und ihre Anwendung«, 1953.

14. »Das Zinsfussproblem der Anwartschaften«, 1953.

Lisboa

15. »Eine Interpolationsformel des Zinsfussproblem für steigende Renten«, 1950.

16. »Noch einige Interpolationsformeln des Zinsfussproblem für steigende Renten«, 1952.

17. »Die vorteilhafteste Interpolation der Rentenbarwerte«, 1953.

18. »A new Kind of Numbers and its Applications in the Acturial Mathematics«, 1954.

19. »Die vorteilhafteste Interpolation der Barwerte der steigenden Renten«, 1954.

20. »Analytical Graduation of Fertility Rates«, 1955.

21. »Analitische Ausgleichung empirischer Summenfunktion«, 1956.

Amsterdam

22. »Eine praktische Interpolationsformel des Zinsfussproblem«, 1951.

Stockholm

23. »Berechnung der Heiratswahrscheinlichkeiten der Leidigen, Verwitweten und Geschiedenen sowie Berechnung der Ehescheidungswahrscheinlichkeiten aus den Ergebnisse der Volkszählungen«, 1957.
24. »Das Restglied der Taylorschen Reihe der Renten-barwertes und einige Formeln des Zinsfussproblems für grosse Zinsspannungen«, 1956.

Rim

25. »Ein Beitrag zur Berechnung der Heiratswahrscheinlichkeiten der Ledigen aus den Ergebnissen der Volkszählungen«, 1954.
26. »A Contribution to the Calculation of Fertility Tables on the Basis of Population Census«, 1954.

Chicago

27. »Analytical Graduation of Fertilty Rates«, 1956.

New York

28. »Some Simple and Useful Metods for the Approximate Computation of Actuarial Values for Varying Rate of Iterest and Mortality«, 1957.

Rio de Janeiro

29. »Social Insurance Statistics as a Basis of Economic Forecasting«, 1955.

Calcutta

30. »Constribution to the Calculus of the Mathematical Expectation«, 1953.

Wien

31. »Analytische Ausgleichung der aus den Ergebnissen der Volkszählungen errechneten demographischen Tafeln«, 1959. Još u štampi!

Iskaz recenzija

32. Journal of the Institute of Actuaries, London, 1947.
33. Benaderingsformules, Leiden, 1953.
34. Società Italiana per il Progresso delle Scienze, Roma, 1938.
35. Het Verzekerings-Archief, Gravehage, 1954.
36. Skandinavisk Aktuarietidskrift, Uppsala, 1949.
37. Zeit-und Forschungsfragen der Versicherungswirtschaft, Köln, 1948.

Iskaz nekih inostranih izveštaja

Bruxelles

38. »Jugoslav Insurance Legislation in 1937«, 1938.
39. »Les assurances sociales en Yougoslavie pendant et après la deuxième guerre mondiale«, 1948.

Iskaz nekih naučnih radova objavljenih u zemlji

40. »Računske osnovice životnog osiguranja, Zagreb«, 1947.
41. »Naredba o izmeni tablica za izračunavanje glavničnog pokrića...«, Beograd, 1945.
42. »4 %- tne tablice za račun matematičkih rezervi«, Zagreb, 1947.
43. »Tabele za finančno in aktuarsko matematiko«, Ljubljana, 1947.
44. »Tablice financijske i aktuarske matematike«, Zagreb, 1954.

Priloga 14: Republiška komisija za socialno zavarovanje umetnikov Ljubljana

Na podlagi čl. 106. Zakona o pokojninskem zavarovanju prosim, da mi Republiška komisija za socialno zavarovanje umetnikov prizna »svojstvo umetnika«, da bi mogel dobiti pokojnino po členu 112. istega zakona.

Ministrstvo za prosveto LR Slovenije me je 14. IX. 1946 imenovalo za »kulturnega delavca« in 24. VI. 1949 za »vidnega znanstvenega in kulturnega delavca« v smislu Uredbe Predsednika narodne vlade Slovenije od 5. IX. 1945. (Priloge: a, b, c, d).

Gre torej le za formalno priznanje že obstoječega stanja, vendar za pravilno določitev pokojninskega razreda smatram za potrebno navesti nekatere podatke o moji književniški dejavnosti.

Dela objavljena v inozemstvu

Pod A prilagam 36 del, objavljenih ne samo v Evropi ampak deloma tudi v Aziji, Severni in Južni Ameriki v angleškem, francoskem, nemškem in italijanskem jeziku. Omenjena dela so z izjemo petih (št. 32-36) **znanstvene študije**.

Poročila o organizaciji, stanju, razvoju zavarovanja itd. v Jugoslaviji sem objavljala samo izjemoma in sicer na zahtevo inozemskih interesentov.

Na mednarodnih kongresih in posebnih nacionalnih sestankih so inozemski strokovnjaki redno čitali in diskutirali moje študije (Priloge: e, f, g).

Ocene mojih studij v inozemski literaturi so izredno povoljne. (Priloge: h, i, j, k, l).

Journal of the Institute of Actuaries, London, imenuje eno od mojih studij »ingenious«. (Priloga: h).

W. J. C. De Heer je v svoji disertaciji »Benaderingsformules...« posvetil eni mojih studij celih 35 strani. (Priloga: m).

Posamezne moje nove formule so prišle že v neke inozemske učne knjige n. pr. »Actuariële Wiskunde«, stran 226. (Priloga n).

Separate mojih studij so zahtevali med drugim tudi nekateri instituti v Avstraliji in Afriki. (Priloge: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII).

Omenjene studije imajo poleg znanstveno - teoretične tudi veliko praktično vrednost. Tako n. pr. formule za delitev cele pokojnine »pro rata temporis«, ki sem jo objavil v Parizu leta 1937 (Priloga 2, stran 9), je prišla že v vse mednarodne konvencije o repociteti socialnega zavarovanja, katere so sklenile do sedaj razne države po vsem svetu.

Na podlagi omenjenih studij sem postal dopisnik oziroma član več inozemskih in mednarodnih institutov:

- 1) Instituto dos Actuarios Portugueses, Lisboa. (Priloga: o)
- 2) Vereinigung schweizerischer Versicherungsmathematiker, Bern.
- 3) Comité permanent de Congès internationaux d'actuares, Bruxelles.
- 4) Deutscher Verein für Versicherungswissenschaft, Berlin.
- 5) Società italiana per il progresso delle scienze, Rim.
- 6) Union internationale pour l' étude scientifique de la population, Paris.

Pod A - omenjam še 7 popularno - znanstvenih člankov (številke 37-43), ki sem jih objavil v slovenskem

časopisju v USA (»Prosveta« v Chicagu in »Obzor« v Milwaukeeju). Stvarno število teh člankov je precej večje. Ako se prav spominjam, je bilo pred vojno 7 slovenskih časopisov v Severni in Južni Ameriki, pri katerih sem sodeloval.

Dela objavljena v Jugoslaviji po letu 1945

Pod B- prilagam seznam 30 del (štev. 44– 73), objavljenih v Jugoslaviji po Osvoboditvi. Tudi ta dela so skoraj izključno originalne znanstvene študije in ne poročila. Centralna točka teh študij so mortalitetne, invaliditetne, fertilitetne, supcialitetne, divorcialitetne in druge demografske tablice, ki jih Jugoslavija pred menoj še ni imela. Na podlagi demografskih tablic sem izdelal takoimenovane »računske osnove« neobveznega individualnega življenjskega zavarovanja in obveznega pokojninskega zavarovanja delavcev in uslužbencev.

Večji del »računskih osnov« še ni objavljen. Z »računskimi osnovami« sem kot član delegacije FLRJ izračunal višino odškodninskih zahtevkov FLRJ proti Italiji, Avstriji, Madžarski, Zapadni Nemčiji in Nemški demokratični republiki, za socialno zavarovanje naših delavcev in uslužbencev v omenjenih državah.

»Računske osnove« so do sedaj vzdržale vse kritike aktuarjev na pogajanjih v Rimu, Bonnu in Dunaju. Tako je FLRJ že dobila polno odškodnino za socialno zavarovanje od Italije in Zapadne Nemčije, ki ji pripada po Mirovni pogodbi z Italijo od 10. II. 1947 in po Londonskem sporazumu o reguliranju dolgov Zapadne Nemčije od 27. III. 1953.

Pogajanja z Italijo za jugoslovanski del Svobodnega Tržaškega ozemlja (Koper – Buje), z Avstrijo in Nemško demokratično republiko še niso končana in sem tako še vedno član delegacije FLRJ za socialno zavarovanje.

Po pogodbi z Zveznim statističnim zavodom od 31. maja 1957 imam izdelati prve mortalitetne tablice celokupnega prebivalstva FLRJ in sicer ločeno po spolu in po ljudskih republikah. Delo še ni gotovo.

Dela objavljena v Jugoslaviji pred letom 1945

Pod C- prilagam seznam 35 del (štev. 74– 108), objavljenih v Jugoslaviji pred Osvoboditvijo. Seznam ni kompleten. Evidence tedaj nisem vodil. Separatov večkrat nisem dobil ali pa sem jih izgubil ob raznih selitvah. Stvarno število vseh objavljenih del je verjetno dvakrat večje.

Razen tega sem objavil v dnevnem časopisju širom cele Jugoslavije, več tisoč krajšihotic o gibanju števila zavarovanih delavcev, bolnikov, delavskih zaslužkov, brezposelnosti itd. Po nepopolnih podatkih je bilo takihotic 236 samo v letu 1931.

Od leta 1937–1940 sem bil urednik »Glasnika Udruženja aktuara Jugoslavije«.

X X X

S tem bi bila moja književniška dejavost v glavnih potezah skicirana. Mislim da je malo vseučiliških profesorjev v FLRJ, ki bi objavili toliko in tako kvalitetnih študij v inozemstvu.

Prepričan sem, da noben drugi Jugoslovane bi »izvojeval« toliko milijard deviznih dinarjev pri pogajanjih v Rimu in Bonnu kot odškodnino za socialno zavarovanje naših delavcev i Italiji in Zapadni Nemčiji.

Mislim, da se mi more priznati pokojnina vsaj po II. razredu.

Od 1. I. 1957 prejemam pokojnino V. (petega) razreda. Moj pokojninski akt se nahaja pri Okrajnem zavodu za socialno za varovanje v Ljubljani pod štev. 164921.19857.

Ljubljana, dne 10. IX. 1960

Ivo Lah (podpis)
Ljubljana Janševa 9a

Priloge: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o.
I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII.
1-33, 44-67, 74-96.

Priloge prosim po možnosti vrniti!

Opomba:

Udruženje aktuarjev (člen 106. odstavek 2 Zakona o pokojninskem zavarovanju) je prenehalo obstojati aprila 1941. Od avtoriziranih aktuarjev, članov bivšega Udruženja omenjam sledeče:

Dr. Boncel Jože, univ. prof. v Ljubljani
Izvekov Ivan, DOZ v Ljubljani
Dr. Vranič Vladimir, univ. prof. v Zagrebu
Prikrič Matija, načelnik Zavoda za soc. zavarovanje NR Hrvatske v Zagrebu
Dr. Voronjec Konstantin, univ. prof. v Beogradu

Za ostale aktuarje ne poznam naslovov. Precej jih je že umrlo.

A) Dela objavljena v inozemstvu

London

1. »Generalization of Yastremsky's Formula for Analytical Graduation of Fertility Rates«, 1958

Paris

2. »Die Socialversicherung jugoslawischer Ein- und Auswanderer. Das Prinzip der gegenseitigen internationalen Ergänzung der Sozialversicherung«, 1937
3. »Tavole accumulate«, 1937
4. »Le taux d'intérêt dans l'assurance sociale Yougoslave«, 1937

Berlin

5. »Die statistischen Rechnungsgrundlagen der Pensionsversicherung jugoslawischer Berg- und Hüttenarbeiter«, 1935

Dunaj

6. »Analytische Ausgleichung der aus Ergebnissen der Volkszählungen berechneten demographischen Tafeln«, 1959

Rim

7. »Ein Beitrag zur Berechnung der Heiratswahrscheinlichkeiten der Leidigen aus den Ergebnissen der Volkszählungen«, 1954
8. »A Contribution to the Calculation of Fertility Tables on the Basis of Population Census«, 1954

Uppsala

9. »Das Restglied der Taylorschen Reihe des Rentenbarwertes und einige Formeln des Zinsfußproblems

für grosse Zinsspannungen«, 1956

Stockholm

10. »Berechnung der Heiratswahrscheinlichkeiten der Leidigen, Verwitweten und Geschiedenen sowie Berechnung der Ehescheidungswahrscheinlichkeiten aus den Ergebnissen der Volkszählungen«, 1957

Amsterdam

11. »Eine praktische Interpolationsformel des Zinsfussproblem«, 1951

Köln

12. »Die Ableitungen der Versicherungswerte nach einzelnen Zinsmassen«, 1954

Würzburg

13. »Eine neue Art von Zahlen, ihre Eigenschaften und Anwendung in der mathematischen Statistik«, 1955

Luzern

14. »Wahrscheinlichkeitsrechnung und Versicherungswesen«, 1940

Bern

15. »Das Zinsfussproblem«, 1947

16. »Eine neue Funktion der Versicherungsmathematik und ihre Anwendung«, 1951«

17. »Eine praktische Interpolationsformel des Zinsfussproblems von hoher Präzision«, 1951

18. »Noch einige praktische Interpolationsformeln des Zinsfussproblem von hoher Präzision«, 1952

19. »Die Taylorische Reihe der generaliesierten Poukkaschen Funktion und ihre Anwendung«, 1953

20. »Das Zinsfussproblem der Anwartschaften«, 1953

Lisboa

21. »Eine Interpolationsformel des Zinsfussproblem für steigende Renten«, 1950

22. »Noch einige Interpolationsformeln des Zinsfussproblem für steigende Renten«, 1952

23. »Die forteilhafteste Interpolation der Rentenbarwerte«, 1953

24. »Die vorteilhafteste Interpolation der Barwerte der steigenden Renten«, 1954

25. »A new kind of Numbers and its Application in the Actuarial Mathematics«, 1954

26. »Analytische Ausgleichung empirischer Summenfunctionen«, 1956

27. »Analytical Graduation of Fertility Rates«, 1955

New York

28. »Some simple and useful Methods for the Approximate Computation of Actuarial Values for Varying Rate of Interest and Mortality«, 1957

Chicago

29. »Analytical Graduation of Fertility Rates«, 1956

Rio de Janeiro

30. »Social Insurance Statistics as a Basis of Economic Forecasting«, 1955

Calcutta

31. »Contribution to the Calculus of the Mathematical Expectation«, 1953

Bruxelles

32. »Jugoslav Insurance Legislation in 1937«, 1938

33. »Les assurance sociales en Yougoslavie pendant et apres la deuxieme guerre mondiale«, 1948

34. »Communications de l'Association des Actuaire yougoslaves«, 1956. (Separata nimam)

Strasbourg

- 35. »Die Arbeitslosenfürsorge in Jugoslawien«, 1932 (Separata nimam)
- 36. »L' assistance aux chomeurs en Yougoslavie«, 1932 (Separata nimam. Isto kot št. 35)

ooOoo

Chicago

- 37. »Gospodarska kriza in delavsko zavarovanje«, v dnevniku »Prosveta« od 24. XI. 1931
- 38. »Venerične bolezni delavstva v Sloveniji« v dnevniku »Prosveta« od 23. I. 1932
- 39. »Jugoslovanska statistika in nemške reparacije« v dnevniku »Prosveta« od 15. III. 1932
- 40. »Položaj v Sloveniji«, v dnevniku »Prosveta« od 8. IV. 1932
- 41. »Kako velika je brezposelnost v Sloveniji?« v dnevniku »Prosveta« od 2. V. 1932
- 42. »Brezposelnost v Jugoslaviji« v dnevniku »Prosveta« od 26. V. 1932

Milwaukee

- 43. »Iz rodnih krajev«, v dnevniku »Obzor« od 24. III. 1932

B) Dela objavljena v Jugoslaviji po 1945

- 44. »Prosečne starosti i srednje trajanje života stanovništva FNRJ«, Beograd 1951
- 45. »Metode izračunavanja budućeg stanovništva i njihova primena na stanovništvo predratne Jugoslavije«, Beograd 1951
- 46. »Stanovništvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije u periodu 1948 - 1960 godine«, Beograd 1951
- 47. »Fertilitet ženskog stanovništva FNRJ«, Beograd 1952
- 48. »Istinski demografski gubici Jugoslavije u Drugom svetskom ratu«, Beograd 1952
- 49. »Reprodukcija stanovništva FNRJ«, Beograd 1952
- 50. »Ein Beitrag zur Berechnung der Heiratswahrscheinlichkeiten der Leidigen aus der Ergebnissen der Volkszählungen«, Beograd 1953
- 51. »Ispravka demografske perspektive stanovništva FNRJ na osnovu prvih podataka popisa od 31. marta 1953«, Beograd 1953
- 52. »Greške u primenjivanju metode najmanjih kvadrata«, Beograd 1955.
- 53. »Metodologija izračunavanja nupcijalitetnih i divorcijalitetnih tablica na osnovu rezultata popisa stanovništva«, Beograd 1958
- 54. »Generalizacija nekih metoda mehaničkog izravnjanja«, Beograd 1957
- 55. »Matematska i nematematska statistika«, Beograd 1955
- 56. »Metodologija izračunavanja fertilitetnih tablica na osnovu rezultata popisa stanovništva«, Beograd 1955
- 57. »Demografske tablice«, Beograd 1956
- 58. »Kretanje zaposlenog osoblja u privredi FNRJ u periodu od 1945 - 1952 godine i perspektiva za buduće godine«, Beograd 1953
- 59. »Prva tablica umrljivosti slovenskega naroda«, Ljubljana 1947
- 60. »Računske osnove jugoslovanskog pokojninskog zavarovanja«, Ljubljana 1947
- 61. »Tablica smrtnosti slovenačkog pučanstva«, Zagreb 1954
- 62. »4 %-tne tablice za račun matematičkih rezervi«, Zagreb 1947
- 63. »Za nove tablice smrtnosti i iznemoglosti u našem novom socijalnom osiguranju«, Beograd 1948
- 64. »Naredba o izmjeni tablica za izračunavanje glavničkog pokrića potpora i renta, koje plaća Središnji zavod za socijalno osiguranje u grani osiguranja za nesretne slučajeve«, Beograd 1945
- 65. »Sistemi pokrića u socijalnom osiguranju«, Zagreb 1947
- 66. »Osnovi finansijske i aktuarske matematike«, Zagreb 1947 (Recenzija knjige dr. Vlad. Vraniča)
- 67. »Računske osnovice životnog osiguranja«, Zagreb 1947 (v hrvatskom, ruskom, in francoskom jeziku)
- 68. »Matematičke zanimljivosti«, Beograd 1954 (Separata nimam)

69. »Tajnstveni brojevi«, Beograd 1954 (Separata nimam)
70. »O broju π «, Beograd 1954 (Separata nimam)
71. »Magični kvadrati«, Beograd 1955 (Separata nimam)
72. »Izračunavanje kvadratnih korena pomoću računskih strojeva«, Beograd 1956 (Separata nimam)
73. »Interpolacija i ekstrapolacija«, Beograd 1956 (Separata nimam)

C) Dela objavljena v Jugoslaviji pred 1945

74. »Najlepše poglavje zavarovalne matematike«, Ljubljana 1937
75. »X. mednarodni kongres aktuarjev«, Ljubljana 1937
76. »Premije in rezerve družinskega sozavarovanja«, Ljubljana 1937
77. »Statistično- verjetnostna kvadratura kroga s pomočjo ... šahovske deske in šivanke«. – Statistično verjetnostna določitev baze prirodnih logaritmov »e« s pomočjo... igralnih kart«, Ljubljana 1938
78. »Zavarovalno - tehnične naloge državne statistike in ljudskih štetij«, Ljubljana 1938
79. »Pokojninsko zavarovanje obrtnikov«, Ljubljana 1939
80. »Naši vajenci v luči statistike OUZD-a v Ljubljani«, Ljubljana 1940
81. »Starosna struktura stanovništva u Jugoslaviji«, Beograd 1938
82. »Statistika radničkog osiguranja«, Beograd 1937
83. »Statistično poročilo«, Ljubljana 1932
84. »Nova praktična lastnost Gompertz-Makeham-ovega zakona umrljivosti«, Zagreb 1935
85. »6%- ne računske osnove pokojninskega fonda uslužbenikov SUOR- a«, Zagreb 1934
86. »Prvi veliki trijumf statistike socialnega zavarovanja«, Zagreb 1933
87. »Moderne statistične metode«, Zagreb 1931
88. »Matematična obdelava statističnih podatkov Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani«, Zagreb 1931
89. »Članstvo Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani kot »gospodarski barometer« Slovenije«, Ljubljana 1929
90. »Matematičko-tehnički izveštaj o socijalnom osiguranju zanatlija«, Beograd 1939
91. »Statistično poročilo«, Ljubljana 1935
92. »6%- računske osnovice za račun kapitalnog pokriča SUOR-a«, Zagreb 1924
93. »Prve tablice umrljivosti slovenskega naroda«, Ljubljana 1941
94. »Slovenska bratovščina Sv. Hieronima iz leta 1452 v Udinah«, Ljubljana 1942
95. »Statistične, organizatorne in finančno - gospodarske zanimivosti delavskega zavarovanja v Sloveniji tekom njegovega polstoletnega obstoja«, Ljubljana 1937
96. »Tehničke in matematičke osnove »Centralnog penzionog fonda« službenika Saveza jevrejskih veroizpovednih opština i službenika u tom savezu učlanjenih jevrejskih veroizpovednih opština«, Beograd 1937.
97. »Skrbstvo za vajece«, Ljubljana 1938 (Separata nimam)
98. »Slovenija v luči statistike OUZD-a v Ljubljani«, Ljubljana 1938 (Separata nimam)
99. »Matematično - statistične metode zavarovanja«, Ljubljana 1932 (separata nimam)
100. »Statistično poročilo«, Ljubljana 1929 (separata nimam)
101. »Naše delavsko zavarovanje«, Ljubljana, 1931 (separata nimam)
102. »Grafologija našega narodnega gospodarstva«, Ljubljana 1931
103. »Socijalno zavarovanje in socijalno skrbstvo v Italiji«, Ljubljana 1942 (separata nimam)
104. »Gospodarska struktura Dravske banovine«, Ljubljana 1931
105. »Koliko časa bo trajala gospodarska kriza?«, Zagreb 1931
106. »Gospodarska kriza v posameznih industrijah«, Zagreb 1931 (separata nimam)
107. »Žena in delavsko zavarovanje«, Zagreb 1931
108. »Kam plovemo?«, Zagreb 1932.

Priloga 15: Poštovani družo načelnice... (V. Kangrga, SZSO)

Prošle su već dve godine otkako je Savezni vrhovni sud doneo načelno mišljenje, da je treba u regresnim slučajevima računati umesto paušala »stvarnu štetu«, a tablica za kapitalizaciju penzija još uvek nema. Radi toga socijalno osiguranje gubi godišnje jamačno preko 100 milijona.

Ništa nemam protiv toga, da Savezni zavod poveri ovaj posao bilo kome drugome, ali ja nikoga ne poznajem u FNRJ, koji bi bio verziran u matematici penzijskog osiguranja. Sem toga niko u FNRJ sem mene nije izradjivao »računske osnove osiguranja /tablice invaliditeta, mortaliteta, porodične strukture osiguranika itd./«.

Verovatno se sećate, da su bile moje odnosno računске osnove osiguranja 1948 godine proglašene »antimarksističnim« i kao takve uništene. Ostali su mi koncepti tablica pa sam tako ipak mogao sa uspehom voditi pregovore u Rimu, Bonnu i Beču.

Držim, da je Vama poznato, da sam do sada izradio već četiri puta tablice za kapitalizaciju penzija i renta u regresnim slučajevima:

- 1) Naredba ministra socijalne politike od 8. XII. 1922 god. broj 10.473.
- 2) Naredba ministra socijalne politike od 16. VIII. 1927 god., broj 5.620/IV.
- 3) Naredba ministra socijalne politike od 8. XI. 1945 god., broj 3.045/I
- 4) Naredba ministra rada FNRJ od 12. III. 1947 god., broj 2974/IV

Hteo sam izraditi i peti put tablice za dokapitalizaciju penzija u regresnim slučajevima, kako se to vidi iz izveštaja komisije /Branko Kovačević, Prekril Matija, Lah Ivo/ od 29. IV. 1955 godine, ali Savezni zavod to nije prihvatio. U izveštaju sam istaknuo: »Teško je pretpostaviti, da bi sudovi uvažavali naknadu u višem nego u stvarnom iznosu...«

Za rad na gore pomenutim tablicama nisam primio nikakav honorar. Spreman sam i sada bez honorara izraditi potrebne tablice uz uslov, da JAT da mojoj kćerki formalnu dozvolu, koja ne košta ništa, da može na račun Air France-a putovati u USA. Direktor Has je jedan put već intervenirao po tom pitanju, ali umesto moje kćerke je stewardessa Olivera Lazić dobila dozvolu, da na račun nizozemske kompanije KLM putuje u Avstraliju, gdje je ostala i nije se vratila.

Dajem svu garanciju, da će se moja kćerka vratiti iz USA. U negativnom slučaju dajem ovlašćenje, da mi se oduzme penzija, da se me osudi na doživotnu robiju, da se me čak strelja ili veša.

Sa poštovanjem Vama odani.

Ivo Lah

Ljubljana, Janševa 9a

Ljubljana, 5. V. 1962

1 prilog

Priloga 16: Okrajno narodno sodišče Ljubljana

Okrajno narodno sodišče Ljubljana

Na Odločbo Komisije za sestavo volilnih imenikov za četrt Bežigrad od 24. 9. 1945 (priloga A), dostavljeno mi dne 25. 9. 1945. (priloga B), vlagam danes dne 29. 9. 1945. v predpisanem 5 –dnevnem roku sledečo

Pritožbo:

V izpodbijani odločbi se navaja, da se moji reklamaciji od 22. 9. 1945 (priloga C) vpis v volilni imenik ne ugoti, češ da sem »silil naše ljudi k domobrancem z grožnjo internacije«.

Nekaj dni po vrnitvi iz službenega potovanja v Zagreb me je, kvartni odbor potom tov. Francot Ane, Franketova 4., obvestil, da je tov. Miklič, Staničeva 29., bivši domobranski podčastnik izjavil, da sem ga nagovarjal za vstop k domobrancem, da so pa tozadevne poizvedbe tako povoljno izpadle, da je komisija pripravljena vpisati me v volilni imenik.

S svojo reklamacijo od 22. 9 1945 (priloga C) sem hotel dokazati, da izjava tov. Mikliča ni resnična. Volilna komisija pa ni uvažila mojih navedb in v izpodbijani odločbi trdi, da sem »naše ljudi« silil celo »z grožnjo internacije«. Izgleda torej, da eksistirajo poleg tov. Mikliča še neki nadaljnji bivši domobranci ali pa druge osebe, ki so iznesle predmetne obdolžitve. Kot obdolženec imam pravico vedeti, kdo so ti ljudje, kdaj in pod kakšnimi okolišninami naj bi jim »grozil z internacijo«, pa vljudno prosim, da se mi to sporoči.

Kot sem že v svoji cit. reklamaciji omenil, je vsaka taka obdolžitev popolnoma neresnična. Res pa je, da sem bil tihi in neznani podpornik osvobodilnega gibanja, kar sem to v reklamaciji omenil. Če sem prenehal plačevati mesečno podporo L 100.- tov. Lukežiču, je vzrok ta, ker sem se postavil na stališče, da je za osvobodilno gibanje vseeno, od kod prihaja denar, ni pa za mene vseeno, ali se moje podpore knjižijo in drugim povedo, ker s tem brez potrebe in koristi riskiram zapor, internacijo, talstvo itd. Ta moja previdnost se je izkazala za pravilno, ker je tov. Lukežič odšel v Dachau, zadruga OUZD-ja (predsednik tov., Janez Krek) je pa bila razpuščena in premoženje zaplenjeno.

Res je nadalje, da sem ves čas okupacije vršil številne intervencije v korist izgnancev, internirancev itd. V dokaz prilagam originalno pismo učiteljice Zofke Štrukelj od 12. 5. 1941. (priloga D), za katero sem na nemškem konzulatu v Ljubljani dosegel, da se je smela izseliti s svojimi mobilijami iz Trzina v Ljubljano. Kot zavarovalnemu strokovnjaku so mi Nemci ponudili službo, katero pa sem odklonil, pač pa sem to priliko izkoristil za predmetno intervencijo kakor tudi za učitelja Inkret Alfonza iz Šenkovega turna, vendar za njega nisem uspel, ker je že bil zaprt v Št. Vidu. (Übersiedlungstelle).

Od tedaj sem izvršil preko 100 (sto) intervencij, kakor to lahko potrdi tov. Janko Kranjc, uradnik OUZD, ki mi je pisal na stroj tozadevne prošnje, nadalje tov. Mavrin Štefka in tov. dr. Božič (točasno pri osvobodilnem odboru v Trstu), oba nameščenca OUZD-a, ki sta mi pomagala prošnje prevajati v italijanščino. Lahko naštejem še celo vrsto drugih prič, ako smatra naslov to za potrebno. Razume se samo po sebi, da sem vse intervencije vršil brezplačno.

Poleg intervencij sem direktno podpiral izgnance in internirance z denarjem. V dokaz prilagam nekaj potrdil, ki sem jih v naglici zbral. Tako npr.:

L 350., (priloga E) izgnani družini omenjenega Inkret Alfonza,

L 100., (priloga F) kmetici Hiti Mariji iz Raven na Blokah, kateri so Italijani zažgali hišo in druga poslopja,

L 150., (priloga G) Kerkoč Franjo, Staničeva 12. (točasno pri narodno osvobodilnem odboru v Trstu), katerega so izgnali ustaši,
L 100 (priloga H) Stenovcu, uradniku OUZD-ja, katerega so Nemci izgnali iz Maribora in izselili na Hrvaško,
L 500., (priloga I) dr. Miha Gabršku, ki je bil v koncentracijskem taborišču itd. itd.

Vseh takih in podobnih dokazov zaradi preobremenjenosti z uradnim delom in kratkega časa ne morem zbrati. Če bi imel kopije vseh prošenj za izgnance in internirance, bi jih lahko dal vezati v debelo knjigo. Pripomnim še, da sem podpore, zlasti kasneje, dal iz previdnosti brez potrdil, lahko pa navedem osebe, ki bodo to potrdile.

To omenjam ne iz bahavosti ali iz želje po kakem priznanju, ampak samo v dokaz, da sem mnogo in brezplačno storil za internirance in da je vsaka trditev z grožnjami z internacijo neresnična. Svojega tozadevnega delovanja pa nisem obešal na veliki zvon, tudi po prevratu ne. Volilna komisija, kvartni odbor, sosedi itd. tega ne poznajo in me zato napačno obsojajo.

Mimogrede omenjam, da sem že leta 1919. sodeloval kot prostovoljec v osvobodilnih bojih na Koroškem, za kar sem bil pred zadnjo svetovno vojno odlikovan s spominsko kolajno. Prilagam prepis članske izkaznice Legije koroških borcev (priloga K).

Leta 1920. sem bil pred italijanskim sodiščem v Trstu obsojen na 10 mesecev zapora, ker sem nosil slovenske časopise preko meje. Prilagam prepis odpustnice iz tržaškega »Via Tigor« (priloga L). Ljudje tega ne vedo pa mislijo, da sem šel skozi življenje neaktivno mimo osvobodilnih bojov in brez zaporov ter me tako pogrešno obsojajo.

Da ne bi kdo mislil, da sem imel kakšne nedovoljene zveze z okupatorji, na podlagi katerih sem vršil intervencije, moram omeniti, in sicer ne iz baharije, ampak resnici na ljubo, da sem si s svojim delom pridobil renome prvega in najboljšega zavarovalnega matematika v Jugoslaviji in da sem s svojimi strokovnimi razpravami postal znan po vsej Evropi pa tudi izven nje. V dokaz prilagam 5 (pet) brošuric svojih razprav (priloge: 1, 2, 3, 4, 5), od katerih so tri izšle v Parizu, ena v Belgiji, ena v Švici. Lahko jih pa predložim še več. Število vseh mojih strokovnih člankov, poročil, itd. doma in v tujini pa znaša preko tisoč. Zaradi tega renomeja so mi Nemci ponudili službo pri »Wirtschaftskommission« na Bledu, »Istituto infortuni« pa službo v Rimu, katerih pa nisem sprejel.

Zaradi strokovnih sposobnosti nisem že od 19. 6. 1945. samo uradnik OUZD-a, ampak obenem tudi uradnik SUZOR-a v Zagrebu, kakor je razvidno iz (priloge M). Če bi bil politično nezanesljiv, mi sedanji režim ne bi poveril tako važnih del, kakor n. pr. reforma socialnega zavarovanja, likvidacija in račun premijskih rezerv ter kritnih kapitalov nemških, italijanskih, madžarskih in bolgarskih nosilcev socialnega zavarovanja, mednarodne konvencije o socialnem zavarovanju itd. itd., pri katerih gre za milijarde in ne samo za milijone narodnega premoženja. Vršim torej delo najmanj dveh uradnikov OUZD-ja in SUZOR-ja, seveda samo za eno plačo. Na mitingih sem večkrat slišal geslo »Delu čast in oblast!«. Naglašam pa, da osebno ne reflektiram ne za čast in ne oblast in da se popolnoma zadovoljim, ako mi razni sosledje, s katerimi nimam toliko kot nobenega stika, puste mene in mojo družino na miru z raznimi neresničnimi ovadbami.

Pričakujem, da bo naslov na podlagi gornjih dokazov uvidel mojo neoporečnost in mi priznal pravico do glasovanja, kot sem jo imel in izvršil pri zadnjih občinskih volitvah. V negativnem slučaju pa naj posebna komisija natančno preišče predmetno zadevo.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

Ljubljana, 29. 9. 1945

Ivo Lah (podpis)
Staničeva 23

Priloge: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, 1, 2, 3, 4, 5,

Priloga 17: Odločba Okrajnega sodišča v Ljubljani...

I Sp 3987/46- 3 PREPIS

O D L O Č B A

Okrajno sodišče v Ljubljani je o pritožbi Lah Ivota iz Ljubljane, Staničeva 23, v zadevi vpisa v volilni imenik, na nejavni seji sveta ljudskih sodnikov dne 21.0. 1946

O d l o č i l o:

Pritožbi se ugotovi in se rešitev komisije za volilne imenike pri ČLO Bežigrad, s katero je bil pritožniku Lah Ivotu odklonjen vpis v volilni imenik, razveljavi.

Komisiji za volilne imenike se naroča, da pritožnika vpiše v volilni imenik.

Zoper to odločbo ni pritožbe.

U t e m e l j i t e v.

Pritožnik v svoji pritožbi navaja, da je bil neupravičeno črtan iz volilnega imenika, ker za to ne obstojajo nobeni razlogi.

Potom poizvedb, ki jih je izvršilo sodišče, je ugotovljeno, da je resnična trditev pritožnika, da je glede njegovega vpisa v volilni imenik odločalo sodišče že lansko leto, ko je vložil pritožbo zoper odločbe iste komisije za volilne imenike, kakor letos.

Z odločbo tega sodišča mu je bila priznana volilna pravica pod opr. št. Sp I 173/75, z dne 3. 10. 1946.

Ker niso podani nobeni novi momenti iz katerih bi se presojo vprašanje vpisa v volilni imenik, ni razlogov po zakonu o volilnih imenikih za njegovo črtanje iz imenika in je gornja odločba utemeljena.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

M. P. Okrajno sodišče v Ljubljani,

Okrajno sodišče v Ljubljani, dne 21. 10. 1946

Sodnik: Dolžan Branko

Za točnost odpravka/ upravitelj oddelka sodne pisarnice.

Stanovnik v. r.

Dostavljeno: Pritožniku

Komisiji za volilne imenike

Jav. Tož.

Da je gornji prepis suglasen s originalom svjedoči:

Šef pomočnog odsjeka: (podpis nečitljiv)

Podpis:

Zagreb, 4. XI. 1946

Priloga 18: Okrajno narodno sodišče Ljubljana

Okrajno sodišče v Ljubljani I Sp 514/45/5

Ljubljana, dne 23.3.1946

Odločba

Okrajno sodišče v Ljubljani je o pritožbi Lah Marije, stanujoče v Ljubljani, Staničeva ul. št. 23 v zadevi vpisa v volilni imenik, na seji sveta ljudskih sodnikov dne 20. 3. 1946,

odločilo

pritožbi se ne ugotovi in se rešitev Komisije za volilne imenike ČLO Bežigrad, s katero se je pritožnici Lah Mariji odklonil vpis v volilni imenik, vzdrži v veljavi.

Zoper to odločbo ni pritožbe.

Utemeljitev.

Na podlagi poizvedb, katere je sodišče uvedlo, je ugotovljeno, da je bila pritožnica v času okupacije pristašinja sovražnikov Slovenskega naroda, s katerimi je idejno sodelovala. Za časa Italijanske okupacije je imela v svojem stanovanju sliko nacističnega zločinca Hitlerja. Kot obtoževalka proti - ljudskih sistemov je bila absolutna nasprotnica OF. Pritožnica se je s svojim zadržanjem vključila kot posameznica med idejne nasprotnike narodno osvobodilnega pokreta in se je s svojim delovanjem zaznamovala tako, da po čl. 4 tč. 4 Zakona o volilnih imenikih ne spada v seznam volilnih upravičencev.

Imenovana do danes še ni napravila ničesar v korist OF; ne udeležuje se masovnih sestankov in ne prispeva k nabiralnim akcijam, katere organizirajo predstavniki ljudske oblasti.

Gornja odločba je s tem utemeljena.

Smrt fašizmu - svoboda narodu!
Sodnik /Dolžan Branko/
priloga

Priloga 19: Javni tožilec za Okrožno mesto Ljubljana

JAVNI TOŽILEC ZA OKROŽNO MESTO V LJUBLJANA
v Ljubljani

Podpisana Lah Marija, stanujoča v Ljubljani, Staničeva 23, poročam, da sem prejela od Okrajnega sodišča v Ljubljani Odločbo št. I Sp 514/45 – 5 od 23. III. 1946. (priloga A), s katero je citirano sodišče potrdilo črtanje mojega imena iz volilnega imenika, in prosi za obnovo predmetnega postopka, ker odločba:

- 1.) ni v skladu z določbami Zakona o volilnih imenikih,
- 2.) navaja neutemeljene in neresnične argumente,
- 3.) je v popolnem nasprotstvu z ugotovitvami vojaškega sodišča tekom mojega pripora od 12. V. 1945 – 10. VI. 45.

Člen 4., točka 4.) Zakona o volilnih imenikih, na katerega se Odločba sklicuje, se glasi doslovno takole:

»Volilne pravice nimajo ... osebe ... ki so sodelovale s sovražnikom in njihovimi pomagači, kakor tudi posamezniki, ki so se zaznamovali z takim delom.«

Predpogoj in kriterij za črtanje iz volilnega imenika je torej »sodelovanje« in »delo«, kar za mene ad limine popolnoma odpade, ker sem že leta 1927. kot uradnica bivšega OUZD-a v Ljubljani zbolela in na podlagi ugotovitev treh uradnih zdravniških komisij v Ljubljani in ene nadaljne uradne zdravniške komisije pri bivšem SUZOR-u v Zagrebu vsled diagnoz : živčna izčrpanost zaradi naporenega dela, psihopatije in klimakterije spoznana kot trajno iznemogla in fizično ter psihično nesposobna za delo.

Razen tega niti Odločba komisije za sestavo volilnih imenikov za četrt Bežigrad od 26. I. 1946. (priloga B), niti Odločba sodišča (priloga A) ne navajajo niti enega samega konkretnega »sodelovanja« oziroma »dela«, temveč smatrajo kratkomalo nekaj, kar sploh ni delo, za delo, da bi se tako formalno zadostilo besedilu zakona o volilnih imenikih, kar seveda ni pravilno.

Odločba volilne komisije (priloga B) smatra »odobravanje Hitlerjevega početja« za delo, vendar tudi tega početja prav nič ne konkretizira, tako da stvarno ne vem, česa sem okrivljena, ker nisem niti od volilne komisije niti od sodišča dobila nobenih pojasnil, niti nobenih spisov v pogled. Res je, da sem več »hitlerjanskih početij« odobraval, Tako n. pr. je znašal povprečni zaslužek delavca na uro v predvojni Jugoslaviji Din 4. –, v Nemški Avstriji Sch 0,50, Italiji Lit 2., itd., a Hitler je povišal ta zaslužek na blizu RM 1. –, to je več kot na trikratno višino, a cene so ostale prejšnje, toda to so odobraval tudi nešteti naši delavci, ki so prostovoljno odhajali v Nemčijo na delo. V maju 1941 je odšlo samo od bivšega OUZD-a v Ljubljani kakih 20 uradnikov prostovoljno na Gorenjsko, še več se jih je pripravljalo da gredo.

Mimo grede pripomnim, da so Nemci tedaj mojemu možu kot zavarovalnemu strokovnjaku nudili posebno dobro mesto pri »Wirtschaftskomissiji« na Bledu a ni odšel, kakor je razvidno iz spisa Okrajnega narodnega sodišča v Ljubljani št. Sp. I 173/45 (priloga C), ki je v tesni zvezi z mojo zadevo.

Odobravala sem nadalje tudi »Hitlerjansko početje«, ki je obstojalo v tem, da so se velika zasebna nemška podjetja poddržavila in bili tako kapitalisti prikrajšani za mastne dividende itd., toda to se je dogodilo tudi v FNRJ. Nisem pa nikoli odobraval »hitlerjanskih« selitev, požigov, streljanj itd. itd. že zaradi tega ne, ker so bili prizadeti pri tem številni moji sorodniki in prijatelji, ki sem jih potem podpirala, tako n. pr. mojo sestro Doro Inkret, ki je pribežala brez vsakih sredstev s tremi mladoletnimi otroki iz Šenkovega turna v Ljubljano, medtem ko so Nemci njenega moža Alfonza Inkreta zaprli v Št. Vidu, njegovo premoženje zaplenili in ga kasneje preselili v Srbijo. Nadalje so Nemci spodili sestrični mojega moža, Zofko Štrukelj, učiteljico iz Trzina, Vido Štrukelj učiteljico iz Stražišča pri Kranju, dalje so preganjali mojega svaka Petra Jocifa, učitelja v Predvoru itd., itd, da ostalih ne omenjam.

Odločba sodišča (priloga A) navaja, da sem v času okupacije »idejno sodelovala« s sovražniki slovenskega naroda kot njihova pristašinja, in sicer ravno tako brez konkretiziranja. Kaj si sodišče predstavlja pri tem, mi v resnici ni znano. Za vsako (so)delovanje (= (ko)- laboracija) so neobhodno potrebne gotove zveze. Že v svoji pritožbi od 31. I. 1946. sem naglasila, da nisem nikdar imela absolutno nobenih zvez ne z Nemci ne z Italijani ne z ostalimi sovražniki slovenskega naroda niti ustmenih niti pismenih. Kaj si sodišče predstavlja pod tem, mi v resnici ni jasno. Za vsako sodelovanje (= ko-laboracija) so neobhodno potrebne gotove zveze.

Že v svoji pritožbi od 31. I. 1946. sem naglasila, da absolutno nikdar nisem imela nobenih zvez z Nemci ne z Italijani, ne z ostalimi sovražniki slovenskega naroda, niti ustmenih niti pismenih. Odločba sodišča tega tudi ne trdi. Mislim, da ni treba niti omeniti, da bi Hitler ali kakršenkoli drugi njegov pomagač rabil moje ideje za izvajanje svojega programa. Končno sem prepričana, da moji sosede, ki so se izmislili to inkriminacijo ne morejo niti vedeti za moje ideje (= misli). Če pa imajo take sposobnosti, potem jih lahko bolj koristno uporabljajo, kot pa za take procese kot je ta. Končno imamo zakone le o kaznivih dejanjih in ne pa o kaznivih idejah oziroma mislih.

Odločba sodišča (priloga A) navaja dalje, da sem »že za časa italijanske okupacije« imela v stanovanju sliko nacističnega zločinca Hitlerja«. Priznam, da sem imela več slik Hitlerja za časa italijanske okupacije, kakor tudi poprej in kasneje. Moj mož je bil namreč naročen na dnevno časopisje zaradi aprovizacije odredb oblasti n. pr. o policijski uri itd. in v časopisju, so bile večkrat slike Hitlerja. Slike Hitlerja se nahajajo še danes v raznih bibliotekah, arhivih, pa tudi na stenčasih itd. Nedavno so predvajali kinematografi v Ljubljani film »Lamberths walk«, v katerem je nastopal tudi Hitler. Če je pa mišljena kakršnakoli druga slika Hitlerja, potem je to, milo rečeno, podla laž dotične osebe, ki si je to izmislila. Pa tudi če bi to bilo res, po predpisih volilnega zakona, ne bi bil to noben vzrok za črtanje iz volilnega imenika, ker je vsako stanovanje interna in intimna zadeva vsakega stanovalca, ki se javnosti kratkomalo nič ne tiče. Stvar bi bila druga, ako bi sliko javno razstavila, podobno kot so številni Ljubljanci, zlasti za Bežigradom dne 20. IV. 1941 razobesili nemške zastave s kljukastim križem tako, da so že naslednjega dne hodili italijanski karabinerji od hiše do hiše in odločno zahtevali, da nemške zastave izginejo, ker so se Italijani bali, da jih ne bi Nemci tudi iz Ljubljane izgnali, kot se je to zgodilo na Gorenjskem. Pripomnim, da mi ni znano, da bi kdo izgubil volilno pravico, ali imel kakršnekoli sitnosti zaradi tega, ker je takrat razobesil nemško zastavo. Omenim še dejstvo, katero tudi lahko sosede potrdijo, da nismo imeli razobešene nemške zastave, akoravno so jih nam ljubljanski Nemci ponujali.

Končno ta obdolžitev ni niti pravočasno servirana niti pravilno adresirana. Za časa mojega pripora od 12. V. - 10. VI. 1945 pa tudi kasneje je bilo dovolj vzroka in dovolj časa, da bi se dotična oseba spomnila na Hitlerjevo sliko v mojem stanovanju ako bi to bilo res. Stanovanjsko pogodbo je podpisal moj mož, ki tudi plačuje najemnino in je obenem družinski poglavar, pa bi morala dotična oseba iznesti to obdolžitev že tedaj, ko je volilna komisija črtala mojega moža iz volilnega imenika (priloga C), pa se seveda ni spomnila, ker ni bilo res.

Odločba sodišča me kvalificira nadalje kot »oboževalko protiljudskih sistemov in absolutno nasprotnico OF«, kar seveda ni res. S tedanjim terenskim zaupnikom tov. Lukežič Ivanom, uradnikom železniške direkcije v Ljubljani, stanujoč v Fond-ovih hišah za Bežigradom, kateremu smo tudi plačevali prispevke za OF (vidi spis Okrajnega narodnega sodišča v Ljubljani, št. Sp. I 173/45) smo bili vsak večer skupaj na obisku, večinoma v njegovem stanovanju, večkrat pa tudi pri nas, pa bi on mogel dati najboljše informacije. Lahko bi še marsikaj navedla, pa mislim, da ni potrebno, ker vse te splošne argumentacije, brez vsakih konkretnih dejstev in dokazov ne značijo nič in se zaradi tega po mojem mišljenju nikakor ne morejo uporabljati kot podlago za rzsodbo. Take splošne trditve lahko vsakdo in ob vsakem času, vsaki osebi sestavi, vprašanje je le, če jih je mogoče z dejstvi dokazati.

Trditev, da »ne prispevam k nabiralnim akcijam, katere zakonito organizirajo ljudske oblasti« isto tako ni resnična. Res pa je, da sem za vsako tako akcijo prispevala, dokler nisem bila črtana iz volilnega imenika, potem pa tega nisem mogla iz preprostega vzroka, ker sem s tem izgubila svojo invalidsko rento in tako ostala brez vsakih sredstev. Dokler ne dobim nazaj volilne pravice in invalidne rente, tudi ne bom mogla prispevati. Sicer pa po predpisih volilnega zakona ni to noben vzrok za črtanje iz volilnega imenika.

Mislim, da gori navedena dejstva, o katerih resničnosti se lahko sodišče prepriča, popolnoma zadoščajo in da ni potrebno navajati novih. Končno hočem le pojasniti, kako je prišlo do tega procesa, ker njegova geneza mogoče še bolj jasno dokazuje, da ni nobenega vzroka za črtanje mojega imena iz volilnega imenika.

Iz meni popolnoma neumljivih vzrokov, ki si jih moram tolmačiti edino kot osebno sovraštvo nekaterih Bežigrajanov, sem bila, kot omenjeno dne 12. V. 1945 aretirana. Vojaško sodišče je tekom mojega pripora ugotovilo popolnoma isto, kot je ugotovilo Okrajno narodno sodišče, v zadevi črtanja mojega moža iz volilnega imenika (priloga C) namreč, da sem se za časa okupacije korektno obnašala in da sem vrhu tega osvobodilni pokret odobraval in ga podpirala.

Ob znani eksploziji na glavnem kolodvoru v Ljubljani, sem dobila v zaporu živčni napad in sem bila nato izpuščena brez uvedbe postopka, na kar sem odšla k sorodnikom na Rakek in v Cirknico (Cerknico), da so se moji živci popravili.

Ko sem se vrnila nazaj v Ljubljano so me prišle iskat neke mlade tovarišice z vabilom, da grem ribat parke v bežigrajsko šolo, kjer bodo naslednjo noč plesale. Kot 60-letna žena in vrhu tega kot 20 letna invalidka sem to odklonila, ker parketov niti doma ne morem ribati. To se je že smatralo za nasprotovanje OF-u. Isto tako nisem hodila na udarniška dela n. pr. na krampanje na cesti, ker takih del ne zmorem in jih nisem opravljala niti, ko sem bila mlada. itd. , itd.

Nato so sledile grožnje, pljuvanje proti hiši, ostentativne manifestacije proti meni, zmerjanje, žaljivke itd., kakor sem to že v svoji pritožbi od 31. I. 1946 omenila, vendar sem kljub temu na masovnem sestanku, brez vsakih pripomb dobila volilno pravico in podpisala pristopno izjavo za OF. Na dan volitev 11. XI. 1945 so neznane osebe ponoči obmetavale hišo s kamenjem. Proti takemu barbarskemu početju, ki nikakor ne spada v našo demokratično Jugoslavijo, sem seveda morala zavzeti primerno stališče, kot bi ga vsakdo drugi. Vprašam samo, kaj bi predstavniki ljudske oblasti storili z menoj, ako bi za časa okupacije nekoga spravila z neutemeljeno in neresnično ovadbo v enomesečni zapor, povzročila, da bi izgubil pokojnino kot sem jo jaz, poizkusila, da bi nekoga spravila ob službo, kot so nekateri moji sosede hoteli mojega moža s tem, da so ga brez utemeljitve črtali iz volilnega imenika, ako bi nekoga žalila, mu pretila, kamenjala itd., kot se je to meni pripetilo itd.

Ko sem 11. XI. 1945 prosila v pisarni Volilne komisije za pojasnilo, zakaj so me črtali iz volilnega imenika, mi dotični uradnik ni dal drugih informacij, kot da je popolnoma isti vzrok kot pri mojem možu, ki je bil obdolžen, da »je silil ljudi k domobrancem z grožnjo internacije« (priloga C). Ko sem pa s svojo vlogo, na javnega tožilca, od 15. I. 1946. izsilila od volilne komisije odločbo od 26. I. 1946. (priloga B), sem pa dobila čisto drugačno pojasnilo.

Iz vsega tega sledi, da so vse predmetne inkriminacije v obeh odločbah kasneje skonstruirane in da stvarno ni nobenih vzrokov, na podlagi katerih bi bilo mogoče, po predpisih volilnega zakona, črtati moje ime iz volilnega imenika. Splošne obdolžitve, v še tako iznešenih superlativih, a brez vsakih konkretnih dejstev, pa dokazujejo samo osebno mržnjo nekaterih sosedov do mene in željo, da jo izkoristijo v politične namene.

Zato prosim, da se predmetni postopek obnovi in da se pri tem upoštevajo vsa gori navedena dejstva, katerih resničnost naj blagovoli sodišče ugotoviti.

Smrt fašizmu – Svoboda narodu!

Ljubljana, 27. IV. 1946.

Marija Lah (podpis)

3 priloge.
priporočeno

Na poziv Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 14/10-1965 dajem sledeći izveštaj. O funkcioniranju našeg sistema socialnog osiguranja i zdravstvene zaštite

1) Opće primjetbe	1
2) Kritika Maršala Tita	3
3) Da li davanja našeg socialnog osiguranja stvarno rastu u geometrijskoj progresiji?	4
4) Kuda vodi geometrijski porast davanja našeg socialnog osiguranja?	6
5) Kako su se sredstva socijalnog osiguranja »nemilice« trošila i da li se još »nemilice« troše?	7
I. Zadnja plata kao penzijski osnov	8
II. Poklanjanje penzija inostranim radnicima	8
III. Obračun sa Italijom	9
IV. Obračun sa Saveznom republikom Njemačkom	10
V. MINRAD-i	12
VI. Regresi	13
6) Koliko iznose matematske rezerve, t. j. obaveze našeg socialnog osiguranja?	15
7) Računske osnovice	18
8) Glavni uzorci porasta davanja socijalnog osiguranja	20
9) Reosiguranje	22
10) Optimalne rizične zajednice	25
11) Prelijevanje sredstva socijalnog osiguranja izmedju pojedinih teritorijalnih jedinica	26
12) Zaključci	28

Priloga 20: Izveštaj o funkcionisanju našeg sistema socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite

1) Opće primjetbe

Ako laički posmatramo poslovanje našeg socijalnog osiguranja dobijamo utisak, da funkcionira vrlo dobro. Naplata doprinosa i izplata davanja je na tekućem. Povremeno čujemo sporadične žalbe n. pr. u dnevnim novinama, ali su obično neosnovane.

U uporedjenju sa predratnom Jugoslavijom vidimo, da ima sadašnje naše socijalno osiguranje izvjesne prednosti. Socijalno osiguranje predratne Jugoslavije je svaki mjesec za svakog pojedinog osiguranika na posebnim platežnim nalogima izračunavalo doprinos za bolest, nesreću na poslu, invalidnost, berzu rada, inspekciju rada i radničku komoru te obavestilo poslodavca o tome, koji je dužim ili kraćim zakašnjenjem - ili čak pod silom eksekusije - platio dužne doprinose. Troškovi naplate doprinosa bili su veliki kao i permanentno dugovanje poslodavaca socijalnom osiguranju. Danas naprotiv svega toga nema. Banka jednostavno odredjenim postotkom od plata trudbenika izračuna doprinos za sve grane socijalnog osiguranja te ga dobropiše, odnosno doznači nadležnom zavodu za socijalno osiguranje na teret preduzeća.

Medjutim, ako počnemo stručno ulaziti u poslovanje našeg socijalnog osiguranja, dobijamo sve više čudnovate utiske. Prije svega nama izgleda neobično, što se zakonski propisi tako često i iz temelja menjaju.

Zakon o osiguranju radnika od 14/5-1922 predratne Jugoslavije je ostao na snazi čak za vrijeme rata 1941-1945, na nekim okupiranim područjima pa i prve godine posle Oslobođenja.

Slične primjere imamo i u inostranstvu. Reichsversicherungsordnung od 19/7- 1911 n. pr. je još i danas na snazi u Saveznoj republici Njemačkoj - naravno sa izvesnim izmjenama i nadopunama. Nastaje pitanje, da li je naše zakonodavstvo o socialnom osiguranju u redu? Ako je neki odredjeni zakon dobar, zašto da ga za

par godina odbacimo i napišemo posve nov zakon, kojega za par godina opet odbacimo itd. Ova činjenica se obično objašnjava time, što je tempo života danas sve brži i brži, pa tako svi zakoni brzo zastarevaju.

Nije pak jasno, da tog zastarevanja zakonskih propisa nema u drugim zemljama, koje takodje poznaju brzi tempo života i evolucije.

Upadljiva je manija osiguranika za penzijom. Svi jedva čekaju da ispune uslove za starosnu penziju i da posle žive kao rentiri. Rad u našoj socialističkoj zemlji je u glavnom postao »tabu«. Ako pak neko iz bilo kojeg razloga želi da produži rad, onda ga više puta rukovodioci natjeraju u penziju, kako ne bi više »oduzimao hleb mladeži«. Zakonodavstvo je išlo tim željama osiguranjika daleko u susred. Žena može već sa 50, a muškarac sa 55 godina starosti steći pravo na starostnu penziju.

U Saveznoj republiki Njemačkoj može osiguranik, bilo muški ili ženski, dobiti starostnu penziju tek sa navršenom 65. godinom starosti. U finansijskom pogledu to vrlo mnogo znači. Umesto, da fond penzija prima 10 odnosno 15 godina doprinosa, izplaćuje toliko vremena penzije.

Evo nekoliko orijentacijskih kalkulacija. Računajmo doprinosa za penzijsko osiguranje 17%, a penziju sa 75% neto plate din 25 000 mesečno. Ispad doprinosa iznosi kot milion žena: $\text{din } 25.000 \times 17\% \times 12 \text{ meseci} \times 15 \text{ godina} \times 1.000.000 \text{ osiguranika} = 765 \text{ milijardi}$. Izdaci za penzije: $\text{din } 25.000 \times 75\% \times 12 \text{ meseci} \times 15 \text{ godina} \times 1.000.000 \text{ osiguranika} = 3.375 \text{ milijardi}$, prvo i drugo zajedno je 4.140 milijardi. Kod 1.000.000 muškaraca dobimo analogno 2.750 milijardi.

Karakteristička je činjenica, da nitko niti osiguranik niti drugi ne pita dali je naša zemlja tako bogata, naša privreda tako jaka, da bi mogla snositi takve terete našeg socialnog osiguranja. Jasno je, da mora socialno osiguranje izdržavati bolesne, iznemogle i ostarijele osiguranike, kao i njihove porodične članove ali »est modus in rebus, sunt certi denique limes«.

Nije teško napisati zakon, da ima svaki građanin već od rođenja pa do smrti pravo na kraljevsku apanažu ali je teško odnosno nemoguće obezbediti odgovarajuća sredstva.

U činjenici, da ne samo osiguranici, nego i merodavni faktori smatraju, da su sredstva socialnog osiguranja quasi neizcrpljiva, moramo tražiti glavne nedostatke funkcioniranja našeg sistema socialnog osiguranja, kako ćemo to videti kasnije.

2) Kritika Maršala Tita

Problem penzija je tako važan, da se je osvrnuo na njega sam Maršal Tito u svome govoru, održanom u Splitu dne 6/5-1962, slijedećim riječima:

»Pored toga, moraćemo donekle da izvršimo i reviziju Zakona o penzijama, jer mi smo već sada došli dotle, da naša socialna davanja iznose oko 400 milijardi dinara godišnje. Ta davanja su prosto u geometrijskoj progresiji rasla u poslednje vreme. Moraćemo i tu da vidimo šta treba izmijeniti, ne u tom smislu da bude pogodjen neko ko ima prava, nego u tom smislu da se ne događa da se sredstva nemilice troše, čega je prilično bilo. Prosto se samo uzimalo i davalo. Zato ćemo u tom pogledu morati da izvršimo reviziju.« (Vidi dnevnik »Borba«, Zagreb od 7/5-1962, strana 3).

3) Da li davanja našeg socialnog osiguranja strmo rastu u geometrijskoj progresiji?

Za »poslednje vrijeme« koje spominje Maršal Tito, odabrao sam petogodište 1958 - 1962. Odgovarajuća stvarna godišnja davanja socialnog osiguranja su prikazana u drugom stubcu tabele 1. (Podaci su uzeti iz revije »Socijalna politika, Beograd«). Na osnovu tih pet empiričkih podataka izračunao sam metodom najmanjih kvadrata geometrijsku progresiju, t. j. eksponencijalnu krivu, koja se u najvećoj mogućoj mjeri približava empiričkim podacima. Odnosni »izravnani« rezultati prikazani su u trećem stubcu tabele 1. U

četvrtom stubcu iste tabele su prikazane absolutne razlike izmedju stvarnih t. j. empiričkih i izravnanih t. j. izračunatih podataka.

Poslovna godina u milijardama	Stvarna davanja	Izravnana davanja	Apsolutna razlika
1	2	3	4
1958	183	183	0
1959	226	228	-2
1960	278	283	-5
1961	363	351	+12
1962	431	436	-5
Zbir	1.481	1.481	0

Tabela 1

Zbir svih davanja našeg socijalnog osiguranja u petogodištu 1958-1962 iznosi 1.481 milijardu. Zbir svih apsolutnih razlika u četvrtom stubcu je jednak ničtici, što garantira za ispravnost računa, u čijeg metodologiju ne možemo da ulazimo na ovom mjestu.

Umjesto varijance, srednjeg kvadratičnog odklona itd. navodim prosječno relativno odstupanje izravnanih vrijednosti od empiričkih, koje iznose: $\frac{0+2+5+12+5}{1481} = \frac{24}{1481} = 1,6\%$

Prosječno godišnje odstupanje empiričkih podataka od geometrijske progresije je minimalno, nesignifikantno, naime od 1,6%, što znači, da su davanja našeg socijalnog osiguranja u pomenutom periodu 1958-1962 stvarno rastla u geometrijskoj progresiji.

Kot geometrijske progresije je od naročite važnosti godišnji porast, koji može biti veći ili manji. Bez ikakvog objašnjavanja metodologije spominjem, da iznosi godišnji porast 24,2%. svakogodišnjih davanja. O ispravnosti računa možemo se vrlo lako uvjeriti. Ako izdatke jedne godine pomnožimo sa 1,242, dobijamo izdatke naredne godine. (Zbog izostavljenih decimala može iznositi griješka na zadnjem mestu za jedinicu).

$$\begin{aligned}
 183 \times 1,242 &= 228 \\
 228 \times 1,242 &= 283 \\
 283 \times 1,242 &= 351 \\
 351 \times 1,242 &= 436 \\
 \text{itd.}
 \end{aligned}$$

Na taj način možemo vrlo lako geometrijsku progresiju produžiti. Odnosni rezultati za dvogodište 1963-1964 nalaze se u trećem stubcu tabele 2. Empirični podaci u drugom stubcu su međjutim dobiveni iz publikacije Saveznog zavoda za socijalno osiguranje (»Pregled osnovnih podataka socijalnog osiguranja«, 1963, 1964).

Poslovna godina u milijardama	Stvarna davanja	Ekstrapolirana davanja	Apsolutna razlika
1	2	3	4
1963	523 (495 bez režije)	542	-19
1964	664 (616 bez režije)	674	-10
Zbir	1.187	1.216	-29

Tabela 2

Relativno odstupanje u dvogodištu 1963-1964 je nešto veće nego u petogodištu 1958-1962 naime $\frac{29}{1187}=2,4\%$ ali ipak nije signifikantno. Stvarna davanja u tom periodu su nešto manja od geometrijsko ekstrapoliranih. Međutim u 1965 godini biće obratno, zbog povišanja penzija za oko 50% kao i zbog povišanja cena oskrbnih dana u bolnicama, klinikama, zbog povišenja cijena lijekova itd. biće u 1965 godini stvarni izdaci znatno veći od geometrijsko ekstrapoliranih.

Geometrijski ekstrapolirani rashodi našeg socijalnog osiguranja u bliskoj budućnosti prikazani su u tabeli 3.

Poslovna godina	Geometrijski ekstrapolirana davanja u milijardama
1965	837 (904 bez režije)
1966	1.039
1967	1.291
1968	1.604
1969	1.992
1970	2.474
1980	21.638
1990	189.219
2000	1.654.681

Tabela 3

4) Kuda vodi geometrijski porast davanja našeg socijalnog osiguranja?

Kad su se davanja socijalnog osiguranja u 1951. godini popela na cca 75 milijardi, je Ministar financija SFRJ odlučio, da treba osnovati za sprovođenje socijalnog osiguranja posebnu ustanovu sa samostalnim financiranjem, pošto su rashodi socijalnog osiguranja previsoki, da bi jih mogao snositi savezni budget.

1960. godine diskutovalo se o tome, kako bi federacija preuzela sve obaveze penzijskog osiguranja, u koliko su one nastale pre 15. 5. 1945 godine. Savezni zavod za socijalno osiguranje je onda zastupao stanoviše, da za vrijeme osiguranja pre 15. 5. 1945 godine nije dobio nikakvo pokriće pa radi toga ne može da snosi odnosne terete.

Danas ne možemo ozbiljno očekivati nikakvu izdašnu subvenciju socijalnog osiguranja sa strane federacije, iz jednostavnog razloga, pošto su rashodi socijalnog osiguranja veći od od prihoda saveznog budgeta. A ta razlika biće svake godine znatno veća.

Kako treba problem riješiti? Moguće je samo dvoje: ili pronaći dovoljna sredstva socijalnom osiguranju ili »stegnuti kajiš osiguranicima«, naravno uz uslov, da se predhodno stopira geometrijski porast rashoda socijalnog osiguranja.

Jedan jedini dinar uložen na početku naše ere, t. j. prije 1965 godine na 5% kamatne kamate, narastao bi do danas na 433.490 sekstiljona. Računajući jedan gram zlata = din 1000.-, onda kugla zlata, veća nego sunce i svi njegovi planeti i sateliti, ne bi bila dovoljna za izplatu tako velikog iznosa. Treba još podvući, da razhodi socijalnog osiguranja rastu godišnje ne za 5% nego na 24,2 %.

Treba dakle što pre stopirati geometrijski porast razhoda socijalnog osiguranja, što je i želja Maršala Tita.

5) Kako su se sredstva socijalnog osiguranja »nemilice« trošila i da li se još »nemilice« troše?

Maršal Tito tvrdi, da se sredstva nemilice troše, čega je prilično bilo u socijalnom osiguranju. Da li je to stvarno bilo? Da li je to još danas? Evo nekoliko činjenica.

I.

U vremenu od 23. 3. 1961 do 31. 12. 1965 uzima se neto plata u zadnjoj godini prije pensionisanja (Zakon o promjenama i dopunama Zakona o penzijskom osiguranju, član 65, stav 2, Službene novine SFRJ br. 10- 11/ 1961- Osnovni zakon o penzijskom osiguranju, članovi 231- 233) kao osnov za račun visine penzije. Doprinos za penzijsko osiguranje menja se lokalno i vremenski. Sada iznosi oko 17% neto plate. Puna penzija iznosi pet puta više najme 85 % neto plate. Ako si osiguraniku 40-toj godini radnog staža stvarno ili fiktivno povisi platu - preduzeća pa i neke općine itd. idu više puta rado u susret ne samo direktorima i rukovodiocima nego i drugim službenicima - može time, da si povoljno povisi penziju. Za din 100.000, koje tako osiguranik u zadnjoj godini staža plati u penzijski fond, primi već u prvoj godini posle penzionisanja za din 500.000 višu penziju. U prosjeku prima penzioner penziju oko 20 godina, što znači, da mu penzijsko osiguranje za din 100.000 doprinosa izplati din 10.000.000.-. Sa 1. 1. 1966 ovi propisi prestaće da važe, ali ipak mogu neki pojedini osiguranci još dobro »zaraditi«, odnosno su već »zaradili« posle 23. 3. 1961. Mnogo anomalija penzijskog osiguranja prolazi baš iz tih propisa. Ako ne računamo kamatu, onda bi morao osiguranik uplaćivati punih sto godina po din 100.000.-, da bi socijalno osiguranje dobilo pokriće za din 10,000.000.-.

II.

Posle 1950. godine naše zakonodavstvo priznava za penziju i radni staž prije uvođenja invalidskog osiguranja radnika u Jugoslaviji dne 1. 9. 1937. godine i to ne samo našim nego i inostranim radnicima. U Saveznoj republici Njemačkoj živi oko 240.000 Volksdeutchera iz Jugoslavije. Premijske rezerve penzijskog osiguranja tih Volksdeutchera i za radni staž prije 1. 9. 1937 - kad penzijskog osiguranja u Jugoslaviji nije ni bilo - su Njemci na osnovu naših propisa odbili od našeg potraživanja. (Vidi: »Stellungnahme des Bundesministeriums für Arbeit zu den jugoslawischen Forderungen aus der Sozialversicherungen« od 16.3. 1955, kojega čuva Pravno oddelenje Državnog sekretariata za inostrane poslove). Da li je potrebno, da naše socijalno osiguranje poklanja penzije inostranim »radnicima«, koji su radili u Jugoslaviji kao direktorji, prokuristi, inženiri, Volksdeutcheri itd.? Moram podvući, da nijedna strana zemlja (Italija, Savezna republika Njemačka, Austija, Njemačka demokratska republika) nije platila Jugoslaviji puno pokriće obaveza njihovih nosilaca socijalnog osiguranja prema našim radnicima za vrijeme Drugog svjetskog rata i prije. Naše socijalno osiguranje daje naprotiv više nego je potrebno.

III.

Tačka 8 Priloga XIV Ugovora o miru sa Italijom glasi: »Italija biće dužna da i dalje plaća civilne ili vojne penzije, koje na dan stupanja na snagu ovog Ugovora potražuju na osnovu službe italijanskoj državi, gradskim i ostalim samoupravnim vlastima, - lica koja na osnovu ovog Ugovora stiču državljanstvo države naslednice«.

Ovaj tekst ima dva krupna nedostataka:

1) **Ratni vojni invalidi** sa pripojene teritorije, kojih ima mnogo više nego civilnih i vojnih penzionera, nisu obuhvaćeni.

2) Nema klauzule, da je Italija dužna platiti penzije i ratne invalidnine licima, koja stiču državljanstvo države naslednice, u istoj visini kao svojim državljanima. Od svršetka rata pa do stupanja na snagu Ugovora o miru, t. j. do 15. 9. 1947 godine Italija, praktički uzeto, nije ni penzije ni ratne vojne invalidnine ništa povišala. Poslije toga pa do Londonskog Memoranduma o suglasnosti (Službene novine SFRJ od 13. 10. 1954, broj 43) – kojim su financijska i ekonomska pitanja, koja proizlaze iz Ugovora o miru, riješena – je Italija povišala penzije i ratne vojne invalidnine svojim građanima za 200 % do 300 %.

Pošto Jugoslavija nije prije potpisivanja Ugovora o miru podnjela amandman za ispravku pomenutih dviju griješaka tačke 8 Priloga XIV, izgubili smo više od 30 milijuna dolara.

Jasno je, da ratne vojne invalidnine ne spadaju u socijalno osiguranje. Sem toga oštetu od Italije je primila Narodna banka ali ipak ove činjenice ne opravdaju propust amandmana.

IV.

Savezni zavod za socijalno osiguranje je formulirao potraživanje SFRJ od Savezne republike Njemačke po osnovu socijalnog osiguranja kao »iznos od jugoslovenskih radnika njemačkom socijalnom osiguranju uplaćenih a neutrošenih doprinosa«. Jugoslovenska delegacija je ovu formulaciju saopćila Tripartitnoj komisiji u Londonu u »Aide Mémoire – u« od 5. 6. 1952 godine. Zbog niskih, nedovoljnih doprinosa kao i zbog valutne reforme – (Vidi: »Umstellungsgesetz« iz 1948 godine) – u Saveznoj republici Njemačkoj, SFRJ bi po ovoj formulaciji dobila najviše 9 milijona DM. Vlada u Bonnu je tražila od Jugoslavije dokumentaciju: broj jugoslovenskih radnika zaposlenih u Reich-u, trajanje socijalnog osiguranja kot njemačkih ustanova, visinu zarade itd. Pošto Savezni zavod za socijalno osiguranje za dve godine 1951-1952 nije baš ništa prikupio, je Ministar financija Milentije Popović aktom Pov. br. 243 od 18. 11. 1952 obrazovao sedam-člansku komisiju za izvršenje ovog zadatka.

Komisija je utvrdila, da su službenici socijalnog osiguranja u vremenu od 1951- 1952 uništili – predali OTPAD-u – slijedeću dokumentaciju:

U Beogradu svu arhivu od »Deutsche Krankenkasse«.

U Zagrebu oko 250.000 radnih ugovora, potpisanih od hrvatskih radnika, njemačkih poslodavaca, Izseljeničkog otkjeka i njemačkog pretstavnika za »Arbeitseinsatz«.

U Ljubljani svu arhivu od »Sozialversicherungskasse für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains«, koju smo diplomatskim putem dobili od Austrije.

U Mariboru svu arhivu od »Sozialversicherungsanstalt für Untersteiermark«.

OTPAD« je onda kupovao stari papir din 3.- za kg a prodavao po din 17.-. Iz razlike su službenici dobivali nagrade. Tako je došlo do takmičenja za uništavanje dokumentacije.

Komisija je pronašla u nekom bunkeru u Splitu mesečne iskaze Izseljeničkog otkjeka o broju hrvatskih radnika, koji su odlazili na rad u Reich i u podrumu Ministarstva unutrašnjih poslova u Ljubljani arhivu Štaba za repatriaciju iz 1945. godine – a u socijalnom osiguranju baš ništa.

Poziv Saveznog zavoda, da se prijave oni radnici koji su za vrijeme rata radili u Reichu, nije imalo uspjeha. Od 338.000 jugoslovenskih radnika, koliko jih je bilo u Reichu, prijavilo se je samo 3.000. Razlog: Poslije oslobođenja, rad u Reichu za vrijeme rata, smatrao se za »saradnju sa okupatorom«.

Tripartitna komisija u Londonu nije prihvatila formulaciju potraživanja, koju je sastavio Savezni zavod za socijalno osiguranje. Ona je formulirala potraživanje kao »vrednost obaveza njemačkog socijalnog osiguranja« (Vidi: »Abkommen über deutsche Auslandschulden« od 27. 2. 1953. Član 22 glasi: »Die Regierung

der Bundesrepublik wird mit den Regierungen der beteiligten Gläubigerstaaten zum Zwecke der Regelung der Sozialversicherungsansprüche in Verhandlungen eintreten... .«) – a to so matematske rezerve, koje su oko 30 – puta veće od uplaćenih doprinosa.

Umesto 9 miliona DM primili smo de facto 266 miliona DM i to 26 miliona otvoreno kao oštetu socijalnom osiguranju a 240 milijuna maskirano kao »Wirtschaftshilfe«.

V.

Središnji ured za osiguranje radnika u Zagrebu je okružnicom br. 23.281 od 17. 6. 1932 propisao statistiku osiguranika po industrijskim grupama, t. j. po privrednim delatnostima. Princip te nove statistike je bio vrlo jednostavan i pored toga još jeftin. Rezultatima inventure t. j. popisa osiguranika po industrijskim grupama na dan 30. 6. svake godine, dodavale su svaki dan dospele prijave i oduzimale odjave osiguranika sortirane po industrijskim grupama. Eto, to je sve. Potreban je bio samo jedan novi formular »VIII b« i ništa više.

Rezultati ove statistike su bili često objavljivani ne samo pre rata nego i posle rata pa i u inostranstvu.

Vidi: »Matematska i nematematska statistika«, Statistička revija, Beograd, 1954, strana 493-498.

Vidi: »Wahrscheinlichkeitsrechnung und Versicherungswesen«, XII. međunarodni kongres aktuarski, Luzern, 1940, strana 409- 434.

Vidi: »The Fundamental Equation of Statistical phenomena«, Internacionalna revija za aktuarske i statističke probleme socijalne bezbednosti (Social Security), Rim 1961, strana 95-107. Isto objavljeno na International Population Conference, New York, 1961.

Vidi: »Social Insurance Statistics as a Basis of Economic Forecasting«, 29. zasedanje Međunarodnog Instituta za statistiku, Rio de Janeiro, 1955.

Ova jedna od najboljih i najjeftinijih statistika u Jugoslaviji je bila ukinjena 1. 1. 1948 godine. Umesto nje su poslodavci počeli predlagati prilično komplikovane iskaze, nazvane MINRAD, Brošurica (Biblioteka »Vesnika rada« – Sv. 3.) sa »Uputstvima za vršenje izveštajno – statističke službe o zaposlenom osoblju, platnom fondu i radnom vremenu«, počinje sa citatom:

Socijalizam – to je evidencija

Socijalizam – to je pre svega evidencija

(Lenjin)

Autori MINRAD-a nisu se setili, da je svrha svakog preduzeća proizvodnja određenih artikala, a ne statistika. Neka preduzeća su predlagala MINRAD-e socijalnom osiguranju sa manjim ili većim zakašnjenjem ili jih uopće nisu predlagala. Direkcija Državnog zavoda za socijalno osiguranje u Beogradu je samo jednog dana 1949 godine platila din 60.000 za telegrafске i telefonske urgencije MINRAD-a. Mnogi MINRAD-i su bili pogrešno ili nepotpuno ispunjeni itd. U martu 1954 godine je MINRAD zamjenio nov formular RS, za kojega smijemo reći : »Das selbe in blau«.

Sa 1. 1. 1955 socijalno osiguranje vratilo se opet prijavama i odjavama. (Službene novine SFRJ, broj 1 od 5. 1. 1955). Za MINRAD smo potrošili vagona papira, milione radnih sati u današnjoj vrednosti više od milijarde.

VI.

Ako poslodavac ili treće lice skrivi totalnu ili parcijalnu nesposobnost za rad ili smrt osiguranika, tako da mora socijalno osiguranje staviti u tečaj invalidninu, invalidsku ili porodičnu penziju, onda mora krivac nadoknaditi svu štetu, koja sastoji iz već izvršenih isplata i iz kapitalnog pokrića budućih davanja, t. j. renta. Za kapitalizaciju renta potrebne su naročite tablice, izračunate na osnovu kamatne stope i verovatnosti smrti invalida, invalidskog penzionera, udovice, djece itd. Naše socijalno osiguranje je izradilo do sada već četiri tablice za kapitalizaciju renta u regresnim slučajevima, koje su objavljene kao naredbe nadležnih ministarstva i to:

1) Naredba Ministra Socijalne politike od 27. 9. 1922 godine broj 6533 o izračunavanju glavničkog pokrića potpora i renta Središnjeg ureda za osiguranje radnika iz osiguranja u nesrećnim slučajevima, Službene Novine 288/1922.

2) Naredba Ministra Socijalne politike od 16. 8. 1927 godine broj 5620/IV o izmeni tablica za izračunavanje glavničkog pokrića potpora i renta Središnjeg ureda za osiguranje radnika iz osiguranja u nesrećnim slučajevima, Službene Novine broj 275 od 8. 9. 1927.

3) Naredba Ministra Socijalne politike o izmijeni tablica za izračunavanje glavničkog pokrića potpora i renta, koje plaća Središnji zavod za socijalno osiguranje u grani osiguranja za nesrećne slučajeve br. 3045 od 8. 11. 1945, Službeni list br. 90 od 20. 11. 1945.

4) Naredba Ministra Rada SFRJ o izračunavanju glavničkog pokrića i matematskih rezervi penzija iz socijalnog osiguranja broj 2974 od 12. 3. 1947 godine. (Ova Naredba nije bila objavljena u Službenim Novinama nego u knjizi »4%- tne tablice za izračun matematičkih rezervi Državnog zavoda za socijalno osiguranje«, Zagreb 1947, tisk »Tipografija«, Grafičko nakladni zavod, Zagreb).

Kad je bio sistem izračunavanja glavničkog pokrića u regresnim slučajevima već uhodan, Savezni zavod za socijalno osiguranje u Beogradu je propisao paušalne iznose bez obzira na visinu stvarne štete, koje je usvojila Skupština Saveznog zavoda pod brojem 3566 od 13. 2. 1956 – Nuzgredno ventiliram pitanje, da li može Skupština Saveznog zavoda za socijalno osiguranje poništiti Naredbu Ministra rada SFRJ od 12. 3. 1947 godine?

Još prije uvođenja paušala u regresnim slučajevima je tričlanska komisija, koju je obrazovao po tom pitanju Savezni zavod za socijalno osiguranje (Prikrl Matija, Kovačević Branko, Lah Ivo) u izveštaju od 29. 4. 1955 skrenula pažnju na neispravnost paušala riječima: »Teško je pretpostaviti, da bi sudovi uvažavali naknadu u višem nego u stvarnom iznosu, a u protivnom slučaju – ako je paušal niži od stvarne štete – bilo bi socijalno osiguranje oštećeno«. Ovo upozorenje Savezni zavod za socijalno osiguranje nije uvažio.

Savezni vrhovni sud je na proširenoj općoj sednici, održanoj dne 4. 4. 1960 godine doneo načelno mišljenje, da se ima stvarna šteta dosudjivati u jednom iznosu, koji obuhvata kapitaliziranu stvarnu vrednost svih periodičnih davanja, na koje je socijalno osiguranje obavezno i to prema verovatnom trajanju svih davanja. Treba dakle opet izraditi nove tablice za kapitalizaciju u regresnim slučajevima. Prošlo je već više od 5 godina, odkako je Savezni vrhovni sud objavio svoj stav, ali Savezni zavod tablicu još nije izradio. Na komunalnim i republičkim zavodima kao i na sudovima postoji kompletan kaos po pitanju sudjenja u regresnim slučajevima, a socijalno osiguranje je već do sada pretrpelo štetu više od jedne milijarde, jer su dosudjeni iznosi preniski.

Ima i više drugih primjera, kako se sredstva našeg socijalnog osiguranja »nemilice« troše, a za samu ilustraciju neka bude dovoljno gornjih šest primjera.

6) Koliko iznose matematske rezerve t. j. obaveze našeg socijalnog osiguranja?

Maršal Tito spominje u svom govoru jedino visinu godišnjih davanja socijalnog osiguranja za 400 milijardi. Važno je naravno i pitanje, koliko iznose sve obaveze našeg socijalnog osiguranja prema svim osigurancima. U tu svrhu potrebna su neka objašnjenja iz područja matematike i tehnike osiguranja. Imamo u glavnom tri grane u našem socijalnom osiguranju.

Zdravstvena zaštita, koja se je prvobitno zvala osiguranje za slučaj bolesti (Krankenversicherung) a kasnije zdravstveno osiguranje (Heath insurance). Prosječno otpada godišnje oko 20 dana bolovanja sa nesposobnošću za rad na radnika. Zbog kratkog trajanja ne isplati se računati matematske rezerve u toj grani, koje su u ostalom beznačajne.

Dodatak za decu u svojoj suštini uopće nije osiguranje, pošto nema rizika. Ova grana predstavlja jedinu pomoć porodicama, koja imaju decu. Posle rata su radnici primali za decu potrošačke karte i sitan dodatak din 175.- mjesečno po detetu. Kad su bile potrošačke karte ukinute osiguranim radnicima priznali su dodatak za decu u visini din 3000.-. To je bilo onda obzirom na visinu plate mnogo. Danas, kad su plate no-

minalno mnogo porasle, dodatak za decu baš ne znači mnogo. Matematske rezerve u toj grani ne računa se. Dok će radnici raditi i biti osigurani, platiće i potrebne doprinose za dodatak na decu. Kad će radnici dobiti penziju, njihova deca biće toliko stara, da će sama stupiti u radni odnos i tako gubiti pravo na dječji dodatak. Buduća davanja i doprinosi u glavnom ukidaju se.

Penzijско osiguranje obuhvata periodična davanja naime: invalidnine, invalidske penzije, starosne penzije, porodične penzije, rente za slučaj nesreće i za obrtna trovanja. Penzija pripada radniku tek onda kad radniku prestaje uplaćivati doprinos u penzijski fond. Prosečno trajanje uživanja penzije iznosi oko 20 godina. U budućе će biti »penzijski vek« zbog sekularnog padanja mortaliteta još veći.

Za račun matematskih rezervi u penzijskom osiguranju trebamo takozvane »računske osnovice«, koje ću objasniti u sledećoj glavi. Neke orijentacijske brojeve o visini obaveza možemo dobiti i bez računskih osnovica.

Prosečnu mesečnu penziju sa svim podacima (za zdravstvenu zaštitu, za stanbenu izgradnju, za dodatak na decu, za sidikalni popust na vožnji) možemo oceniti sa din 25.000, što iznosi godišnje din 300.000. - Kapitalско pokriće iznosi po svoj prilici: $800.000 \text{ penzionera} \times 300.000 \text{ godišnje penzije} \times 20 \text{ godina penzijskog veka}$ daje 4.800 milijardi.

Predpostavljamo, da radnik prosečno 30 godina uplaćuje doprinose u penzijski fond. Poslije toga uživa 20 godina penziju godišnje din 300.000, što iznosi din 6.000.000. Da dobijemo pokriće za taj iznos mora radnik 30 godina uplaćivati u penzijski fond po din 200.000.-

Prosečna godišnja premija za penzijsko osiguranje - ako želimo imati punu pokriće obaveza iznosi 200.000.-. Imamo oko 4.000.000 osiguranika sa prosečno po 10 godina osiguranja. Premijske rezerve aktivnih osiguranika iznose dakle: $4.000.000 \text{ osiguranika} \times 10 \text{ godina osiguranja} \times 200.000 \text{ godišnje premije}$ daje 8.000 milijardi.

Kapitalno pokriće već likvidnih penzija i premijske rezerve aktivnih osiguranika t. j. vrednost očekivanih prava na penzije (Anwartschaften) iznose dakle $4.800 + 8.000 = 12.800$ milijardi. Zbog diskontacije budućih davanja, možemo obaveze našeg socijalnog osiguranja prema svojim osiguranicima oceniti sa oko 10.000 milijardi.

ali »rebus sic stantibus«, t. j. ako će penzije i plate ostati na sadašnjoj višini. Slični računi pokazuju, da svako godišnje povećanje penzija i plata za 10% i to linearno - ne geometrijsko povećanje - povišuje iznos obaveza socijalnog osiguranja prema osiguranicima na oko 20.000 milijardi.

Socijalno osiguranje bi moralo imati toliko para koliko je gore navedeno, da bi sa kamatima i glavnicom kao i sa prinosima osiguranika, koji bi morali biti dovoljni (ausreichend) t. j. izračunani po principima matematike i tehnike osiguranja, a ne samovoljno odredjeni, da bi moglo pokriti odnosno ob skadenci isplatiti sve obaveze. Pošto socijalno osiguranje tih para nema, svakogodišnji rashodi rastu i moraju rasti u geometiskoj progresiji.

7) Računske osnovice

Pod računskim osnovicama razumjevamo naročite tablice, pomoću kojih možemo računati dovoljne premije, t. j. doprinose koji po principima tehnike i matematike osiguranja pokrivaju sva davanja, na koje je osiguranje po zakonu obavezno, kao i kapitalno pokriće i premijske rezerve.

U grani zdravstvene zaštite možemo iz statistike aktivnih osiguranika i iz bolesničke statistike izračunati frekvenciju bolovanja u jednoj poslovnoj godini, prosječno trajanje bolovanja i morbiditet, t. j. broj dana bolovanja vezanih sa nesposobnošću za rad, koji prosečno otpadaju na jednog osiguranika. Račun možemo izvršiti odvojeno po polu, godinama, starosti, privrednim delatnostima, diagnozama itd. Ovakve studije su vrlo interesantne za proučavanje zdravstvenog stanja osiguranika naročito za liječnike. Medjutim za odredjivanje visine doprinosa praktički ne dolaze u obzir. Prosečno trajanje bolovanja iznosi samo

oko 20 dana. U tom vremenu je nemoguće obraditi svu bolesničku statistiku od prošle godine. Doprinos se određuje jednostavno iz rashoda i osigurane zarade.

Za dječji dodatak vredi analogno. Interesantna je grupacija porodica po broju dece, starosna struktura dece itd. Za račun doprinosa su dovoljni rashodi u prošloj godini i osigurana zarada.

Za penzijsko osiguranje međutim su važne »računske osnovice«, koje su sastavljene na osnovu

1) kamatne stope,

2) vjerojatnosti smrti aktivnih osiguranika, invalidskih penzionera, starosnih penzionera, udovica i dece te na osnovu vjerojatnosti invalidiziranja aktivnih osiguranika – i to po godinama starosti i godinama trajanja osiguranja odnosno trajanja uživanja penzije.

3) porodične strukture osiguranika, t. j. broj i starost supruga i djece

Direkcija Državnog zavoda za socijalno osiguranje u Zagrebu je u vremenu od Oslobođenja do selitbe u Beograd dne 1. 7. 1947 godine izradila računske osnovice za naše penzijsko osiguranje. »Računske osnovice životnog osiguranja« su bile već stampane u hrvatskom, ruskom i francuskom jeziku. Godine 1948 su bile pomenute računske osnovice proglašene »antimarksističkim« i 1951. godine uništene. Sve je bilo izvršeno konspirativno, tako da nije ništa konkretno poznato, zašto je to urađeno. Možda bi mogao dati kakvo objašnjenje dr. Bojan Spicar, tadašnji načelnik Direkcije, dr. Rudi Kiofsky, tadašnji vršioc dužnosti generalnog direktora Direkcije i ing. Gustav Vlahov, kasniji predsjednik Komiteta za socijalno staranje.

Pošto nema računskih osnovica, matematičke rezerve u grani penzija uopće ne računaju se. Proračuni za naredne godine sastavljaju pomoću ekstrapolacije podataka predhodnih godina kao i u ostalim granama. Perspektivnih planova nema u našem socijalnom osiguranju. Prilikom donošenja novih propisa o penzijskom osiguranju ne traže se nikakvi aktuarski računi. Sve više se finance našeg socijalnog osiguranja prepuštaju stihiji na dugi rok.

Socijalno osiguranje predratne Jugoslavije je imalo svoje računske osnovice. Svake godine sastavljale su se pored knjigovodstvenih bilanca i osigurateljno – tehničke bilance. Računske osnovice grane nesreće Središnjeg ureda za osiguranje radnika spomenute su u glavi 5/VI ovog izveštaja. Revija Radnička zaštita, Zagreb, 1934, je objavila »6%-ne računske osnove pokojninskog sklada uslužbenecv SOUR-a«, koje su bile ujedno računske osnovice Penzijskih zavoda namještenika predratne Jugoslavije. Penzijski zavod za nameštajnike u Ljubljani je na osnovu vlastite statistike ženskih osiguranika izračunao mortalitetne i invaliditetne tablice. Vidi Glasnik udruženja odbora Jugoslavije, Ljubljana, 1937, strana 75. Računske osnovice penzijskog osiguranja rudara predratne Jugoslavije su bile objavljene u članku »Die Statistischen Rechnungsgrundlagen der Pensionsversicherung jugoslawischer Berg – und Hüttenarbeiter«, Blätter für Versicherungsmathematik, Berlin, 1935, strana 271-198.

8) Glavni uzroci porasta davanja socijalnog osiguranja

Za rešenje tog pitanja potrebno je obrazovati naročitu komisiju, koja bi problem temeljito razmotrila i izradila predloge za stopiranje porasta rashoda. Na ovom mjestu navodim jedino nekoliko misli odnosno sugestija, koje naravno nisu ni dovoljne ni iscrpne.

Rashodi zdravstvenog osiguranja popeli su se od 49 milijardi u 1956-oj godini na 280 milijardi u 1964-oj godini, t. j. 5,7 puta više. U ostalom vremenu broj osiguranika popeo se od 2,6 na 4,1 milijona, t. j. 1,6 puta više. U 1956 godini otpalo je na osiguranika din 19.000, a u 1964 godini din 68.000 rashoda, t. j. 3,6 puta više. Indeks troškova života povećao se od 59 na 100, t. j. 1,7 puta više. To znači, da troškovi, t. j. cijene davanja zdravstvenog osiguranja prebrzo rastu. Oskrbni dan u bolnici u predratnoj Jugoslaviji koštao je din 30.-. Sada bi morao koštati din oko 1500.-, međutim stvarno košta od din 5.000 do 9.000.-. Dajemo penzione na moru strancima već za din 2.000, a našim bolesnim radnicima računamo opskrbu gotovo pet puta skuplje.

Postotak bolesnika u predratnoj Jugoslaviji je iznosio 2% do 2,5%, sada međutim iznosi od 4%- do 5%,

t. j. dva puta više. Istina je, da su davanja današnjeg zdravstvenog osiguranja veća nego prije rata, ali to nikako ne opravda visoki postotak bolesnika. Najniži postotak bolesnika imamo u SR Makedoniji oko 2%. Poznato je, da je od svih republika mortalitet stanovništva u NR Makedoniji najveći. Vidi: »Tablice mortaliteta 1952-1954 za SFRJ i narodne republike«, izdanje Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1960 - Imamo, dakle paradoks: Makedonski radnik je obzirom na morbiditet najzdraviji u celoj Jugoslaviji, a obzirom na mortalitet najboležljiviji.

Detaljniju analizu statističkih podataka pronašla bi sigurno više interesantnih činjenica pa bi tako omogućila pojasniti prave uzroke visokih razhoda zdravstvenog osiguranja.

Razhodi grane podataka za decu takodje rastu. Nemamo tačnih podataka za duži period, pa zato navodim samo neke činjenice.

Dok je iznosio dodatak na decu samo din 175.- mesečno, socijalno osiguranje izplaćivalo je taj dodatak jedino za oko jedan milijun dece. Kad je dodatak povišan na 3.000, broj dece je za godinu dana porastao za 50 % t. j. na 1,5 milijuna. Poslije je došao imovinski cenzus. Vlasnik zemljišta je gubio pravo na dečji dodatak delimično ili u cjelini. Nije mnogo pomoglo. Vlasnici su poklanjali zemljišta drugim licima, da bi zadržali pravo na dečji dodatak. Poznata je anekdota o ciganu sa 15 dece, koji se je zaposlio u nekom poduzeću. Nije mnogo radio, jer mu je bila plata »mala«, samo din 2000, a za decu je primao 45.000. Plata direktora, koji nije imao dece, je iznosila 30.000.

U 1964 godini je iznosio broj dece, kojoj izplaćuje socijalno osiguranje dodatak, 2,861.610. Sada iznosi broj dece vjerovatno oko 3 milijona.

Razhodi penzijskog osiguranja, to je svih vrst renta naravno su takodje rastli i to iz sličnih razloga: povisivanje nominalnih iznosa penzija i porast korisnika. Od 1956 godine do danas udvostručio se je indeks troškova života kao i broj korisnika penzija. Sadašnje socijalno osiguranje ima već više penzionera nego je imao Središnji ured za osiguranje radnika u predratnoj Jugoslaviji svih aktivnih - t. j. plaćujućih - osiguranika. Samo u 1964 godini priznato je 86.174 novih penzija. - Vidi: Pregled osnovnih podataka socijalnog osiguranja za 1964. godinu, strana 47 ! - Otpad penzija u toj godini iznosio je 27.479. Čisti prirast iznosi u toj godini 58.695. Moramo medjutim očekivati, da bude prirast penzionera u budućim godinama još veći nego je danas.

Nema sumnje o tome, da rastu iznosi davanja zbog porasta cijena. Za to ne odgovara socijalno osiguranje. Pošto socijalno osiguranje nema nekih značajnih rezervi, nije zbog toga naročito pogodjeno. Govorilo se je o tome, da bi trebalo sredstva socijalnog osiguranja ulagati u dobra trajne vrednosti (wertbeständig). Takva dobra su: zlato, neke valute (švajcarski franci, dolari, zapadne njemačke marke itd.). Gradjevine kod nas nisu rentabilne, a zemljišta uopće nemaju vrednosti.

9) Reosiguranje

Socijalno osiguranje je na svom početku krajem prošlog veka preuzelo mnogo od starijeg neobaveznog osiguranja života, što se izkazalo u toku vremena suvišnim, nepotrebnim i čak štetnim.

U neobaveznom osiguranju života postoje takozvane »premijske rezerve«, kao nekakav štedni ulog, kojega može osiguranik otkupiti i prenijeti drugom osiguravajućem društvu itd. Prvi tekst austrijskog zakona o bolesničkom osiguranju od 30. 3. 1888 ima još »Reserveanteile« koje nosi osiguranik sa sobom, kad predje k drugoj boleznčkoj blagajni. Sa zakonom od 4. 4. 1889 su ovi propisi već abolirani.

Osiguranje protiv nesreće na poslu je izašlo iz prethodnog osiguranja civilnog jamstva »Haftpflichtsversicherung«. Radi toga je obavezno osiguranje protiv nesreću imalo 100 različitih tarifa već prema opasnosti posla. Tablica opasnosti je prestala da važi kod nas tek posle Oslobođenja.

Osiguranik, koji prelazi od jednog nosioca penzijskog osiguranja k drugom, je na početku obaveznog penzijskog osiguranja prebacivao premijske rezerve. U novije doba se to više ne radi, nego svaki nosioc zadrži sve uplaćane doprinose te u slučaju, kad nastupi osigurani slučaj, odredi parcijalnu rentu po formuli pro rata temporis.

Slično je »reosiguranje« nešto, što je preuzelo socijalno osiguranje od starijeg neobaveznog osiguranja iako to u socialnom osiguranju nije potrebno, čak je i štetno.

Reosiguranje definiramo kao osiguranje osiguratelja protiv financijskog sloma (Rückversicherung ist Versicherung des Versicherers.) Ako osiguratelj, koji ima 20 milijona dolara garancijskih sredstava (akcijskog kapitala, matematskih rezerv, sigurnosnih rezerv itd.) osigura npr. veliki brod vredan 100 milijona dolara, onda – ako nastupi osigurani slučaj – izgubi osiguratelj svu imovinu, a vlasnik brodova 80 milijona. Najveći rizici npr. potres, rat i slično uopće ne mogu se osigurati. U predratnoj Jugoslaviji reosiguravale su se sume iznad din 200.000, što odgovara danas iznosu od cca din 10,000.000. Nijedno davanje socijalnog osiguranja ne iznosi din 10,000.000. Kapitalizirana vrednost penzije može iznositi din 10,000.000, ali njezina izplata traje kroz 20 pa i više godina u mesečnim iznosima nešto iznad din 100.000.

Imamo u glavnom tri sisteme reosiguranja:

1) Sistem kvota (Quotenversicherung). Osigurana suma od din 1,000.000 (u predratnoj Jugoslaviji) podeli se na 5 delova po 200.000. Jednu ovakvu kvotu osigura osiguratelj sam, ostale četiri kvote daje drugim osiguravajućim društvima u reosiguranje.

2) Sistem ekscedenata riziko kapitala (Exzedentenversicherung). Imamo osiguranu sumu od din 1,000.000. Matematske rezerve iznose n.pr. din 400.000. Taj iznos nije potrebno osigurati pošto se već nalazi u novčanom zavodu. Osigurati je treba jedino riziko–kapital din 600.000. Od toga osigura din 200.000 osiguratelj sam, a ekscedent od 400.000 osiguratelj dâ drugim poduzećima na reosiguranje.

3) Excess Loss reosiguriranje. Dok se po tačkama 1) i 2) reosiguraju pojedini rizici, se po tački 3) reosigura celi štok kolektivno i to tako, da reosiguratelj plati svu štetu osiguratelju iznad odredjenog iznosa. Ovaj zadnji sistem je srazmerno mlad, te se do sada još malo primjenjuje.

Komunalni zavodi su osigurani za odredjena davanja zdravstvene zaštite kod republičkog zavoda, a republički zavodi su reosigurani kod saveznog zavoda za davanja penzijakog osiguranja. Reosigurani su troškovi duševnih bolesti, TBC, porodaj, putni troškovi itd. Sistem tog reosiguranja najviše naliči na Excess Loss, ali sa tom razlikom, da su štete podeljene, dok se u neobaveznom osiguranju reosigura samo globalna šteta. Propisi reosiguranja u našem socijalnom osiguranju su vrlo komplikovani te iziskuju podatke, koje može statistička služba jedino velikom mukom da utvrdi.

Moram podvući, da reosiguranje u socijalnom osiguranju upće nije potrebno. Pre svega pojedina davanja su preniska za reosiguranje, a drugo, socijalno osiguranje može premije povisiti i davanja sniziti, što je kod neobaveznog osiguranja nemoguće. Socijalno osiguranje ne može nikada financijski posve propasti, a reosiguranje je osiguranje protiv financijskog sloma, kojeg socijalno osiguranje uopće ne može doživjeti.

Reosiguranje u socijalnom osiguranju može da djeluje demoralizirajuće. Zašto, da zavod štedi, kad mu reosiguranje štetu plati? To se je dešavalo u preratnoj Jugoslaviji, kad su aktivni Okružni uredi za osiguranje radnika platili sav deficit pasivnih Okružnih ureda. (Vidi član 236 Statuta Središnjeg ureda za osiguranje radnika i njegovih mesnih organa.)

Medjutim, ako želimo izravnati izvjesnu razliku izmedju pojedinih područja, možemo to jednostavnije bez reosiguranja, i to tako, da riziko zdravstvene zaštite nosi Republički zavod, a riziko penzijskog osiguranja – kao i davanja dodataka za decu – nosi Savezni zavod. Svi osiguranici plaćaju onda jednake doprinose, a

pojedina područja dobiju više. Sadašnji vrlo komplikovani sistem reosiguranja ni u kom vidu nije potreban, nego je čak i štetan.

Za epidemije i druge vanredne okolnosti može se obrazovati posebna pričuva jedinstveno za celu zemlju. (Vidi zakon o osiguranju radnika od 14. 5. 1922, član 26)-.

Interesantna je činjenica, da obaveze socijalnog osiguranja prema osiguranicima, koje iznose desetke hiljada milijardi, nitko ne izračunava, ali se vrše komplikovani računi reosiguranja za srazmerno niske - reči smemo - beznačajne iznose.

10) Optimalne rizične zajednice

»Optimalna rizična zajednica« nije neki odredjeni pojam. U načelu vredi princip, što više osiguranja, to bolje. Velika osiguravajuća preduzeća (n. pr. Riunione Adriatica di Sicurta), Assicurazioni Generali itd.) sklapaju ugovore o osiguranju po svim kontinentima cijelog sveta. -Vidi Glasnik udruženja aktuara Jugoslavije, 1937, strana 69: »... es entspricht der Tatsache, dass die Riunione Geschäfte in der ganzen Welt besitzt...« - Kod toga su naravno više merodavni ekonomski nego matematički i tehnički momenti osiguranja.

U historiji socijalnog osiguranja naidjemo i na vrlo male ustanove, npr. na bolesničke blagajne samo sa 30 ili čak samo 20 članova. Na početku socijalnog osiguranja se je smatralo da radnici i namještenici sa boljom platom (od 1000 Kruna ili 2000 Kruna godišnje pa na više) mogu sami sebe osigurati, pa su radi toga bili izuzeti iz socijalnog osiguranja (Vidi Zakon o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode, član 7 i 8, Zakonski članak XIX: 1907, Zagreb, Naklada akademske knjižare Gjure Trpinca, 1909.-)

Više puta se je pozivalo na takozvani »zakon velikih brojeva«, koji navodno ne dopušta osiguranje izpod određenog broja n. pr. ispod 30.000 rizika. Ni to nije tačno. Bernoulli-jev zakon velikih brojeva tvrdi jedino, da se kod velikih brojeva empiričke vjerovatnosti sve više približavaju apriornim vjerovatnostima i ništa više! (Vidi: »Wahrscheinlichkeitsrechnung und ihre Anwendung auf Fehlerausgleichung, Statistik und Lebensversicherung, Czuber, Berlin, 1924, strana 154: »... Der Sinn des Bernoullischen Gesetzes der grossen Zahlen ist dahin zu verstehen, dass mit wachsender Zahl die absolute Differenz zwischen der relativen Häufigkeit und der Wahrscheinlichkeit abnimmt.«

Nastojati je, da bude rizična zajednica što veća i to iz ekonomskih i osiguratljivo-tehničkih i matematičkih razloga. Na taj način može se postići ekonomičnost poslovanja i stabilnost osiguranih slučajeva. Za osiguranje par rizika ne možemo stvoriti administrativan aparat sa direktorom, zamjenikom, pomoćnikom sekretarom, šefknjigovodjem itd. itd.

11) Preljevanje sredstava socijalnog osiguranja izmedju pojedinih teritorijalnih jedinica.

Ako radnik seli iz države u državu, zato ne smije izgubiti dospijela ili još nedospijela prava iz socijalnog osiguranja u državi odnosno u državama iz kojih je emigrirao. To se može postići na dva načina: preodkazivanjem matematskih rezervi iz države emigracije u državu imigracije. Ovaj metod otpada iz više razloga. Jedan razlog je taj, što neke države, medju njima i Jugoslavija, ne sakupljaju matematskih rezervi. Drugi način je taj, što svaka država, kad nastupi osigurani slučaj, prizna parcijalnu rentu i to tako, da sve parcijalne rente daju iznos rente, koju bi osiguranik dobio, da bi bio osiguran celo vrijeme samo u jednoj državi.

Neki osiguranici u Jugoslaviji sele iz republike u republiku. U republici imigracije osiguranik jednostavno produžuje prethodno osiguranje. Nikakvog obračunavanja nema. Da li neki nosioci trpe štetu zbog toga ? U objašnjenje treba istaći, da doprinos socijalnog osiguranja treba podeliti na dva dijela
1) na rizičnu premiju (Risikoprämie) i

2) štetnu premiju (Sparprämie)

Riziko premija se tekuće troši na davanja, na koja imaju pravo oni osiguranici koji postaju invalidi ili umru. Rizična premija ne čini nikakve smetnje migraciji. Štedna premija se akumulira u sredstva, potrebna za isplatu starosne penzije. Ona pripada osiguraniku a ne zajednici. Naši osiguranici doduše ne plaćuju štednu premiju nego jedino riziko premiju, ali nije uredu, ako neki osiguranik radi celi radni vijek u jednoj republici, a prije penzionisanja ili posle penzionisanja seli u drugu republiku, koja mu isplaćuje starosnu penziju. Isto vredi i za selitbu invalidskih i porodičnih penzionera.

Ima ovde bez sumnje nepravdu. Medjutim pitanje još daleko nije toliko važno koliko je pitanje matematskih rezervi, koje idu na desetine hiljade milijardi.

Problem unutrašnje migracije nije teško riješiti. Moguće je dvoje: Da usvojimo princip parcijalnih penzija, kojega već primjenjivamo prema drugim državama ili da osiguranje penzija preuzme jedan jedini nosioc za cijelu Jugoslaviju.

12) Zaključci

Maršal Tito je u svom govoru u Splitu dne 6. 5. 1962 godine tražio reviziju zakona o penzijama u cilju uklanjanja konkretnih nedostataka i griješaka penzijskog osiguranja. Revizija penzijskog osiguranja je izvršena 1964 godine. Dne 1. 1. 1965 su stupili na snagu: Osnovni zakon o penzijskom osiguranju i Osnovni zakon o invalidskom osiguranju.

Dali su ti zakoni uklonili nedostatke, koje spominje Maršal Tito u svom govoru?

Davanja socijalnog osiguranja rastu u geometrijskoj progresiji danas, kao 1962 godine.

Plata u zadnoj godini osiguranja je i danas penzijski osnov kao 1962 godine, t. j. i sada može osiguranik za doprinos od 100.000 dobiti iz penzijskog fonda doživotnu godišnju penziju u visini din 500.000, a u slučaju njegove smrti može povrh toga dobiti njegova udovica doživotnu rentu od din 350.000.

I danas još poklanjamo penzije inostranim radnicima za vrijeme prije 1937 godine, kad uopće nisu bili osigurani za penziju, baš tako kako smo to radili 1962. godine.

Naše socijalno osiguranje i danas još nema tablicu za kapitalizaciju penzija u regresnim slučajevima baš tako kao u 1962. godine.

Za razne zakonske predloge ne sastavljaju se nikakvi aktuarski računi ni danas baš tako kao ni 1962. godine.

Nemamo više MINRAD-a ali zato imamo more drugih još kompliciranijih formulara i to pored vrlo komplikovanog reosiguranja.

Šta treba uraditi?

Do sada smo permanentno sastavljali nove zakone o socijalnom osiguranju, koji nisu imali apsolutno nikakvu osigurateljnu matematičku i tehničku bazu. Zadnja godišnja plata se je odredila za penzijski osnov a niko nije pitao, dali je tehnički moguće odnosno da li je to ispravno, konkretno: osiguranik, 60 godina star, može kot kamatne stope 5 % godišnje dekurzivno za jednokratnu uplatu od din 100.000 dobiti doživotnu ličnu rentu - bez prava na udovičku penziju - samo u visini din 10.386. - godišnje a nikako u visini 500.000. - ili osiguranik može dobiti godišju ličnu rentu din 8.271 a posle njegove smrti njegova za 5 godina mladja udovica ličnu rentu godišnje din 5.790.- tko pak hoće imati za din 500.000 većju godišnju ličnu penziju mora uplatiti din 4, 814 450 umjesto din 100.000.-.

Gornji primjer važi za sve naše zakonodavstvo o socijalnom osiguranju. »Jednostavno se je samo uzimalo i davalo«, kako je rekao Maršal Tito, a jednostavno se uzima i daje još i danas. Nikada i niko ništa ne pita, koliko će određeni propisi koštati socijalno osiguranje i gdje i koliko će se dobiti pokriće za odnosne izdatke. To se je sve prepuštalo stihiji – a jednostavni administrativni poslovi su se komplikovali do apsurdnosti, da se je tako davao prema vani vid nekog tobože stručnog poslovanja u sistemu našeg socijalnog osiguranja.

Svako financijsko pitanje u socijalnom osiguranju mora biti riješeno matematikom i tehnikom osiguranja. Ne samo to! Treba pronaći i odnosno pokriće. Ako nema pokrića, onda treba problem odbaciti. Za ovakve račune mora socijalno osiguranje odmah otvoriti računske osnovice, t. j. izračunati mora sve vjerojatnosti smrti i invalidnosti pomenute u glavi 7 ovog izvještaja, kao i porodičnu strukturu osiguranika. Ako je Savezni zavod za statistiku izradio Tablice mortaliteta za 17 milijuna stanovnika SFRJ, zašto Savezni zavod za socijalno osiguranje ne bi izradio tablice mortaliteta i to za 4. milijune osiguranika i 800.000 penzionera?

Treba imati na umu, da naše socijalno osiguranje izdržava armiju od 800.000 penzionera, armiju od 200.000 bolesnika, i armiju od 3.000.000 dece. To su u finansijskom pogledu strašne brojke. Najgora je svakako činjenica, da pomenute armije rastu, nekoje čak u geomertiskoj progresiji.

Iluzija je, ako si utvaramo, da ćemo moći ovakvo krupne financijske probleme rešiti bez solidne računice – jedino MINRAD – ima i drugim formularima, reosiguranjem, optimalnim rizičnim zajednicama itd.

Ljubljana, 10. 12. 1965.

Ivo Lah (podpis)
Ljubljana, Janševa 9

P.S. Možda bi Privredna komora u Zagrebu željela izveštaj o funkcioniranju socijalnog osiguranja jedino na području SR Hrvatske. To na stvari ništa ne menja, pošto socijalno osiguranje sprovodimo po saveznim a ne republičkim zakonima – barem u glavnom. Što vrijedi za cijelinu, vrijedi i za pojedine delove. Osnovne direktive daje Federacija a ne pojedine republike.

Priloga 21: Aktuarski izvještaj

AKTUARSKI IZVEŠTAJ

o predlogu »Odluke o načinu na koji se utvrđuje prosečno trajanje korišćenja invalidske penzije odnosno porodičnih penzija«.

I.

Račun visine oštetnog zahteva u regresnim slučajevima mora biti bezuslovno solidno fundiran na načelima tehike i matematike osiguranja. U prvom redu potrebno je to zbog inostranih gradjana koji svake godine svojim automobilima progaze u našoj zemlji priličan broj Jugoslovena.

Odštetni zahtev ne sme da bude prenizak. Zašto bi naša socialistična zemlja u doba teške borbe za sprovođenje privredne reforme poklanjala devize inostranim kapitalistima? Ne sme biti ne previsok, pošto

inostrana osiguravajuća preduzeća ovakve zahteve odbijaju.

II.

»Odluka« ne rešava sve slučajeve, koji će nastupiti. Udova, koja je u času smrti supruga navršila 40 godina života, ima pravo na penziju od 45. godine dalje, a pre toga samo u slučaju invaliditeta. Odštetni zahtev je vrednost za 5 godina odgodjene rente (aufgeschobene Rente) i vrednost očekivanog prava (Anwartschaft) na invalidsku penziju, ukoliko invaliditet nastupi pre navršene 45. godine života. Kako izračunati ove vrednosti iz »prosečne starosti« i »prosečnog trajanja korišćenja penzije«? – Dečije penzije traju od 1 pa do 24. godine. Kako izračunati vrednost dečjih penzija iz »prosečne starosti« i »prosečnog trajanja korišćenja penzije« itd.

III.

Prema tački 2 »Odluke« Prosečno trajanje korišćenja invalidske penzije, utvrđuje se na osnovu prosečne starosti... kao srednje trajanje života na tako utvrđenu prosečnu starost prema Tablicama mortaliteta 1952- 1954...«. Prema tački 4 međutim »Prosečno trajanje korišćenja invalidske... penzije utvrdiće republički zavodi za socijalno osiguranje«. Ako je srednje trajanje života već objavljeno, onda nije potrebno, da ga republički zavodi ponovo utvrđuju.

IV.

Predviđeni način izračunavanja visine odštetnih zahteva je tako primitivan, da ga ne možemo predložiti inostranim osiguravajućim preduzećima. Uz to je netačan. Prema pomenutim tablicama mortaliteta 1952 – 1954 iznosi prosečno trajanje života 41 godina stare žene u Jugoslaviji zaokruženo 32 godine. Sadašnja vrednost vremenske rente (Zeitrenta) iznosi kot kamatne stope 5% godišnje dekurzivno 16,294 a egzaktno izračunana vrednost 15,887.

V.

Za određivanje visine otštetnih zahteva nisu potrebne nikakve prosečne starosti, nikakvo prosečno trajanje korišćenja, nego jedino tablica koeficijenata kapitalizacije za pojedine godine starosti i vrste davanja (invalidnine, invalidske penzije, udovičke penzije, dečje penzije itd.). Ovakve tablice imaju sve zemlje, u kojima postoji socijalno osiguranje već od početka njegovog postojanja to jest od prošlog veka. Naše socijalno osiguranje je već četiri puta izradilo ovakve tablice, objavljene kao naredbe nadležnih ministarstva i to:

1. Naredba ministra socijalne politike od 27. IX. 1922 br. 6.533, Službene novine broj 288/1922
2. Naredba ministra socijalne politike od 16.VIII. 1927, broj 5620, Službene novine broj 202/1927
3. Naredba ministra socijalne politike od 8. XI. 1945, broj 3.045, Službeni list broj 90/1945
4. Naredba ministra rada FNRJ br. 2974 od 12. III. 1947, objavljen u posebnoj publikaciji bivšeg Državnog zavoda za socijalno osiguranje, Zagreb 1947.

Potrebno je jedino, da stručnjaci Saveznog zavoda za socijalno osiguranje izrade analogne tablice za kamatnu stopu 5% godišnje dekurzivno i za promenjene vrste davanja i ništa više. Bit će sve u redu kao u vreme pre 1955. godine.

VI.

Sve do 1955 godine visina odštetnih zahteva u regresnim slučajevima odredjivala se pomoću tablica koeficijenata kapitalizacije pomenutih u predhodnoj glavi V. Nikada nije bilo nikakvih sporova i problema po tom pitanju, kao što je sada slučaj.

U 1955 godini je iz meni nepoznatih razloga počeo Savezni zavod za socijalno osiguranje forsirati »pavšale«. U Izveštaju tročlanske komisije (Kovačević Branko, Prikrić Matija, Lah Ivo) od 29. IV. 1955 sam skrenuo pažnju, da to ne ide i to sledećim rečima:

»Teško je predpostaviti, da bi sudovi uvažavali naknadu u višem nego u stvarnom iznosu, a u protivnom

slučaju, ako je prosek niži od stvarnog iznosa, bilo bi socijalno osiguranje oštećeno«. – Ujedno sam stavio predlog:

Izraditi nove tablice za račun kapitalizacije penzija, invalidnina i dečjeg dodatka u skladu sa sadašnjim propisima o visini i vrsti davanja.

Donijeti novu naredbu, koja bi zamenila Naredbu ministra rada FNRJ, IV. br. 2974 od 12. III. 1947 godine. Izraditi uputstva za primjenu novih tablica.

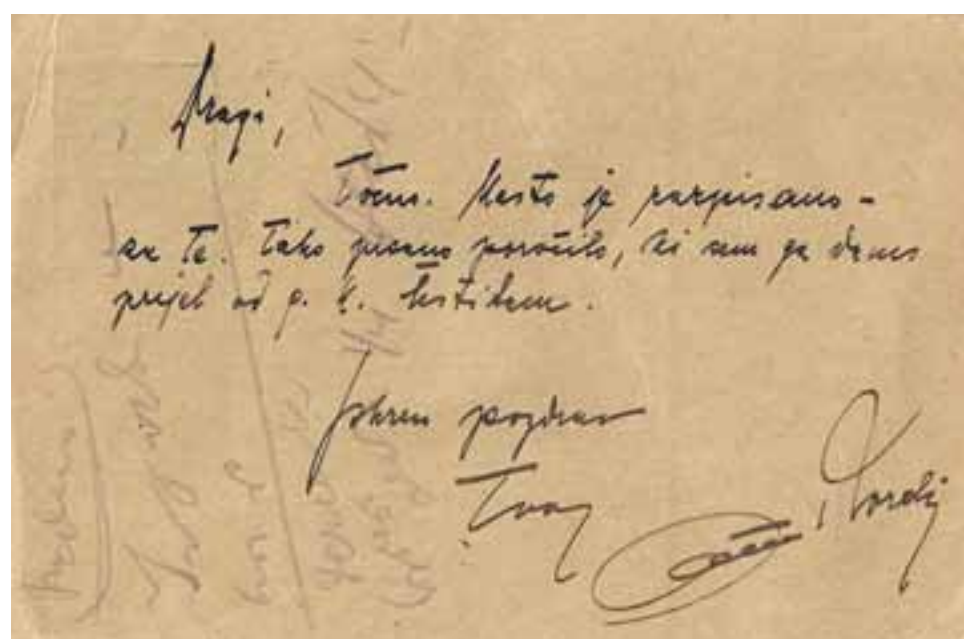
Savezni zavod za socijalno osiguranje nije prihvatio moj predlog. – Dana 13. II. 1956 pod br. 3.556 donešen je zaključak o pavšalima u regresnim slučajevima.

Savezni vrhovni sud je dana 4. IV. 1960 godine pod brojem 4/60 anulirao pavšale i odredio »stvarnu štetu« ... koja obuhvata kapitaliziranu stvarnu vrednost svih periodičnih davanja na koje je zavod obavezan prema verovatnom trajanju svih davanja, a koju sud utvrđuje na osnovu činjenica i okolnosti svakog konkretnog slučaja, dakle bez prosečnih vrednosti.

Medjutim Savezni zavod za socijalno osiguranje još uvek operiše sa prosečnim vrednostima, koje u stvari predstavljaju pavšal, što se u ostalom vidi iz »Odluke«. Propisa i tablica za kapitalizaciju penzija u regresnim slučajevima još i danas nema. Radi toga je socijalno osiguranje gubilo teške milijarde, pošto su mu dosudjivani preniski iznosi. Neki sudovi su čak odbijali svaku odštetu za povrede van posla smatrajući, da je taj rizik uključen odnosno pokriven doprinosom za socijalno osiguranje. Za nesreće na poslu su priznavali jedinu razliku penzija na poslu i van posla. Po ovakvom shvatanju bi mogli stranci svojim automobilima pregazit našeg čoveka, a da ne bi platili ništa, pošto je taj rizik uključen u premije socijalnog osiguranja. Ima naravno i mnogo drugih grešaka.

Ljubljana, 24. 10. 1967

(Ivo Lah)
ovlašteni aktuar
Ljubljana, Janševa 9/a

Nalivno pero Iva Laha

44	47	42	57	54	49	52	96	60	63	66
41	22	45	48	51	56	59	68	65	94	61
46	43	40	55	58	53	50	93	62	67	64
23		21		39		69	86			91
20		24		70		38		92	87	
25		19		37		71		85	90	
18		26		72		36		83	89	
27		17			7	73	84			89
16	11	14	29	32	35	5	2	82	79	76
13	28	9	34	6	30	7	74	77	3	81
10	15	12	31	8	33	1	4	80	75	78

64	58	53	56	67	64	69	72	83	78	81
52	55	60	63	70	75	66	77	80	73	84
59	62	57	54	65	68	71	74	87	82	79
	51	48	45			76	89		85	
	46	5	50		90		86		88	
	49	44	47				91			
	6		4		42		2		40	
			43		3		44		1	
7	10	13	16	27	30	25	22	33	36	39
14	17	8	11	24	19	28	31	38	21	34
9	12	15	18	29	26	23	20	35	32	37